

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Set og overset

Unge kvinder med indvandrerbaggrund i Danmark

Elg, Camilla

Publication date:
2005

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Elg, C. (2005). *Set og overset: Unge kvinder med indvandrerbaggrund i Danmark*. Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet. Spirit PhD Series Nr. 3

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

SPIRIT
Doctoral Programme

Aalborg University
Fibigerstraede 2-97
DK-9220 Aalborg East

Phone: +45 9940 7195
Fax: +45 9635 0044

Mail: spirit@ihis.aau.dk

**Set og overset.
Unge kvinder med
indvandrerbaggrund
i Danmark**

Camilla Elg

SPIRIT PhD Series

Thesis no. 3

© 2005 Camilla Elg
Set og overset. Unge kvinder med indvandrerbaggrund i Danmark
SPIRIT – Doctoral Programme
Aalborg University
Denmark
SPIRIT PhD Series
Thesis no. 3

ISSN 1903-7783

Published by
SPIRIT & Department of History, International and Social Studies
Aalborg University

Distribution
Download as PDF on
<http://spirit.ihis.aau.dk/>

Front page lay-out
Cirkeline Kappel

The Secretariat
SPIRIT
Fibigerstraede 2, room 97
Aalborg University
DK-9220 Aalborg East
Denmark
Tel. + 45 9940 7195
Fax. + 45 9635 0044

E-mail: spirit@ihis.aau.dk
Homepage: <http://spirit.ihis.aau.dk/>

Set og overset

Unge kvinder med indvandrerbaggrund i Danmark

Ph.d. afhandling af Camilla Elg

Akademiet for Migrationsstudier i Danmark: AMID
Institut 4
Det Samfundsvidenskabelige Fakultet
Aalborg Universitet

Vejleder: Annick Prieur

SET OG OVERSET. UNGE KVINDER MED INDVANDRERBAGGRUND I DANMARK

Ph. D. Afhandling ved Ph. D stipendiat Camilla Elg
ved Akademiet for Migrationsstudier i Danmark, AMID
Institut 4, Aalborg Universitet

INDHOLDSFORTEGNELSE:

Del 1: MARKERINGER

1. KAPITEL. INDLEDENDE.....	side 5
• TEORETISKE OG ANALYTISKE PERSPEKTIVER	side 9
• FØLELSER AF SIG SELV.....	side 12
• ANDEN FORSKNING PÅ DETTE FELT.....	side 19
• PROBLEMFORMULERING.....	side 29
2. KAPITEL. TEORETISKE TILGANGE.....	side 31
• POSTSTRUKTURALISME – TEORIER OM DISKURSER?.....	side 33
• SPROGET OG DE ANDRE FORMER FOR BETYDNING.....	side 37
• KONSTRUKTION AF IDENTITET.....	side 39
• IDENTIFIKATIONENS PROBLEM.....	side 41
• KROPPEN SOM ”KOLLEKTIVITETSPRINCIP”.....	side 44
• DEN MIMETISKE EVNE OG DEN KULTURELLE NATURLIGHED...	side 46
• MAJORITETENS BILLEDER.....	side 48
• ETNIFICERET OG ”RACIALISERET” FORSKEL.....	side 51
• STILEN GØR FORSKEL.....	side 55
• KONSTRUKTIONEN AF KØN.....	side 59
• AT VÆRE ER AT VÆRE SET.....	side 63
3. KAPITEL. METODER OG UDFØRELSER.....	side 67
• NARRATIV ERKENDELSE.....	side 68
• FORSKEREN SOM FORTÆLLER.....	side 69
• TO FORMER FOR ANALYSE.....	side 70
• KVALITETSKRITERIER.....	side 72
• RESPONDENTER.....	side 74
• TO SLAGS INTERVIEWS.....	side 75
• TEMAER FOR GRUPPEINTERVIEWS.....	side 81
• TEMAER FOR INDIVIDUELLE INTERVIEWS.....	side 82
• MATERIALETS FORM.....	side 84
• ANALYSEN.....	side 85

Del 2: I DANMARK. MØDER MED FREMMEDE OG FREMMEDHED

- 4. KAPITEL. TILSLØRING OG FREMVISNING.....side 88**
KROPPE OG KØN I OFFENTLIGHEDENS BILLEDER
- ”DEN LEVENDE ...”.....side 89
 - TEGNENE PÅ KROPPEN.....side 90
 - KONNOTATIONER.....side 91
 - TENDENSER.....side 93
 - MIMETISK BETRAGTNING.....side 94
 - MELLEMSTYKKE: ”SE, VI HAR FRIHED”.....side 97
 - OMKRING MONA SHEIK.....side 99
 - ”DEN MUSLIMSKE KVINDE ...”.....side 100
 - HOVEDPERSONEN.....side 105
 - DEN INTELLIGENTE DATTER.....side 108
 - ”HELLIG KRIG OM BARE RØVE”.....side 110
- 5. KAPITEL. ERFARINGER MED FREMMEDHED.....side 113**
- ”SER DU BIN LADEN HER?” NÅR EN MEDIEKATASTROFE
KNYTTER SIG IND I HVERDAGEN.....side 113
 - ”PAS PÅ DE IKKE GØR ET ELLER ANDET VED DIG”.
OM AT FØLE SIG FYSISK TRUET – ELLER EJ.....side 115
 - ”SOM EN BOMBE HVER GANG”. OM FJERNSYNETS ROLLE.....side 118
 - ”DER ER MANGE DE RESPEKTERER”. OM AT DER ER FORSKEL PÅ
INDVANDRERE.....side 122
 - NÅR HUDFARVEN GØR FORSKELLEN.....side 124
 - OM IKKE AT VILLE VÆRE EN DEL AF ”PROBLEMET”.....side 129
 - OPSAMLLENDE.....side 133

DEL 3. KVINDELIGE POSITIONER MELLEM TRADITIONALITET OG POSTTRADITIONALITET

- 6. KAPITEL. HVAD MÆNDENE SER.....side 138**
- SPØRGSMÅLET OM RESPEKTENS GENSIDIGHED.....side 143
 - NYDELSE OG KONTROL.....side 145
 - NYDELSENS DILEMMAER.....side 148
 - POSITIONENS USIKKERHED.....side 150
 - FAMILIEN GØR EN FORSKEL.....side 153
 - OM AT BLIVE EN LUDER.....side 154
 - OFFENTLIGE RUM: BEVÆGELSESFRIHED OG TRYGHED?.....side 156
 - ”DE RESPEKTERER EEN MEGET” – NÅR MAN HAR
TØRKLÆDE PÅ.....side 158

- ET SAMMENDRAG.....side 159
- EN BINÆR KVINDELIGHED: LUDEREN OG DEN ÆRBARE KVINDE.....side 161
- POSTTRADITIONELLE ANSATSER.....side163

7. KAPITEL. I MØDRENS ØJNE.....side 166

- ADSKILTE RUM - MELLEM MÆND OG KVINDER.....side 166
- TRYGHEDENS DILEMMA.....side 169
- RYGTER OG BEBREJDELSER.....side 171
- AF HENSYN TIL FORÆLDRENE.....side 174
- ”FAMILIENS DRENG”? ELLER EN POSTTRADITIONEL POSITION I EN TRADITIONEL RAMME?.....side 178
- SPRÆKKERNE – EN OPSUMMERING.....side 182

DEL 4. OFFENTLIGE OG PRIVATE POSITIONER. NU OG I FREMTIDEN

8. KAPITEL. UDDANNELSE OG ARBEJDE.....side 187

- FORSKEL OG ”SAMMEHED” I FOLKESKOLEN.....side 187
- DEN INSTITUTIONELLE BLINDHED. EN CASE.....side 193
 - AT VÆRE EN AF GRUPPEN.....side 193
 - KØNSFORSKELLE FINDES.....side194
 - NÅR FORSKELLENE ER USYNLIGE ER DET MERE PERSONLIGT?.....side 197
 - OM AT FORSØGE AT FORLADE RUMMET.....side 199
 - NÅR DEN UNDERLEGNE POSITION FORMALISERES.....side 200
 - DEN STILLE PIGE.....side 204
- UDDANNELSE OG ARBEJDE – NU OG I FREMTIDEN.....side 206

9. KAPITEL. PARFORHOLD OG ÆGTESKAB.....side 211

- SELVBESTEMMELSE OG OVERVÅGNING.....side 213
- FORHOLDET TIL FORÆLDRENE: TILPASNING, LOYALITET OG TOLERANCE.....side 217
- PÅVIRKNINGER OG LYST: OM AT HAVE SEX – OG UNDRE SIG..side 222
- FORHOLDET TIL MÆNDENE: MISTILLID OG AFHÆNGIGHED...side 227.
- FÆDRE OG DØTRE: OM AT ØNSKE SIG EN ANDEN SLAGS MAND...232
- USKYLD – ELLER ANDRE FORMER FOR ORDENTLIGHED.....side 236
- FORÆLDRE: FORSKELLIGE MÅDER AT TACKLE UENIGHED....side 238
- FORHÅBNINGEN OM EN ANDEN RELATION - OG ANDRE POSITIONER.....side 239

DEL 4. KROPPE I MANGE RUM

10. KAPITEL. OM PASSENDE FREMTONINGER.....side 244

- FORSKELLIGE RUM – FORSKELLIGT TØJ.....side 246
- NORMALITETEN, TØRKLÆDET OG MODEN.....side 250
- DEN KYSKE, MUSLIMSKE KVINDELIGHED.....side 255
- DEN SEKSUALISEREDE KVINDELIGHED.....side 258
- KVINDELIGHEDSHYBRIDER.....side 261
- POSTTRADITIONEL PÅKLÆDNING?.....side 264
- UDSEENDET SOM SOCIALITETENS VÆV.....side 265

ENGLISH SUMMARY.....side 267

DANSK SAMMENFATNING.....side 271

LITTERATURLISTE.....side 275

BILAG 1: ILLUSTRATIONER TIL KAPITEL 4.....side 280

Tak

Mange har på forskellig vis bidraget til at dette forskningsprojekt blev gennemført og jeg er meget taknemlig for al den inspiration, opmuntring og viden jeg har fået fra mine omgivelser. En særlig tak skal lyde til min vejleder professor Annick Prieur, som både med sin viden, sin sparring og sin tålmodighed har været meget givende og inspirerende for mit arbejde.

Jeg er dybt taknemlig og fantastisk glad for den velvilje mine respondenter har vist mig. Det er et stort privilegium at høre jeres fortællinger og jeg håber I finder at jeg har behandlet dem ordentligt.

Endelig vil jeg takke for al den hjælp, opmuntring og overbærenhed min familie og mine venner har udvist undervejs. Her vil jeg nævne Lone Carstensen og Leon Aktor som påtog sig det enorme arbejde med at læse korrektur, samt min partner Barnabas Wetton og min søn Jens Emil Elg som måtte trækkes med projektet i hverdagen.

DEL 1: MARKERINGER

1. KAPITEL. INDLEDENDE

Hvordan oplever unge kvindelige indvandrere deres situation i Danmark? Hvordan forstår de deres position i samfundet? Hvordan hænger deres hverdag sammen i praksis?

Spørgsmålene udgør de overordnede spørgsmål for det forskningsprojekt som nærværende afhandling vil præsentere. De giver et indtryk af projektets bestræbelse, de rummer implicitte forudsætninger, og de angiver centrale begreber. Projektet er i vid udstrækning baseret på et empirisk materiale: Semistrukturerede, kvalitative interviews med unge kvinder, og tekst- og billedmateriale fra den danske presse. Det er imidlertid også præget af en bestemt teoretisk og analytisk bestræbelse.

Hvad er en indvandrer? Som udgangspunkt defineres en indvandrer i dette projekt som en person der enten selv er, eller hvis forældre er, vandret fra et land til et andet, hvor man har bosat sig. Vores sprog rummer for øjeblikket mange ord som kan knyttes til personer der falder inden for denne definition. Nogle taler om dem som 'etniske minoriteter', nogle slet og ret om de 'etniske', nogle benævner dem 'nydanskere', 'bindestregsdanskere', og man definerer nogle som 'flygtninge' til forskel fra 'indvandrere'. Alle benævnelserne er værdiladede, alle kan de opleves som udgrænsende eller misvisende af dem de knyttes til. Jeg vælger overordnet at bruge benævnelsen indvandrer som defineret ovenfor, og hævder at mange af dem der udnævnes af de andre begreber, falder ind under denne definition. Jeg lægger vægt på handlingen der går forud for den aktuelle tilstedeværelse i det danske samfund. Nogle er vandret ind. Denne vægtning er også problematisk. Hvorfor knytte denne betegnelse til mennesker som faktisk ikke er vandret nogen steder; det var deres forældre der gjorde det? Sådan spurgte en af mine respondenter. Da jeg, som jeg senere vil udfolde, også finder begrebet 'etnisk minoritet' problematisk, er indvandrerbegrebet valgt som det mindst ringe. Fordi 16 ud af 20 respondenter med indvandrerbaggrund i dette projekt faktisk er førstegenerationsindvandrere. Og endelig fordi det på sin vis falder i tråd med grundlæggende begrebsdannelser for projektet, som også ligger implicit i det første spørgsmål: menneskers oplevelser er situerede. De tager form i kraft af en specifik, kropslig tilstedeværelse i bestemte rumlige socialiteter og bestemte samfund. Projektet her bygger blandt andet på den

antagelse, at det at vandre ind i det samme samfund giver forskellige mennesker sammenlignelige oplevelser.

Samtidig ligger der i projektets afgrænsning en formodning om at det også er væsentligt at skelne mellem forskellige former for indvandrere til Danmark. Projektet fokuserer på *unge, kvindelige* indvandrere. Det udnævner altså alder og køn som andre faktorer som kunne give sammenlignelige oplevelser. Alder og køn er, som 'indvandrer', begrebsdannelser der giver mulighed for at tale om forskel. De giver mulighed for at benævne og afgrænse bestemte måder mennesker kan betragtes som ens og forskellige, måder de kan grupperes, og bidrager således til at skabe mening om samfund. De bidrager også til at skabe samfund. Den måde vi forstår os selv og hinanden, får betydning for hvordan vi lever med hinanden. Den måde vi deler os op, får betydning for hvilken slags afstand vi har til hinanden. Det handler om det der i afhandlingens terminologi hedder positioner. Tilstedeværelsen i samfundet er til enhver tid *positioneret*. Den enkelte oplever 'sig selv' i relation til de andre tilstedeværende. Positioner kan opleves og forstås forskelligt. Dette afhænger blandt andet af om man er i positionen, eller om man betragter andre i den. Det er noget af det der ligger bag det andet af de indledende spørgsmål: Hvordan de unge kvinder forstår deres position i samfundet?

Det er påtrængende for mig at gøre opmærksom på at dette forskningsprojekt således med sin helt overordnede ramme udpeger nogle bestemte mennesker som nogle med fælles erfaringer, og at det ved at udskille dem i kraft af bestemte former for forskel deltager i en positionering af både dem og mig som forsker, som er absolut politisk, fordi den vedrører de måder vi skaber afstand og samfund i Danmark.

Med de to første spørgsmål om hvordan unge kvindelige indvandrere oplever deres situation og forstår deres position, foretages en skelnen mellem 'oplevet situation' og 'forstået position'. Det er et væsentligt skel i dette projekt. Det er et skel jeg etablerer for at skabe en vis grad af analytisk klarhed. I hverdagen vil jeg hævde at oplevet situation og forstået position ikke bare er svære at adskille, men også gensidigt er med til at forme hinanden. Begge begreber omfatter måder mennesker danner mening, men projektet har taget form omkring den antagelse at der er forskel på at spørge til hvad mennesker oplever, og hvad de forstår. Det vil selvsagt blive uddybet ganske betydeligt i det følgende. Her vil jeg begrænse mig til at hævde at mennesker f.eks. kan opleve ting de ikke forstår. I deres hverdag, i konkrete situationer, foretager mennesker

desuden en række handlinger, de deltager i et væld af praksisser som de ikke har specifik bevidsthed om og ingen formuleret forståelse for. De gør det de oplever, er det rigtige, eller det der føles mindst forkert uden at formulere fortællinger for sig selv som forklarer disse handlinger. Ikke desto mindre er disse handlinger med til at gøre dem til dem de er, fordi de får betydning for hvilke kommende situationer der bliver mulige i deres liv, og hvilke relationer de kan have til andre mennesker. Dette er baggrunden for det tredje af de indledende spørgsmål, om hvordan deres hverdag hænger sammen i praksis, som fremhæver projektets fokus på netop hverdagens praksisser. Ved at beskæftige sig med hvad folk rent faktisk gør, og deres *fortællinger* om hvad de gør, gives mulighed for at tegne et detaljeret billede af både et menneskes situation og position; to begreber som, supplerende hinanden, groft optegner afhandlingens perspektiv på det som kan kaldes identitet eller identitetsarbejde.

En form for praksis får en særlig opmærksomhed i dette projekt, og det er 'stil'. Det er her et meget bredt begreb som både omfatter kropsholdninger, bevægelsesmønstre, ansigtsudtryk, påklædning og eventuel makeup. Det er fordi stil i mit perspektiv handler om kroppen. Stil bruger jeg som et ord for handlinger og valg som har konsekvenser for hvordan man ser ud, hvordan ens visuelle fremtoning i rummet er. Disse handlinger og valg er imidlertid inderligt forbundne med følelsen af kroppen, med erfaringen af ens kropslige tilstedeværelse i den rumlige socialitet. At være i det sociale er at være i 'setheden'. Stilperspektivet resulterer altså i en særlig opmærksomhed omkring de visuelle dimensioner af menneskets 'situerethed': Hvordan man ser sig selv, hvordan man bliver set, men altså også hvilke oplevelser man har med sin egen 'synlighed', og endelig hvordan man forstår sit eget og andres udseende. Den måde man påklæder sin krop og i øvrigt gør bestemte ting med sin fremtoning, bliver i den forbindelse praksisser der altid forholder sig til en visuel socialitet.

Grundlæggende betragter jeg altså det visuelle som en afgørende, sanselig dimension af menneskets liv, hvilket vil blive uddybet senere. Der kan imidlertid siges at være nogle særligt gode grunde til at ofre dette perspektiv en specifik opmærksomhed i dette projekt. Kaya Silverman hævder således at 'race' og køn er de to former for forskel der er mest afhængige af at blive manifesteret visuelt. Mennesker forstås i meget høj grad som tilhørende et andet køn eller en anden 'race' i kraft af deres

udseende¹. De former for forskellighed dette projekt kredser om, påkalder sig med andre ord at visuelle dimensioner medreflekteres i det analytiske arbejde. En anden meget god grund til at skærpe dette fokus i afhandlingen er, at det i høj grad er det fokus der er på kvindelige indvandrere i den danske offentlighed. Der har i mindst ti år været en ret intens opmærksomhed omkring hvordan kvindelige indvandrere går klædt i Danmark. Især har det at bære tørklæde eller ej været meget omdiskuteret i pressen og blandt politikere. Retten til at bære tørklæde på arbejdspladsen har i flere omgange været prøvet ved danske domstole. Tørklædet fremstår som et omdrejningspunkt for det danske samfunds interesse for kvindelige indvandrere, og derudfra diskuteres og forstås deres deltagelse i det danske samfund og deres position i deres familier. Den danske 'offentligheds' måde at forholde sig til kvindelige indvandrere på kan altså ses som udtryk for et folkeligt eksempel på stilperspektivets relevans. Samtidig er det forventeligt at denne intense interesse påvirker indvandrerkvinders situation i Danmark.

Det skal bemærkes at projektets valg af et stilperspektiv på indvandrerkvinder i første omgang slet ikke er mit. Man kan sige det blev mit, fordi jeg fandt tilgangen relevant og derfor søgte stipendiet. Men rammen var sat af Akademiet for Migrationsstudier i Danmark, AMID, der ved sin dannelse definerede et projekt om 'Indvandrepiger og Stil' som eet af fem Ph.D.-projekter man udbød stipendier til. Man prioriterede altså akademiets midler, som var uddelt fra de statslige forskningsråd, så et projekt lagde sig i forlængelse af den offentlige interesse for kvindelige indvandrere. Et andet stipendium blev i øvrigt udbudt til forskning i unge indvandermænd og kriminalitet, hvilket kan siges på samme måde at forfølge et offentligt perspektiv. Det er for mig at se en rigtigt spændende udfordring at udføre forskning der således er 'i offentlighedens interesse'. Det bliver imidlertid også helt nødvendigt at gøre denne interesse til et af forskningens objekter, i det mindste i et projekt som dette der har det som en ontologisk grundantagelse, at menneskers identiteter eller positioner skabes i relation til de andre i samfundet. 'De andres' opmærksomhed og

¹ Silverman 1996. 'Køn' er her oversat fra det engelske "gender". 'Race' sættes principielt i 'citationstegn' i denne afhandling, da begrebet er både relevant og problematisk. 'Race' har som begreb en yderst belastet historie, og det er misvisende da der ikke findes forskellige menneskelige racer i naturvidenskabelig forstand. Det er relevant fordi det udpeger noget andet end begrebet om etnisk forskel. Det vil jeg vende tilbage til i kapitel 2.

interesse må inden for denne ramme forstås som dimensioner der aktivt former sociale positioner. Offentlighedens interesse vil være særligt i fokus i afhandlings 2. del.

TEORETISKE OG ANALYTISKE PERSPEKTIVER

Jeg skelner ovenfor mellem at spørge til folks forståelse og spørge til deres oplevelse. Denne skelnen introducerer et centralt aspekt ved dette projekt, nemlig den ontologiske antagelse at mennesker danner betydninger om dem selv og deres situation på flere ret forskellige måder. Derfor anses det for væsentligt at trække på flere forskellige analytiske perspektiver, når det er et mål for undersøgelsen at afdække komplekse livssituationer og producere viden som giver plads for denne kompleksitet i et vist omfang. Projektet bruger optikker inspireret af poststrukturalisme, socialkonstruktivisme, diskursanalyse og teorier der knytter an til menneskets mimetiske evner. Jeg arbejder blandt andet med en sidestilling af to analytiske perspektiver: Det mimetiske og det diskursanalytiske. Den diskursanalytiske tilgang giver mulighed for at undersøge hvordan mennesker indtager - eller indtages af - bestemte positioner i deres relationer til andre mennesker. Hvordan de dermed skaber betydning og får identitet i overensstemmelse med 'betydningskæder' eller diskurser der er virkningsfulde og magtfulde, ikke blot i den aktuelle sociale sammenhæng, men også i den bredere samfundsmæssige og historiske kontekst. Et eksempel fra min egen familiehistorie er dette: I skolegården: Børn driller med det der skiller sig ud ved den andens udseende, intentionen er måske legende, et forsøg på at udfordre, banale magtkampe: Hvem har noget på hvem? En får at høre for sit røde hår, en for sine briller, en for sin hudfarve. Læreren betragter intentionerne som sammenlignelige, og sidestiller disse drillerier i sine irettesættelser. Der er ingen grund til at tage det særligt tungt. Men når det hele foregår i Danmark i starten af 2000 årene er der faktisk en massiv forskel. Der er ingen magtfulde bevægelser i samfundet omkring skolegården som holder diskurser der diskriminerer mod rødhårede i live. Der er ingen generaliserede udtalelser i medierne om skadevirkninger forvoldt af dem der går med briller. Hvis man derimod påtaler et andet menneskes ikke-beigefarvede hudfarve, har man mulighed for at hidkalde f.eks. en bekymringsdiskurs, en mistænkeliggørelsesdiskurs og en fremmedgørelsesdiskurs som bliver aktivt reproduceret af signifikante udsnit af samfundet. Der er med andre ord bredt kendte og udpræget detaljerede 'fortællinger' om hvem de med de andre hudfarver er

som bringes i spil, når denne form for forskel fremhæves i skolegården. Der er klart aftegnede positioner, specifikke 'rollebesætninger' som uafvendeligt følger med, når sådanne diskurser får lov til at strukturere den specifikke samtale, f.eks. er der dem der altid har været i Danmark, de beigefarvede, og dem der er nytilkomne, dem med de andre farver. Den diskursanalytiske tilgang giver metoder til at opspore positioner og andre betydningsenheder som bliver til gennem deres henvisning til 'bagvedliggende' betydningsstrukturer. Altså til diskurser som har vægt i det samfund der danner bagtæppe for situationen, og de individer den implicerer. Da diskurser således fungerer gennem en henvisningsfunktion, betydningen opstår i kraft af forbindelsen med noget generelt bag det specifikke, står de for en semiotisk betydningsdannelse. Betydningerne opstår ved at der dannes tegn. Det aktuelle udtryk, f.eks. "neger", får sin betydning gennem henvisning til noget der ikke bliver udsagt: De historisk og kulturelt sanktionerede 'fortællinger' om hvem negeren er.

En del diskursteoretikere og -analytikere bruger diskursbegrebet bredere end som så, fordi de definerer det som et begreb der favner alle former for menneskelig betydningsdannelse overhovedet. Jeg finder imidlertid dette problematisk. Dels fordi det bliver nærliggende så at tro at alle former for betydning grundlæggende kommer i stand på samme måde, når man kalder dem det samme. Diskursbegrebet kan altså i praksis virke ensrettende på vores opfattelse af hvad betydning er. Dels fordi diskursbegrebet mister sin egen signifikans, hvis det betyder alt muligt ret forskelligt. Endelig har jeg stadig til gode at se diskursanalyser som reelt formår at fokusere på mimetiske aspekter af menneskelige relationer. Derfor inddrager jeg et andet analytisk perspektiv på hvordan mennesker danner betydninger om sig selv og hinanden som jeg, inspireret af blandt andre Walther Benjamin, kalder det mimetiske. Jeg vælger altså at have to perspektiver for at præcisere min antagelse om at betydninger i det sociale rum kommer i stand på kvalitativt forskellige måder. Det er derimod ikke mit ærinde at hævde at de forskellige former for betydning fungerer uafhængigt af hinanden. I praksis er de forskellige former for betydningsdannelse nært forbundne, hvilket man vil finde en teoretisk redegørelse for i kapitel 2, men også vil kunne se i de analyser af empiri afhandlingen præsenterer.

Walter Benjamin (1936 / 1994) retter fokus mod det han kalder menneskets mimetiske evne. Han beskriver den som "tilskyndelsen til at blive Anden". Det er et navn for en impuls til at blive hvad vi sanser, ikke

fordi vi vælger det, men som udslag af en spontan kreativitet. Denne impuls har mindst to slags effekter: For det første en evne til at imitere hvad vi sanser, og kopiere det sansede med vores krop. For det andet en evne til at etablere en følelig forbindelse til det sansede. Det sidstnævnte handler både om vores evne til at føle hvordan noget vi f.eks. kun ser, føles med fingrene. Det handler også om vores evne til spontant at leve os ind i andre levende væseners kroppe og følelser – føle som dem – i kraft af en blot sanset forbindelse. Når man f.eks. blot ser eller hører et andet menneske, men oplever sig hensat til dets aktuelle følelsesregister. Disse effekter må siges at være vægtige former for betydningsdannelse. I det sociale rum spiller den spontane indlevelsesevne i andre mennesker en bastant rolle for hvordan situationer opleves, hvordan relationer udfolder sig, og hvordan kommunikation forløber. Evnen til at imitere er afgørende for at videregive praksisformer og etablere fællesskaber i kraft af fælles vaner. Den mimetiske evne er således også et navn for et afgørende element i Bourdieus teori om habitus, fordi det er den ”egenskab” Bourdieu beskriver som menneskets ”åbenhed mod verden”², som ifølge ham er forudsætningen for socialiseringsprocessens tilegnelse af praksisformer. Bourdieu påpeger, som Benjamin, også at denne evne indebærer menneskets radikale udsathed i verden. Der er tale om en impulsiv, sanselig spejling af verden som mennesket ikke kan vælge fra. Det vil jeg vende tilbage til i kapitel 2.

De ontologiske overvejelser bag dette dobbelte analytiske perspektiv har jeg haft med fra starten af mit arbejde med dette projekt. De har været inspiration under udformningen af undersøgelseernes design og har således blandt andet været med til at forme min tilgang til projektets interviews. Netop et projekt som dette, som decideret sætter af fra en prioritering af bestemte former for forskel, og som altså baserer sig på bestemte former for positionering af andre mennesker, må, netop i afsættet, også reflektere over hvad positionering egentlig er, hvad der kendetegner disse former for forskel, og hvordan identitet kan tænkes at blive distribueret og erfaret i netop dette samfund. Hvis forskningen skal opnå andet end netop at reproducere de antagelser om identitet som allerede har sat de unge kvindelige indvandrere ’på plads’ i det danske samfund, må den også bestræbe sig på at omfatte netop disse antagelsers konsekvenser. Og den må interessere sig for hvad der tilsløres og skjules for at netop disse antagelser

² *Pascalian Meditations* (1997, 2000) p. 134

kan dominere. Målet med forskningen er altså at producere ny, relevant viden om unge kvindelige indvandreres situation i Danmark. Relevant viden er i dette projekt defineret i forhold til både den forskningsmæssige og samfundsmæssige kontekst forskningen byder sig til indenfor. Det er formidling af kvalitativt empirisk materiale som fortæller om hvordan mennesker lever og handler i hverdagslige betydningssammenhænge. Analyser som viser betydningen af kønnede og aldersmæssige forskelle på 'indvandrerrummet'. Analyser som anskueliggør hvordan den specifikt danske kontekst spiller ind i unge kvindelige indvandreres liv. Det er imidlertid også en bestræbelse for dette projekt at se på hvordan der ses i det danske samfund, og udfordre dominerende forståelser af sathed.

I det følgende vil jeg præsentere materiale fra mit interview med B, som er en af projektets respondenter, for at vise hvordan de to analytiske perspektiver, det diskursanalytiske og det mimetiske, kan komme i spil i arbejdet med det empiriske materiale, og for at give bolden op til den videre gennemgang af de forskellige teoretiske positioner som har spillet med. B fortalte, i det individuelle interview jeg lavede med hende, om at være positioneret som en indvandrer der må "integreres", og hvad dette har betydet for hende. Dette peger på hvilke diskurser hun finder, giver hendes tilstedeværelse i det danske samfund mening – ikke mindst når hun snakker med mig – som vi skal se. Hun fortalte også hvordan deltagelse i praksis og muligheden for at spejle sig kropsligt og sanseligt i 'de andre' i konkrete situationer er afgørende for hendes mulighed for at føle at hun er 'sig selv'. Dette involverer erfaringer med hvordan mimetiske spejlinger i omgivelserne påvirker oplevelsen af én selv i hverdagen – både når de er umulige, og når de er – eller bliver – selvfølgelige.

FØLELSEN AF SIG SELV

B: "...Jamen altså, jeg synes det var rigtig hårdt, men nu, altså, altså det er faktisk – og det er sådan lidt utroligt synes jeg - at jeg *endelig* kan sige det, det er nu her i 2.g at jeg egentlig er den jeg er".

Dette er en komprimeret fortælling om B's år som indvandrer i Danmark. Den gives i et "nu" hvor det at jeg "er den jeg er" er noget særligt, og hvor selve artikulationen af at være det synes tiltrængt og savnet. Men hvad var situationen før, hvad er jeg når jeg *ikke* er den jeg er? I mine interviews gives en hel del beretninger om det. Beretninger der artikulerer et "jeg", et "selv", "mig" og "mig selv" som en følelsesmæssig, nogle gange fysisk tilstand som man kan være i eller ej, som man kan miste, som man må arbejde for at fastholde, som man skjuler eller skærmer. Disse artikulationer

kan beskrives – på trods af deres forskellighed – som konceptualiseringer af det individuelle, men det dækker over flere forskellige former for oplevelse, refleksion og fortælling af og om det individuelle. De bruges ikke blot til at markere et standpunkt eller en oplevelse som personlig, de bruges også til at forklare bestemte følelseskvaliteter og særlige former for oplevelser som i høj grad er knyttet til kroppen og kropslige fornemmelser.

B's fortælling om sine første år i Danmark er præget af oplevelser af at føle sig fremmed over for den praksis hun omgives af, og chokeret over udviklingen i situationer hun tager del i. Hun fortæller om at ændre adfærd – og om ikke være sig selv:

Int: "Du har gået på efterskole?"

B: Hmhm, det har jeg faktisk. Det var nok det bedste jeg nogensinde har gjort eller valgte at gøre i mit liv, føler jeg. Eller her i Danmark i hvert fald. Der lærte jeg det – altså det – det var godt nok – det år at jeg blev integreret fuldstændigt, måske, eller ikke fuldstændigt fordi jeg bliver jo stadigvæk - for hver dag der går, bliver jeg integreret lidt mere fordi jeg - men jeg spiser lakrids, ikke, [begge griner] og een dag så tager jeg en, en anden dag tager jeg to, sådan, trinvis

Int: Ja. Men hvad var der så godt ved det?

B: Det var bare det at jeg kunne leve mig ind i det, ikke, den måde danskerne de lever på, at jeg sådan kunne være der 24 timer, og jeg kunne spise med dem, stå op og gå i seng med dem, altså på den måde at man var der hele tiden og hele tiden, hele tiden [gjorde] tingene sammen, så det var - det var rigtigt godt for mig. Ikke fordi at jeg var helt vildt glad for at gå der mens jeg var der, jeg havde det ikke helt vildt godt, fordi – det ved jeg ikke, det havde jeg bare ikke dengang. Det var, det hele var så nyt for mig, men *nu* kan jeg se at det var bare *så* godt".

B gik på efterskole i 10. klasse da hun havde været i Danmark i ca. halvandet år. Hun var kommet til Danmark fra Sydøsteuropa med sine forældre, og hun havde allerede gået på to forskellige danske skoler. Hun ved ikke rigtig hvorfor hun tog på efterskole. Hun kendte mange af de andre elever, men ingen af dem var egentlige venner. Hun forstår ikke helt at hun turde. B er meget reflekteret omkring sin historie, og hun formulerer den som en indvandringshistorie. Hun bruger ofte ordet "integration" om sin personlige udvikling selv om det er et ord jeg aldrig bruger som interviewer. Jeg præsenterer generelt mit ærinde med interviewet som et ønske om at høre om hendes dagligdag og specielt om oplevelser omkring påklædning og udseende. B er imidlertid rekrutteret til interviewet i kraft af sin baggrund som indvandrer, og hendes inddragelse af integrationsbegrebet er helt i tråd med en fremherskende diskurs omkring netop indvandrere i det danske samfund. Indvandrere skal integreres og i særdeleshed integrere sig. Indvandrere der ikke er integrerede, fremstår som

et alvorligt problem i det danske samfund, hvis man dømmes ud fra mængden af opmærksomhed de får i den danske offentlighed. Med sin brug af integrationsordet viser B accept af denne diskurs i samtalen med forskeren. Hun viser også at hun afkoder forskerens ærinde som et ønske om at undersøge integration, og at hun er velvillig og hjælpsom over for dette ønske. Denne bid af interviewet giver altså et eksempel på hvordan politiserede positioner uafvendeligt spiller ind i arbejdet med dette projekt. Et generelt magtforhold spiller ind i det specifikke møde. Jeg, forskeren, tilhører, så vidt hun kan se og høre, den etnisk danske, fastboende majoritet i det samfund hun er indvandret til. Og hun kommer *mig* i møde, blandt andet ved at tydeliggøre sin accept af dominerende majoritetsdanske diskurser og positioneringer af folk som hende. Således har jeg, og det samfundsmæssige bagtæppe for interviewet, tydeligvis betydning for hvad hun siger. Dette perspektiv fremkommer i kraft af afhandlingens diskursanalytiske tilgang. Næste fokus for analysen vil så være *hvad* integrationsordet betyder for hende, og hvilke former for situeret erfaring hun knytter det sammen med. Det vil blive indkredset i det følgende.

Det er ikke almindeligt blandt mine informanter med indvandrerbaggrund at have været på efterskole. Men det er et aspekt ved hendes fortælling der gør den meget sigende omkring oplevelser af forskellighed og erfaringer af ikke at være sig selv. Hun er blandt de af mine informanter der har været i Danmark i kortest tid - ca. 5 år, så hun var ret gammel - 13 år - da hun kom til Danmark. Nu er hun 18 og har tydeligvis oplevet at forandre sig meget på ret kort tid. Hun er i dag en populær og velfungerende elev på et dansk gymnasium. Men oplevelserne undervejs til dette "nu" er friske i hukommelsen.

Hun forklarer i citatet ovenfor at muligheden for at dele dagligdagen med de andre elever på efterskolen har været virkelig værdifuld for hende - i tilbageblik. Mens det stod på havde hun det "ikke helt vildt godt". Det er en fortælling om at "leve sig ind" i det der er "nyt", og om de følelser der er knyttet til denne erfaring.

B: "Ja, nu kan jeg se at det var rigtigt godt at jeg... turde gøre det... dengang, altså det var der jeg sådan ligesom lærte altså det danske sprog sådan lidt mere - lidt bedre, ikke, og så var det også der jeg lærte at spise som danskerne gør [hun griner].

Int: Okay?

B: jamen, det er bare sådan nogen ting - sådan nogen små ting.

Int: Hvad var det med at spise sin mad?

B: [hun griner] Ved jeg ikke, bare blandede det hele sammen [hun griner].

Int: Ej, prøv lige at fortælle mig noget om det, det lyder enormt spændende.

B: Øhm, det ved jeg ikke, det er bare [hun griner] - eller bare se hvordan de gør, altså på den måde, det ved jeg ikke, at de putter ovenpå, eh, det ved jeg ikke – bare alt muligt.

Int: Hvordan de gør simpelthen med deres mad, og hvad man spiser sammen og...

B: Ikke fordi jeg altså gør det samme, eller - men det er bare fordi det synes jeg var meget interessant at se. Også fordi, nu er jeg kommet på gymnasiet, så får jeg ikke det der chok een gang til, eller for første gang. Fordi så har jeg ligesom været igennem det, øhm, det der altså 10. klasse ikke, og der skulle jeg kun være eet år, og så kunne jeg ligesom vinke farvel til alle dem der var. [...] [Nu] synes jeg det er meget godt jeg har lært alt det på det ene år, ikke. Nu får jeg ikke det der chok: 'Åh! Hvad laver du?' [hun griner]"

Spisepraksis er en af de bemærkelsesværdige dimensioner hun fortæller om at leve sig ind i. Men det er svært for hende at beskrive i detaljer hvad det er hun "lærer" i den forbindelse. Hun taler om at lære "at spise som danskerne", i samme åndedrag som hun taler om at lære sproget – og så griner hun. Spisepraksis er muligvis en af de "små ting" – i hvert fald når det handler om hvor meget det kan forklares – men det dukker under alle omstændigheder op gentagne gange i hendes beretning. At kende spisepraksis er med til at forhindre B i at få "det der chok", som har præget hendes første år i Danmark. Det vender jeg straks tilbage til.

B's forklaringer af hvad hun *gør* i relation til den danske spisepraksis hun har lært, er ikke helt samstemmende. Det var vigtigt at spise med danskerne på efterskolen, og hun har "lært" at spise som dem. Det betydningsfulde her er ikke så meget hvad de specifikt gør, men at hun *kan gøre det samme*, sammen med dem. Det handler om at hun gennem året på efterskolen har haft mulighed for mimetisk at tilegne sig praksis så den nu, gennem tilvænning, er blevet en del af hendes 'repertoire'. Men snart efter denne konstatering fortæller hun mig at det er "ikke fordi jeg altså gør det samme", det var bare "meget interessant at se". Men hvad så med lakridserne? "...een dag så tager jeg en, en anden dag tager jeg to". Det er tilsyneladende både vigtigt at tilegne sig den praksis der er dominerende der hvor hun er, at kunne leve sig ind i det de andre gør, og samtidig fastholde at hun ikke gør det samme.

At være fremmed over for praksis er chokerende for B, som nævnt ovenfor, og på et tidspunkt spørger jeg hende hvilken forskel det gør at hun ikke får disse chok mere. B svarer:

"Øhm, det er nok mest, det er nok bedre for mig selv, ikke, at jeg ikke... ja, får det der chok, fordi, ja, det ved jeg ikke. Så spilder man - jeg føler at jeg spilder min tid på det, altså, hvordan skal jeg forklare det? Jeg ved ikke om du forstår det, sådan ['snap' med fingrene] uuhh! Så tager det lige noget tid før man vænner sig til det, og jeg synes bare

man sådan – NU, altså nu er det hele - altså nu virker det sådan nogenlunde normalt [hun griner højt], så det er bare...”

Det forekommer svært at forklare hvilken forskel det gør. Jeg spørger videre om hun vil beskrive en situation hvor hun oplevede sådan et chok:

Int: ”Kan du beskrive en situation hvor du tidligere har fået det der chok, eller hvor du føler den der, altså hvad det er for en slags situation det kan være?

B: Men det er så tidligere du tænker på, ikke?

C: Ja.

B: Øhmm, jeg ved ikke om hvordan det lyder i dine ører, men altså, for mig var det et kæmpestort chok, det var stadig mens vi var [...] på det der asylcenter. Og så var der ikke nogen skole. Så ville min mor og far sende mig ind i den danske skole der lå i byen, og det var bare sådan et chok for mig, og bare ’Oh, my god’, fordi, der - hvad hedder det, idræt, ikke, så badede alle pigerne bare nøgne, sådan, og det var bare det største chok for mig, og jeg kom - jeg kom hjem, og jeg græd, og jeg var fuldstændig ’åhhh!’ Det er en anden kultur, ikke, det kan godt være man gør det dernede i [førstelandet] lige nu, det gjorde man bare ikke dengang jeg var der, og så var det bare u - jeg tænkte bare: ’Hvad sker der?’, det var bare et chok for mig”.

Jeg spørger B hvad de gjorde i hendes førsteland, og hun fortæller mig at efter idræt tog de bare tøj på. Og så fortsætter hun sin beretning:

B: ”Men altså det var bare sådan: ’Åh, hvad sker der nu?’

Int: Men det var simpelthen også sådan at du kommer ind, og du var slet ikke forberedt på det? Eller?

B: Overhovedet ikke, altså, jeg blev bare smidt ind i den der klasse af mine forældre, det fortryder de stadigvæk at de bare, jeg fik virkelig bare et, ja, traume. Det var virkelig bare hårdt at bare skulle smide sit tøj, når der var 1000 danskere og så lille mig, det var - det er hårdt. Og sådan - det gad jeg ikke mere efter en uge...”

B holdt op på skolen efter en uge. Senere i interviewet spørger jeg hende om oplevelsen mere detaljeret, efter vi har snakket om situationer der får een til at føle sig fysisk utilpas:

Int: ”... Men jeg sidder nu, også fordi du taler om det der med et chok, så kommer jeg til at tænke på om nogle af de af de chok du talte om tidligere, når du fandt ud af at tingene ikke var sådan som du havde troet at de ville være, var det også en form for chok som du kan mærke i kroppen, altså, at du sådan føler et ubehag, eller?

B: Jamen det gør jeg specielt der hvor jeg har fundet ud af at pigerne de sådan, altså badede nøgne efter idræt, og så - der havde jeg det faktisk meget dårligt.

Int: Ja, hvordan oplevedes det?

B: Fordi altså først så smed de bare tøjet, så gik de bare i bad, ikke også. Jeg sad bare der, jeg var overhovedet ikke forberedt på det - havde ikke et håndklæde med eller noget, det var bare sådan ’huh!’ Og så - så var det ubehageligt, fordi man sad der bare, ikke, og så, så gik jeg hen til lærerne, og så sagde jeg også - det ved jeg ikke hvad jeg sagde, men det var sådan meget... Og der - da følte jeg mig sådan at alle andre, ikke - det er bare det der at man tror, at - ja, man føler sig dårligt tilpas ikke - så er det fordi man tror at andre lægger mærke til det, ikke. Fordi man tror at man har fået al

opmærksomhed rettet mod een, og så føler man sig sådan: 'Åh nej!' Og så tænker man også på om andre har nogen forventninger til en og... Lige dér, da var jeg meget meget sådan, ja, så dårlig fordi, hvordan var det normalt? Jeg vidste ikke noget om det..."

Det er mig der som interviewer spørger til den fysiske oplevelse af chok, og B svarer ved at give mig en situeret beskrivelse af hændelsen: den rækkefølge de andre piger gør tingene i og B's egen placering i rummet. At hun "bare" sidder der beskriver kontrasten til de stående omkring hende der smider tøjet og "bare" går i bad. Hun nævner to gange at hun bare sidder – det forekommer i sig selv at være en del af problemet.

B's beretning om det fælles bad berører også et andet aspekt af situationen. "Det er bare det der man tror" siger hun, det føles som om "andre lægger mærke til det", og "man har fået al opmærksomhed rettet mod een". Det vækker ubehag at føle sig set således, uden at vide hvad der foregår, og hvad der er "normalt". Beskrivelsen af hendes oplevelse af positionens *synlige* forskellighed er bemærkelsesværdig - forskelligheden er et problem i sig selv. Det at hun "bare" sidder, er jo bemærkelsesværdigt fordi det simpelthen er noget andet end hvad alle andre gør. De gør som gruppe noget markant – de tager tøjet af, og det er noget hun simpelthen ikke kan. Hendes manglende deltagelse er et synligt faktum. Det giver denne følelse af at al opmærksomhed er samlet omkring hende. Det ubehagelige i dette er ikke bare måden eller årsagen til at hun skiller sig ud, som selvfølgelig også er væsentlig, men også selve det *at* hun er forskellig. Dette *at* må også tages til efterretning som en absolut markant faktor i B's oplevelse, en faktor som er en sanset forskel der har den effekt, at spejlingen i de andre forekommer umulig. Det fællesskab i kraft af delt praksis som de andre piger i klassen fremviser når de går i bad for øjnene af B, er ikke tilgængeligt for hende. Ikke fordi hun tager afstand fra det - hun er ude af stand til at gøre som dem, slet og ret. Hun kan ikke spejle det de gør, hun kan ikke danse dansen, hun er ikke kropsligt disponeret, som Bourdieu sandsynligvis ville kalde det. Denne fremmedhed, som opstår i kraft af manglende indlevelse, har at gøre med den mimetiske evne. Det er en forskel på 'det mimetiske niveau'. B kan ikke spejle de andre, og der er ingen af de andre der spejler hende.

Int: "Hvordan kom du ud af situationen, altså, gik du bare eller?"

B: Jeg sagde til min lærer - jeg sagde til hende at Det ved jeg ikke, at jeg... jeg tror faktisk bare at jeg sagde at jeg ikke havde et håndklæde med, eller sådan. Jeg havde det bare så dårligt med det, altså sådan, men så videre i folkeskolen der skulle jeg igen til det, ikke, og der havde jeg det også meget, meget, meget dårligt, og nu virker det bare så let og - synes jeg sådan, lige nu, fordi - ej, nu laver jeg bare alle mulige ting, ikke. Ja, det er utroligt så hurtigt mine grænser de nogen gange flytter sig. Men alligevel, selvom de

flytter sig hurtigt, så er det bare, så er det så hårdt, ikke, lige der, men altså, nu er det ikke noget problem længere ”.

B fortæller om hvordan det føles at flytte sine grænser for at kunne deltage uden at føle ubehag i de institutionelle sammenhænge der er blevet en del af hendes dagligdag i Danmark. For at kunne gå i skole, for at kunne deltage i måltider, gå til sport. Det handler om at kunne tage alt tøjet af på steder, hvor du aldrig ville have gjort det før, spise ting du aldrig ville have spist – nærgående former for praksis. Det er hårdt. Det er en proces der er følelsesmæssigt meget udfordrende og indimellem chokerende. Det er blevet mindre hårdt fordi hun, da jeg snakker med hende, oplever at være i en situation hvor en stor del af arbejdet med at ”flytte grænser” er gjort. Der er nogle bemærkelsesværdige forskelle i den måde hun beskriver resultatet af dette arbejde. Hun føler både at nu er hun ”den B hun altid har været”, og at nu har hun forandret sig! Hun har været igennem en proces der har betydet markante ændringer i hendes adfærd og i hendes oplevelse af at deltage i forskellige nye former for praksis. I dette perspektiv kan det at vende tilbage til den ”jeg altid har været”, forstås som en oplevelse af - igen – at kunne spejle sig i de andre, etablere fællesskaber ved at dele praksis, gøre hvad der er forventeligt og ”normalt”. Og ikke kropsligt skille sig ud fra gruppen. Det hun ”inderst inde gerne vil”, og det hun oplever sig selv ”give udtryk for”, er kommet på bølgelængde:

B: ”Efter så mange år - [hun griner lidt] det er fuldstændigt... At jeg sådan er den [B] som jeg altid har været i [førstelandet], ikke, den der er superglad og snakker med alle og... opfører sig sådan som hun inderst inde gerne vil og s ??? – ja, også at kunne give udtryk for den man er, ikke, og det kunne jeg ikke sådan rigtig dengang hvor jeg ikke var så sikker på mig selv og ikke var så sikker på dansk, hvordan jeg talte og sådan noget”

Lidt senere tilføjer hun:

B: ”... Fordi at nu har jeg det jo godt, altså nu er jeg virkelig bare - nu, ja, jeg er så meget mig selv, altså sådan, og det er først i 1. og 2.g - det er, ja, det har været en lang proces, og jeg føler stadigvæk at jeg ikke er helt færdig, vel, men altså, det er der ingen af os der er, sådan, ja...”

Med denne første præsentation af projektets empiriske materiale har jeg vist hvordan både den diskursanalytiske og den mimetiske optik kan bidrage til at udvikle forståelser for de former for forskel B fortæller om. Jeg viste hvordan B's brug af et begreb om ”integration” kunne undersøges diskursanalytisk med henblik på både hvordan hun oplevede sig positioneret i samfundet og i den konkrete interviewsituation. Og jeg gav eksempler på at nogle af de situationer, hvor det hun kaldte ”integration” gjorde forskellen, kunne begribes i et mimetisk perspektiv, hvorved

betydningen af slet og ret at kunne *gøre* det samme som de andre i den rumlige socialitet viste sig at være afgørende. Både hvad angik tilvænnningen til spisepraktik og chokoplevelsen i badet, var selve det kropsligt at kunne spejle sig i situationen et meget væsentligt aspekt af, hvordan B oplevede sin hele tilstedeværelse. Jeg har dermed også vist hvordan disse oplevelser på forskellig vis knytter an til spørgsmål om identitet og selv-følelse. Jeg har introduceret hvordan oplevelser af at se og blive set kan betragtes som centrale for erfaringen af den rumlige socialitet, og hvordan følelser og kropslige oplevelser kan bringes i fokus for erfaringer af forskel. Disse centrale tematikker for afhandlingen vil selvsagt blive berørt meget mere i de kommende kapitler. Først vil jeg imidlertid positionere projektet i kraft af dets 'slægtninge'. I det følgende vil jeg kort præsentere udvalgte forgængere, hvad angår dette forskningsprojekts tematikker og metoder.

ANDEN FORSKNING PÅ DETTE FELT

Den kvalitative, empiriske forskning fokuseret på unge indvandrerkvinder i Danmark er begrænset. Der er dog siden 1990'erne lavet danske og skandinaviske studier omkring unge indvandrere som påpeger og udvikler kønsperspektiver, og som kritiserer tidligere forskning for at overse kønnede aspekters væsentlighed. I det følgende vil jeg kort præsentere nogle af disse projekter, med udgangspunkt i hvordan de teoretisk, metodisk og tematisk har berøringsflader med nærværende afhandling. De vil selvfølgelig også være referencer for de kommende kapitler i afhandlingen.

Yvonne Mørck har, med en række artikler (bl.a. 1994, 1998b) og bogen *Bindestregsdanskere: Fortællinger om køn, generationer og etnicitet* (1998a), været blandt dem der satte kønnet på dagsordenen for indvandrerforskningen i Danmark. Mørck har lavet "feltstudier" med kvalitative interviews og deltagerobservationer blandt unge i København. Der er generelt tale om ressourcestærke unge med tilknytning til tværkulturelle ungdomsforeninger. Studierne fokuserer på generationsforskelle og på kønsspecifikke problemstillinger knyttet til disse forskelle. Der beskrives tendenser til at forældregenerationen handler efter ret rigide tolkninger af førstelandets kultur og tradition, mens de unge i en eller anden grad inspireres til også at konstruere identiteter i samspil med moderne, danske normer. Pigerne især forventes fra forældreside at opføre sig som bærere af tradition og kultur – og ikke bringe skam over familien.

Forældrene er også bange for at miste kontakten til de unge. Derfor udvikler de en høj grad af kontrol med pigernes påklædning, opførsel og relationer til det andet køn og til danskere. De unge mænd må mere end kvinderne og gør i højere grad brug af det offentlige rum, har (danske) kærester, går til fester osv. De unge af begge køn ønsker imidlertid ikke at svinge deres forældre, men forsøger sig oftest med en krævende balancegang. Der ses nu også regulære brud mellem unge og forældre i Mørcks materiale. Blandt dem der bor for sig selv, uden at være gift, ses en del kvinder, og Mørck spørger om kvinderne ikke både har mest at tabe og mest at vinde, ved de brud der kan gå forud.

Mørck perspektiverer sine iagttagelser med en diskussion af forholdet mellem tradition og modernitet der fokuserer på frisættelse fra familiære og kulturelle tilknytninger og opløsning af normer for blandt andet køn som afgørende forandringer i moderniteten. Hun lægger imidlertid også vægt på at oplevelser af moderniteten er forskellige afhængig af køn, alder, etnicitet osv. Mørck forstår kultur og identitet som faktorer i menneskers liv som kontinuerligt konstrueres i forskellige kontekster og relationer, og hun iagttager de unges selvforståelse som værende i en ”konstant” bevægelse mellem ”mindst to identiteter” (1998b): en der er i overensstemmelse med forældrenes ønsker, og en der er mere orienteret mod det moderne samfunds muligheder. Mørck ser de unge som nogle der både bryder med kultur og rekonstruerer kultur. Hun fremhæver hvordan de i rekonstruktionen former kulturelle hybrider og nye samværsformer. Organiseringen i tværkulturelle ungdomsforeninger påpeges som eksempel på moderne konstellationer, hvor de unge mødes på tværs af etniske forskelle og køn.

Flemming Røgilds udgav i 1995 *Stemmer i et grænseland. En bro mellem unge indvandrere og danskere?* Her fokuserer han på unges strategier i mødet med forskellige former for kulturel baggrund. Han har spurgt en række unge og fagfolk der arbejder med unge, om man kan tale om at der bliver bygget bro mellem unge indvandrere og danskere, og har med dette udgangspunkt gennemført meget samtaleagtige interviews. Disse gengives i en fortællende form og diskuteres op ad aktuel teori og forskning på området. Røgilds fremhæver at de unge med indvandrerbaggrund er meget interesserede i deres ”oprindelige kultur” som de nok forholder sig kritisk til, men også genopdager og genfortolker. Røgilds påpeger videre at også relationen til det moderne er kompleks for de unge. Han beskriver de unge indvandreres position som indebærende et særligt ”dobbeltblik på det

moderne". De udfolder derfor en særlig kritik af moderniteten. Dette hænger netop sammen med deres erkendelser omkring identitet, etnicitet og kultur. De oplever i deres hverdag hvor meget disse begrebsdannelser betyder, selv i en moderne kontekst som hævder frisættelsen som markant kendetegn.

Røgilds advarer således mod en for skarp modstilling mellem tradition og modernitet i beskrivelsen af de unges identitetsarbejde, og opfordrer til at betragte unge som lever i en vestlig kontekst som først og fremmest en del af Vesten. Og til at betragte dem, *fordi* de med deres særlige erfaringer og erkendelser bidrager markant til dannelsen af nye, vestlige identitetsformer. Dermed kritiserer Røgilds også den danske indvandrerforskning indtil da for at være alt for optaget af et problematiserende "integrationsparadigme". Han mener i stedet at forskere bør iagttage og analysere unge indvandreres strategier, selvom de "spørgsmål" strategierne stiller til deres vestlige kontekst, ikke altid er lige velkomne. Hensigten med hans projekt er at debattere forholdet mellem etnicitet, klasse, 'race', nation, lokalsamfund og køn gennem de unges egne formuleringer, hvorved de unge indirekte kommer til at "stille krav om mere forfinede analyser". Hermed beskriver han også den fremstillingsmetode han benytter, hvor lange citater og personlige fortællinger får lov at træde frem i bogen.

Üzeyir Tireli udgav i 1999 *Hverdagens erobring*. Denne fremviser en eksplorativ tilgang som tager tråden op fra Mørcks og Røgilds fokuseringer på de unges egne fortællinger og strategier i bred forstand. Tireli finder, i kraft af interviews med unge fra etniske minoriteter, der lever i storbyer i Europa, ud af at de udvikler en kultur der indeholder elementer fra både deres forældres traditionelle kultur og fra moderne vesteuropæisk. De bidrager dermed til en multietnisk samfundsudvikling. I denne proces møder de imidlertid modstand både fra forældregenerationen og fra majoritetsbefolkningerne, hvor der spores en "nyracistisk" tendens. Tireli fokuserer på unge der lever i multietniske bydele i europæiske storbyer, og hvordan disse håndterer nyracisme, intimrelationer, venskaber og identitetsprocesser

Tireli efterlyser som Røgilds forskning som fokuserer på de unges ressourcer og multietniske kompetencer. Tireli finder at det altid er ungdommens problem at den skal finde måder at kvalificere sig til samfundet, og spørger om nogle særlige kvalifikationsprocesser gør sig gældende for unge der tilhører etniske minoriteter? Han svarer selv ja, disse

unge lever med risikoen for eksklusion. Dette burde være et centralt tema for forskningen, anfører han. Han peger derfor frem mod forskning der beskæftiger sig med etnisk diaspora, nye identitetskonstruktioner, flerkulturelle fællesskaber, etnisk ligestilling, religiøs politisering og nyracisme. Det giver næppe mening for forskningen at søge klare mønstre af årsag og virkning, anfører han. Derimod illustrerer også hans undersøgelsesresultater variationen og forskelligheden blandt unge med indvandrerbaggrund. Tireli retter i særlig grad fokus mod forældregenerationens klemte situation. Den lever med moderniteten - gennem børnene – uden selv rigtigt at være en del af den.

Tireli iagttager kønsforskelle i de unges udvikling. Hos de unge kvinder ser han allerede tidligt i ungdomsårene tendenser til en distancering fra de traditionsbundne normstrukturer forældrene ofte står for. Det hænger sammen med at forældrene på dette tidspunkt begynder at behandle pigerne forskelligt fra de jævnaldrende piger med majoritetsbaggrund. Når de unge kvinder er 18-20 år, sker en ny distancering, men denne gang er det ofte fra "det europæiske", bl.a. på grund af "stempling og udstødelse" fra sociale rum og fra arbejdsmarkedet, og fordi forældregenerationen på dette tidspunkt forventer en ultimativ stillingtagen. De unge mænd gennemgår derimod primært distanceringsprocesser væk fra det europæiske. I de tidlige ungdomsår begynder de at sortere deres venner efter etnisk tilhørsforhold, og som 18-20årige lægger de yderligere afstand, af mange af de samme årsager som kvinderne. Den kølige modtagelse de unge indvandrere oplever i den europæiske offentlighed i de sidste ungdomsår, tilskriver Tireli blandt andet den tendens han iagttager til at majoritetsungdommen på dette tidspunkt begynder at "omklamre" deres egen etnicitet.

Herfra iagttager Tireli to orienteringstendenser som de unge med etnisk minoritetsbaggrund kan følge. For det første en transnational orientering der går på tværs af kulturelle og geografiske grænser. Det er især ressourcestærke unge med uddannelser som således skaber deres identiteter i et samspil mellem ret forskellige positioneringsmuligheder. Det kan ske f.eks. i fællesskaber der opstår omkring kunstneriske udtryk eller religiøse organiseringer. Et vigtigt kendetegn for denne orienteringsform er antiracismen. Lige så mange kvinder som mænd er at finde inden for denne tendens. Den anden orienteringstendens kalder Tireli den etniske. Den er mere udbredt end den transnationale, og der er en overvægt af mænd som orienterer sig identitetsmæssigt på denne måde. De unge finder her sammen med andre med samme etniske baggrund som de selv, for at finde

”et fælles ståsted i forhold til den tiltagende nyracisme i Vesteuropa”. De reagerer mod oplevelser af marginalisering, og de er frustrerede. De skaber en identitet Tireli betegner som en negationsidentitet. Den opstår nemlig gennem en afstandtagen til vestlige værdier som i deres oplevelse resulterer i ”diskrimination og udstødelse”. De refererer i stedet til islam, Mellemøsten, Afrika og den form for etnicitet forældregenerationen har været eksponent for. Tireli understreger dog at pendling mellem den transnationale og den etniske orientering også er en vigtig del af billedet. Den multietniske udvikling Tireli fremstiller, indebærer altså ikke nødvendigvis fællesskaber mellem majoritets- og minoritetsbefolkninger. De etniske minoriteters sociale integration sikres ofte gennem deres interne organiseringer og netværk. Hvis denne udvikling fortsætter, ser Tireli muligheden for et etnisk opdelt civilsamfund, hvilket synes at være tendensen i Europa nu, i hans optik, hvor den ”etniske faktor” træder ”mere og mere frem i mødet med den Anden”.

Annick Prieur har foretaget et større studie blandt unge med indvandrerbaggrund i Norge. Målet var at undersøge integration og marginalisering blandt unge mellem 20 og 25 år. Det drejer sig om unge med varierende etniske baggrunde og forskellige religiøse tilknytninger. Projektet er blandt andet inspireret af Pierre Bourdieus sociologi, hvilket giver et fokus på indvandringssituationen som et møde mellem habitusformer. Prieur er altså interesseret i hvordan kropslige dispositioner sammen med socialt formede tankemønstre bliver afgørende for menneskers positioner i samfundet. Projektets empiriske materiale består af kvalitative interviews. Prieur har skrevet flere artikler og bogen *Balansekunstnere* ud fra projektet. I ”Fargens betydning. Om rasisme og konstruksjon av etniske identiteter” (2002b) adresseres ”den rasistiske erfaring” som en erfaring af at blive tilskrevet en specifik social identitet med den konsekvens at ”ens individuelle valg af tilhørighet begrenses”. Prieur viser hvordan f.eks. tilskrivningen af identiteten ”svart” eller ”neger” til en person med brun hudfarve, kan analyseres på forskellig vis, og understreger så den tilsyneladende banale, men nok så radikale pointe, at identificeringen er forankret i hudfarven. Subjektiviteten er noget der ”sitter i kroppen” og er ikke ”noe man har bare på et bevist og refleksivt nivå”. Prieur finder en tydelig forskel i udsathed for racisme fordelt på køn. De unge mænd havde både flere og grovere historier om racistiske erfaringer end kvinderne. Dette kunne hænge sammen med at de unge mænd tilbragte mere tid i det offentlige rum og de miljøer som mange af de unge mænd

færdedes i. På grund af projektets interesse for marginalisering havde en del af de mandlige informanter en kriminel baggrund. Prieur konstaterer i artiklen at racisme handler om at mennesker reduceres til deres ”etniske kjennetegn”, som bliver helt afgørende for hvordan de bliver forstået. Dette kan også være sårende når det er noget positivt man reduceres til, fordi det under alle omstændigheder er en miskendelse af personen. Prieur iagttager flere effekter af racistiske erfaringer. Det kan være en effekt at man tolker al modgang som racisme, at man oplever generelt at andre relaterer til een i kraft af etniske kendetegn. Der er også informanter der udtrykker forståelse for de fordomme de møder, og dermed accept af læsningen af etniske kendetegn som relevant. Nogle søger at lægge deres etniske tilknytninger bag sig, lægge de etniske kendetegn fra sig eller trænge dem i baggrunden af andre former for kendetegn. Denne mulighed er imidlertid stærkt afhængig af kroppens karakteristika. ”Jo mørkere hudfargen er, jo mer en utseendemessig atskiller seg fra majoritetsbefolkningen, jo flere påminnelser vil en få om at en ikke opfattes som norsk”. Prieur diskuterer disse iagttagelser op ad nyere teorier om identitet (se også 2002a), fordi udforskningen af erfaringer med racisme peger på nogle problemer i nyere sociologisk identitetsteori. Denne diskussion vil jeg vende tilbage til i kapitel 2. Prieur slutter artiklen med at rejse den hypotese, at etnisk identificering næppe er ”mindre vigtig for majoritetsbefolkningen, den er formodentlig bare mindre reflektert, noe som i så fall understøtter mit resonnement”.

I *Balansekunstnere* (2004) fremlægger Prieur sit materiale i hele dets bredde og kommer derfor også ind på temaer som kønskonstruktioner, familiefølelser, ægteskaber og kriminalitet. Her udpeges og analyseres de erfaringer bl.a. indvandringssituationen og mødet med det norske samfund giver. Herved dannes modvægt til en tendens i andre forskningsprojekter til at bruge et statisk kulturbegreb, knyttet til udvandringslandet, som forklaring på indvandringsproblematikker. Dette sker også ud fra en bestræbelse på at afdække forhold der har med den norske samfundsstruktur at gøre, og dermed se på hvilke former for magt og dominans der indvirker på de unges liv. Prieur iagttager kønsforskelle i de unges erfaringer med det norske samfund og viser at disse forskelle fungerer i tæt samspil med generationsforskelle. Hun påpeger at mange af de unge kvinder synes at leve med en trefoldig undertrykkelse: som indvandrere, som kvinder og som døtre. Selvom en del kvinder fortsat domineres betydeligt af andre familiemedlemmer efter at de er blevet gift,

er der ikke tale om det meget snævre råderum nogle unge kvinder lever med i kraft af deres position som døtre. Ikke alle unge kvinder lever i henhold til deres forældres restriktive rammesætning, men det er dog oftere at unge mænd nyder frihed til at leve et ungdomsliv med nogle af de samme komponenter som jævnaldrende nordmænds.

Hvad angår ægteskab finder Prieur at mange af de unge forsvare den praksis hvor ægteskaber arrangeres af forældrene, men det er en model hvor de unge og forældrene i samråd vurderer den kommende ægtefælle. Det synes både at kunne hænge sammen med et ønske om at videreføre nogle traditioner, men også et ønske om at forældrene er engagerede og føler sig ansvarlige for ægteskabet. Samtidig er de unges ønsker omkring karakteren af deres parforhold ofte forskellige fra forældrenes normer. Prieur finder nemlig at de unge i høj grad ”deler nordiske idealer om ligestilling mellom kjønnene”. De unge kvinders måder at være kvinder på adskiller sig også fra forældregenerationens. De klæder sig bl.a. i de fleste tilfælde anderledes end de ældre, og de finder oftest at det er en selvfølge at de skal arbejde uden for hjemmet. Blandt de unge mænd viser materialet at de er mere tilbøjelige til at gå ind for ligestilling mellem kønnene jo højere uddannede de er. Men når de blev spurgt ud om forholdene for deres egne søstre, var selv de med høje uddannelser forbeholdne. Det synes at hænge sammen med deres bekymring for familiens omdømme, hvis søstre / døtrene begynder at leve mere ligestillede liv i vestlig forstand.

Prieur trækker i bogen en række temaer frem som forskningsprojektet peger på som centrale for unge med indvandrerbaggrund i Norge, bl.a: Den etniske baggrund er vigtig, idet den giver så godt som alle respondenterne en oplevelse af at være anderledes. Familien har stor betydning for etnisk identifikation og ligeså har kroppen. Prieur iagttager også at der opstår nye, etnisk baserede identitetsformer blandt de unge. Her er blandt andet religion en meget vigtig kilde til tilhørsforhold. Endelig er det en central pointe at den etniske baggrund bliver vigtigere i ungdomsårene.

Christine M. Jacobsen udgav i 2002 *Tilhørighetens mange former. Unge muslimer i Norge*. Her præsenteres et forskningsprojekt som omhandler kontinuitet og forandring i fortolkningen af religion, religiøs praksis og religiøst fællesskab blandt unge muslimer som er født eller opvokset i Norge. Dette er en del af en større undersøgelse om ”Andre generations som indikator på kulturell og sosial forandring”. Køn bliver i særlig grad tematiseret i Jacobsens projekt, ligesom

generationsspørgsmål er i fokus. Det undersøges således hvordan de unge opfatter sig selv i forhold til tidligere generationer i deres familie, til etablerede muslimske miljøer og i forhold til det norske samfund. Tilgangen er præget af et ønske om at kulturelle forskelle ikke skal have forrang i forståelsen af indvandrere, da dette kan overskygge betydningen af andre former for forskel, f.eks. køn og alder, og føre til at magtrelationer inden for kulturelle grupper overses. Identitetsaspekter behandles med fokus på processer, relationer og åbenhed over for kompleksitet. At identitet skabes i relationer er en grundantagelse i projektet: "Hvilke identiteter andre tilskriver oss, og hvordan de møter oss på baggrund af denne identifikasjonen, har konsekvenser for hvilke ressurser vi har adgang til, både symbolsk og materielt". I Jacobsens projekt identificeres og diskuteres 3 hovedtendenser i unge muslimers identitetsarbejde: den etniske, den privatiserede og den nypraktiserende.

Den etniske form for identitetsarbejde indebærer at det religiøse er en del af en kulturel og etnisk identitet som man har med fra barndommen. Det er på baggrund af etnicitet at man diskursivt organiserer mennesker i 'vi' og 'de andre'. Den privatiserede identitetsproces indebærer at religionen gøres til et indre anliggende som har betydning primært i private rum. Religionen er et personligt valg som den enkelte må tage, og er altså ikke en konsekvens af et tilhørsforhold til en etnisk gruppe. Den nypraktiserende position står for fremvæksten af en norsk-muslimsk identitet. Her lægges der også vægt på personligt valg og engagement, men samtidig danner religionen samlingspunkt for udadvendt arbejde i foreninger og organisationer. Her dannes komplekse identiteter på baggrund af blandt andet en distancering fra forældregenerationens traditionelle tolkninger af religion og etnicitet.

Jacobsens studie rummer også et kapitel om den "identitetstilskrivning og kategorisering" som de unge er genstand for fra det norske majoritetssamfunds side. Her handler det om oplevelsen af at blive behandlet og omtalt som anderledes. Et kapitel handler om klædedragtens betydning for de identifikationsprocesser de unge indgår i. Jacobsen fremhæver krop og klædedragt som "symboler" som får betydning i kraft af forskellige diskurser. Ofte ses det i Jacobsens materiale at tøjet "uttrykker sammensatte identiteter". Mange af informanterne havde tøj der var rettet mod specifikke kontekster, f.eks. et sæt tøj til en pakistansk kontekst og et til en norsk. Andre bar det samme tøj på tværs af kontekster, hvilket ofte var "norsk" tøj som holdt sig inden for de kulturelle

og religiøse kriterier for ”anstændighed”. Jacobsen beskæftiger sig også med det muslimske hovedtørklæde. Hun ser på hvordan det indgår ved ”konstituering og fremvisning” af identitet, og hvordan det ”tilskrives” mening i kraft af forskellige diskurser. Det viser sig at tørklædet forstås ret forskelligt af dem som går med det, og at det gerne har betydninger for disse som afviger fra hvordan tørklædet forstås i de vesteuropæiske majoritetsbefolkninger. Her ses det nemlig ofte som et tegn på kvinders underkastelse og undertrykkelse i en patriarkalsk struktur. Kvinderne i Jacobsens materiale taler blandt andet om at de kun med tørklædet kan ”uttrykke meg som jeg er”, at det beviser at man er muslim. I de nypraktiserendes kredse ses det også som et tegn på moralsk styrke.

Studiet tydeliggør betydningen af at skelne mellem religiøsitet og etnicitet i indvandrerforskningen, og også at skelne mellem kulturelle og religiøse traditioner. Islam kommunikerer transnationalt blandt unge og blandes med andre ungdomskulturelle strømninger. Religionen forstås ikke som en etnisk religion. Den ses derimod som et alternativ til vestlig politisk og kulturel imperialisme, og nogle gange kapitalisme. Den danner basis for modstand mod diskrimination og racisme. Samtidig kan religionen bygge broer til det norske samfund ved at betone værdifællesskaber. Kvinder er ved at etablere sig inden for den norsk-muslimske tradition som meget aktive og centralt placerede tilhængere. De bruger islam som platform for kritik af traditionelle, kønsdiskriminerende praksisser, om end i et spændingsforhold til forventninger om at de som kvinder netop skal være bærere af kulturel kontinuitet og identitet. Jacobsen understreger at disse identitetsforhandlinger under alle omstændigheder må ses ud fra deres europæiske kontekst. Hun påpeger også at de processer hun beskriver, har fællestræk med processer beskrevet i andre europæiske lande. Det drejer sig om at de stereotyper de unge møder fra majoritetssamfundet, hvor de unge mænd betragtes som kriminelle typer og de unge kvinder som passive ofre, er velkendte i andre europæiske samfund. Tendensen til individualisering af religion blandt unge muslimer er også et fællestræk, ligesom tendensen til klar skelnen mellem etnisk og muslimsk identitet. Heri sporer Jacobsen i øvrigt træk som præger senmoderne identitetsprocesser generelt.

Dorthe Staunæs udgav med *Køn, etnicitet og skoleliv* (2004) sin Ph.D.afhandling i bogform. Hendes forskningsprojekt undersøger konstruktioner af køn og etnicitet i to storkøbenhavnske 7. klasser med flere forskellige etniske grupper repræsenteret blandt eleverne. Hun præsenterer to ’grundfortællinger’ om den multietniske elevgruppe hun har arbejdet

med. Den ene er at deres kultur er mangelfuld i forhold til den danske kontekst og medfører at de ikke passer ind. Den anden er at der nok findes forskelle i køn og etnicitet, men de betyder ikke noget. Staunæs' ambition er at udfordre begge disse fortællinger. Dermed præciserer hun at hendes projekt nok er at registrere og analysere forekommende sociale praksisser, men også at skabe "sociale videnskabsfiktioner der gøder jorden for forandring og ny handling". Staunæs ønsker at undersøge elevernes "betydningsdannelser og tolkningsrammer", hvordan de taler om og "gør" køn og etnicitet. En vigtig iagttagelse er at bevægelsen fra barn til ung ikke bare er en kønnet proces, men også er præget af et forstærket fokus på etniske identifikationer. En markant del af Staunæs' forskningstrategi er at samle opmærksomhed omkring grænsefigurene, de "centrale undtagelser" blandt de unge i projektet som med deres opsigtsvækkende afvigelser eksponerer de gældende normer i gruppen og på skolen som institution.

En anden del af strategien er at se på de forskellige "komponenter" som indgår i de "netværk" som muliggør elevernes betydningsdannelser. Det drejer sig blandt andet om "stederne", den rumlige, institutionelle ramme omkring skolelivet og "kroppene". Staunæs skriver: "De kønnede og ikke mindst etnisk-racialiserede tegn på kroppene er vigtige konstituenten for hvad eleverne kan blive, og hvad de (ikke) kan forandre sig til". Om tøjet på kroppene bemærker Staunæs at det kan fremme og forhindre bestemte typer af kropsfremførelser. Staunæs' analyser af krop og tøj vil blive fremlagt og diskuteret i kapitel 2.

Staunæs laver en sammenlignende analyse af de to skoler de to 7. klasser kommer fra. Hun finder blandt andet at det gør en forskel hvorvidt en skole definerer sig som multietnisk eller som etnisk dansk. Den sidstnævnte, entydige etniske positionering af institutionen synes at danne rammen omkring binære struktureringer af 'os' over for 'de andre', som ikke levner rum for tværgående bevægelser og levedygtige grænsefigurer. De findes derimod på den multietnisk definerede skole, hvor der forekommer langt flere etnisk blandede grupperinger og tværetniske identitetskonstruktioner. "Det har en effekt at aflyse entydighedskrav", opsummerer Staunæs. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt at på begge skoler er en heteronormativitet dominerende for elevernes kønskonstruktioner. Eksistensen af levedygtige grænsefigurer vægtes dog af Staunæs som et afgørende fixpunkt. Det er her alternativer til det normative skabes, og fremtidens bevægelsesmuligheder findes i kim.

Disse studier danner, sammen med meget anden forskning omkring kønnethed, kropslighed, etnicitet, synlighed osv., det landskab af viden denne afhandling skriver sig ind i. De ræsonnerer en række temaer som også viser sig i denne forsknings materiale. De perspektiverer, som det vil vise sig, en række af de forståelser projektet har genereret, og de har i forskellig grad inspireret den aktuelle tilgang. De er alle studier som bygger på kvalitativt materiale. Der ses også en klar tendens til at det kvalitative materiale bruges i en direkte gengivelse, således at f.eks. betragtelige udsnit af interviewudskrifter fletter sig ind i teksterne. Tireli er en af dem der ekspliciterer nødvendigheden af at lade 'de udforskede' komme til orde, og Staunæs påpeger at det er netop ved at skifte fokus til "forskning i det levede livs kompleksitet" (2004: 37) og betragte lokale udtryk, at generaliserede antagelser kan anfægtes. Denne form, hvor respondenternes fortællinger gives et vist rum, vil blive videreført i denne afhandling.

En anden ting jeg vil fremhæve her, er at disse studier alle i et eller andet omfang bestræber sig på at udforske hvordan forskelle har konkret betydning i menneskers liv og dermed kommer til at udfordre enhedslige forståelser af identitet og kultur. Flere af projekterne udvikler i den forbindelse optikker specifikt på kroppen og påklædningen som bærere af forskel. Jacobsen og Staunæs analyserer kroppene inden for en semiotisk, diskursiv ramme, mens Prieur kombinerer diskursanalytiske og socialkonstruktivistiske perspektiver med en Bourdieu-inspireret analyse af kropslige forskelle. Dette vil jeg uddybe i det kommende kapitel som fremlægger projektets væsentligste teoretiske inspirationskilder og refleksionsveje.

PROBLEMFORMULERING

Det er ambitionen for denne afhandling at analysere de processer som positionerer unge kvinder med indvandrerbaggrund i Danmark. Dette er, som jeg har været inde på, processer i udvekslingen mellem en bestemt gruppe, som aftegnes i kraft af nogle specifikke forskelssættelser, og det danske samfund. Det er også processer i udvekslingen mellem individ og socialitet. Forskningen vil tage udgangspunkt i det samfundsmæssige perspektiv på gruppen, der er præget af typificerende forståelser og et fokus på udseende. Dette afsæt vælges ud fra en antagelse om, at samfundet dermed på afgørende vis netop positionerer gruppen - og afføder forskningsprojekter som dette.

Ønsket er at lave en forskning der dels lader det situerede livs mange facetter konfrontere de klart aftegnede stereotype billeddannelser, men som også viser hvordan de stereotype billeddannelser spiller ind i konkrete, levede liv. I den forbindelse skal også interessen for unge kvindelige indvandreres udseende tages alvorligt. Både som et udtryk for nogle væsentlige dimensioner af den måde samfundet er samfund, men også som en social opmærksomhed som kan gøres mere nuanceret og indlevet, hvis man bestræber sig på at se i stedet for at overse. Det er altså forskningens mål at bidrage med erkendelsesperspektiver som giver nye muligheder for at forholde sig til de unge kvinders situation. Et væsentligt aspekt heraf bliver at undersøge udseendets rolle i positionerende processer, og relatere de praksisser der knytter sig til udseendet til andre facetter af livet for unge kvindelige indvandrere i Danmark.

2. kapitel: TEORETISKE TILGANGE

Menneskelivet starter i en fordoblet krop. Inden i en krop begynder en anden krop at gro, en anden krop som er absolut afhængig af den første krops liv. Den kan ikke i live adskilles eller afgrænses fra den første krop, den deler dens temperatur, dens ernæring, den må lytte til alle lyde i og omkring den, og den må nødvendigvis tage del i alle dens bevægelser. Alle kroppe har været del af en sådan fordoblet, uindividueel krop. Det synes for distancerende at kalde denne konstellation ekstremt intim, endsige tale om en 'relation'. Vi er i en krop mens vi gror som krop. Vi er eet med 'den Anden', før vi bliver 'den Første'. Vi er sociale før vi bliver individuelle.

Med kroppen i fokus kan tænkes andre tanker om individualitet over for socialitet, om mennesket i dets omgivelser, end med bevidstheden eller sproget som omdrejningspunkt. Denne erkendelse har på forskellig vis taget form inden for socialvidenskaber og humanvidenskaber i den vestlige verden op gennem 1980'erne og 90'erne, hvor der er begyndt at komme forskning der særligt tematiserer det kropslige på forskellig vis. Således udvikledes en sociologi om kroppen (Synnott 1993, Entwistle 2000, Gebauer & Wulf 2001), og Pierre Bourdieus sociologi blev stadig mere indflydelsesfuld. Inden for 'cultural studies' udvikledes et fokus på 'stil', en interesse for forskellige former for æstetisering af kroppen eller på kroppen, som i særlig grad fik indflydelse på ungdomsforskningen (Hebdige 1979). Inspireret af blandt andre Foucaults tænkning omkring disciplinering af kroppen adresserede Judith Butler den kønnede krop fra et filosofisk perspektiv (1993), som blev indflydelsesrigt op gennem 1990'erne. Også i filmvidenskaben og hvad man kunne kalde 'visual studies' sås studier som inddrog nye kropslige aspekter i det analytiske arbejde. Her fik Walther Benjamins arbejde med film og fotografi (se bl.a. 1936 / 1994) i et kultursociologisk perspektiv en renæssance i forskningsprojekter som insisterede på menneskets kropslige engagement i visuelle fremstillinger (Shaviro 1993, Buck-Morss 1994, Taussig 1993). Inden for psykologien og socialpsykologien blev kroppen også i stigende omfang tematiseret. Således viser det sig at den nyere udviklingspsykologiske spædbarnsforskning kan fremlægge forskningsresultater som gør op med tidligere, dominerende teorier om menneskets udvikling af evner til at begribe dets omverden og agere meningsfuldt i relation til andre mennesker. Freuds og Piagets teorier er blevet tilbagevist af teorier som fremhæver spædbørns interpersonelle univers som præget af kropslig, sanselig indlevelse i og efterligning af de

mennesker som omgiver det, samt det forhold at denne indlevelse og efterligning ikke overstås som et 'stadie' i menneskets udvikling, men vedbliver at indgå i menneskeligt samspil – også for voksne (Bråten 1998, Stern 1985 / 1995, Gopnik m.fl. 1999).

Kroppe italesættes altså inden for forskellige videnskabelige felter, men det viser sig også at kroppe begribes og tænkes ontologisk på ret forskellige måder, hvilket måske ikke forekommer så underligt eller behøver at være problematisk. Ikke desto mindre forekommer det mig at inden for det socialvidenskabelige felt, hvor denne afhandling definerer sig selv, er en antagelse om at kroppen grundlæggende skal *læses* som et sprog eller en tekst blevet meget dominerende. Som jeg også var inde på i kapitel 1 anser jeg dette for problematisk, fordi det i bedste fald fungerer meget upræcist når sprog- eller diskursbegrebet således bringes til at betyde *al* betydningsdannelse, og fordi det i værste fald undertrykker andre vigtige erkendelser af vores (kropslige) væren, og dermed selv former et hegemoni af den type diskursbegrebet ellers prises for at være så velegnet til at afsløre. Jeg vil i det følgende præsentere og diskutere de tilgange til forholdet mellem individualitet, krop og socialitet som har bidraget til udviklingen af projektet og inspireret dets analyser og perspektiveringer. Som introduceret i det indledende kapitel drejer det sig om flere forskellige tilgange som ikke nødvendigvis omfatter hinanden, men som supplerer hinanden på produktiv vis. Det er et teoretisk stisystem som har givet mig mulighed for at gennemløbe projektets temaer på forskellig vis, og som det vil fremgå krydser det igennem forskellige fagområder. Dette skyldes ikke blot at min egen bane frem mod min aktuelle faglighed er gået gennem studier i kunsthistorie, sprog, litteratur, filosofi, 'cultural studies', filmteori, migrationsstudier og sociologi, men at det er min oplevelse at netop der hvor stier fra de forskellige områder krydser hinanden, opstår bemærkelsesværdige muligheder for både at udfolde nogle tendenser i lyset af andre og gå til velkendte tematikker på nye måder. Ud over individualiteten, kroppen og socialiteten er et væsentligt omdrejningspunkt spørgsmålet om forskel som gennemtrænger disse tre begreber, og som på forskellige niveauer er så anmassende i dette projekt.

Jeg vil starte med at udvide præsentationen af de poststrukturalistiske og de mimetiske perspektiver i det lys, for derefter at samle opmærksomheden om nogle af de specifikke former for forskel, køn, 'race' og alder, som dominerer dette projekt.

POSTSTRUKTURALISME – TEORIER OM DISKURSER?

Inden for poststrukturalismen er der sket en tankevækkende cirkelslutning, som reelt til overflod fuldender den bevægelse Jacques Derrida forsøgte at forrykke eller forstyrre med sin indflydelsesrige – og på nogle måder misforståede – *De la grammatologie / Of grammarology* fra 1967 / 1976. Dette værk var et af dem der bragte ordet 'dekonstruktion' på læberne af litteraturteoretikere, filosoffer, socialvidenskabsfolk, psykologer osv. Derrida tages i forlængelse af dette ofte til indtægt for det perspektiv at al mening er tekstuel, eller populært sagt at 'alt er tekst'. Dorte Gert Simonsen skriver f.eks. om poststrukturalisme:

"Betydning kan ikke fastsættes endeligt og kan ikke lokaliseres. Det er som et stykke vådt sæbe mellem fedtede fingre: Hver gang man tager et fast greb om sæben og tror, at nu har man den, smutter den ud af hænderne igen. Det kalder Derrida, at al mening er udsat. Der er en konstant bevægelighed og forskydning i enhver betydningsenhed på grund af den uophørlige reference til noget andet, som teksten / tegnet citerer eller sætter sig i opposition til for at gøre sig forståelig." (Simonsen 1996: 31)

At tegnet bliver forståeligt i opposition til noget andet er en strukturalistisk pointe! At denne funktion i tegnsystemer består af en principielt uendelig henvisningsbevægelse, er en videretænkning af den strukturalistiske ide om repræsentation som dekonstruerer strukturalismens metafysiske grundlag (Derrida 1976: 36). Men det synes at blive overset at Derridas bestræbelse med dette arbejde ikke blot var at opdatere strukturalismen med en umetafysisk udgave, men derimod at forstyrre den kraftige tendens han iagttager, til at omtale al betydningsdannelse som sprog!

"However the topic is considered, the *problem of language* has never been simply one problem among others. But never as much as at present has it invaded, *as such*, the global horizon of the most diverse researches and the most heterogeneous discourses, diverse and heterogeneous in their intention, method, ideology. The devaluation of the word "language" itself, and how, in the very hold it has upon us, it betrays a loose vocabulary, the temptation of cheap seduction, the passive yielding to fashion, the consciousness of the avant-garde, in other words – ignorance – are evidence of this effect" (Derrida 1976: 6).

Det er Derrida jeg mimer når jeg hævder at diskursbegrebet er i fare for at blive betydningsløst, fordi det betyder alting. Han påpeger at "sprog"-brugen truer med at opløse begrebet selv. Og så hævder han at metafysikken bør indse at sproget er dets problemhorisont. Det er netop den antagelse at al betydningsdannelse er grundlæggende sproglig, som holder os inden for en bestemt form for tænkning, og som afholder os fra andre væsentlige erkendelser.

Derridas greb i forhold til denne problematik er ikke at sætte 'tekst' - i almindelig forstand - ind de steder hvor man hidtil har talt om 'sprog'. Det han foreslår er at tale om 'skreven' / "writing" / "écriture", når vi taler om hvordan betydning kommer i stand. Dette ord foretrækker han af flere grunde. Han betoner at der er tale om 'gøren', til stadighed udførte praksisser, hvorom det ikke giver mening at tale om hverken en afsluttet enhed (som for eksempel en tekst) eller en oprindelse (ibid.). Han lægger også særdeles meget vægt på at ved at tale om skreven indbefattes det forhold i betydningsdannelsen, at et materielt præg i det fysiske rum, en sansebaseret forskel, er afgørende for at der kan etableres en betydningsmæssig varighed, en institutionaliseret praksis. Derrida betragter nemlig ikke betydninger som noget der er i en konstant og rastløs flux; han er netop optaget af at betydninger etablerer sig i varige former. Mennesket er netop afhængigt af at kunne etablere en vis konstans for at kunne orientere sig og bevare betydninger over tid. Hvis ikke betydninger således institutionaliseredes var der vel heller ikke behov for dekonstruktive manøvrer? Det påfaldende, og efter min mening oversete, ved Derridas udfordring af sprogbegrebets dominans er altså at han fremhæver at betydninger dannes i *rum*:

"The very idea of institution – [...] – is unthinkable before the possibility of writing and outside its horizon. Quite simply, that is, outside the horizon itself, outside the world as space of inscription, as the opening to the emission and the spatial *distribution* of signs..." (ibid.: 44)

Således hævder Derrida at vi ikke ville kunne danne tegnsystemer, strukturer, diskurser og andre institutioner, hvis ikke vi havde mulighed for rent fysisk at skabe og *erfare* forskel.

Erfaringen, "den levede erfaring", er afgørende i denne fortælling. Det er evnen til at erfare forskel i rummet som gør forskellen på 'det forefindende' og det 'forefundne', på "verden" og "den levede erfaring"³. Den erfarede forskel er ikke 'i sig selv' sanselig eller materiel, den udgør jo en form for mellemrum (ibid.: 68), den er en forskel *mellem*. Den findes imidlertid 'mellem' sansninger af rummets elementer, lydlige, farvede,

³ "...it is in the specific zone of this imprint and this trace, in the temporalization of a *lived experience* which is neither *in* the world nor in "another world" [...] not more *in* time than *in* space, that differences appear among the elements or rather produce them, make them emerge as such and constitute the *texts*, the chains, and the systems of traces [...] The unheard difference between the appearing and the appearance (between the "world" and the "lived experience") is the condition of all other differences, of all other traces, and *it is already a trace*." Derrida 1976: 65

stoflige osv., som den så *samtidig* formgiver gennem sit 'udvalg' af forskelle, der jo afgør hvor det ene holder op og det andet begynder – i denne erfaring. Med nogle af Derridas benævnelser i oversættelse kan man sige at mellem de ting der "præger rummet" ("imprints", Derrida 1976: 62), er der noget der erfares som "spor" ("trace", Derrida 1976: 47). Der er to meget væsentlige pointer her:

For det første siger Derrida netop *ikke* at først kommer den levede erfaring ud i verden, og så kommer der form og forskel på tingene. Han fremskriver derimod en kompleks udveksling, uden oprindelse og uden afslutning, mellem den levede erfaring og det fysiske, sanselige, materielle rum, hvor erfaringen ikke ville kunne konstruere en eneste forskel, hvis ikke rummet bød sig til med mulige sansninger (ibid.: 66). Og da rummet erfaringen lever i, aldrig er et blankt papir, eller et rum uden særpræg, fordi noget altid er der allerede, er det ifølge denne tankegang en fejlslutning at antage at erfaringen sætter forskellen. At opgive at tænke i oprindelser, at opgive den tanke at tingene ligger adskilt af objektivet givne forskelle ude i verden, som f.eks. en oprindelig natur, er ikke det samme som at indstifte et subjekt, der selv kan vælge hvilke betydningsdannelser eller – konstruktioner det vil være en del af.

For det andet har Derrida ved at indskrive betydningsdannelsen i rummet, ved at fremhæve forskelssættelsens materielle, sanselige forudsætninger, rykket den ud af fortællingen om at betydninger altid har en sproglig struktur, at de absolut bør begribes som tegn og altså altid kan forstås i kraft af en generaliseret semiotik. Det erfarede rum danner forudsætninger for tegnsystemer, men de er bare een – overordentligt væsentlig – måde mennesker danner betydning. Dannelsen tager form i rummet når det erfares *at* der er forskel, og når der *gøres* forskel, der sker en 'skriven'. Derridas benævnelse 'skriven' favoriserer altså ikke *teksten*, det skriftsproglige udtryk, som tænkefigur for betydningsdannelse, men derimod 'det som præger rummet' i langt bredere forstand. Han skriver således tidligt i *Of Grammatology*:

"And thus we say "writing" for all that gives rise to an inscription in general, whether it is literal or not and even if what it distributes in space is alien to the order of the voice: cinematography, choreography, of course, but also pictorial, musical, sculptural "writing". One might also speak of athletic writing, and even with greater certainty of military or political writing" (ibid.: 9).

Når Derrida noget senere i bogen, i beskrivelsen af en regulær læsestrategi i forhold til en konkret bog af Rousseau, skriver "*there is nothing outside the text*" og lidt senere tilføjer "there has never been

anything but writing” (ibid. 158-159), er det med det eksplicitte forbehold at det han nu siger i et metodologisk regi skal forstås i tæt samspil med de generelle antagelser han er kommet med tidligere.

I et senere interview understreger Derrida, at den ”levede erfaring” han taler om ikke kan oversættes til ”det sproglige væsen”. Dette navn bliver nemlig alt for hurtigt oversat til ”det talende subjekt, det talende menneske eller Gud”, påpeger han. Han fortsætter:

”Det ville udelukke dyret. Men dyret findes, der findes dyrenes veje, spor, vildtveksler, *en labyrint af spor* [...] Hvis man f.eks. betragter dyrenes veje og spor i ørkenen, ser man meget tydeligt, at de har steder, de laver forbindelser, sving, omveje, *sporet i almindelighed*. Der findes også en dyrenes ”på vej”, som er labyrintisk, og når man taler om spor, mærker, færder, i stedet for tale, åbner man spørgsmålet om *rumliggørelsen* og befrier den fra dens antro-po-teologiske, antropomorphe og teologiske grænser.” (Meier 1984: 56)

Det er altså ikke hos Derrida, at poststrukturalismen kan hente inspirationen til at hævde at der ikke er noget uden for diskursen (Butler 1993). For Derrida er præget i rummet forudsætningen for den levede erfaring, som igen er forudsætningen for at bestemte præg erfares som spor der gør en forskel. Det er den grundlæggende proces i betydningsdannelse Derrida skriver frem i *Of Grammatology*. Det er en proces der til stadighed står på i en hønen-og-ægget-agtig funktion, og den giver ikke grundlag for at udnævne eet som forudsætning for noget andet, eller det ene som det andets grænse. Jeg vil altså med andre ord hævde at med Derridas arbejde som inspirationskilde kan man snildt være poststrukturalist uden at mene at al betydningsdannelse er diskursiv. Med mindre diskurs bruges som benævnelse for forskel slet og ret – og så er det jeg mener det bliver meningsløst. Søndergaard fremfører (1996a: 12) et lignende synspunkt, idet hun påpeger at der i sociale samspil kan iagttages ”kulturelig subjektivitet formidlet i et andet medium” – end det diskursive - ”nemlig kroppen”. Hun spørger om ikke det ville ”kvalificere studiet” af de processer der medierer ”i og mellem subjekt og kultur” at begrænse udstrækningen af diskursbegrebets betydning (1996a: 13).

Jeg hævder altså også at det er muligt at man kan kritisere tendenser til ”sproglig reduktionisme” blandt poststrukturalister (Simonsen 1996: 42), uden at man dermed forsvarer en ontologi der bygger på en ”materiel virkelighed” hvis betydning er objektivt givet (ibid.: 43). Det bliver imidlertid også vigtigt at gentage at jeg ikke skriver denne forskel (!) på noget diskursivt og noget andet frem for at skabe adskillelse, altså for at hævde at man i praksis nogensinde har den ene form for betydning uberørt

af den anden. Jeg investerer i denne forskel for at blive i stand til at tale om nogle nuancer og nogle forskelle i erfaring som jeg vurderer ikke bør overses, når man arbejder med forskelle som i udpræget grad distribueres visuelt og i kroppe.

SPROGET OG DE ANDRE FORMER FOR BETYDNING

Den skitserede position rejser mindst eet epistemologisk spørgsmål i et projekt som dette, som i så høj grad gør brug af sproget. Hvordan omtale og beskrive andre betydningsdannelser end dem der er sproglige? Butler (1993) forfalder ind imellem til at bruge denne problematik som argument for at det diskursive *er* det betydende. I det øjeblik vi adresserer noget, positionerer vi det. Og idet vi positionerer det, konstruerer vi det. Det adresserede vil ”i kraft af at være positioneret blive en effekt af netop den positionering”⁴ (Butler 1993: 5-6). Med denne tankerække sætter man sig ud over hønen-og-ægget og beslutter hvad der kommer først: det gør adresseringen. Dermed sætter Butler et subjekt der konstruerer verden ved at positionere den. En logisk argumentation på semiotiske præmisser kan måske ikke effektivt tilbagevise en antagelse om at der findes betydningsdannelser der ikke fungerer i henhold til disse præmisser. Søndergaard skriver (1999: 5) i en diskussion af muligheden for en ”prædiskursiv” virkelighed, at nogle poststrukturalister mener at det godt kan være at der findes elementer som har ”effekter uden for vores konstruktioner af deres mening”⁵. Men uanset hvad, tilføjer hun, vil ”disse fænomener *altid også* være diskursivt medieret”. Hvorfor egentlig det? Hvorfor skulle de diskursivt medierede betydninger lige akkurat dække præcis de samme dimensioner af den levede erfaring som betydninger der medieres på anden vis?

Spørgsmålet er om fænomener bliver diskursive af at blive tilnærmet i sproget? Denne afhandling bygger på den antagelse at det ikke er tilfældet. Selvom man *ikke* hævder at den materielle virkelighed ligger derude og venter på at få beskrevet sin iboende sandhed (af et sprog der blot repræsenterer denne sandhed), behøver man ikke at mene at sproget er en kødhakkemaskine som giver alt det kommer i berøring med sin egen konsistens. Den levede erfaring er en del af et rum som er præget af en vis materiel og kropslig konstans. En lugt kan for eksempel genkendes et bestemt sted med ugers mellemrum, fordi hverken kroppen eller rummet

⁴ Min oversættelse fra engelsk

⁵ Min oversættelse fra engelsk

har forandret sig mere end som så. Den slags forhold kan berøres og beskrives med ord uden at forholdet gennemgribende forandres af beskrivelsen, hævder jeg. Man kan også have erfaringer som falder uden for ens forståelseshorisont, og som ikke giver mening gennem henvisning til velkendte diskurser, f.eks. når man befinder sig i et ukendt lokale, med mennesker man knapt kender, og de fuldstændigt ud af det blå klæder sig nøgne og går i bad med hinanden, som i B's beretning i kapitel 1. Her kan sproget nok først komme bagefter og begynde at skabe en diskursiv form for mening med det skete; "det er en anden kultur", f.eks.

Derrida taler om denne problematik i forhold til erfaringen af kunstværker og arkitektur. Han hævder der findes værker over for hvilke "ord finder deres grænse" (Brunette & Wills 1990). I den situation kan vi "på samme tid observere diskursens svaghed og dens begær efter autoritet og hegemoni", påpeger han. Og tilføjer:

"But on the other hand, and this is the other side of the same experience, we can always refer to the experience that we as speaking beings [...] have of these silent works, for we can always receive them, read them or interpret them as potential discourse."

Med denne vinkel inspirerer Derrida den tilgang til erfaring, sprog, diskurs og materialitet som tegner denne afhandling. Betydningsdannelser blandt mennesker tager form på forskellige måder: ved imitation, affektiv og stoflig indføling, symbolske og metaforiske formationer, som tegnsystemer og i kraft af diskursive væv der danner bagtæppe for aktualiserede repræsentationer. Sproget kan adressere disse forskellige former for menneskelig betydningsdannelse og tilnærme en gengivelse af erfaringens karakteristika. Sproget kan således også medvirke til en udforskning og formidling af erfaringer af betydning, som ikke er domineret af sproglige sammenkædninger og begribelse gennem tegn. Sproget kan derimod *ikke* forventes at kunne udtømme eller restløst videregive alt hvad en erfaring rummer, men denne afhandling bygger heller ikke på den forventning til forskning, at den skal omslutte og i absolut forstand opfatte alt hvad der er på færde i det udforskede. Forskning vil altid bestå i at skære et perspektiv til, for at etablere en vis grad af varighed og ensformighed. Det er et vilkår der først og fremmest må tackles ved at holde sig den skærende bevægelse og dens konsekvenser for øje, og ved at gøre klart for sig selv og sit 'publikum' at netop derfor har forskningen iboende begrænsninger. Den kunne kun blive forskning ved at begrænse sig.

KONSTRUKTION AF IDENTITET

Forskelle forstås, som nævnt ovenfor, med en poststrukturalistisk tilgang ikke som noget der er givet på forhånd i en objektiv virkelighed. Forskelle er noget der 'tager form', mens den levede erfaring sanser omgivelserne. Det er erfaringens tilstedeværelse der gør at noget potentielt sanseligt 'gør en forskel', forskellen er en erfaret forskel. Simonsen skriver således at forskelle er "relationer vi fokuserer på for at afgrænse og bestemme identiteter" (1996: 37). Erfaringens mellemkomst, dens rolle i betydningsdannelsen som det der 'fokuserer', bliver ofte kaldt 'konstruktion' i en poststrukturalistisk kontekst. Dermed betones netop det at forskellen ikke er noget naturligt og givet. Dette aspekt af de poststrukturalistiske ideer er særligt i fokus for de bevægelser inden for sociologi, psykologi, filosofi m.m. der under et kan kaldes 'konstruktionstænkningen', men som også går under navnene socialkonstruktionisme og socialkonstruktivisme (Søndergaard 1996). Et socialkonstruktivistisk perspektiv på identitet er altså optaget af hvilken fokusering der foretages, hvilken relation der bliver tungtvejende, når fænomener erfares. Det er nemlig disse forhold der afgør hvilke identifikationer der kommer til at stå frem som de gældende. Identitet skal altså i første omgang forstås bredt som en benævnelse der ikke bare positionerer og definerer et menneske, men som det man har når der trækkes en grænse og noget – et begreb, et væsen, en ting - defineres som Et til forskel fra noget Andet.

Dette projekt har en socialkonstruktivistisk tilgang til identitet, idet det bygger på den antagelse at udforskning af menneskers position og situation i et samfund må indebære en udforskning af de identifikationsprocesser der er på spil. Det processuelle er væsentligt i dette perspektiv, både på grund af antagelsen om at mening til stadighed konstrueres i en udveksling mellem erfaring og omgivelser, og fordi det i særlig grad pointeres i socialkonstruktivismen at betydninger dannes i interaktioner mellem mennesker. De dannes altså i et samspil mellem en konkret konstellation af mennesker som i praksis er foranderlig. Betydningsdannelsen er situationsbestemt. Samtidig er det, med socialkonstruktivismens fokus på sproglige repræsentationer og diskurser (Søndergaard 1996a), en vigtig faktor hvordan sproget som generelt tegnsystem, og hvordan de tilgængelige diskurser som bagtæpper, konkret aktualiseres i disse situationer. Både sproget og diskurserne fremhæves i denne kontekst som sociale faktorer som erfaringen ikke kan undgå være

præget af. Faktisk er det ved at være indvævet i sproglige og diskursive mønstre at den menneskelige erfaring opnår subjektstatus og får adgang til at positionere sig som et 'jeg' og et 'selv'. Judith Butler giver blandt andet denne beskrivelse af dette forhold:

"My position is mine to the extent that "I" – and I do not shirk from the pronoun – replay and resignify the theoretical positions that have constituted me, working the possibilities that they systematically exclude. But it is clearly not the case that "I" preside over the positions that have constituted me, shuffling through them instrumentally, casting some aside, incorporating others, although some of my activity may take that form. The "I" that would select between them is always already constituted by them. The "I" is the transfer point of that replay, but it is simply not a strong enough claim to say, that the "I" is situated; the "I", this "I" is *constituted* by these positions, and these "positions" are not merely theoretical products, but fully embedded organizing principles of material practices and institutional arrangements, those matrices of power and discourse that produce me as a viable "subject". (Butler 1995a).

Butler fastholder at tale om et jeg, selvom begrebsliggørelser af menneskelig identitet nødvendigvis problematiseres i en poststrukturalistisk og socialkonstruktivistisk kontekst – det vil jeg straks vende tilbage til. Den teoretiske, begrebsmæssige positionering fremhæves som netop den konstruktionsproces der afgrænser jeg'et fra den Anden. Hun har en væsentlig pointe i dette statement med sin fremhævelse af at 'jeg' ikke kan vælge frit mellem alle de 'jeg'er der teoretisk set kunne komme på tale. For det 'jeg' der vælger er altid allerede konstrueret gennem hidtidige erfaringer og positioneringer. Hermed adresserer hun en vildfarelse som har spillet en vis rolle inden for social konstruktivistisk tænkning. Det er muligvis blandt andet selve konstruktions-ordet som nærer den forståelse, at mennesker faktisk frit kan konstruere sig selv ved blot at vælge at identificere sig i en bestemt kontekst. Denne antagelse går altså fejl af centrale socialkonstruktivistiske perspektiver, fordi det her er en væsentlig pointe at den erfaring, der er med til at forme et fokus på bestemte former for forskel, selv er formet i et socialt mønster af forskelssættelser og identifikationer (Prieur 2002a). Butler lægger også vægt på at understrege at selv om 'jeg'et, subjektet osv. er begrebslige konstruktioner, så bliver de også "organiserende principper" for praksisformer og "institutionelle arrangementer". Vores begreber og benævnelser spiller uafvendeligt ind i vores handlerum.

Hvordan overhovedet tale om handling i dette til stadighed "genspillede" net af begrebsdannelser? Butler taler om handling som "performance". At subjektet er performativt, betyder i hendes perspektiv

flere ting. For det første må subjektet handle og ytre sig konformt i forhold til det 'manuskript', sproget og diskurserne udstikker. For det andet er subjektet *reproduktivt*; det er bærer af sprog og diskurser. De findes kun i det omfang de bliver brugt. Og de bliver brugt i konkrete, sociale samspil, hvor konteksten er med til at give begrebet dets specifikke form, og hvor den specifikke brug farves og forstyrres af de specifikke andre betydningsdannelser der spiller ind i situationen (Butler 1995b). Diskurserne genbetegnes, genbruges og fornys i disse komplekse samspil, og det er i disse processer der er mulighed for handling og forandring. Der er altså ikke, med dette perspektiv på konstruktionen af subjektivitet, mulighed for bare at forlade en diskurs man ikke kan lide. Man må spille med for at spille. Dette projekt er inspireret af dette perspektiv på subjektivitet og handling, med den tilføjelse, at i det felt af praktisk brug, hvor diskurserne reproduceres, berøres de i deres aktualiserede effekt også af mimetiske erfaringer som også har indflydelse på hvilken betydning de konkret får. Man kan f.eks. forestille sig at i en situation hvor der ikke finder en følelsesmæssig, indlevende spejling sted, kan en nok så venlig sprogbrug ikke gøre situationen i sin helhed venligt stemt.

IDENTIFIKATIONENS PROBLEM

Poststrukturalismen omfatter en kritik af den identifikatoriske bestræbelse som også har stor betydning for konstruktionstænkningen. Dette handler om at netop ved at påpege at forskelle ikke er naturligt givne, åbnes for den mulighed at når een form for forskel bliver den dominerende, holdes andre former for forskel uden for fokus. Dette er, som vi tidligere har været inde på, for så vidt nødvendigt, da det ligger uden for erfaringens grænser at forholde sig til alle de former der principielt er mulige på en gang. Fokus må begrænses for at noget kan give mening. Poststrukturalismen er imidlertid optaget af at afdække disse dominansstrukturer og på den måde give mulighed for en kritik af institutionaliserede former for betydningsdannelse. Et eksempel er kritikken af heteronormativiteten som privilegerer forskellen mellem mand og kvinde (Søndergaard 2000, Staunæs 2004).

Derudover indledte Derrida en diskussion af den dominerende *måde* man i vestlig tænkning danner forskelle. Tendensen er, påpeger Derrida, at vi i Vesten danner forskelle som modsætninger. Det betyder at vi organiserer vores tænkning omkring begrebslige par som tænkes at være gensidigt udelukkende, i den forstand at enten har man det ene, eller også

har man det andet. Det drejer sig om modstillinger som subjekt / objekt, kultur / natur, mand / kvinde, individualitet / socialitet, ånd / materialitet, teori / empiri, oprindelighed / konstruerethed, godt / dårligt. Disse modsætningspar er hierarkiske, de er ordnet i henhold til det sidste modsætningspar, kan man sige, således at i denne fremstilling er alle de dele af modsætningsparret der er skrevet først, til venstre, det der traditionelt vurderes som det gode i vestlig tænkning. Dette hierarki opretholdes blandt andet ved at det relationelle i modsætningsparret tilsløres. Det søges skjult at identifikationen som subjekt afhænger af identifikationen af et objekt osv. Denne iboende supplementaritet, hvor det ene netop beror på det andet for at der kan skabes en forskelssættende identifikation, søges tilsløret, således at identiteten kan fremstå som ren og som en lukket enhed (Derrida 1976). En sådan enhed er ikke essentielt mulig med den poststrukturalistiske forståelse af betydningsdannelser. Den stadige, processuelle udveksling der konstruerer betydning, og som altså er betydningens konstruerende oprindelse(!), indebærer at identiteter forstås som relationelle og supplementære. De er funderet på forskellighed. En forestilling om identitetsmæssig enhed og forestillingen om subjektet som en uforanderlig kerne mennesker bærer rundt på, er altså i dette perspektiv en fiktion der skjuler at alle betydninger beror på et spil af forskelle.

Denne tilgang til identifikationer medfører en poststrukturalistisk mistillid til begrebsdannelser. Netop fordi begreber traditionelt består i en institutionalisering af et bestemt betydningsindhold, og altså almindeligvis, i en vestlig kontekst, indebærer etableringen af et binært modsætningspar, er de en del af den 'fiktion', traditionel vestlig tænkning opretholder for at være i stand til at centrere sig omkring forestillinger om betydningsmæssig enhed og eksistensen af sande, givne forskelle. Derfor indebærer begreber en 'fare' for at glemme betydningens processualitet. Samtidig er brugen af sådanne begreber stadig helt nødvendig, hvis man ønsker at kommunikere sprogligt i en vestlig kontekst i dag. Kontekst er sådan et begreb som indebærer forestillingen om det omgivende adskilt fra det egentlige, teksten adskilt fra konteksten. Det bruges alligevel her, samtidig med at det ekspliciteres at tekst og kontekst forstås som gensidigt konstituerende.

En anden type begreber som spiller afgørende roller i denne afhandling, er netop begreber som benævner en form for menneskelig individualitet. 'Subjekt', 'identitet', 'individ', 'jeg', 'selv', 'mig' osv. De kommer i spil både fordi de nu engang er nogle af de ord vi bruger til at kommunikere omkring noget af det afhandlingen tematiserer, og fordi

begreberne, som det blev eksemplificeret i det indledende kapitel, bruges af de mennesker der gennem interviews bidrager til denne tematisering ved at fortælle om deres erfaringer. Der kan komme flere forskellige greb på tale for at omgå den problematik begreberne fører med sig. Derrida vælger til tider at påpege begrebets tunge arv før han bruger det, det er f.eks. tilfældet når han bruger begrebet erfaring. Han indfører også den praksis at bruge begrebet med et regulært kryds over for at vise at han bruger benævnelsen mens den dekonstrueres, igen fordi det er nødvendigt for at kommunikere. Endelig opfinder han nye ord og benytter speciel retorik som lægger afstand til forventede former for kommunikation (Derrida 1976). Disse sidstnævnte greb er der også blevet arbejdet med i dansk forskning af poststrukturalistisk tilsnit (Søndergaard 2000, Staunæs 2004). I denne afhandling vil jeg i et vist omfang også søge at fordreje sprogbrugen en smule for at undgå ordenes arv. Læseren har i det indledende kapitel stiftet bekendtskab med benævnelsen 'førstelandet', som bruges i sammenhænge hvor andre forskere siger 'oprindelseslandet'. Dette sker fordi jeg finder netop spørgsmålet om oprindelse yderst kompliceret i det felt jeg har udforsket. Der er ting det er svært at undgå ved optegnelsen af dette forskningsfelt, men jeg kan undgå at forudsætte mine respondents oprindelse. 'Førstelandet' er ikke et uproblematisk begreb heller. Det er tænkt som en henvisning til det land personen eller familien befandt sig i først, da den vandrende bevægelse startede, men det første har også skær af noget primært i vores sprogbrug. Et andet problem er at anden- og tredjegerationsindvandrere ikke selv vil have været i dette land som det første. Det gælder imidlertid for dette projekt at 16 ud af 20 respondenter med indvandrerbaggrund er førstegerationsindvandrere (5 respondenter er etniske danskere).

Andre former for fremmedgørende greb jeg har benyttet, for at undgå forhastede identifikationer, er at jeg undlader at angive hvilket land der så *er* respondenternes førsteland og nøjes med at pege i retning af en verdensdel. Som det fremhæves i flere af de forskningsprojekter, der præsenteres i første kapitel, er etnicitet en tungtvejende markør af identitet i Europa i dag. Jeg vurderer derfor, at ved at tilbageholde den specifikke etnicitet kan læserens opmærksomhed ledes i retning af identifikationer der er mindre dominerende i deres effekt. Dette forskningsprojekt handler nemlig ikke om etnicitet i specifik forstand, men omfatter en mere generaliseret interesse for etniske – og andre - forskelles effekter i Danmark i dag for en defineret gruppe mennesker som ikke er etnisk danske. Jeg har

også valgt at afstå fra at give respondenterne navne, da personnavne så let hvirvles ind i et mønster af kulturelle og klassemæssige forskelle som jeg foretrak at holde mig fri af. Respondenterne er derfor benævnt vilkårligt med bogstaver.

Samtidig fastholder jeg at bruge begrebsliggørelser af det individuelle. 'Subjekt', 'identitet', 'individ', 'jeg', 'selv', 'dig', 'mig' osv. Det hænger først og fremmest sammen med at mine respondenter bruger disse begreber. Jeg ville have haft svært ved at interviewe dem, hvis jeg havde insisteret på ikke at bruge dem i den situation. I det danske samfund begrebsliggøres individualitet, og mennesker erfarer og forstår tilstedeværelse i verden i tilknytning til disse begreber. Det afgørende for en forskning der er rettet mod denne tilstedeværelse, må derfor være en undersøgelse af *hvad* mennesker så taler om når de benævner en form for individualitet. Jeg viste i det indledende kapitel hvordan B's beretning om 'sig selv' ikke var domineret af statiske, lukkede selv-opfattelser, men angav en kompleksitet og bevægelighed som gav selvbegrebet en relationel betydning. Samtidig beskrev B imidlertid en erfaring af kontinuitet, hun var "sig selv igen" da jeg mødte hende, og denne oplevelse var tydeligvis forbundet med stor veltilpashed og glæde. Jeg ville finde det besynderligt at betvivle denne oplevelse af kontinuitet på baggrund af en teoretisk problematisering af begrebsdannelser. Annick Prieur (2002: 6) advarer også mod en sådan arrogance ved poststrukturalistiske tilgange. Noget helt andet er så at det slet ikke skulle være nødvendigt at slå sig for munden hver gang man anvender et begreb i en poststrukturalistisk sammenhæng. Som jeg også har været inde på flere gange ovenfor, er det også en central, poststrukturalistisk erkendelse at mennesker til stadighed tilstræber at etablere varighed, blandt andet ved at danne begreber. Betydninger institutionaliseres og danner dermed basis for fremtidige erfaringer. Således også med identitet og selv-fortælling der udtrykker og opretholder kontinuiteter som mennesker oplever. De poststrukturalistiske pointer omkring identitet og andre individualitetsbegreber medvirker derfor i dette projekt til ikke at tage for givet *hvad* mennesker mener når de bruger et begreb, netop fordi man holder sig for øje at ordenes aktualiserede brug er en situeret re-produktion af generelle, uundgåelige begrebsdannelser.

KROPPEN SOM "KOLLEKTIVITETSPRINCIP"

Pierre Bourdieu (2000: 133) møder spørgsmålet om begrebsliggørelsen af det individuelle fra en anden vinkel. Han påpeger at

kroppen på en dobbelt måde er involveret i relationen mellem det individuelle og det sociale. På den ene side finder Bourdieu at kroppen ”utvivlsomt” fungerer som et ”individuationsprincip”⁶. Den optager et punkt eller sted i rummet, den har sin specifikke tid, og har altså nogle sanselige karakteristika som forklarer at den begrebsliggøres adskilt fra andre kroppe. Bourdieu hævder at det er denne beviselige ”isolation” der forhindrer erkendelsen af det faktum, at kroppen på den anden side er et ”kollektivitetsprincip”:

“Having the (biological) property of being open to the world, and therefore exposed to the world, and so capable of being conditioned by the world, shaped by the material and cultural conditions of existence in which it is placed from the beginning, it is subject to a process of socialization of which individuation is itself the product, with the singularity of ‘self’ being fashioned in and by social relations.”

Bourdieu placerer kroppen centralt for begribelsen af menneskelige samfund ved således at sætte en biologisk evne som forudsætning for at socialisering sker. Hans teori om ’habitus’ handler jo om at det sociale gennemtrænger kroppen. Og det kommer altså derind fordi kroppen har åbenhed som evne og derfor kan formes af det sociale. Dette er heller ikke en teori der sætter kroppen som biologi eller natur. For dens ”biologiske” evne til at lade sig forme former den som social komponent. Der er ikke nogen natur før det sociale, den ”biologiske” impuls er at socialisere sig. Habitus er et ord for de ”subjektive men ikke individuelle” (Bourdieu 1972: 86) dispositioner som afgør opførsel, udseende, bevægelser m.m. uden at personen er bevidst om det. De er forudsætninger for deltagelse, kommunikation og vedligeholdelsen af fællesskaber. Menneskers handlinger gennemstrømmes altså af praksisformer som nok er subjektive, idet de leves og erfares af et subjekt, men som ikke kan forstås som individuelle i den almindelige brug af ordet; de er på ingen måde unikke eller selvskabte i udgangspunktet, og de er heller ikke selvvalgte. Bourdieu beskriver habitus som et ”produkt” af ”indprentning” og ”tilegnelse” af de sociale strukturer et menneske nu engang lever under (1972: 85).

Den evne til åbenhed som Bourdieu beskriver, læser jeg som den mimetiske evne, som han således tager til hjertet? af en sociologisk teori.

⁶ Min oversættelse fra engelsk. Jeg vil ikke her gå ind i de ontologiske implikationer, men henvise til den kommende præsentation af Michael Taussigs kommentarer omkring det forhold at mennesker lever med tingene som facts, ikke som fiktioner. Bourdieus tilgang til kroppen synes imidlertid at stemme med hans objektivitetsbegreb, som han bruger med henvisning til at der gives forhold som mennesker erfarer som objektive (Bourdieu 1972).

Det bemærkelsesværdige ved hans tænkning er at de prægninger kroppen og perceptionen giver anledning til, ikke betragtes som mentale strukturer; de skal ikke forstås overordnet som dannelsen af tegn og symboler. Der er selvsagt også mentale strukturer på spil i socialiseringsprocessen, men han formulerer sin tænkning som en kritik af en "mentalistisk" betragtning af kroppen, som han ser sammenkædet med det at have en "betragters relation" til verden. Dette perspektiv stiller han over for: "the inhabited and *forgotten* body, felt from inside" (Bourdieu 2000: 133). Det er en udsat krop som netop fordi den *må* føle og sanse, uafvendeligt indordnes i verden og underordnes de dominansstrukturer der udgør dens almindelige omgivelser. Samtidig er det en krop der er i stand til at handle umiddelbart og passende i en lang række situationer, netop fordi den er formet efter verden:

"Exposed to the world, to sensation, feeling, suffering, etc., in other words engaged in the world, in play and at stake in the world, the body (well) disposed towards the world is, to the same extent, oriented towards the world and what immediately presents itself there to be seen, felt and expected: it is capable of mastering it by providing an adequate response, having a hold on it, using it (and not decoding it) as an instrument well at hand..." (Bourdieu 2000: 142).

DEN MIMETISKE EVNE OG DEN KULTURELLE NATURLIGHED

Det familiære og det vanlige betones som afgørende 'viden' hos Bourdieu. Det handler om at den sociale verden må blive 'naturlig' for os for at vi kan være tilpas i den. Igen vil jeg henlede opmærksomheden på B's fortælling, som jeg netop læser som en beretning om hvordan det føles at være i sociale rum som man ikke er disponeret for at deltage i. Michael Taussig beskriver den mimetiske evne som

"that nature culture uses to create second nature, the faculty to copy, imitate, make models, explore difference, yield into and become Other" (Taussig 1993: xiii).

Han undrer sig over at teorierne om menneskelivets formgivning gennem social konstruktion ikke i højere grad har beskæftiget sig med den naturlighed hvormed vi trods alt går til verden:

"Not enough surprise has been expressed as to how we nevertheless get on with living, pretending – thanks to the mimetic faculty – that we live facts, not fictions". (Taussig 1993: xv).

Vi opfører os som om verden var fast, og vi udtrykker os som om ordene vi siger er forbundet med det vi taler om.

”Try to imagine what would happen if we didn’t in daily practice thus conspire to actively forget what Saussure called ”the arbitrariness of the sign”?” (Taussig 1993: xviii).

Taussig har en pointe som korresponderer med Bourdieus overvejelser omkring hvordan forskellige former for betragtning indebærer forskellige teorier om kroppen. Så længe kroppen søges betragtet som en rent visuel entitet hvis overflade kan observeres og aflæses, har man både at gøre med en forestilling om kroppen som en ting blandt andre ting og om synssansen som en registrerende mekanik som fodrer hjernen med information. Teorien om den mimetiske evne gør op med forestillingen om at synssansen kan adskilles fra andre sanser. Vi føler det vi ser, vi kobler umiddelbart synsindtryk sammen med taktile erfaringer og vores tilvænninger til verdens stoflighed. Taussig kalder det, inspireret af Walther Benjamin, for ”visualitetens taktilitet”⁷ (Taussig 1993:26) og påtaler hvordan den teoretiske adskillelse af synssansen fra andre sanser, tæt forbundet med den objektiverende betragterposition på verden, er forbundet med en ideologisk hierarkisering der vurderer synssansen som bedre og mere pålidelig end andre sanser. Dette begreb om synssansen er del af et begreb om mennesket som værende i stand til at indtage en position afskåret fra verden hvorfra det kan betragte og afkode verden og rationelt vælge og handle på den baggrund. Susan Buck-Morss formulerer det sådan at det understøtter den ”narcissistiske illusion af fuldkommen beherskelse” (Buck-Morss 1994: 53). Den mimetiske evne underløber disse begreber ved at antaste positionens uberørthed og ved at ’transportere’ os ud i verden hvor vi bliver anden. Walther Benjamin kalder den uberørte vision ”optisk” og beskriver den som kontemplativ. Denne stiller han over for den ”taktile reception” som er nødvendig når det handler om praktisk brug (Benjamin 1936 / 1994: 34). Han bruger arkitektur som eksempel. Det er muligt at betragte arkitektur som en turist, måske vældigt opmærksomt, men optisk og kontemplativt. Men brugen forudsætter den ”taktile reception”. Den ”sker ikke så meget gennem opmærksomheden som gennem vanen”. Uden vanliggjorte, taktile erfaringer med hvad der er hårdt, gennemtrængeligt, bevægeligt osv. ville det være en opslidende kamp at gøre brug af bygninger.

Som jeg vil uddybe i kapitel 4 er visualitetens taktilitet nødvendigvis også i værk i relation til billeder, fotografier, film osv. Benjamin var meget optaget af hvordan netop det moderne samfund til overflod udviklede

⁷ Min oversættelse fra det engelske: ”tactility of vision”.

teknologier og scenarier som appellerede til taktil indlevelse i noget set. Dyrkelsen af det medrivende skue, den lækre overflade - de strålende butiksvinduer, de gennemførte indkøbsmiljøer, den spændingsmættede film og de smukke, detaljerede fotografier - adresserede han som det 'primitive i det moderne' (Benjamin 1936 / 1994), netop fordi de påkalder sig den kropslige impuls snarere end den rationelle, oplyste tilegnelse, som ellers knyttedes til det moderne menneske. Benjamin så et forandringspotentialt i denne udvikling, fordi især de nye, visuelle kunstformer, fotografi og film ville give det moderne menneske den fornødne tilvænning til det moderne liv. På den anden side var han opmærksom på netop den politiske magtudøvelse, som disse voldsomt ekspanderede muligheder for en centraliseret, visuel tilvænning muliggjorde (Benjamin 1936 / 1994: 36). Netop fordi billeder i stadigt voksende omfang kunne – og kan – reproducere, så han hvordan de ville kunne bruges til at vænne os til bestemte visualiseringer så de blev naturlige og sande. I kapitel 4 og 5 vil jeg medtage denne vinkel når jeg undersøger hvordan billeder af indvandrerkvinder distribueres i det danske samfund og maser sig på i konkrete menneskers liv. Taussig fremhæver, med inspiration fra Adorno og Horkheimer kombinationen af netop den rationelt oplyste, distanceret betragtede menneskefigur, forestillingen om individet der selv vurderer og vælger, som endnu er absolut dominerende i den vestlige verdens selvforståelse, og så den massive appel til den mimetiske evne:

"mimesis, once a dominant practice and component of knowing becomes, in Western historical development, a repressed presence not so much erased by Enlightenment science and practice as distorted and used as a hidden force" (Taussig 1993: 45).

MAJORITETENS BILLEDER

Taussig finder altså at en tendens i det moderne samfund er at den mimetiske evne udnyttes i en forvrænget, kontrolleret form. Det sker ved at der sker en ensretning i udvalget af billeder. På trods af historisk set ufatteligt mange nye muligheder for at producere en diversitet af billeder - muligheder som Walther Benjamin besang det revolutionære potentialt i (Benjamin 1936 / 1994) - er tendensen at de billeder der reproducere og distribueres i milliontal bevæger sig inden for et ganske snævert spektrum hvad angår form og motiv. Taussig henviser til Adorno og Horkheimers *The dialectic of enlightenment (Oplysningens Dialektik* (1943 / 1972)) som bittært afdækker hvordan de moderne vestlige samfund får så lidt regulært, frisættende oplysning ud af så enormt et oplysningspotentialt. Frem for at udvide det moderne menneskes sanseapparat – som Benjamin håbede det -

ved til stadighed at udfordre det, skærpe dets sans for detaljer og nuancer, gøre dets horisont for taktil reception bred og parat til at møde og engagere sig i de mest forskellige former for sanseindtryk iagttager Adorno og Horkheimer, hvordan de visuelle medier bruges til at cementere vanlige forestillinger og ensrette folks forventninger til visuelle indtryk. Dette præger også den måde der dannes 'majoriserede' og 'minoriserede' positioner i det moderne samfund.

Hvad Benjamin så i det moderne var bysamfund præget af foranderlighed, af møder med fremmede, uforudsigelighed. Hvis det moderne menneske skulle være i stand til at manøvrere, handle – og handle politisk og socialt – i dette miljø, måtte det være i stand til at forholde sig sensitivt uden at blive skræmt og chokeret hele tiden. Det ville for ham sige at det måtte være i en balanceret kontakt til sin mimetiske evne, som han så som muligheden for at undgå en "selvfremmedgørelse", en manglende indlevelse og empati som ville være politisk paralyserende (Benjamin 1936 / 1994: 36). Det var, efter hans mening, kunstens og mediernes rolle i kraft af de nye kommunikationsteknologier at 'træne' sanseapparatet til den fornødne balance (Benjamin 1936 / 1994: 30ff). I stedet blev en anden tendens dominerende. Benjamin iagttog den, men døde før den, i skyggen af 2. Verdenskrig, kom til at fremstå så overvældende som Adorno og Horkheimer skildrer den i *Oplysningens Dialektik*(1943 / 1972). Det er tendensen til at mange af samfundets teknologiske ressourcer bruges til at skabe forudsigelige miljøer hvor sanserne ikke forstyrres, men hvor vanligheden, den tilsyneladende sociale ensartethed og billedernes typificering netop dulmer nerverødderne med en forhåndsforståelse, en usensitiv afkodning som ikke bringer den mimetiske evne i spil som åbenhed, indlevelse og finfølelse.

Majoriserede og minoriserede positioner distribueres i høj grad i vestlige samfund i dag i kraft af disse kommunikationsteknologier. Majoritet / minoritet er endnu et modsætningspar, som etablerer en forestilling om gensidig udelukkelse, men også om (mindst) to velafgrænsede grupper, hvis relationer til hinanden er præget af hvem der er flest. Dette medfører ofte et hierarkisk forhold hvor majoriteten forstås som den dominerende. Da forestillingen om velafgrænsethed og varighed også for dette modsætningspar er diskutabel, bruger jeg i afhandlingen fortrinsvis benævnelserne 'majoriseret' og 'minoriseret' position.

Den majoriserede position kommer til udtryk i de typificeringer der er på spil i de offentlige billeddannelser. Majoriteten befinder sig i vestlige

samfund oftest i den situation at den som samfundsmæssig gruppering er visuelt langt mest eksponeret. Den dominerende gruppe i samfundet er den visuelt, sprogligt og på andre måder mest velkendte. Fjernsyn, reklamer, magasiner, (skole)bøger m.m. informerer og præsenterer de minoriserede for hvem de majoriserede er, og hvordan de lever (Tatum 2003). Omvendt ved de majoriserede gerne meget lidt om de minoriserede. Samtidig er de majoriserede 'usynlige'! Netop i deres overvældende 'velkendthed' er det ikke ved dem at noget fremstår som karakteristisk. De er normale og 'umærkede'. Tatum fortæller hvordan hendes studerende i en amerikansk kontekst, i øvelser hvor de på et minut skulle liste alt hvad de 'er', meget sjældent ville skrive at de er hvide, heteroseksuelle, protestantisk kristne eller mænd. Hvorimod de der netop ikke var *det*, ville markere hvad de så var (Tatum 2003: 21). Det 'etnisk danske' er ligeledes i den danske sammenhæng blevet så usynligt at det er blevet almindeligt at bruge ordet 'etnisk' i betydningen 'ikke-dansk'.

Et vigtigt ærinde, for et projekt som forsøger at tilnærme situationen for mennesker der er minoriserede i forhold til en 'etnisk dansk' majoriseret position, må være at synliggøre hvilket 'naturligt' billede af sig selv den majoriserede position opretholder ved at markere bestemte former for forskellighed i forhold til den minoriserede position. Dette er også interessant, fordi relationen mellem en dominerende, majoriseret position og en minoriseret position ofte er præget af at det minoriserede nedvurderes som under standard på visse punkter, som de majoriserede så kan hævde deres overlegne status igennem (Tatum 2003: 23). 'Majoritetens' normer sætter standarden, og det som er afvigende i forhold til disse normer, bliver de synlige identitetsmarkører som kendetegner de fremmede de Andre, 'minoriteten' (Ålund 1997: 10).

Hvem er så 'minoriteten' i Danmark, hvordan distribueres den minoriserede position? I offentlighedens majoriserede optik kunne det se ud som om at det er 'indvandrerne' – dem der ser ud som indvandrere, og dem der gør som indvandrere. Hvad det indebærer, vil vi komme ind på i næste afsnit om 'etnificeret og racialiseret forskel'. I nogle af mine respondents beretninger henvises til mindre gruppedannelser som de oplever at tilhøre. De består ikke af indvandrere generelt, men de synes heller ikke nødvendigvis at bestå af mennesker fra en enkelt etnisk gruppe. Lokalsamfund og religion fremstår som andre forhold der tegner disse små grupperinger i samfundet. Desuden gælder det at nogle af de unge kvinder

jeg har snakket med, ikke forstår sig selv som fuldgældige medlemmer af en sådan gruppe.

Den minoriserede position tilnærmes derfor i dette projekt som en kompleks størrelse som kan se meget forskellig ud alt efter hvorfra den anskues – fra en majoriseret eller en minoriseret position. Den antages kun med varsomhed at kunne knyttes til et begreb om etnicitet. Faktisk forekommer det langt enklere at bruge den etniske markør i traditionel forstand om den majoriserede position der skrives frem i denne afhandling. Det skal tilføjes at jeg ikke i særlig grad har spurgt ind til etniske tilhørsforhold, fordi jeg har bestræbt mig på at holde interviewene åbne for de tilhørsforhold respondenterne selv bringer på bane. Det vil jeg diskutere i kapitel 3. Et ærinde med at operere med et begreb om den minoriserede position skal være at fremstille positionens effekter og dens kompleksitet. Bestræbelsen er at give plads for detaljerne, det specifikke og mulighed for indlevelse i denne position.

ETNIFICERET OG 'RACIALISERET' FORSKEL

Hvordan så forholde mig til 'etniske' forskelle i dette projekt? Jeg har indtil nu peget på hvordan jeg kan siges at have 'underspillet' det 'etniske perspektiv' i arbejdet med projektet. Jeg spørger ikke specifikt ind til etnisk tilhørsforhold, jeg anonymiserer blandt andet mine respondenter ved ikke at angive deres førsteland, jeg søger at undgå at forudsætte deres 'oprindelse'. Det handler dels om at etnicitetsbegrebet deltager i 'kulturaliseringen' af indvandrersproblematikker, hvorved den kulturelle baggrund, dvs. den kultur der antages at være fremherskende i deres førstelande, bliver den linse man forstår indvandrere igennem (Prieur 2004). Og dels om det forhold at etnicitetsbegrebet danner grundlag for den bevægelse, ved differentieringen af mennesker, at man henviser til noget bagvedliggende, 'kulturen', for at forklare en aktuel forskelsbehandling. Således bruges begrebet i mine øjne ofte til at tilsløre hvad jeg i første omgang vil kalde 'racisme'. Det handler om at etnicitetsbegrebet understøtter en diskurs som tilbyder acceptable, kulturelle forklaringer på forskelsbehandling, som ikke desto mindre kan være afstedkommet af et anderledes udseende, slet og ret. Det kan altså lige så vel være visuel fremmedhed eller visuel stereotypificering der er ansatsen til forskelsbehandlingen, hvorimod en regulær afstandtagen til den etniske baggrund indebærer en viden som jeg betvivler nødvendigvis er til stede i dagligdagen. Denne vinkel er også inspireret af det mimetiske perspektiv.

Aleksandra Ålund (1997: 13) påpeger fra en lidt anden vinkel, at brugen af etnicitetsordet – i det mindste i den svenske offentlighed – trækker i retning af hvad man kan kalde ”racialisering”⁸. Et ’racialiseret’ samfund har man, skriver hun, når:

”both ”we” and ”the Others” are constructed as biologically self-reproducing social collectives with distinct histories and unique, distinguishing characteristics. These special features are understood as given by nature, and they assume the function of designating difference. Thus both ”we” and ”the Others” possess certain organic marks distinguishing us in ways that may not be visible or measurable. The features assumed to constitute difference – biological or cultural signs, traces, and markers – set limits to what ”the Others” can become. The symbolic marking of divergence becomes a fact preventing ”them” from being achieving equal status with ”us”...”

Hvor etnicitetsbegrebet altså kan siges at henvise til ”et kulturelt slægtskab” og tilstedeværelsen af nogle strukturelle og materielle forhold, som genererer en gruppe med specifikke sociale mønstre og en eller anden grad af politisk signifikans (Ålund 1997), synes den racialiserede gruppedannelse at være et spørgsmål om natur! Kulturskabt natur kunne man sige, med Taussig. Mærker på organismen, biologiske og kulturelle tegn som afstedkommer et ’vi’ og ’de Andre’. Mens etnicitetsbegrebet altså diskursivt opererer på den ’kulturelle’ side af en modsætning mellem natur og kultur, har det tendens til i praksis at deltage i – og dække over - en naturalisering af bestemte former for forskel.

Samtidig med at jeg således forholder mig meget kritisk til etnicitetsbegrebet, har det imidlertid reel betydning for det felt dette projekt arbejder med. Som det fremgår af kapitel 1 viser anden forskning blandt unge med indvandrerbaggrund i Skandinavien at spørgsmålet om etnicitet netop reaktualiseres på forskellig vis i ungdomsårene. Der findes også beretninger om etnisk identificering i mit materiale som selvfølgelig er af interesse. Mit valg er, inspireret af blandt andre Ålund (1997) og Staunæs (2004), at arbejde med begreber om ’etnificeret’ og ’racialiseret’ forskel for at kunne arbejde analytisk med disse aspekter af mine respondents situation.

Desuden ser jeg etnificeret og ’racialiseret’ forskellighed som netop *aspekter* af identitetsdannelser, som gennemskæres og forstyrres af andre former for forskel så som alder, køn, stil, klasse, religiøsitet osv. De må

⁸ Min oversættelse fra det engelske ”racialization”. Hun henviser til Miles, Robert (1993): ”Rasismen som historisk fenomen” in *Indvandrere och Minoriteter* nr. 1/93, p. 79-80 .

derfor ses i sammenhæng med de andre identifikationer der er i spil (Ålund 1997, Prieur 2004, Staunæs 2004).

Fra et mimetisk perspektiv skriver Michael Taussig om racisme som en reaktion på at minoriteterne undslipper ”normativitetens grid” og derfor også vores konceptualiseringer, vores begreber og typificeringer. ”Racism is the parade ground where the civilized rehearse this love-hate relation with their repressed sensuousity” (Taussig 1993: 67). Ved at overflyde grænserne for det vanlige forårsager de fremmede en ”sanselig excess”: ”as sheer substance, matter out of place becomes matter with a vengeance, sensuousity shredding the very notion of conceptuality”. Dermed tager Taussig tråden op fra de tanker omkring den moderne, vestlige civilisation som præsenteredes tidligere, hvor massive ressourcer sættes i værk for at skabe forudsigelige miljøer, hvor verden kan ordnes i typer og koncepter, hvor sanserne kan dulmes og indlevelsen begrænses. Minoriteten forstyrrer forudsigeligheden netop med sin ukendthed, sin praktiske fremmedartethed og sin visuelle ulæselighed. Dermed bringes den vestlige majoritet, i dette perspektiv, til en grænse for sit eget territorium som dels antyder at ikke alt er velkendt, dels pirrer en sanselig indlevelse, den mimetiske evne, som denne form for civiliserethed søger at kontrollere. Denne provokerende, animerende oplevelse, hævder Taussig, projiceres ind i ’minoriteten’. Som vi var inde på tidligere vil et nærliggende greb være at oparbejde en (stereo)typificering som indstifter ny genkendelighed. Spørgsmålet er imidlertid om det er muligt at etablere stereotyper som giver absolut ro. Bhabha (2001: 370) påpeger i en analyse, som i øvrigt benytter sig af et diskursivt vokabularium:

”The stereotype [...] is a form of knowledge and identification that vacillates between what is always ’in place’, already known, and something that must be anxiously repeated”.

Den visuelle stereotypificering, de billeder af indvandrerens som ’den Anden’ som gentages med stor ihærdighed i den danske offentlighed, tyder under alle omstændigheder på et påtrængende behov for at etablere en specifik form for ’etnificeret’ / ’racialiseret’ genkendelighed. Det vil vi vende tilbage til i kapitel 4 og 5.

Dorthe Staunæs (2004) arbejder med et begreb om ’kropstegn’, inspireret af bl.a. Dorte Marie Søndergaard (2000), som hun bruger til at udvikle analytiske begreber om ”etnisk ’racialiserede’ kropstegn” og ”udlændingetegn”. Dette arbejde vil jeg lade mig inspirere af, fordi det giver mulighed for at italesætte hvordan det at ’se ud’ som indvandrer og ’gøre’ som indvandrer indgår i positioneringsprocesser i samfundet.

Staunæs beretter hvordan det i hendes materiale er hudfarver, øjenfarver, hårfarver, formen på næser og øjne som "italesættes og visualiseres" som etnisk 'racialiserede' kropstegn. Og hun beskriver deres funktionalitet på følgende måde:

"De nævnte kropstræk kommer til at referere til bestemte betydningstilskrivelser, bestemte måder at forstå sig selv og andre på og dermed igen tegn, der kommer til at referere til særlige typer af handlemuligheder, positioner og balanceringsprojekter – om end definitionerne er omstridte og under stadig tilblivelse" (Staunæs 2004: 137).

Staunæs arbejder først og fremmest med kropstegnene i en semiotisk kontekst. Hun taler om at kroppene "konnoterer etnicitet, køn og seksualitet". Kropstegnene er "visuel kommunikation på kroppenes overflader" (Staunæs 2004: 130). Hun uddyber omkring disse overflader at de "kaster betydning af sig" som

"læses, og dialogen mellem overfladen og læsningen etablerer positioner for såvel den, der bærer overfladen, den der går nær overfladen, som de(n), der læser overfladen" (Staunæs 2004: 131).

Staunæs bruger således begrebet om kropstegnet til at indkredse hvordan udseende komplekst distribuerer betydninger i rummet som også positionerer dem der f.eks. er venner med een der bærer bestemte kropstegn.

De 'ikke-hvide' kropstegn har en tendens til at samle sig i en klynge, i Staunæs' materiale, som bliver til "udlændingetegn". Det drejer sig om tegn som sort hår, brune øjne, mørk eller gylden hud, som peger på en bestemt form for ikke-europæisk, ikke-vestlig udlændighed. Her er der bestemte historier der lægges til grund for læsningen "således at kroppene kommer til at bære inskriptioner af historier om arbejdsindvandring og flygtningestrømme, om "fremmedarbejderbørn", "flygtninge" og "andengenerationsindvandrere" (Staunæs 2004: 139).

I den forbindelse kan iagttages hvordan bestemte magtaspekter spiller ind i indvandrer tegnenes funktionalitet, fordi disse tegn "læses som understregninger af hvem der har retten til bestemte territorier" (Staunæs 2004: 140). Disse tegn indgår altså i opretholdelsen af et modsætningspar som sætter "de fremmede" på den ene side og "de naturlige indbyggere" på den anden.

Jeg finder absolut tilgangen produktiv og begrebsdannelserne brugbare. Jeg ønsker med mit dobbeltperspektiv at tilføje aspekter til de analyser denne semiotiske, kommunikationsorienterede, aflæsende tilgang giver. Den registrerende aflæsning af tegn på kroppens overflade kan efter min mening suppleres med en nærmere indkredsning af den situerede kropslighed, som også tager form i de visuelle udvekslinger i rummet.

Staunæs beskriver f.eks. oplevelser af at være "underordnet", "mistænkeliggjort", at blive "afindividualiseret og i stedet blive repræsentant for en bestemt befolkningsgruppe", at "mærke" at folk tror man er kriminel (Staunæs 2004: 140–141). Men hvad mærker man så? Hvordan føler man 'sig'? Hvad gør det mere konkret ved relationerne? Disse erfaringer er afgørende for hvordan en position udfolder sig i praksis, bestemmende for hvad man kan gøre. Og så er denne viden også indgangen til en anden form for indlevelse i den etnificerede og 'racialiserede' position. Som tidligere nævnt formes og forstyrres disse forskelligheder af kønslige, seksuelle, aldersmæssige, stilmæssige forskelsdannelser – blandt andre. Jeg vil i de kommende afsnit skitsere hvordan disse former for forskel inddrages i dette projekt.

STILEN GØR FORSKEL

Som tidligere nævnt arbejder jeg i denne afhandling med et bredt stilbegreb. Bredt i forhold til den semiotisk / diskursive tilgang til stil som har præget studier inden for blandt andet cultural studies. Det handler om kropsholdninger, bevægelsesmønstre, ansigtsudtryk, påklædning og eventuel makeup. Det handler også om følelsen af kroppen og om erfaringen af ens kropslige tilstedeværelse i rummet, det som på engelsk benævnes 'embodiment'. I det følgende vil jeg præsentere tilgange til stil som har været med til at forme projektets stilperspektiver.

Dick Hebdige bragte i sin tid stilen i fokus for ungdomsforskningen og i cultural studies med bogen *Subculture. The meaning of style* (1979). Bogen fokuserer på deciderede subkulturelle gruppedannelser i Storbritannien, den arbejder med en semiotisk metode, og mange af dens pointer er siden blevet polerede og revurderede. Jeg vil imidlertid trække på bogens vinkling af forholdet mellem stilmæssige formationer og samfundsmæssige tendenser der i særdeleshed kommer til udtryk i massemedier. Hebdiges perspektiver på relationer mellem hvad jeg med projektets terminologi vil kalde 'minoriserede', ungdomskulturelle strømninger og det 'majoriserede' 'voksensamfund', kan stille nogle interessante spørgsmål til den tematik jeg her beskæftiger mig med. Hebdige skriver på baggrund af den britiske arbejderklasses krise og fragmentering. Blandt andet har en markant ungdomskultur tegnet sig som igen udskiller subkulturer. Hebdige betragter de stilistiske udtryk, de måder subkulturerne formgiver deres udseende på opsigtsvækkende måder, som en afspejling – måske i en forvredet eller forstærket form – af hvad der er i

fokus i voksenkulturen (Hebdige 1979: 76). Man kan sige at han forstår de unges handlinger i et kommunikativt og forhandlende perspektiv, hvor skjulte eller uløste problematikker i forældre-kulturen blev bearbejdet stilistisk. Han kommer med klasseproblematikken som eksempel, hvor eksperimenter med klassemæssig 'cross-dressing' – proletarungdom i overklasseagtig påklædning f.eks. - bliver en udstilling eller dramatisering af hvordan classesamfundet i høj grad er et konkret, materielt forhold, et spørgsmål om hvordan man simpelthen ser ud, frem for en abstrakt struktur (ibid.: 78).

Hebdige betragter medierne som afgørende i definitionen af vores erfaringer, idet de fremviser de dominerende kategorier i den sociale verden, og han mener derfor at de i høj grad leverer det stof den subkulturelle stil kommunikerer med (ibid.: 84). Samtidig har medierne imidlertid rollen som den faktor der bringer det afvigende, støjende og forvrængende tilbage ind i den dominerende forståelsesramme, når de eksponerer det afvigende, gør det velkendt og måske endda fashionabelt (ibid.: 94). Dette perspektiv på stil inspirerer en vinkel der skaber koblinger fra mindre grupperingers stilistiske udtryk til generelle tendenser i samfundet – og tilbage igen – og hvor massemedier regnes ind som væsentlige led i de identifikationsprocesser der foregår mellem samfund og individ. Den specifikt subkulturelle tendens er ikke fremherskende i mit materiale, men man kan spørge sig selv om for eksempel det at gå med tørklæde, blandt unge kvinder med indvandrerbaggrund, i tilstrækkelig grad er blevet udforsket som modstand og markering i forhold til de vestlige samfund hvor det er udbredt. Denne diskussion vil jeg tage op i kapitel 8.

Med Pierre Bourdieus begreb om habitus bringes stilperspektivet sammen med en række andre komponenter der skaber social forskel såsom køn, alder, uddannelsesniveau, fritidsbeskæftigelser, musiksmag, klassebaggrund, nationalitet, etnicitet, politisk orientering osv. Frem for at udskille stilen som et særskilt udtryk indgår den som en af de mange praksisformer som habitus disponerer til, og Bourdieu viser med sit arbejde at forskellige komponenter af en habitus absolut ikke sammensættes tilfældigt eller valgfrit (Bourdieu 1979 / 1995). Stilen og de andre forskelsskabende komponenter indgår i et mønster som former og situerer sociale positioner i det Bourdieu kalder "sociale rum":

"The social space is defined by the mutual exclusion, or *distinction*, of the positions which constitute it, that is, as a structure of juxtaposition of social positions" (Bourdieu 2000: 134).

Bourdieu lægger altså vægt på at stilen indgår i et komplekst samspil mellem en række sameksisterende positioner i et samfund, hvor gensidig udelukkelse og dominans nok er en vigtig del af den identifikatoriske 'funktion', men hvor faktorer som nærhed og afstand krydses med "over, under og imellem" (ibid.) og etablerer en social orden som ikke bygger på modsætningsforhold i en binær struktur. Her bliver det altså også betonet at dem man er tæt på at 'være som', og de grupperinger man befinder sig 'imellem', har betydning for positionen og dermed blandt andet for hvilke stilistiske manøvrer der bliver nødvendige. Et andet væsentligt aspekt ved Bourdieus tilgang til stil er, som vi tidligere har været inde på, at stilen, som et aspekt af et menneskes habitus, er noget der 'sidder i kroppen', at den altså ikke blot – men også - erfares som kommunikation, men som et spørgsmål om 'hvordan man føler 'sig'' i bestemte situationer, i kraft af hvilke relationer man indgår i.

Det gælder imidlertid for stilen, at i de vestlige samfund er den, alt andet lige, spundet ind i ideologien om en individuel og selvvalgt identitet. Den visuelle fremtoning er blevet et personligt projekt som udtrykker hvem man 'er'. Joanne Entwistle påpeger i *The Fashioned Body* (2003: 18) at den moderne fortælling om kroppens frisættelse kan anfægtes, hvis den ses i lyset af det store stykke arbejde der i dag gøres i den vestlige verden for at forme og pleje den kødelige krop og for at påklæde og fremstille kroppens overflade, med det formål at opnå en passende fremtoning. Dette berører en dimension af stil som må adresseres i den vestlige kontekst hvor dette projekt er gennemført, nemlig mode. Entwistle gør opmærksom på at moden ikke bør overses i en sociologi der beskæftiger sig med påklædning i Vesten. Moden er et ord for både produktionen af specifikke stile og af æstetiske ideer. Al påklædning i de moderne vestlige samfund – også f.eks. det der kan beskrives som gammeldags og oppositionelt – må forstås i relation til moden som dominerende æstetik (ibid.: 48).

Entwistle definerer moden ud fra tre kriterier: Mode er et system af påklædning som findes i samfund hvor social mobilitet er mulig. Moden har en særegen relation til produktion og konsumtion, og endelig er moden karakteriseret ved en logik af regelmæssig og systematisk forandring (ibid.: 47). Den sociale mobilitet knyttes her til modernitet. Hvor påklædning altså med Entwistle kan defineres som noget mennesker gør med deres kroppe, også i ikke-moderne samfund, defineres mode som et modernitetsfænomen. Det betyder ikke at påklædning og mode i sådanne samfund er synonyme med hinanden. Det har derimod den konsekvens at Entwistle taler for at en

forskning der beskæftiger sig med påklædning i den vestlige kulturkreds i 'moderne tid', også studerer hvordan mode og påklædning relaterer sig til hinanden i specifikke situationer. Det handler både om relationens karakter, og om hvilken form for kreativitet involverede individer har lagt for dagen i fortolkningen af denne relation.

I det hele taget efterlyser Entwistle forskning som arbejder med påklædning og mode som situerede praksisser der er kropslige. Entwistle finder at mange af de studier inden for sociologi, cultural studies og psykologi som har beskæftiget sig med den tekstuelle, diskursive og symbolske krop, ikke har formået at omfatte den "levede eksperimenterende krop som artikuleres gennem påklædningspraksisser"⁹ (ibid.: 4-5). Og mange af de studier der har beskæftiget sig med påklædning og mode, har ikke relateret til kroppen. Men kroppen giver mening til påklædningen og påklædningen er involveret i både præsentationen og erfaringen af 'selvet' (ibid.: 10). Disse betydningsprocesser er sociale, fordi erfaringen af kroppen er tæt forbundet med hvordan den bliver mødt, positioneret og tilegnet af andre. Påklædningen bliver, i Entwistles perspektiv, et krydsfelt, en udvekslingszone mellem dimensioner af den levede erfaring som ofte begrebsliggøres som adskilte:

"Wearing the right clothes and looking our best, we feel at ease with our bodies, and the opposite is equally true: turning up for a situation inappropriately dressed, we feel awkward, out of place and vulnerable. In this respect, dress is both an intimate experience of the body and a public presentation of it. Operating on the boundary between self and other it is the interface between the individual and the social world, the meeting place of the private and the public." (ibid.: 7).

Påklædningen er intim og offentlig, den er 'mig selv' og noget Andet, den er individuel og social. Derfor taler Entwistle for en analytisk tilgang til påklædning og mode som kombinerer socialkonstruktivistiske og fænomenologiske perspektiver (ibid.: 11). Som det fremgår, deler jeg grundlæggende denne indstilling. Jeg inddrager ikke direkte Maurice Merleau-Ponty, som er Entwistles centrale reference, i arbejdet med dette projekt, men projektet er inspireret af fænomenologien, som i øvrigt også kan spores i Bourdieus arbejde med netop kroppens forhold til verden (Bourdieu 1995: 25¹⁰). Entwistle understøtter altså projektets ide om et dobbeltperspektiv på kropslige praksisser og bidrager desuden med et

⁹ Min oversættelse fra det engelske: "...not the lived, experimental body that is articulated through practices of dress."

¹⁰ Her refereres til bogens 'Innledning' ved Dag Østerberg.

begreb om mode i relation til påklædning, som igen forholdes til en modernitetsproblematik.

KONSTRUKTIONEN AF KØN

”Moden er besat af forestillinger om kønnet og definerer og omdefinerer bestandig kønnets grænser”, skriver Elisabeth Wilson i *Klædt i drømme. Om mode* (1992). Hun betoner således både at kønnet blandt andet gives form gennem modeskabte forskelle, og at kønnet er foranderligt, det kan omdefineres. Spørgsmålet om kønnets foranderlighed har været ivrigt diskuteret inden for kønsforskningen i nær forbindelse med diskussionerne omkring identiteters - og dermed også kønnede identiteters - konstruerethed (Simonsen 1996). Ideen om at måder man har køn på i et givet samfund kan forandre sig, er tæt forbundet med både den teoretiske udvikling af bl.a. konstruktionstænkningen og den moderne ideologi om subjektets frisættelse fra traditionen. Traditionelt ville en ny generation groft sagt reproducere forældregenerationens identitetsformationer, både hvad angår arbejde, køn, politisk orientering m.m. I moderne samfund, i en posttraditionel sammenhæng, vil subjektiveringsmulighederne være bredere, blandt andet fordi menneskets berøringsflader er flere, og fordi disse samfund kan karakteriseres ved at social mobilitet er mulig. Det kan lade sig gøre at finde identifikationsakser og danne fællesskaber som er rettet mod noget andet end familien, slægten og lokalsamfundet.

Dorte Marie Søndergaard (2000) opererer med en distinktion mellem traditionelle og posttraditionelle måder at ’gøre’ identiteter og køn. I det posttraditionelle samfund vil det for individerne være en ”opgave” at ”finde” deres ”personlige position” blandt de ”mulige positioner i den givne kultur” (ibid.: 33). Hun beskriver identiteten som et udviklingsprojekt. Samtidig pointerer Søndergaard imidlertid at frisættelsen er ”relativ”, der er altså ikke mulighed for at gøre hvad som helst med sig selv. Søndergaard arbejder med den grundpræmis at mennesket har et basalt behov for at være en integreret del af et samfund. Et kulturelt fællesskab er også i det moderne nødvendigt for samfundets sammenhængskraft, er ræsonnementet, og individets personifikation med kulturen af afgørende for at fællesskabet opretholdes. Fællesskabet kan derfor reagere med eksklusion, hvis ikke individet i tilstrækkelig grad bekræfter den kulturelle sammenhæng.

”Tager man individets perspektiv, kan man derfor sige, at hans eller hendes gøren og væren hele tiden forløber på grundlag af den helt fundamentale præmis, at et vist omfang af kulturel genkendelighed og accept (...) udgør en nødvendig forudsætning for hans eller hendes samfundsmæssige og kulturelle integration” (ibid.).

Søndergaards overordnede ærinde med bogen *Tegnet på kroppen, Køn, koder og konstruktioner blandt unge voksne i akademien* (2000) er at udvikle en optik der muliggør undersøgelser af kønnet, kulturel genkendelighed i det posttraditionelle samfund. Søndergaard opløser det der traditionelt forstås ved kønnet i en række komponenter, som alle indgår i konstruktionen af en kønnet position i den aktuelle danske / vestlige kontekst: kropstegn, begærsretning, seksuel positionering, fysisk selvfremsførelse, virksomhedsfelter (muligheder for at ’virke’, arbejde m.m. i forskellige samfundsmæssige sfærer) og udvikling af færdighedsrepertoire (færdighedstilegnelse og uddannelsesmuligheder) (ibid.: 19). Kropstegn er i denne forbindelse de formationer på menneskets krop som læses som tegn på om man er kvinde eller mand: Kønsgener, bryster, skæg, muskler osv. Søndergaard påpeger at i en traditionel, vestlig sammenhæng er henvisningsfunktionerne fra denne komponent til de andre meget entydige. Kvindelige tegn på kroppen aflæses altså både som tegn på et begær mod mænd, en passivitet i det seksuelle møde, at hjemmet er ens virkefelt, og at man besidder færdigheder som har at gøre med hjemmets og familiens opretholdelse. I det posttraditionelle er denne henvisningsfunktion imidlertid løsnet, iagttagelse Søndergaard, flere – men ikke alle – koblinger er mulige, hvorfor det bliver interessant at undersøge hvordan forskellige komponenter kan varetages og kombineres uden at den kulturelle genkendelighed forsvinder. Blandt de ”unge voksne i akademien” i Skandinavien finder Søndergaard for eksempel at hvad angår virksomhedsfelter og udviklingen af færdighedsrepertoire, er der åbnet muligheder for flere forskellige koblinger til kropstegn, hvorimod koblingerne til andre komponenter fortsat må være ret faste – og traditionelle – for at opnå kulturel genkendelighed (ibid.: 19).

Søndergaard skriver kroppen ind i en socialkonstruktionistisk ramme ved at bruge et poststrukturalistisk tegnbegreb:

”Med tegnbegrebet fremvises konstruktionen ikke som en konsekvens af noget i kroppene iboende; i stedet ses kroppene som et påskud for en konstruktion, og den måde, kroppene bliver fokuseret ind på, fremvises som en konsekvens af konstruktionen. Med tegnbegrebet bliver kroppens tegnfunktion udpeget som almen, mens betydningerne bliver udpeget som samfundsmæssigt og historisk specifikke” (ibid.: 91).

Det kønnede tegn forstås i dette perspektiv som det der knytter en krop til en bestemt position. De mandlige kønsorganer er ikke et ydre tegn på hvordan 'den' er indeni. De forstås derimod som tegn der, i kraft af en konsekvent aflæsning fra fødslen, 'læser' en krop *ind* i en social position, således at det bliver afgørende for hvordan denne krop forstår 'sig selv'. Denne kønnede aflæsning af kroppe hævder Søndergaard er almen for alle kendte menneskelige samfund, hvorimod læsningens komponenter både varierer fra samfund til samfund og – hvilket ligger i modstillingen mellem traditionalitet og posttraditionalitet – varierer over tid. Søndergaards optik på køn, som opererer med komponenter og giver mulighed for at tale om 'fastheden' af koblingerne mellem disse i lyset af den kulturelle genkendelighed, bidrager til dette projekts tilgang til køn. Inddragelsen af kropslige perspektiver med begreber som kropstegn og 'fysisk selvfremførelse' har også været af betydning for udviklingen af projektets kropsperspektiver.

Hvad der ikke fremstår så tydeligt i Søndergaards undersøgelser i *Tegnet på kroppen*, er at hvad der konkret kan opnå kønnet genkendelighed, også varierer mellem forskellige grupperinger i samfundet. Set fra en anden vinkel kan man spørge hvordan identifikationskategorier, som ofte benyttes uden et kønnet fokus, alligevel spiller ind og i praksis bliver komponenter i den kønnede konstruktion. Det drejer sig om kategorier som etnicitet, 'race', klasse, familiær status og alder. En række andre forskere er kommet med eksempler på hvordan sådanne samspil kan tage form. Beverley Skeggs (2001) viser blandt andet med sine studier blandt unge hvide kvinder fra den britiske arbejderklasse at de oplever deres kvindelighed som værende anderledes end den middelklassenorm der dominerer samfundet. 'Femininitet' er i deres erfaring den mest respektable form for kvindelighed, og denne knyttes sammen med *specifikke former* for varetægelse af hjem og børn, ordentlighed, hygiejne, selvfremførelse m.m. som hører middelklassen til (Skeggs 2001: 99ff). De forskellige komponenter har altså forskellige former alt efter klassetilhørsforhold. Det er ikke blot det *at* man for eksempel har hovedansvaret for hjem og børn, men *hvordan* man i praksis udfører disse opgaver der har betydning for hvor meget man kan genkendes ind i den dominerende, samfundsmæssigt anerkendte form for kvindelighed, som i Skeggs' eksempel består i britisk middelklasse-femininitet. Således indgår kønnet i dominansforhold mellem forskellige grupper i samfundet på andre akser end mand / kvinde.

Prieur peger på hvordan forandringer i familiær status har betydning for hvordan individet kan udfolde sig i forhold til de forskellige komponenter. Hun nævner f.eks. hvordan det at blive gift, for en ung kvinde med indvandrerbaggrund i Norge, kan få ret stor betydning for hendes muligheder for at færdes uden for hjemmet og f.eks. tage en uddannelse eller have et arbejde (Prieur 2004: 53). Den forandrede familiære status går således ind og skaber muligheder for forandring hvad angår flere af de komponenter der giver en acceptabel og genkendelig kønnethed i den konkrete kontekst. Dorthé Staunæs (2004: 186) iagttager blandt de skolepiger hun følger, en tendens til at som de bliver ældre, og bevæger sig længere og længere ind i 'ungdommen', bliver normen for selvfremførelse mere og mere "sexualiseret", til forskel fra i barndommen. Dette får som konsekvens at nogle af dem der før var fuldt accepterede som 'piger', glider ud i periferien af gruppen fordi de ikke kan fremføre den 'rigtige', sexualiserede unge kvinde. Forskellige aldre forudsætter altså forskellige praksisser hvad angår denne komponent. Når de samme individer bliver 70 år er der, hvis man skulle tage udgangspunkt i normerne i samfundet i dag, en sandsynlighed for at den vældigt sexualiserede selvfremførelse igen vil blive betragtet om uacceptabel og svært genkendelig.

Kaya Silverman giver i *The Threshold of the Visible World* (1996) et eksempel på hvordan etnificeret forskellighed og tilhørsforhold til bestemte kulturkredse også spiller ind i konstruktionen af køn. I 1960 fotograferer en fransk soldat, på vegne af de franske koloniautoriteter i Algeriet, nogle borgere i Algeriet i forbindelse med en politisag. Heriblandt er nogle kvinder som aldrig før har vist sig offentligt uden at deres ansigt var tildækket af et slør. De fotograferes imidlertid uden slør, de franske autoriteter kræver dette for identifikation. Silverman bemærker at kvinderne hermed ikke blot indrulleres i en vestlig forståelse af individuel identifikation gennem det blottede ansigt, men også overføres til en vestlig form for kønslig differentiering og en vestlig forståelse af kvindelighed der etableres i kraft af en kropslig synlighed (Silverman 1996: 147-148). I den algeriske kultur er det derimod på dette tidspunkt tilsløretheden som giver anledning til genkendelighed som kvinde i det offentlige rum. Blikket på 'den Fremmede', som materialiseres af kameraet, bliver et blik som også trækker en kulturelt specifik form for kønslig differentiering med sig. Og igen kan man tale om at et bestemt ideal for kønskonstruktion indgår i en

dominansrelation mellem forskellige befolkningsgrupper, kolonisatoren og den koloniserede.

Disse forskellige eksempler skærper opmærksomheden på hvordan forskellige former for kategorisering spiller sammen og danner specifikke positioner. De åbner også for et fokus på hvordan dominansrelationer og sociale udskilningsprocesser kan være kønnede, uden at dramaet nødvendigvis udspiller sig mellem en gruppe af mænd og en gruppe af kvinder.

AT VÆRE ER AT VÆRE SET

Jeg nævnte ovenfor at Silverman påpeger at den vestlige kvindelighedskonstruktion kendetegnes ved kropslig synlighed. Det handler om at i den vestlige kulturkreds kan man iagttage, i det mindste siden industrialiseringen, at en afgørende dimension ved den dominerende forståelse af den kvindelige figur er at hun stiller sig til skue for andres blik (Silverman 1996: 136). Kvindens udseende skal være i orden. Hvad enten det drejer sig om en fremvisning af skønhed, materiel rigdom, hygiejniske eller moralske standarder eller sexethed, forventes kvindens fremtoning i højere grad end mandens at være gennemført, kontrolleret og passende. Det skaber i højere grad tvivl om en kvindes menneskelige kvaliteter hvis hun er sjuksket hvad angår f.eks. hår- og tøjvask, tøjets sammensætning, eller hvis hun f.eks. går med gammelt tøj, end hvis det drejer sig om en mand. Den vestlige kvindes synlige selvfremførelse er også forbundet med en fremvisning af kvindekropslige former 'under' tøjet, således at f.eks. bryster og smal talje fremgår visuelt også når kvinden har tøj på. De attraktive dele af hendes krop forventes fremhævet, således at man i det offentlige rum kan se hvis hun har et 'flot' hår, den rigtige slags bryster, den ideelle mave osv. Silverman iagttager dette som en del af et dominansforhold, hvor det at være den 'synlige' er at være den dominerede. Dette kan ses i sammenhæng med Tatum's påpegning af at det der placerer et individ i en position som 'domineret', hvad enten det er med fokus på køn, 'race', religion eller andet, også vil være det som både dets egen og omgivelsernes opmærksomhed vil koncentrere sig omkring:

"The parts of our identity that *do* capture our attention are those that other people notice, and that reflect back to us. The aspect of identity that is the target of others' attention, and subsequently of our own, often is that which sets us apart as exceptional or "other" in their eyes" (Tatum 2003: 21).

Tatum tænker vist ikke dette så specifikt visuelt som hun faktisk beskriver det, men mange af de 'identitetsaspekter' hun taler om, vil i praksis være

knyttet til visuelle formationer. Det drejer sig f.eks. om en stor del af de etnificerede, 'racialiserede' og kønnede kropstegn. En meget stor del af den sociale positionering foregår i et visuelt felt.

Silverman hævder ligefrem at konstruktionen af nogle positioner som mere 'synlige' end andre er en del af en tilsløring af det forhold at alle subjektpositioner er afhængige af at være anerkendt i 'socialitetens øjne'. Og så er vi tilbage ved den kulturelle genkendelighed Søndergaard opererer med, blot med et decideret visuelt fokus. Silverman henviser blandt andet til Lacans teorier omkring subjektets konstituering i et visuelt felt. Lacan opererer med et begreb om et generaliseret, socialt blik, et "gaze", som er forbundet med "andres tilstedeværelse som sådan"¹¹. Dette "gaze" beskrives som en uspecifik instans gennem hvilken vi enten opnår social anerkendelse eller afvisning (Silverman 1996: 133). Det er Lacans holdning at vi er helt afhængige af denne visuelt sociale anerkendelse for at blive til som subjekter. Hvilket får Silverman til at konkludere at så må det at være være at være set. Tilsløringen af denne afhængighed synes at kunne bidrage til en forståelse af subjektet som selvberoende, veldefineret og upåvirkeligt i forhold til andre – en forståelse som altså undsiger sig subjektet som skabt i relationer og som situeret i rummet hvor det ikke bare ser, men bliver set. Og så er vi igen tilbage ved ideologien om det magtfulde, lukkede individ.

Dette projekt arbejder i høj grad med visuelle aspekter af forholdet mellem det individuelle og det sociale. Det arbejder med kroppen som situeret i et materielt og sanseligt, socialt rum som her primært tilnærmes i kraft af perspektiver der er visuelle. Hvad enten det drejer sig om semantiske aflæsninger af tegn på kroppen eller om et fokus på hvordan den mimetiske evne er involveret i en relation, så kredser projektet omkring det synlige. Der er andre former for sansning som er afgørende i den rumlige socialitet. Det er imidlertid også vigtigt at bemærke at denne gennemgang af de væsentligste teoretiske tilgange til projektet også omfatter en udpegning af at flere forskellige former for syn og synlighed er mulige, og bør spille ind, i betragtningen af menneskers positioner og situationer i et samfund. Det introducerede begreb om "visualitetens taktilitet", som Michael Taussig udvikler inspireret af Walther Benjamin, tillader en tilgang til det visuelle, som ikke sætter synet som noget adskilt fra andre former for sansning, men netop åbner for undersøgelser af

¹¹ Min oversættelse fra det engelske: "presence of others as such".

hvordan synsoplevelser involverer andre former for erfaring end de rent optiske.

Nyere spædbarnsforskning viser at flere forskellige former for meningsfuldt samspil og betydningsdannelse fletter sig ind i hinanden i udvekslingen mellem individuelle kroppe. Et nyfødt barn er i stand til at imitere ansigtsudtryk. En række forsøg viser at hvis man f.eks. rækker tunge til en nyfødt, så vil han eller hun gøre det samme (Gopnik 2001). Men den nyfødte har aldrig set sig selv i spejlet – hvordan bliver den sete tunge forbundet med den nyfødtes egen tunge?

”For at kunne imitere må den nyfødte på en eller anden måde forstå ligheden mellem den indre kropsfornemmelse og det ydre ansigt den ser [...] Intet er mere personligt, mere forbundet med et menneskes oplevelse af sig selv, end denne indre fornemmelse af dets egen krop, egne udtryk og bevægelser, gode såvel som dårlige ’fornemmelser’. Og fra den dag vi fødes, forbinder vi tilsyneladende det grundlæggende personlige jeg med andre menneskers kropsbevægelser, bevægelser vi kun kan se og ikke føle” (ibid: 51-52).

Forskningen viser altså, også i kraft af andre forsøg, at spædbarnet ikke blot har en medfødt kropsfølelse, men også en medfødt evne til at tage del i andres bevægelser (Bråten 1998: 15). Hos lidt ældre spædbørn kan iagttages imitation af deciderede følelsesudtryk i ansigtet. Bemærkelsesværdigt er det at denne tidlige evne til efterligning er specifikt social. Man kan ikke få spædbørnene til at efterligne ”ikke-menneskelige genstande”. Det er ”menneskelige bevægelser” der afstedkommer efterligning (Bråten 1998: 31). En gruppe spædbarnsforskere er, trods uenighed omkring en række detaljer, blevet enige om at betragte denne medfødte evne til imitation, deltagelse og indlevelse som et grundlæggende lag i menneskelige samspil og kommunikation. Evnen går ikke tabt når forskellige former for symbolsk og sproglig interaktion kommer på banen, men vedbliver at være en dimension i menneskelige relationer livet igennem, og er også medvirkende til at andre former for kommunikation og betydningsdannelse fungerer (Bråten 1998: 53). Bråten kalder det ”et underliggende system som gir ophav til følelsesmæssige processer i en umiddelbar forstand” og beskriver det yderligere således:

”Kropsstillinger og bevægelser, ansigtsuttrykk og minespil, lukter og lyder, tonefall og stemmeleie er blant de forhold som bliver sanset direkte og som påkaller følelsesmessige fornemmelser i en spontan og ureflektert forstand. Derfor er følelsesdomenet ikke bare et innenpersonligt domene, men dreier sig om *mellompersonlige* prosesser” (Bråten 1998: 10).

Således giver den socialpsykologiske spædbarnsforskning en model for hvordan forskellige former for betydningsdannelse sameksisterer i

menneskelig praksis. Den opererer med en evne som synes at svare til den mimetiske evne, der er blevet introduceret, som en bærende proces i menneskelige relationer. Dette støtter projektets arbejde med flere forskellige tilgange til menneskelig betydningsdannelse ud fra ideen om, at mennesker danner mening om sig selv og deres omgivelser - de medierer mellem det individuelle og det sociale – på flere kvalitativt forskellige måder – samtidig.

3. KAPITEL. METODER OG UDFØRELSE

Denne afhandling er baseret på forskellige former for empirisk materiale. Det drejer sig om gruppeinterviews og individuelle interviews med unge kvinder der lever i Danmark. Hovedsagelig kvinder med indvandrerbaggrund, men også enkelte etnisk danske kvinder har bidraget. En del af det empiriske materiale er også observationer af disse unge kvinder, deres påklædning og i det hele taget deres fysiske selvfremførelse. Endelig har et materiale bestående af billeder og tekster fra den danske presse været analyseret som en del af arbejdet med afhandlingen. I det følgende skal det præsenteres hvordan dette materiale er blevet indsamlet og produceret, og hvilke forståelser af videnskabelig viden og erkendelse der ligger til grund for dette arbejde.

Som det er blevet fremlagt i de foregående kapitler arbejder dette projekt overordnet ud fra en ide om at lade flere forskellige teoretiske perspektiver og flere forskellige metodiske tilgange supplere hinanden. Groft sagt er det tanken at en poststrukturalistisk diskursanalyse skal suppleres af analyser som fokuseres ud fra teorien om menneskets mimetiske evne. Dette sker ud fra en påstand om at det på denne måde er muligt for forskningen at producere en bred og nuanceret viden om hvilke forståelser og erfaringer der gør sig gældende når unge kvinder med indvandrerbaggrund positioneres i det danske samfund. Selvom dette indebærer at jeg hævder at kunne inddrage betydningsdannelser som ikke er sprogligt medierede, er det imidlertid denne forsknings vilkår at dens analytiske arbejde, den forskningsmæssige betydningsproduktion er sprogligt medieret. Dette er imidlertid ikke et paradoks i afhandlingens perspektiv, hvilket der blev argumenteret for i 2. kapitals afsnit om 'Sproget og de andre former for betydning'. Her skal det imidlertid uddybes hvilke overvejelser der ligger bag denne mediering.

Det er primært i 4. kapitel at forskningens billed- og tekstmateriale bliver analyseret. Disse analyser foretages også med en gensidigt supplerende analyse hvor det mimetiske perspektiv kombineres med en diskursanalyse af semiotisk tilsnit. Dette gør at analyserne af tekst og billeder får en form der korresponderer med analyserne af den øvrige empiri. Grundlaget for at skabe denne korrespondance skal imidlertid findes i afhandlingens teoretiske ramme, som den er beskrevet i 2. kapitel i afsnittet 'Den mimetiske evne og den kulturelle naturlighed'. Her fremlægges hvordan billeder, såvel som kroppe, kan betragtes i et mimetisk

perspektiv. I analyserne i 4. kapitel fremlægges og diskuteres metoden undervejs, hvorfor der i nærværende kapitel blot vil være henvisninger til disse ved beskrivelsen af afhandlingens overordnede analytiske dobbeltperspektiv.

Formålet med dette forskningsprojekt er at forstå hvordan unge kvinder *oplever* deres situation i Danmark. Og at finde ud af hvordan de danner *forståelser* af denne situation. Selvom det er en gruppe mennesker i samfundet der er i fokus, er det altså subjektive og situerede aspekter af det at tilhøre denne gruppe som denne forskning ønsker at skabe viden om. For at komme i berøring med disse aspekter må subjektive ytringer inddrages, og de må så vidt muligt kunne forstås i deres sammenhæng med udfoldede fortællinger om liv der er levet i samfundet. Desuden må levede praksisser inddrages i en forståelse af menneskers positioner i deres situerethed. Til dette formål er den kvalitative metode til indsamling af empiri den optimale, fordi den giver 'de udforskede' mulighed for at folde deres oplevelser ud som fortællinger, og den giver forskeren mulighed for at trække respondenters egne ytringer frem i produktionen og formidlingen af forskningen. Forskeren kan derved arbejde med en subjektivitet som nok er konstrueret i forskningsregi, men som også bærer præg af andre betydningssammenhænge som respondenter tager del i. Grundlaget for at skabe viden ud fra det kvalitative materiale dannes i dette projekt med et narrativt perspektiv på erkendelse.

NARRATIV ERKENDELSE

Med en narrativ erkendemåde i kvalitativ forskning skabes en tilgang til menneskers ytringer som lægger vægt på at "analysere de meningssammenhænge mennesker forstår sig selv og hinanden indenfor (Søndergaard 2000: 54). Det er altså en tilgang som gennem tilegnelse og analyse af menneskers fortællinger søger at opspore fortællingernes forbindelser til andre fortællinger og til diskursive 'bagtæpper' for den situation der fortælles ud fra. Det er en tilgang som tilstræber at se situationen både fra personens perspektiv og i den samfundsmæssige kontekst. Der er imidlertid en klar vægtning af at se disse perspektiver i sammenhæng og fokusere på hvilke forbindelseslinier der kan trækkes.

Det er et vigtigt aspekt af den narrative erkendemåde at formidle erkendelser så de er loyale over for de situerede fortællinger der undersøges. Denne loyalitet udfoldes gennem beskrivelser af situationer og kontekster knyttet til interviewet som bringer den udforskede subjektivitet

frem i forskningens formidlede overflade. Det sker imidlertid med en bevidsthed om at også forskningens formidling er narrativ, og at de subjektive fortællinger ikke på nogen måde kommer til at stå uberørte af forskningens 'rammefortælling'. Kvale (2000: 197) skriver: "En interviewanalyse kan betragtes som en form for fortælling, som en fortsættelse af den historie, den interviewede har fortalt". Samtidig ønskes det som nævnt at den subjektive ytring får mulighed for at vise sig 'igennem' forskningen. Dette tilstræbes i denne afhandling ud over de nævnte situationsbeskrivelser ved at citater fra de transskriberede interviews får lov at fylde relativt meget i afhandlingen.

Det er et mål for afhandlingens tekst at have en form som er så nuanceret og detaljerig at respondenternes berettede oplevelser og forståelser bliver genkendelige for læseren – eller alternativt bliver så mættede som fortællinger at læseren kan indleve sig i den fremstillede position. Dette korresponderer også med afhandlingens bestræbelse på at fremlægge forskning så denne i sig selv kan udfordre de forforståelser og de stereotype forventninger som er en del af det udforskede fænomen. Dermed mener jeg at stereotype forventninger er med til at positionere den gruppe hvis position jeg udforsker.

FORSKEREN SOM FORTÆLLER

Hvis forskningen er en viderefortælling af fortællinger, så kan billedet af forskeren som fortæller også have en vis gyldighed. Fordelen ved dette billede er at det ved at trække på almindelige forestillinger om 'fortællere' også kan give et indtryk af hvordan forskerens position og udgangspunkt må betragtes som en nødvendig del af forskningens produkt. Dette billede har jeg fastholdt afhandlingen igennem ved at omtale den udforskende subjektivitet bag afhandlingen som 'jeg' hvor som helst det var denne subjektivitets handlinger eller valg der var på tale. Ligesom de udforskede positioner er relationsmættede og socialt konstruerede, gælder det jo imidlertid for forskeren. Det er forskerens forpligtelse, i en kvalitativ forskning hvor de udforskede og deres fortællinger personligt 'udsættes' for forskerens indblanding, at holde øje med sig selv i sin positionerende praksis. Dette gøres blandt andet ved at arbejde med fremmedgørende strategier, hvor forskeren ser sin egen praksis i lyset af generelle dominansrelationer og hegemoniske forskelssættelser og på den måde søger at have opmærksomhed på sin egen indflydelse på projektet.

Det er imidlertid ud fra denne forsknings begreb om betydningsdannelse umuligt at forestille sig en situation hvor man har en form for overblik over forskerpositionen som gør det muligt at 'trække den fra'. Forskeren er en del af projektet, og formidlingen af projektet må betragtes som "intersubjektiv" i den forstand at det formidlede består af både respondentens, forskerens og *læserens* bidrag (Søndergaard 2000: 58).

Jeg skrev ovenfor at afhandlingen må have en form så læseren kan genkende eller leve sig ind i de udforskede situationer. Dette skal imidlertid også være en form som danner grundlag for en "refleksiv deltagelse" (ibid) for at der er tale om et videnskabeligt projekt. Derfor er det også vigtigt at forskningen med sin tilgang til det udforskede får skabt perspektiver som kan trække fænomenerne ud af deres genkendelighed igen så der også etableres en vis grad af fremmedhed. Refleksionen opererer i en vis grad af distance som blandt andet opnås ved at flytte perspektivet fra det specifikke til det generelle, men også ved at lade een form for specifik vinkel afløse en anden.

I denne afhandling tilstræber jeg i min analyse at lave disse 'vinkelskift' ved blandt andet at fremhæve de visuelle aspekter af en berettet situation. Jeg gør det også ved at lægge vægt på variationen i materialet, således at der ikke er en form for genkendelighed der får forrang, men læseren derimod tilbydes at genkende eller leve sig ind i ret forskellige situationer som der så etableres betydningsudvekslinger imellem, ligesom der knyttes an til mere generelle betydningsstrukturer som spiller ind. Det handler om hvilke principper der strukturerer analyserne.

TO FORMER FOR ANALYSE

Som vi tidligere har været inde på benytter dette projekt sig groft sagt af to former for analyse. Når det er 'groft sagt', er det fordi læseren vil finde at i de enkelte analyser i afhandlingens kapitler er der ofte ikke skelnet eksplicit mellem de to tilgange. Dette skyldes, som jeg også har været inde på i 2. kapitel, at de forskellige former for betydning som tilgangene retter sig imod, i praksis spiller meget tæt sammen. Som jeg viste i eksemplet med B, i 1. kapitel, kunne et fænomen som det at opleve en fremmed spisepraksis fortælles ind i en etnificeret kontekst hvor det fremmede forklares ud fra kulturelle koder. Men samtidig kan erfaringen af fremmedhed forstås som en oplevelse af at det bare ikke er det samme som man selv gør, det den anden gør, og selve forskellen, uden kulturelle

kodificeringer, er det rystende eller det ubehagelige eller spændende. I den fortælling som respondenter giver, vil der ofte ikke blive skelnet mellem de to aspekter, men de kan begge spille ind alligevel. F.eks. således at idet respondenter fortæller om en forskelsoplevelse ud fra en diskursiv forståelse, så er fortællingens følelsesindhold samtidig farvet af den umiddelbare fremmedhed i den fortalte situation, som f.eks. har at gøre med at den mimetiske spejling ind i fællesskabet ikke var mulig.

Jeg vil i det følgende optegne de forskellige niveauer i den semiotisk inspirerede diskursanalyse som udgør den ene analytiske tilgang, og derefter de principper jeg lægger til grund for en analyse inspireret af teorien om menneskets mimetiske evne.

Det første niveau i den semiotisk inspirerede diskursanalyse kan betegnes som det beskrivende. I forbindelse med billedanalysen kalder jeg det det 'denotative' niveau. Det handler om det niveau af det analytiske arbejde hvor man beskæftiger sig med at identificere og beskrive tegn eller andre betydningsenheder som forekommer basale eller umiddelbart givne. Det ligger i afhandlingens poststrukturalistiske ramme at ingen betydningsdannelser godtages som naturligt givne, fordi de altid indebærer forskelssættelser som er konstruerede. Det er imidlertid givtigt at operere med et niveau for de betydningsenheder der forekommer 'naturlige', fordi det analytisk giver mulighed for at danne overblik over hvilke forskellige elementer der er på færde i det der skal analyseres. Det åbner også for den tilgang til analysen at disse forskellige 'grundelementer' kan betragtes som 'brikker' som kan indgå i forskellige koder, forskellige konnotationer, der kan aktualiseres i den samme situation.

Det andet niveau er netop den del af analysen hvor man beskæftiger sig med hvilke koder og konnotationer der gør sig gældende. Det er her det tilsyneladende 'naturlige' betragtes i de strukturelle sammenhænge som er med til at gøre dem 'naturlige'. Det er også en beskæftigelse med hvilke normative strukturer der er med til at sætte de forskellige betydningsenheder 'på plads'; hvad der fixerer meningen i den specifikke sammenhæng. Og hvordan disse forskellige normative strukturer relaterer sig til hinanden.

Det tredje niveau er det hvor mere generelle, samfundsmæssige tendenser undersøges. Det drejer sig om ideer og forestillinger i samfundet som kan sætte det analyserede ind i et bredere perspektiv, hvor både hegemoniske diskurser og praksisser tages til efterretning for at begribe fænomenets tilknytning til betydningsprocesser der er fremherskende i

samfundet. Her handler det også om hvilke historiske og kulturelle forhold der er til stede som noget selvfølgeligt.

Inspireret af teorien om den mimetiske evne analyseres der ydermere fra en anden vinkel. Denne del af analysen beskæftiger sig med det forhold at mennesker spejler sig kropsligt ind i omgivelserne og i særdeleshed ind i andre menneskers kroppe. Det handler om at både sanseindtryk og følelsesindhold udveksles løbende i den menneskelige erfaring, og de kopieres og spejles om muligt ofte uden at der bevidsthedsmæssigt dannes tegn. Dette indgår som et centralt element i menneskets socialisering, fordi mange vaner, praksisser og visuelle 'naturligheder' formes til dispositioner for mennesket ved at de slet og ret kopieres og spejles. I analysen af billeder betyder det at man kan operere med en antagelse om at billederne formidler sansninger og følelser til menneskekroppe som møder disse kroppes vaner. Dette møde kan både resultere i at kroppen bliver spejlet, og at kroppen konfronteres med ikke at blive spejlet. I analysen af interviews kan det mimetiske perspektiv bidrage med en ekstra dimension til analyser af situerede beretninger om samspil med omgivelserne, fordi den samme spejlingstematik kan medtages som en mulig forståelse af de beskrevne erfaringer.

Der er desuden en vekselvirkning mellem betydningsdannelser der 'laver tegn', og betydningsdannelser der bæres af indlevelse på baggrund af spejling. Det drejer sig om et aspekt som Taussig (1993) påpeger. Når mennesker ser hinanden som 'tegn' i tilstrækkelig snæver forstand, når de er optagede af at typificere eller stereotypificere, er der en tendens til at de trænger den mimetiske indlevelse i baggrunden. Det handler om at de simpelthen ikke i samme grad sanser det andet menneske, men derimod fokuserer på de aspekter af dets fremtoning som bekræfter typificeringen. Denne vekselvirkning giver en fin vinkel til analyser af erfaringer med visuelt stereotype positioneringer, fordi det åbner for undersøgelser af det forhold at det ikke blot er en erfaring af at blive 'fejl-set', men faktisk at blive overset som et fuldgældigt menneske som man kan indleve sig i.

KVALITETSKRITERIER

Hvad er så kriterierne for om denne forskning lykkes i sin bestræbelse på at producere ny viden om en bestemt gruppe menneskers oplevelse af deres situation i samfundet og deres forståelse af de positioner der præger denne situation. Med den narrative erkendemåde er det som sagt væsentligt at forskningen med sit produkt formår at formidle både

fænomenets kompleksitet og skabe en ramme som giver en vis orden i kompleksiteten. Det handler om at denne form for forskning tilstræber at give nye muligheder for erkendelse ved at konstruere optikker der både viser og *vinkler* perspektiver på tilgangen til det udforskede. Den nye viden, som det er ambitionen at producere, er altså af formen: Hvis man ser det udforskede fra disse vinkler, giver det nye muligheder for at forholde sig til det udforskede felt og muligheder for at stille nye spørgsmål. Denne forskning har altså ikke en ambition om at finde den egentlige sandhed om unge kvindelige indvandrere i Danmark. Det ligger i dens ontologiske ramme at en sådan sandhed ikke findes. Ambitionen er derimod at tilbyde nye perspektiver at spørge ud fra når der ønskes viden om denne gruppe. Det er i særdeleshed en ambition at vise hvordan den måde man samfundsmæssigt forholder sig, er med til at positionere gruppen så det også bliver muligt at spørge på nye måder til dette forhold.

Hvad angår generaliseringer af den gennemførte forskning, hævder denne tilgang ikke at man ud fra det foreliggende materiale og den narrative erkendemåde kan slutte sig til hvordan alle kvinder med indvandrerbaggrund oplever deres liv i Danmark. Ambitionen - at kunne fremlægge noget af generel gyldighed - er på et andet niveau. Det handler i høj grad om de koder, normer, tendenser og diskurser som jeg som forsker opsporer og opdyrker på baggrund af respondenternes fortællinger. Disse bør være i berøring med relevante bevægelser i samfundet, og de bør være genkendelige for læseren. Det handler om at ambitionen om at give anledning til nye spørgsmål må korrespondere i et vist omfang med eksisterende bevægelser i samfundet. Det handler også om at hvis ikke der kan etableres forbindelseslinier til brede tendenser i de samfundsforhold der udforskes, så er forskningen af meget begrænset interesse.

En anden ambition for dette forskningsprojekt er at konstruere en bestemt analytisk tilgang, afprøve den og formidle denne afprøvning. Det drejer sig om det omtalte analytiske dobbeltperspektiv som jeg har afprøvet og tillempet undervejs i forskningsprocessen. Også her er ambitionen at tilbyde nye spørgsmål som kan tages op af andre forskere til videre arbejde. Det er spørgsmål som: Giver det andre muligheder for erkendelse at lade forskellige tilgange supplere hinanden? Er der nye erkendemåder forbundet med i højere grad at tage teorien om menneskets mimetiske evne med i arbejde med de måder der distribueres positioner i samfundet?

RESPONDENTER

Undersøgelsens respondenter blev fundet på ret forskellige måder. Kriterierne for søgningen var: 1) de skulle være kvinder mellem ca. 15 og 20 år, 2) de skulle tale dansk på et niveau så de ville være komfortable med at blive interviewet af mig på dansk, 3) de skulle være af forskellig herkomst både hvad angik førsteland og religiøse tilknytninger, 4) de skulle helst se forskellige ud, både hvad angik hudfarve og påklædning. I alt interviewede jeg 25 kvinder. Heraf havde 20 en indvandrerbaggrund og 5 en etnisk dansk baggrund. Nogle blev fundet ved at jeg kontaktede deres ungdomsklub hvorpå pædagogerne dér formidlede kontakten, nogle blev fundet ved at jeg kontaktede en skole, og lærerne formidlede kontakten. Nogle kontakter gik gennem studievejledere på ungdomsuddannelser, og desuden kom enkelte kontakter i stand ved at nogle af dem jeg mødte i de ovennævnte sammenhænge 'kendte nogen' som jeg så henvendte mig til.

Jeg lavede to slags interviews: gruppeinterviews og individuelle interviews. Gruppeinterviewene gik forud for de individuelle således at de fleste kvinder blev interviewet i både en gruppe og alene. Jeg lavede i alt 7 deciderede gruppeinterviews. 6 var med tre personer, 1 var med to personer. Grupperne bestod af kvinder som kendte hinanden enten som klassekammerater, veninder, eller fordi de gik i samme klub. Gruppernes sammensætning kom for det meste i stand gennem en blanding af kvindernes ønsker, læreres eller pædagogers forslag og institutionelle behov. Nogle interviews blev gennemført i kvindernes skoletid mens andre foregik i deres fritid. I alt blev 20 kvinder interviewet i grupper, heraf 15 med indvandrerbaggrund. 18 kvinder blev interviewet individuelt, heraf 14 med indvandrerbaggrund. 10 kvinder med indvandrerbaggrund blev interviewet både i gruppe og individuelt. Det samme gjaldt for 4 ud af 5 med etnisk dansk baggrund.

I et enkelt tilfælde ønskede to kvinder der havde deltaget i det samme gruppeinterview, også at have hinanden med til det individuelle interview, hvilket de så havde. I et andet tilfælde kom en veninde på besøg mens jeg var i gang med et individuelt interview, således at det i den periode hun var til stede, midt i interviewet udviklede sig til en form for gruppeinterview. Ingen af disse to tilfælde er talt med som gruppeinterviews.

Der blev højst lavet et gruppeinterview og et individuelt interview med en person. Og nogle var altså kun med i et gruppeinterview *eller* et individuelt. Det kunne være fordi jeg kun havde fået formidlet kontakt til denne ene person i en given kontekst, det kunne også være fordi mine

forsøg på at få en aftale i stand efter et gruppeinterview af forskellige årsager ikke lykkedes. 5 af grupperne bestod udelukkende af kvinder med indvandrerbaggrund, 1 gruppe bestod af en med indvandrerbaggrund og to etniske danske kvinder, og endelig var der en gruppe med udelukkende etniske danskere. De fleste interviews varede ca. to timer. Et enkelt var noget længere fordi snakken løb af med os, og jeg ikke var disciplineret nok, et andet var noget kortere fordi respondenterne ikke havde mere tid. De to timer viste sig almindeligvis at være tilpas i forhold til at det stort set lykkedes at komme rundt om de temaer jeg ønskede at introducere, og der samtidig var tid til at lade samtalen udvikle sig i en bestemt, uforudset retning som jeg fandt relevant, og som lå respondenterne på hjerte.

Et kriterium for udvælgelsen af respondenterne måtte jeg tage vare på hen ad vejen, og det var ønsket om at tale med kvinder der så forskellige ud. Både hvad angik hudfarve og påklædning var det væsentligt at komme i berøring med forskellige former for fremtoning for at kunne undersøge variationer i erfaringer i forhold til variationer i udseende. Jeg kunne imidlertid ikke vide hvordan respondenterne så ud før jeg mødte dem, så jeg måtte hen ad vejen blive ved med at optage nye kontakter indtil jeg synes variationen var tilstrækkelig i forhold til at den samlede mængde materiale skulle have et omfang der var analytisk overkommelig.

Interviewene blev oftest foretaget i de institutionelle sammenhænge som kontakten var formidlet igennem, hvilket indimellem indebar at forskellige afbrydelser opstod, eller nye personer kom til. Dette var dog primært et aspekt af gruppeinterviewene som dog sjældent forekom decideret forstyrrende. Et enkelt interview er foretaget i respondenterens hjem og et enkelt i min søsters hjem.

TO SLAGS INTERVIEWS

Jeg valgte at arbejde med to forskellige slags interviews, fordi jeg forventede at det ville skabe en bredde i måder at komme til orde som ville give det indsamlede materiale en større bredde. En central overvejelse gik på magtforholdet i interviewsituationen. En række dominansrelationer måtte forventes at kunne blive aktiveret. Som jeg også var inde på i 1. kapitel, møder jeg som forsker de unge kvinder som en højt uddannet kvinde der er ældre end dem – jeg var i starten af 30'erne. Jeg er desuden, i forhold til de af respondenterne der har indvandrerbaggrund, i en

majoriseret position, da min fremtoning giver et stærkt indtryk af at jeg er etnisk dansk og har boet så længe i Danmark at jeg taler sproget nærmest perfekt (jeg er etnisk dansk og har boet i Danmark siden jeg var 3 måneder gammel!). Min hud er beigefarvet, mine øjne er blågrønne, og mit hår er næsten lyst, så jeg er også bærer af kropslige hvidheds-tegn som kan indgå i dominansrelationer i forhold til mennesker med forskellige grader af brun hud – og i øvrigt til folk der bærer udlændingetegn. Endelig var jeg i mange tilfælde kommet i kontakt med kvinderne gennem personer der som kvindernes lærere, pædagoger eller studievejledere stod i dominansforhold til dem. Disse dominansmuligheder mente jeg kunne hæmme og forvrænge interviewene. De ville under alle omstændigheder være til stede i en eller anden form.

Ved at jeg ved mit første interview med kvinderne bestræbte mig på at møde dem som en del af en gruppe der kendte hinanden indbyrdes, forestillede jeg mig at nogle af dominansmulighederne kunne få modspil af gruppens magt og deres indbyrdes velkendthed. Dette synes jeg holdt stik. Det slutter jeg ud fra gruppeinterviewenes forløb som i de fleste tilfælde i længere perioder var styret af hvor respondenternes indbyrdes samtale bar hen når jeg først havde søsat et tema. Jeg slutter det også ud fra stemningen ved gruppeinterviewene som ofte var præget af kvindernes forkundskab til hinanden, deres indbyrdes humor og andre interne samværsformer, som udfoldede sig på trods af min tilstedeværelse. Den løse strukturering af disse interviews havde den klare fordel at der blev bragt temaer på banen som jeg ikke ville have introduceret. Da jeg ved undersøgelsens begyndelse var usikker på hvordan jeg kunne komme til at tale med kvinderne om deres hverdagserfaringer med fokus på udseende og sethed, og hvilke former for svar jeg kunne håbe på, var det en kilde til megen inspiration og vigtige indfaldsvinkler til senere interviews at blive vidne til samtaleforløb som udviklede sig fra et tema i kraft af kvindernes interne relationer og personlige præferencer. Jeg bilder mig ikke af den grund ind at disse samtaler forløb som om jeg ikke var der. For det første var det netop mig der søsatte temaerne, og i flere tilfælde var det helt tydeligt at vi talte om oplevelser eller holdninger som kvinderne ikke havde delt med hinanden før. For det andet er det fuldstændigt tydeligt i disse gruppeinterviews at kvinderne henvender sig til mig *også* mens de taler til hinanden. Jeg bilder mig således heller ikke ind at dominansmulighederne blev ophævet i disse situationer.

En anden ting jeg håbede på ved gruppeinterviewene, var at jeg kunne møde kvinderne i en situation hvor de ikke bare positionerede sig i forhold til mig, men også i forhold til mennesker de kendte i et eller andet omfang, og som var en del af deres dagligdag. Igen var forventningen at dette ville øge materialets bredde, da kvinderne ville kunne fortælle fra forskellige udsigelsespositioner og måske få både opbakning og samtalemæssig inspiration i kraft af de andre tilstedeværende som jeg ikke ville kunne byde på. I nogle tilfælde virkede respondenterne da også mere trygge når de blev interviewet sammen med andre. Der var også tilfælde hvor fortællinger kom frem i kraft af en fælles historie, hvilket jeg tvivler på var sket i det individuelle interview. Som jeg flere gange i afhandlingen påpeger, positionerede kvinderne sig ind imellem som netop 'indvandrere' i forhold til mig som 'indvandrerforsker'.

Gruppeinterviewenes diskuterende form bød på forløb som var interessante fordi udsigelsespositioner her tog form i forhold til hinanden. Det gav indtryk af hvilke argumenter der var gangbare i deres bagland, og hvilke forklaringer og fortællinger de delte med hinanden om de pågældende temaer. Det gav også indimellem indtryk af hvad der var et oppositionelt udsagn, og hvad der var et 'åbenlyst sandt' udsagn, i forhold til deres fælles diskurser. Samtidig havde gruppeinterviewene nogle begrænsninger. Den diskuterende form kunne gøre at samtalsforløbet blev præget af at man måtte 'forsvare' en udsigelsesposition man en gang havde indtaget. Dette har at gøre med normer for narrativ selvfremførelse som tilsiger at man må være ret konsistent i sin udsigelsesposition for at give indtryk af at man er en sammenhængende person. I de individuelle interviews var der bedre mulighed for at jeg ved at udvise reel nysgerrighed over for også modsigelsesfyldte udsagn, eller udsagn der i et vist omfang stred mod noget man tidligere havde sagt, kunne give respondenterne mod på at skifte udsigelsesposition, hvis det viste sig at det var deres indskydelse i forhold til bestemte erfaringer. Dette har selvfølgelig at gøre med at være respektfuld over for de ansatser der er i respondenternes beretninger, så vidt mulig uden at bedømme deres udsigelsesposition. Men det har også at gøre med hvilken forventning man har til menneskers fortællinger.

Ud fra et posstrukturalistisk perspektiv på identitetskonstruktioner ville en forventning om en konstant udsigelsesposition være normativ, for så vidt at netop den antagelse at identiteter tager form i relationer, indebærer at en udsigelsesposition kan ændre sig alt efter hvilke relationer man fortæller om. I et projekt som dette, der netop interesserer sig for

hvilke positioner som er nødvendige og mulige for en bestemt gruppe i samfundet, må en åbenhed over for multiple udsigelsespositioner være det optimale. I langt de fleste tilfælde er det min vurdering at det lykkedes at udvise en sådan åbenhed, og materialet præges også ind imellem af at decideret forskellige udsigelsespositioner aktualiseres i et interviewforløb. I et enkelt tilfælde fandt jeg bagefter ved gennemgangen at min tilsigtede åbenhed var blevet afløst af en konfronterende stil, fordi jeg som interviewer havde svært ved at acceptere at respondenterne konsekvent fastholdt en udsigelsesposition der var principiel. Jeg var for ivrig efter at få specifikt erfaringsbaserede beretninger med hjem.

Generelt tilstræbte jeg altså en nysgerrig åbenhed som var præget af at jeg var interesseret i at respondenterne også forsøgte sig med at fortælle om erfaringer de ikke før havde tænkt nærmere over, og som de måske ikke havde fortalt om før. Det kunne, som i eksemplet i 1. kapitel, dreje sig om beskrivelser af hverdagspraksisser som ofte ikke er noget man beskriver, men noget man bare gør. Og selv om det drejer sig om en praksis der har været fremmed for en, er det ikke nødvendigvis gennem refleksivitet at man har tilegnet sig den. Disse former for erfaringer ville jeg nærme mig med spørgsmål af typen: ”Jeg ved godt det er et underligt spørgsmål, men...?”, ”jeg ved godt at det ikke er sådan noget man tænker over, men...”, ”du må undskylde, men jeg vil gerne lige spørge lidt mere ind til det, selvom det måske er lidt underligt, for det er sådan noget der interesserer mig...”.

En anden bestræbelse i interviewene var at signalere over for respondenterne at jeg var mere interesseret i deres fortælling end i at komme rundt om alle de temaer der fandtes i min interviewguide. Som nævnt ovenfor var min indgang til interviewene eksplorativ for så vidt at jeg prøvede mig frem i forhold til hvad der kunne tales om, og hvad der oplevedes som *for* underligt. Hvor meget har folk det godt med at tale om deres udseende, om deres tøj? Det viste sig at de fleste af respondenter velvilligt delte deres praksisser på dette område med mig, og det forekom ofte at være noget de ikke var helt uvante med at tale om, i det mindste i forhold til at formulere hvad de foretrak, og hvad de undgik. Man fornemmede at dette for mange også kunne være et samtaleemne sammen med f.eks. veninder. Den eksplorative tilgang betød imidlertid nogle gange at bestemte temaer fik lov at dominere interviewet, mens andre slet ikke var berørt når der var gået et par timer, og jeg fornemmede at respondenterne var ved at være trætte. Og respondenterne måske også regnede med, at nu var vi

snart færdige. Det har givet en vis uensartethed hvor f.eks. relationen mellem to forskellige temaer i forskellige interviews ikke altid kan undersøges fordi et tema 'mangler' i nogle. Til gengæld har det givet et materiale som rummer fortællinger af en længde og en detaljeringsgrad som jeg ikke havde kunnet forudse, og som bibringer undersøgelsen variation og dybde.

Som jeg tidligere var inde på, var disse interviewsituationer principielt præget af en række dominansrelationer som jeg måtte være opmærksom på i samtalen. Mit ønske var at respondenterne skulle føle sig accepterede og inkluderende frem for særlige og minoriserede. Det betød, som jeg var inde på i 2. kapitel, at jeg nedtonede etnificerede forskelle *i min henvendelse* til dem. Hvis de derimod udtrykte interesser eller præferencer i tilknytning til deres etnicitet, var dette selvfølgelig af interesse. Det kunne handle om f.eks. deres brug af musik eller internetsider fra førstelandet eller beskrivelser af grupperinger i Danmark som de tilhørte eller ikke tilhørte. Med et begreb der også vil blive brugt senere i afhandlingen tilstræbte jeg at møde kvinderne i en 'sammehed' som jeg ønskede skulle præge grundtonen i vores møde. Jeg fokuserede i min indstilling til dem på at vi var del af det samme samfund, havde det samme køn osv. Det handler ikke om at lade som om at vi er ens, men om at tage afsæt i en forventning om at vi på nogle måder har fælles referencepunkter og fælles udgangspunkt. Det er så absolut et forsøg på at konstruere en ramme som også positionerer respondenterne.

Et vigtigt spørgsmål er i den forbindelse om denne indstilling var medvirkende til at respondenterne delte fortællinger med mig som var absolut genkendelige inden for rammen 'unge kvinder i Danmark', men som muligvis ikke ville være det f.eks. inden for rammen 'unge kvinder fra Mellemøsten'. Her tænker jeg på fortællinger om blandt andet hemmelige kæresteforhold før ægteskabet, men også deres positioneringer i forhold til fremtidig arbejdsmarkedsdeltagelse. Her er min vurdering dog at hvis det er tilfældet, så er det ikke fordi jeg lokker kvinderne ind i udsigelsespositioner som reelt ikke er deres, men derimod fordi at flere udsigelsespositioner er mulige og gangbare for dem. Oftest kom disse forskellige positioner også frem i interviewet hvis vi berørte dilemmaer i deres indstilling til bestemte praksisformer eller fremtidsperspektiver. Jeg kom i flere tilfælde ud for at kvinderne fortalte om dimensioner af deres liv som de holdt hemmelige for de fleste der kendte dem, som de ikke havde fortalt om før, og som de havde glemt, men fandt ud af var væsentlige. Her

var det min fornemmelse at det kunne være en lettelse og en rar oplevelse for dem at udfolde beretningerne over for en person som ikke havde berøring med deres dagligdag, og som lyttede anerkendende uden at gøre en indsats for at vurdere deres udsagn. I disse tilfælde blev min nysgerrighed afløst af en afdæmpet interesse som udviste bevidsthed om både emnets væsentlighed og dets private karakter. Mange gav udtryk for at det havde været spændende at deltage, men var bekymrede for om jeg kunne bruge 'al den snak om dem', til noget. Hvilket jeg jo kunne forsikre dem om at jeg kunne.

Jeg gjorde det klart fra interviewets start at jeg er nysgerrig, og at jeg kunne finde på at spørge om ting de syntes var underlige. Jeg opfordrede dem i den forbindelse til at sige fra hvis der var noget de ikke ønskede at komme ind på, eller hvis de synes at nu havde vi talt nok om et emne. Jeg er klar over at det ikke er ensbetydende med at man kan overlade ansvaret for om det er 'okay' hvad samtalen handler om til respondenterne, men positioneringen af mig selv som 'muligvis lidt underlig', og 'jeg prøver mig lidt frem', tilbød dem en distanceret position i forhold til mine bestræbelser. Desuden forsøgte jeg så vidt muligt i løbet af samtalen at 'holde øje' med respondentens respons på forløbet, ikke bare den verbalt udtrykte, men også andre tegn på om respondenterne følte sig godt tilpas og selv var interesseret i at dele sin fortælling med mig.

Temaerne for de to slags interviews var som udgangspunkt forskellige med den mulighed at der kunne følges op på beretninger fra et interview til et andet, og som tidligere nævnt at respondentens indfald i et individuelt interview førte os 'tilbage' til emner fra et forudgående gruppeinterview. Mine planlagte henvendelser havde på forhånd snarere form af temaer end af formulerede spørgsmål. Inden for visse temaer havde jeg dog formuleret spørgsmål som jeg genbrugte, fordi det drejede sig om emner som i særlig grad var ladede med forforståelser som jeg så prøvede at omgå ved at spørge på bestemte måder. Et eksempel er spørgsmålet: "Har du oplevet at blive behandlet anderledes på grund af dit udseende?" Dette spørgsmål brugte jeg oftest fordi det ikke vægter bestemte former for forskel eller bestemte dele af respondentens udseende. Tanken var at også f.eks. kønsforskelle og aldersforskelle kunne komme på tale i den forbindelse. Det skete i enkelte tilfælde, men oftest var det nu etnificerede eller 'racialiserede' forskelle de først kom i tanke om. Rækkefølgen på temaerne kunne være forskellig fordi jeg ville være tilbøjelig til at 'tage' et tema hvis det i en anden sammenhæng blev introduceret i samtalen. I det

følgende vil jeg optegne temaerne som de principielt var fordelt på de to interviews.

TEMAER FOR GRUPPEINTERVIEWS

Min generelle introduktion til gruppeinterviews blev også brugt ved individuelle interviews uden forudgående gruppeinterview. Den faldt selvfølgelig i praksis lidt forskelligt ud hver gang, men de planlagte informationer var som følger: Mit projekt er en undersøgelse af livet i Danmark for unge kvinder med indvandrerbaggrund. Jeg er især interesseret i hverdagen, og hvordan man oplever sin krop i hverdagen. Det lyder måske lidt sjovt, men jeg vil gerne undersøge hvilken betydning kroppen har for hvordan man har det. Det er noget med hvordan man har det med sin krop, hvordan man oplever at andre opfatter en når de møder en, hvad gør man med sin krop for at have det godt med den? Tager man makeup på eller noget bestemt tøj, går man på en bestemt måde, er der nogle steder man ikke kommer fordi det føles forkert? Jeg er samtidig interesseret i hvordan man ser på andre mennesker. Hvad føler man ved den måde andre gør ved deres krop, den måde de fører sig frem? Hvordan opfatter man andre menneskers udseende? Jeg fortalte også at jeg gerne ville lave to interviews med dem, og hvad temaerne var for de to interviews. Endelig gjorde jeg klart at alt hvad de sagde, ville blive anonymiseret, at det kun ville blive brugt i forskningssammenhæng, og at der ikke ville være andre end mig der så interviewmaterialet i forbindelse med deres personlige data.

Temaerne for gruppeinterviewene var:

- Relationer i gruppen m.m. Hvor kender de tilstedeværende hinanden fra? Hvad er deres holdning til den eventuelle institutionelle sammenhæng (klassen, uddannelsen)? Hvad laver de tilstedeværende sammen? Andre venskaber og venskaber med folk med anden etnisk baggrund.
- Fritidsinteresser. Hvad laver de i fritiden og hvorhenne? Dyrker de sport? Kommer de i svømmehaller og på strande om sommeren?
- Kropslige forskelle. Har de oplevet at blive behandlet anderledes på grund af deres udseende? Hvilke situationer og hvem var involverede? Hvad sætter situationen i gang? Har de oplevet at blive behandlet specielt fordi de er kvinder? Hvordan vil de beskrive kvinders liv i Danmark?
- Billeder. Et element i gruppeinterviews var at vi sammen gennemså en mappe med billeder af forskellige mennesker. Det drejede sig om knapt 30 billeder som jeg havde udvalgt efter et kriterium om menneskelig variation

hvad angår køn, alder, etnificerede og 'racialiserede' forskelle, social status, påklædning m.m. I materialet indgik også de fleste af de billeder, som jeg analyserer i 4. kapitel i min undersøgelse af majoriserede billeddannelser i den danske offentlighed. Alt efter hvilken respons der umiddelbart meldte sig på billederne, spurgte jeg enten nærmere om denne eller stillede yderligere spørgsmål som: Hvordan virker billedet på dig? Hvordan tror du denne person er?

- Introduktion af dagbog. Ved slutningen af gruppeinterviewene introducerede jeg kvinderne for en 'dagbog' som jeg spurgte om de ville udfylde inden vi sås til det individuelle interview. Det ville de almindeligvis vældig gerne, og kun een af 'dagbøgerne' så jeg nogensinde igen! Det var simpelthen meget svært at huske dels at udfylde dagbogen, dels at have den med når vi skulle mødes. Det var imidlertid ikke en helt spildt indsats, fordi de delvist udfyldte dagbøger, der lå derhjemme, også kunne danne udgangspunkt for den individuelle samtale, og bare det udleverede skema har sandsynligvis bragt dem i gang med at reflektere over de selvfølgelige påklædningshandlinger de udførte hver dag.
- Dagbogen bestod i 3 kopierede ark som havde følgende introducerende tekst: "Det er meningen med denne dagbog at samle oplysninger om den måde du vælger og handler når du klæder dig på. I en uge vil jeg bede dig gøre notater om morgenen – og når du i øvrigt skifter tøj. Du kan enten bruge skemaet nedenfor eller skrive bag på papiret: - Hvad tager du på? Hvad skal du den dag? Hvad overvejer du? Hvad synes du om det du vælger? Hvordan kan det beskrives – f.eks. 'klassisk', 'poppet', 'feminint', 'råt', 'fjolle' osv.?" Nedenfor på arket var 8 fortrykte dage med de samme spørgsmål hver dag.

Mere 'dataprægede' oplysninger om respondenterne indsamlede jeg afslutningsvist ved at bede dem udfylde et papir med navn, adresse og telefonnummer. Fødselsår og -sted. Oplysninger om førsteland, og om de selv var indvandret, eller deres forældre var. Spørgsmål om hvor de har boet i deres liv, og om hvilke daginstitutioner og skoler de har gået i. Den samme procedure brugte jeg ved individuelle interviews.

TEMAER FOR INDIVIDUELLE INTERVIEWS

I de individuelle interviews var rækkefølgen af temaerne generelt mere forskellig end i gruppeinterviewene. Der ville dog oftest være en bevægelse fra generelle, 'almindelige' emner som skolegang og uddannelsesplaner m.m. til mere private temaer som familieliv,

hverdagsliv, påklædning m.m. Som sagt ville en introduktion som den til gruppeinterviewene i store træk gå forud, hvis dette var vores første interview, ligesom jeg spurgte efter om de havde nogle spørgsmål.

Temaerne var:

- * Beskæftigelse. Aktuelt uddannelsesforløb og arbejde. Hvordan det 'går' med disse ting. Har det et bestemt formål? Uddannelsesplaner og tanker om arbejde. Ønsker de at arbejde uden for hjemmet når de bliver voksne?

- * Familie. Er din familie indvandret til Danmark? Lidt om hvordan det gik til. Hvem bor de sammen med nu? Hvad beskæftiger forældrene sig med?

- * Venskaber. Hvad laver du sammen med dine venner? Hvor henne? Har du drengevenner? Anden kontakt med jævnaldrende drenge.

- * Kæresteforhold. Har du eller har du haft en kæreste? Har du ønsker om at få en kæreste, hvordan skal han være? Vil du giftes engang? Børn og forestillinger om familieliv. Hvad er vigtigt ved en fremtidig mand?

- * Religion og religiøs praksis i hverdagen.

- * Kulturforbrug. Hvilke medier er du i berøring med i hverdagen?

- * Hvordan oplever du det er at være kvinde i Danmark i dag? Hvordan er det for dig? Er der forskel på dig og kvinder med etnisk dansk baggrund? Er der noget godt ved at være kvinde – henholdsvis i Danmark og i førstelandet?

- * Forbilleder. Er der personer du ser op til og gerne vil være som?

- * Hverdag. Prøv at beskrive et døgn i dit liv inden for den sidste uge. F.eks. Hvor har du været? Hvad har du lavet? Sammen med hvem? Hvad har du gjort ved dit udseende?

- * Påklædning og udseende. Vil du beskrive det tøj du har på i dag? Inspirationskilder. Stramt / løst, farver, materialer. Sko. Hår og tørklæde: Hvad gør du, tager det tid, hvad er vigtigt? Mode. Hvad er vigtigt for dig når du klæder dig på? Hvordan tror du, du bliver set? ... af forskellige personer / grupper? Er du tilfreds med dit udseende? Er du tilfreds med din vægt? Tænker du på din vægt når du spiser? Hvad for noget mad kan du godt lide?

Tematiseringen af det hverdagslige gennem en beskrivelse af et døgn for nylig i respondentens liv brugte jeg inspireret af Søndergaard (2000: 73) som i sin undersøgelse havde et lignende træk. Det var min oplevelse at det var en rigtig fin måde at få signaleret til respondenterne at man var interesseret i det hverdagslige i al dets almindelighed. Det har også

efterfølgende vist sig at det har givet værdifulde 'små' fortællinger om situationer som det er vanskeligt at forestille sig ville komme på banen på andre måder.

En dimension som var tilbagevendende i de forskellige tematiseringer, var 'hvor' tingene finder sted: Venskaberne, fritidsinteresserne, kæresteforholdene, påklædningspraksisserne osv. Jeg tilstræbte således at få tematiseringerne til at afføde situerede beskrivelser af konkrete oplevelser, som så også involverede hvem der var til stede osv. Dette var i de fleste tilfælde absolut muligt, men i enkelte tilfælde faldt det respondenterne svært at tale specifikt om de helt hverdagslige ting, og de ville så være tilbøjelige til at komme med generaliseringer i retning af 'Normalt gør jeg...'. Efter et par forsøg med konkretiserende spørgsmål ville jeg som oftest lade temaet fare, undtagen altså den ene gang jeg blev stædig, som jeg nævnte ovenfor.

MATERIALETS FORM

Jeg foretog interviews hen over en periode på halvandet år, hvilket absolut ikke var optimalt. Det skyldtes primært mine undervisningsforpligtelser, men også den tid det tog at skabe kontakter, få aftaler i hus osv. Det resulterede i at inspirationer og ideer fra gennemførte interviews nok ind imellem gik tabt. Jeg følte i hvert fald undervejs at min fornemmelse af 'hvad jeg havde', var noget diffus. Det hang også sammen med at udskrivningen af interviewene i en del tilfælde blev forrykket i tid fra selv interviewet. Jeg lavede dog normalt noter umiddelbart efter interviewet som opregnede min oplevelse af situationen, vigtige temaer osv. Jeg udskrev ca. 3/5 af interviewene selv, de sidste 2/5 blev udskrevet af en studerende, da det som bekendt er vældigt tidskrævende at transskribere! Interviewene blev optaget på diskettebånd eller minidisc. De blev udskrevet meget detaljeret i hele deres længde. Det udskrevne materiale er på ca. 900 sider.

Hvor transskriberingen er sket med detaljeret gengivelse af talemåder, pauser, gentagelser, 'øhh'er osv., har jeg valgt en gengivelse i afhandlingen som er lettere redigeret. Dette skyldes at det var min vurdering at det ville fremme læseoplevelsen uden at skæmme tilegnelsen af respondenternes udsagn. I nogle tilfælde. I andre tilfælde hvor et 'øhh' eller en pause virker signifikant, har jeg bibeholdt den i gengivelsen. Pauser er gengivet med '...'. Hvis der er særlige forhold der gør sig gældende i situationen, hvis der f.eks. grines eller mumles, fortæller jeg det ved at

indsætte kommentarer i kantede parenteser []. Disse bruges også hvis jeg for læsevenlighedens skyld i gengivelsen indsætter ord der 'snappes af', eller som er underforståede i situationen. Jeg har også i et vist omfang korrigeret for sætningskonstruktioner som i et skriftsprog er fejlagtige, fordi mit fokus ikke er at viderebringe hvordan deres talesprog forholder sig til nudansk skriftlig syntaks, men derimod hvad de fortæller om situationer og erfaringer. Jeg er ikke naiv hvad angår sprogets gennemsigtighed i den forbindelse, men jeg har været pragmatisk på baggrund af min egen viden om interviewsituationen, for at give en vis klarhed.

ANALYSEN

For at få overblik over materialet og finde ud af hvad det indeholdt indledte jeg nu en tematiseringsproces i flere stadier. Jeg udvalgte 5 interviews som forekom forskellige og informationsmættede. Dem læste jeg grundigt igennem mens jeg hele tiden var opmærksom på hvilke tematiseringer der kunne laves på baggrund af det jeg læste. Denne læsning var selvfølgelig præget af min problemformulering og mine forudgående ideer og teoretiske overvejelser, men jeg tilstræbte at gennemføre dette tematiseringsarbejde med nogle spørgsmål der skulle give mulighed for at observere også tematiseringsmuligheder som jeg ikke havde forudset.

Det var spørgsmål som: Hvilke situationer fortælles der om? Hvilke forståelser gives til kende? Hvilke positioner beskrives enten for dem selv eller for folk de relaterer sig til? Det resulterede i meget lange lister som hele tiden fik lov at udvide læsningen. Hvis jeg altså havde udset en tematisering i et interview, tog jeg den med hen i det næste, samtidig med at jeg lavede nye. Jeg ordnede temaerne alfabetisk. Et udpluk: alder, almindelig, andres syn, arabere... danse, danske drenge, druk, døgn, efterskole... horoskoper, husarbejde, hvem taler?... kysse på gaden, køn... medier, meta, opmærksomhed, parforhold... samvittighed, selv, september 11th, sex, skilsmisse... sy tøj, tilsløring af krop, tøj på i dag... venner, vægt... I alt kom flere end 200 temaer på listen. Herefter begyndte jeg at samle disse i klynger for at finde forbindelseslinier. Prøvede således både at ordne efter hvor en form for situationer fandt sted, hvem et tema relateredes til, om der var tale om beskrivelser af dagligdag eller om mere generelle ytringer om f.eks. samfundet, kvinder eller lignende. Forskellige overordnede temaer blev konstrueret og opløst igen, og de forskellige overlap blev taget til efterretning og inddraget i arbejdet. Jeg endte med at lave en opdeling som tog højde for dels forskellige former for relationer og

forskellige fysiske rum: 1) Gaderum (gader, butikker, offentlig transport, cafeer m.m.): racisme, rygter, kønnet chikane, kønnet flirt, udseende; 2) Institutionelle rum (arbejde og uddannelse); 3) Fortællinger om 'samfundet'; 4) Privat: forældre; 5) Privat: venner; 6) Parforhold aktuelt; 7) Parforhold: fremtidsudsigterne. Denne opdeling gav selvfølgelig også anledning til overlap, men det er ikke problematisk, snarere produktivt. Tematiseringen skete jo for at skabe overblik, men formålet med forskningen er at opspore og sandsynliggøre forbindelseslinier.

Med disse kategorier gennemlæste jeg resten af interviewene og udfærdigede analyserende beskrivelser af hver enkelt respondents udsagn om alle temaerne. I den forbindelse lagde jeg vægt på at udsagnet kontekst blev bevaret og medreflekteret i disse foreløbige analyser. I afhandlingen er fortællingerne imidlertid indimellem 'delt op' igen, således at en persons fortællinger gengives som flere forskellige anonymiserede personers. Det sker netop af hensyn til anonymiseringen, og fordi det vigtige for undersøgelsen ikke så meget er en 'persontegning' i maksimal bredde, men en 'positionstegning' knyttet til situationer og diskursive kontekster.

Den videre analyse bestod i at begynde at opspore forbindelseslinier både mellem forskellige respondents beretninger og mellem forskellige dimensioner i den enkeltes beretninger. Det skete med spørgsmål som: Hvilke korrespondenser kan jeg analysere frem? Hvad bærer disse korrespondenser? Er det fordi de tager afsæt i det samme fysiske rum? Er det fordi de trækker på de samme diskurser? Er det fordi der er træk ved de beskrevne oplevelser der synes at belyse hinanden? Generelt har jeg været interesseret i hvordan konkrete, situerede oplevelser forbinder sig til generaliserede standpunkter og positioner. Og hvordan situationer man har oplevet, knyttes an til hvad man oplever, og hvad man forventer eller håber at opleve fremover. Endelig havde jeg i denne udspørgning af materialet en særlig opmærksomhed omkring hvordan forskellige former for sethed spillede ind – både hvad angik oplevede situationer og diskursive positioner.

En fare ved dette sidstnævnte fokus i analysen er at mit interviewfokus på sethed skaber respondenternes fokus på sethed, som igen former analysens fund af sethed, og endelig forskningens konklusion der har sethed som et omdrejningspunkt. Afhandlingen bygger på den vurdering at de visuelle perspektiver giver værdifulde bidrag til udforskningen af unge kvindelige indvandrere. Samtidig er bestræbelsen at

se og fremstille disse i sammenhæng med andre vinkler, således at det netop fremgår at ved at etablere en sammenhæng af flere vinkler på betydningsdannelse, der blandt andet omfatter visuelle former, dannes grundlag for nye perspektiver på minoriserede grupper i det danske samfund.

DEL 2: I DANMARK. MØDER MED FREMMEDE OG FREMMEDHED

I denne del vil jeg, i 4. kapitel, analysere billeder fra den danske offentlighed, den trykte danske presse, som på forskellig vis tematiserer fremmedhed og forskelle i fremtoning. Målet vil blandt andet være at indkredse hvilke former for almindelighed og naturlighed der er på færde, samt hvilke typificeringer der tages i brug for at indstifte velkendthed. I 5. kapitel vil jeg fremlægge nogle af respondenternes beretninger om erfaringer med fremmedhed og ualmindelighed i offentlige rum i Danmark.

4. KAPITEL: TILSLØRING OG FREMVISNING: KROPPE OG KØN I OFFENTLIGHEDENS BILLEDER¹

“Familien Mahdi er, hvad man kan kalde for fuldt integreret i det danske samfund. Hverken mor eller døtre bærer tørklæde. Men deres arabiske baggrund præger på mange måder deres hverdag” i ”Fem piger og en vandpibe” (om en indvandrerfamilies boligindretning), Indret nr. 01/2002

Tørklæder og slør: Den offentlige opmærksomhed har gentagne gange samlet sig om disse beklædningsgenstande i Danmark de senere år. Interessen for indvandrede kvinder kredser faktisk overvejende omkring sådanne stykker stof som svøber sig omkring deres skuldre, hals, hoved og ansigt. Tørklædet betragtes som tegn på kulturelle og religiøse forskelle; et symbol på muslimsk rettroenhed, autoritære familiestrukturer og stram seksualmoral. Citatet ovenfor fortæller i al stilfærdighed hvad tørklædet også betyder: Man er fuldt integreret – man bærer ikke tørklæde. Men hvad er forskellen? Hvad er det den tilslørede eller tørklædebærende indvandrer kvinde er forskellig fra? Hvilken rolle spiller hun i offentlighedens synsfelt? Og hvorfor egentlig denne interesse for påklædning?

I det følgende vil jeg give mig i kast med disse spørgsmål. En social forskel etableres i det danske samfund med tørklæder og slør som vigtige materialer. Disse beklædningsgenstande bliver dermed betydningsfulde på flere måder. De bliver som nævnt symboler og

¹ Hovedparten af kapitel 4 er udgivet som kapitlet *“’Hellig krig om bare røve’ – en introduktion til billedanalyse”* i bogen *Liv, fortælling, tekst. Strejftog i kvalitativ sociologi* (2002) redigeret af Michael Hviid Jacobsen m.fl.

tegn: De fletter sig ind i fortællinger, tekster, myter, diskurser og spiller en rolle her for vores forestillinger om 'de andre' og 'os selv'. Men der er mere på færde. For det handler om kroppe, og kroppe er andet end fortællinger, tekster, myter, diskurser. Kroppe er sansninger, kroppe er æstetik, kroppe er materialitet og begær. Meget af dette har en form, der *ikke* finder vej ind i sproget. Ikke desto mindre har det betydning i den rumlige socialitet. Jeg vil i dette kapitel indkredse forskellige former for betydningsdannelse der synes at berøre indvandrerkvinder i Danmark.

'DEN LEVENDE...'

De danner en kæde, hånd i hånd på den lyse strand. De hopper med ryggen mod beskueren, vendt mod en hvid og uendelig horisont. De er fordelt mand – kvinde – mand – kvinde osv. De er nøgne. Og så er der manden i midten som er brudt ud af kæden, har vendt sig mod betragteren, og som hopper et højere hop end nogle af de andre. Han griner overstadigt mens han således lufter sine mandlige kropstegn. Der er højt til loftet i denne reklame for 'Den levende avis' (figur 1): Traditionel billedbeskæring er suspenderet for en diset blå himmel der strækker sig over ca. 6/7 af billedfladen. Den fylder en hel side i avisen selv: Politiken den 23/8/2001.

Dette er ét af offentlighedens billeder, og der er tilsyneladende ingen 'private parts'. Reklamen danner afsæt for dette kapitel på trods af at der ikke er en eneste 'tilsløret' kvinde eller mand at finde i billedfladen. Den er nemlig funderet på nogle 'naturligheder' i den majoriserede, etnisk danske kropsopfattelse som har betydning for hvordan tildækning af kroppen opleves og begribes i Danmark. Det øvrige materiale kapitlet omfatter, består af artikler og pressefotos fra maj 2001. Omdrejningspunktet for udvælgelsen af dette er historien om Mona Sheikh: en 22-årig kvinde med politiske ambitioner og pakistansk indvandrerbaggrund. Hun begyndte at skabe overskrifter i danske dagblade omkring 20. maj 2001. Hun ønskede at blive folketingskandidat for Det Radikale Venstre samtidig med at hun havde et tilhørsforhold til en international muslimsk – og måske fundamentalistisk – bevægelse. Jeg vil præsentere materiale fra den 21. – 31. maj og analysere dele heraf kvalitativt, fordi der i denne virak dannes nogle bemærkelsesværdige billeder af hvad tørklæder og slør kan betyde i det offentlige rum i Danmark.

Jeg vil analysere reklamen for 'Den levende avis' gennem to tilgange som korresponderer med afhandlingens overordnede dobbelte perspektiv: Først en semantisk inspireret analyse som er skitseret i 3. kapitel, og som er orienteret mod tegnværdierne, konnotationerne og de diskursive tendenser i fremstillingen. Og så en analyse som er inspireret af de perspektiver de præsenterede teorier om den mimetiske evne og taktilitetens vision giver. Jeg analyserer tekster i relation til billederne med et fokus på relationen som et samspil.

TEGNE PÅ KROPPENE

Roland Barthes (1980:51) bruger betegnelsen 'det denotative niveau' for den del af billedanalysen hvor man søger at udskille meddelelsens enkelte tegn i deres 'bogstavelige' betydning. Man udpeger deres 'basale' mening uafhængigt af de konnotationer og koder de konkret indgår i. Det er en rent strategisk manøvre. Den gør det blandt andet muligt at betragte tegnet som en brik der kan spille med i flere forskellige konnotationer – også nogle der ikke er på færde i den aktuelle meddelelse, som vi senere skal se. Den giver desuden et afsæt for at reflektere over hvilke tegnværdier der forekommer selvfølgelige og uafhængige af konteksten. Barthes beskriver det som en manøvre hvor man "mentalt", men ikke "reelt", ser bort fra konnotationerne for at få øje på 'den fremstillede scenes identifikationsniveau'. Denne identifikation af tegnene 'før' de indgår i en kode, er af paradoksal karakter². Tegn indgår pr. definition altid i koder, men nogle af disse koder forekommer mere 'leksikalske' end andre. Forholdet mellem udtryk og indhold synes her umiddelbart givet som ren og skær natur eller 'sund fornuft'. En bestemt visuel form kan f.eks. identificeres som en kvinde i et billede, men først sammenhængen synes at give det en specifik betydning. Det kan imidlertid være interessant at undersøge hvilke betydninger der er forbundet med selve identifikationen. Jeg beskrev ovenfor hvordan personer i reklamen dannede kæde mand – kvinde – mand – kvinde osv. - og her kan vores analyse på det denotative niveau starte. For hvordan kan jeg vide det? Jeg ser kun disse mennesker bagfra, og jeg er ikke i tvivl. Men det er en viden der bliver til i kraft af en afkodning. Jeg aflæser ureflekteret 'tegnene på kroppene' som tegn

² 2 Fokuseringen på det 'denotative niveau' i billeder har generelt affødt en del diskussion som også skitseres i introduktionen til Barthes (1980). Den åbner for overvejelser omkring hvad der kan siges at være særligt for det fotografiske medie i forhold til andre billedmedier, når det kommer til de 'umiddelbare' betydninger. Det berøres også senere i nærværende kapitel.

på blandt andet et køn (Søndergaard 2000). Jeg må så med tilbagevirkende kraft uddrage hvad det egentlig er for 'tegn på kroppen' jeg aflæser.

Hvad er det så der gør en mand til en mand i reklamen? Alle mændene er højere på billedet end kvinderne. Og alle mændene er korthårede. Derudover er der nogle mandetegn som de ikke alle bærer, men som de alle bærer mindst ét af: Muskler der aftegner sig synligt under huden, skuldre der er bredere end hofterne, taljer der ikke er smallere end hofterne, spredte ben og behåring på benene. Disse tegn afkoder jeg ud fra mit almindelige kendskab til den leksikalske betydning af kropslige former i Danmark. Kvindekroppene kan afkodes på samme vis, og der er sjovt nok en tendens til at tegnene her har det modsatte udtryk: langt hår, smal talje, samlede ben osv.

Disse mennesker har forskellig hudfarve, og de har også en tegnværdi. Igen: der er tale om konventionelle tegnværdier der ikke nødvendigvis har nogen sandhedsværdi, men til gengæld en stærk signalværdi. Der findes f.eks. et væld af etniske danskere der er sorthårede, men man ville sandsynligvis ikke vælge én af dem hvis man skulle vælge en typisk dansker. Jeg tager udgangspunkt i reklamens danske kontekst og påpeger at der på billedet fremstilles seks mennesker som bærer tegn på etnisk danskhed: lys-beige hud og hår der ikke er sort, og seks mennesker som bærer tegn på andre former for etnicitet: andre farver hud og sort hår.

Som disse mennesker er upåklædte, er også deres omgivelser rensset for ting. Jeg kaldte det før et natur-scenarium, og denne afkodning er blandt andet baseret på fraværet af menneskeskabte ting, fraværet af bebyggelse, sandet de står på og den åbne horisont. Det synes at være et udsyn fra en strand ud over vandet; der kan ikke ses skibe eller land på den anden side. Friluftstrykket gives selvfølgelig også af den høje, blå himmel.

KONNOTATIONER

Tegnene etablerer i sammenhæng konnotationer; de fremgår i en kombination som giver associationer til en kode der fungerer i reklamens samfundsmæssige kontekst. Det betyder også at analysen af tegnenes betydning i billedet styres i en bestemt retning. Man kan bare prøve at forestille sig et fotografi af de samme mennesker i de samme positurer på Rådhuspladsen i København. Menneskenes afklædthed understøtter aflæsningen af omgivelserne som en strand, simpelthen fordi det er normalt i

Danmark at færdes afklædt på stranden. Omvendt virker stranden formildende på det forhold at disse mennesker er helt afklædte. På Rådhuspladsen ville de være tossede eller vulgære.

Afklædte mennesker på en strand i godt vejr er alt sammen elementer i en 'normaldansk' feriekode. Det at de holder hinanden i hånden, bliver frisindet og friskt, når det kombineres med denne feriekode og den dansende eller legende samværsform. Nøgenheden bliver samtidig trukket i retning af en naturlighedskode i dette naturscenarium. Den heteroseksuelle strukturering af menneskekæden konnoterer også naturlighed i denne sammenhæng – hvis to mænd havde holdt hinanden i hånden, ville naturligheden sandsynligvis være sat over styr, og obsceniteten ville trænge sig på. Så meget for billedets tilsyneladende asexualitet. De forskellige koder: en heteroseksuel kode, en naturkode, en feriekode, en lege- eller dansekode afbalancerer således hinanden. Herved opnås blandt andet at man kan vise nøgenhed uden at det afkodes som erotisk, at man kan vise leg eller dans uden at det virker latterligt, men bare pjattet, og man kan vise frisindethed uden at det virkelig er grænseoverskridende.

Kombinationen af mennesker med forskellige hudfarver giver konnotationer til en 'internationalitetskode' som kombineres med menneskekædens signal om fællesskab. Den glider også i et eller andet omfang ind i naturkoden, fordi den giver et bud på den menneskelige 'biodiversitet'. Hudfarvernes fordeling etablerer imidlertid en farveskala der kulminerer med manden i midten. Det er tydeligst fra venstre mod højre, hvor *mændene* bliver stadig lysere ind mod midten. Fra midten og videre ud bliver de mørkere igen.

Der er generelt flest 'normaludenlandske' mænd, og det har den effekt at den 'normaldanske' mand i midten bliver så særlig som muligt. Den anden 'normaldanske' mand, nr. 2 mand fra højre, adskiller sig således tydeligt fra manden i midten ved at have begge ben på jorden og armene nedad. Det er bemærkelsesværdigt at manden i midten *ikke* skiller sig ud i kraft af klassiske kropsidealer for mænds udseende. Han er ikke højest, mest muskuløs eller specielt bredskuldret. Han er vendt mod betragteren, men han bestræber sig heller ikke i sin positur på at være specielt *seværdig*. Han poserer ikke. Han skiller sig ud ved at have et ansigt – og et højt humør, ved at vise sin afslappede tissemand, ved at hoppe højere og kækkere end de andre. Han skiller sig også ud ved simpelthen at bryde med menneskekæden. Han symboliserer dermed ret direkte værdier som 'at turde skille

sig ud', 'ikke ligge under for normer', 'at vise sit ansigt', 'at være sig selv bekendt', 'lille og frisk er bedre end stor og doven'. Det at stå ved sig selv hænger med andre ord her sammen med at være villig til at underkaste sin fysiske krop et granskende offentligt blik. Denne form for tilkendegivelse handler samtidig om ikke at have noget at skjule, og om ikke at lade sig hæmme. Dette betyder igen at vi har at gøre med et 'naturligt, levende' menneske. Teksten under billedet forsøger i det mindste at forankre denne betydning med ordene 'Den levende avis'.

TENDENSER

Denne forklaring, denne forankring af reklamens budskab, er imidlertid for enkel. For som analysen hidtil har vist, er det livfulde, legende, frisindede spundet tæt sammen med en helt fastlagt fordeling af køn og etnicitet, en klar strukturering af billedets elementer som ved en nærmere betragtning gør enhver forestilling om naturligt selvgroethed til skamme. Disse mennesker er ikke mere spontane end at de trods alt har placeret sig mand/kvinde/mand osv., ligesom man f.eks. gør ved et traditionelt middagsselskab. Og de er ikke mere hudfarveblandede end at farverne netop organiserer i det mindste mændenes placering i kæden omkring et uhyre traditionelt hvidt, mandligt centrum.

Der er næppe heller nogle af disse mennesker der har været 'levende' i mere end 50 år. Der er ingen ælde, ingen synlige handicaps, ingen fedme, ingen hunger. Men alle disse ret hårdhændede struktureringer af dette naturscenarium virker ikke påfaldende i mødet med reklamen. Her har vi fat i det jeg i skemaet ovenfor kalder 'kulturelle forhold der er til stede som noget selvfølgeligt'. Udvalget af menneskekroppe lever i høj grad op til hvad vi er vant til i visuelle mediefremstillinger. Det er sjældent at der skejles mere ud, når det handler om afklædte kroppe i det offentlige rum i Danmark.

Annoncens 'kulturfrie' univers som etableres i krydsfeltet mellem kroppen, der er fri for tøj, feriegæsterne der er fri for hverdagen, og naturen der er fri for ting, naturaliserer de rent kulturelle, normative momenter ved fremstillingen. Menneskenes nøgenhed har en central funktion i denne struktur. Nøgenheden bliver tilsyneladende resultatet, når man skræller det kulturelle og hæmmende af og kommer ind til det naturlige, levende menneske. Dette sker imidlertid i kraft af nogle koder for kroppe som tilhører en specifik dansk etnicitet. Disse koder fungerer i tæt samspil med de nævnte koder for seksualitet. Heteroseksualiteten som norm

bliver i reklamen en garant mod en lurende løssluppenhed og obscenitet. Altså, menneskekæden er organiseret i henhold til den mest anerkendte måde at organisere seksuelle relationer på – nemlig mand/kvinde. Og det sikrer ro og orden på trods af at disse mennesker ikke har en trevl på kroppen. Det siger noget om hvor meget ro og orden den heteroseksuelle relation konnoterer. Og så siger det noget om hvor lidt sex nøgenhed i sig selv konnoterer.

Som jeg snart vil vise, kan billeder imidlertid have seksuelle og erotiske dimensioner som ikke kanaliseres på et konnotativt niveau. Med almindelig adgang i offentligheden til fotografier af mennesker der har kønslig omgang med sig selv og andre – ethvert barn kan se dem i landets kiosker og supermarkeder – skal der mere end nøgenhed til før et billede afkodes som erotisk eller pornografisk. Det er imidlertid ikke ensbetydende med at det ikke giver erotiske eller pornografiske oplevelser, eller at det ikke kommer i berøring med seksuelle kropslige erfaringer. For én ting er afkodningen af et givet billede. Noget andet er spejlingen ind i de fremstillede sanseerfaringer. Og dermed er vi kommet i berøring med den anden analytiske tilgang til billeder som jeg vil præsentere her.

MIMETISK BETRAGTNING

Den semiotiske tilgang til billedet opererer med billedets betydninger som noget der opstår gennem en henvisning til noget som ikke er i billedet: Ved at vise tegn vi kender betydningen af i forvejen, ved at trække på koder der fungerer i billedets kontekst, kan billedet blive meningsfuldt som repræsentation af betydningsmuligheder der først og fremmest er etableret andetsteds. Det vi ser i reklamen, betragtes som en gentagelse af noget vi har set før. Dette semiotiske perspektiv har derfor også den konsekvens at billedet på sin vis opfattes som uægte eller uoriginalt. Reklamen for 'Den levende avis' giver betragteren en række tegn på at det er en god dag ved stranden, men det er det jo ikke for betragteren af den grund.

Eller er det? Det andet perspektiv på billedanalyse jeg vil præsentere, er ikke analytisk i den forstand at det afdækker en 'bagvedliggende' mening. Det udpeger derimod det jeg vil kalde billedets mimetiske dimensioner i kraft af netop det der er synligt, det der er givet i billedfladen. Perspektivet er kraftigt inspireret af Walther Benjamins tekster (1985, 1936 / 1994) om visualitet og erfaring (cf. også Susan Buck-Morss 1994). Det handler om at billeder i meget varierende omfang, og på forskellige måder, indgår i en spejlingsrelation med betragteren. Med spejling mener

jeg at vi involveres i en sanselig indlevelse i det sete. Altså en kropslig reaktion på billedet som noget nærværende – ikke blot som en repræsentation af noget fraværende. Det er også en form for betydning. Den udelukker ikke den semiotiske mening, og den opstår ikke uafhængigt af denne. Men der er nogle vigtige forskelle på spil, især når det handler om billedets deltagelse i det sociale rum.

Det billedlige nærvær kan indebære at vi imiterer eller overtager de sansningsmuligheder billedet rummer. Fornemmelsen af frisk luft mod bar hud kan blive en sanselig del af betragterens oplevelse af reklamen for 'Den levende avis'. Og den tydelige gengivelse af kroppenes bevægelser muliggør en klar følelse af hvordan kroppen føles, når den gør sådan. Det at åbne sine arme, det at hoppe. Det at holde andre i hånden. Denne form for betydning er kun mulig i det omfang vi har kropslige erfaringer der ligner. Det er heller ikke noget der sker hver gang vi ser et billede. Men den opstår idet vi møder billedet som 'det samme' som os; vi deler f.eks. kropslighed med billedets kroppe idet vi overtager sansninger fra dem. Billedets steder og ting bliver nærværende idet vi mærker deres karakter i vores egen hud. Steven Shaviro (1993) arbejder med denne form for erfaring i bogen *The Cinematic Body*, som er inspireret af blandt andre Walther Benjamin, Gilles Deleuze og Felix Guattari. Shaviro kalder denne form for erfaring 'besmittelse'. Denne beskrivelse betoner det ufrivillige i relationen til billedet. Din krop kan blive fanget i den, før du beslutter om du kan lide billedet eller ej. Og før du kan forholde dig til de koder det betjener sig af. Der er således flere former for tilegnelse på spil. For mens du gør billedet til dit eget ved at afkode det i henhold til de konnotationer og konventioner du har kendskab til, så tilegner billedet sig din krop ved at hente dig ind i *sit* felt af sansning. Forskellige billeddannelser vil gøre dette på forskellige måder og i forskelligt omfang. Det fotografiske medie har nogle særlige muligheder i denne forbindelse, og det samme gælder filmen. Hvad disse særlige muligheder består i, vil blive berørt i dette kapitel, men for egentlige analyser af problematikken vil jeg henvise til litteraturlistens tekster af Steven Shaviro, Kaya Silverman, Walther Benjamin og Roland Barthes.

Når billeder tilegner sig vores kroppe, spiller de ind i det sociale rum. Den gensidige tilegnelse og den gensidige udveksling af betydning mellem dig og 'det andet', 'den anden' eller 'de andre' er ikke enestående for billedmediet. Derfor kan dette mimetiske perspektiv også bruges til at nærme sig nogle sociologiske problemstillinger knyttet til 'sethed' generelt. Det

modsiges blandt andet forestillingen om betragtning som bemestring. Altså det at kunne se en ting giver ikke blot adgang til en viden, der gør det muligt at styre den. Det giver også tingen adgang til betragterens krop. Når det drejer sig om ting i billeder, er betragtningen ofte en sansning af noget du kan ikke få fat på og gribe ind i. Man gribes af en fremmed opmærksomhed, idet man erfarer det setes erfaring. Det betyder at et billedes sanselige værdier kan resultere i momentan selvfortabelse, idet dine sansninger bliver en andens eller noget andets. Dette er ikke identifikation, sådan som psykoanalysen arbejder med den, der etablerer meningsfulde lighedsrelationer. Shaviro skriver: "Mimesis kulminerer i produktionen af, hvad Benjamin kalder 'ulogiske ligheder'" (Shaviro 1993:52; cf. Benjamin 1985). Det at du er mand, sikrer dig ikke mod at blive fanget i det kvindelige offers krop i betragtningen af en voldsfilm. Og det at du er kvinde, forhindrer dig ikke i at fornemme spjættet der løfter 'manden i midten' fra sandet. Det samme gælder i forhold til f.eks. dyr. Et billede kan fremkalde en fysisk medleven i kroppe og andre materialiteter der er ret forskellige fra din egen. Det afgørende er om billedet finder et æstetisk spor som kan deles med din krop, det vil sige om det udnytter sansningsmuligheder du har til rådighed.

Dette perspektiv på visualitet indebærer at et kropsligt engagement må medtænkes i en beskæftigelse med visuel normalitet og visuel forskellighed. Vores sansningsmuligheder – vores erfaringsbredde – formes af vores hidtidige erfaringer. Det betyder igen at det der er almindeligt for os, og den normalitetsopfattelse der følger med, har en fysisk dimension som ikke bare kan vælges til eller fra gennem bevidst refleksion. Denne fysiske dimension formes også af billeder. Det er egentlig banalt, men det er bemærkelsesværdigt hvor lidt den bevidste beskæftigelse med billeder tager dette til efterretning. Moden med sin stadige forandring af hvad der er anerkendt – og hvad der *føles* rart – er et helt nærliggende sted at iagttage disse normaliseringseffekter af billeder.

Et mimetisk perspektiv på reklamen for 'Den levende avis' bliver altså en udpegning og kommentering af fremstillingens appel til sanselig indlevelse i billedet og af omfanget af denne appel overhovedet. Man kan fokusere på hvor 'spektakulært' billedet er, altså hvor meget lægger det op til en medrivende oplevelse: f.eks. detaljerige overfladestrukturer, indtagende farver og overraskende rumdannelser. Desuden kan en sanseorienteret analyse undersøge hvor meget billedet 'spejler' specifikke kropserfaringer og bevægelser.

Reklamen for den levende avis byder med sin overraskende høje, blå himmel på et rumligt sug, der samtidig har realitetseffekt for enhver som har kigget op i en blå himmel. Man kan sige at her er tale om et virkemiddel med rigtig bred appel. Hvad angår detaljerighed, er det kroppene på billedet der har noget at byde på: muskler og hår giver billedet taktil værdi. Bar menneskehud er der masser af, endog huden på følsomme kropsdele, der af mange mennesker sjældent luftes udendørs. De nøgne bagdele og en tissemand i den frie luft vil jeg betegne som en realitetseffekt med et twist som i høj grad kan trække i betragterens kropsfornemmelser. Gengivelsen af kroppene er desuden så præcis at indlevelsen i deres bevægelser fungerer umiddelbart – faktisk er hoppet gengivet i de fleste af dets 'stadier', så der også opstår en form for filmisk effekt. Opsummerende vil jeg hævde at 'det levende' ved denne reklame tillige tilstræbes gennem en sansebaseret appel til betragterens levende krop. Denne trækkes med i kæden af hoppende kroppe: afklædt, afslappet, solbeskinnet, bevægelig, og den erotiseres sådan som sommervinden om ballerne, synliggørelsen af kønsdelene og kropskontakten med det modsatte køn kan gøre det.

Jeg har nu anskueliggjort to metodiske tilgange til analysen af reklamen for 'Den levende avis'. Jeg har vist hvordan reklamen fremstiller den nøgne krop og nogle erfaringer af denne. Kroppen indspindes i naturligheden og frigjortheden som en selvfølgelig del af det 'levende'. Nøgenheden er konsekvensen af at være sig selv bekendt, ikke have noget at skjule og ikke være hæmmet. Samtidig har nøgenheden en spejlingseffekt som involverer betragteren i en implicit erotik. Jeg har dermed vist mine indfaldsvinkler til billedanalyser, men jeg har også fremstillet en majoritetsdansk brug af kroppen som udtryk, og et eksempel på hvilke relationer mellem naturlighed, sandfærdighed, frihed, nøgenhed og erotik der er gangbare i den danske offentlighed. Jeg vil straks rette fokus mod andre billeder i den danske presse og den tekst der følger med, billeder der på andre måder forholder sig til nogle af de samme relationer. Først vil jeg imidlertid indsætte et 'mellemstykke', hvor nogle andres betragtninger omkring reklamen for 'Den Levende Avis' præsenteres.

MELLE MSTYKKE: 'SE, VI HAR FRIHED'

Som en del af projektets gruppeinterviews har jeg bedt respondenterne forholde sig til nogle af de billeder som dette kapitel inddrager. Billederne var at finde blandt ca. 30 billeder med mennesker på, hvoraf de sidste 8 viste billeder af mennesker uden

ret meget – eller med slet intet - tøj på. Her vil jeg fremlægge tilkendegivelser omkring figur 1, reklamen for 'Den levende avis'.

I et gruppeinterview snakker jeg med K, L og V. K og L kommer fra Mellemøsten. De bærer begge tørklæder der er bundet under hagen og helt løstsiddende tøj. Deres hud er beigeifarvet. V kommer fra det nordlige Afrika og bærer traditionelt vestligt tøj: ret tætsiddende bukser og bluse. Hun har håret samlet i en hestehale i nakken, og hendes hud er lyst brun. De er alle tre muslimer. Da jeg viser dem billedet, forløber samtalen således:

Int: "Så er der det billede her.

[de griner højt]

L: Sådan, de vil vise de er åbne mennesker.

V: Adrk, for s, ej, ej, han er kulsort ham der.

K: [griner]

Int: Er det det du siger adr til?

V: Nej, nej, det er fordi ham den anden, han drejer den her vej.

[alle griner]

K: Hold da op!

L: De siger: 'Se, vi har frihed', det vil jeg tro.

V: Ligesom de siger: 'Bare kom og vær med'.

L: Ja.

Int: Hvad synes du om billedet, synes du det er et billede af frihed?

L: Slet ikke. Når man er nøgen, det betyder ikke man har frihed. Når man er fri, så er det med tanker, med følelser, men ikke med tøjet! Man kan ikke tage tøjet af og sige: 'Jeg har frihed', det er ikke sådan.

V: Jeg synes ikke det ser flot ud.

L: Det er klamt, faktisk, at kigge på andres kroppe.

Int: Hvad siger du?

K: Det er klamt at kigge på andres kroppe.

V: Det er noget de har for sig selv, vi skal ikke - for eksempel det her billede, det har jeg set mange steder, de viser det bare for, ad, for fjernsynet, det er sådan noget pinligt noget.

Int: Altså, det her billede er pinligt eller sådan?

V: Ja.

Int: Men det er ikke et billede af frihed for jer?

K: Nej, frihed er ikke tøj.

L: Jeg vil tro når man har tøj på, så er det mere respekt for andre. Når jeg skal ud på gaden – og for eksempel én, han er nøgen, hvordan skal jeg stå? Nej, nej, det kan jeg ikke forestille mig. Frihed har ikke noget med tøj at gøre, men det er der mange mennesker der tror".

I interviewet positioneres K, L og V som dem der ser på et af den majoriserede, danske offentligheds billeder. De kender koderne billedet betjener sig af: afklædtheden som et tegn på frihed. Menneskekæden som tegn på at man "bare" kan komme og være med. Men det er et fællesskab for de nøgne? Kvinderne her synes at føle sig fremmede over for nøgenheden. Som L siger om at møde en nøgen mand på gaden: "Hvordan skal jeg stå?" Det er

selvfølgelig en tænkt situation, men det er netop spørgsmålet om hvordan hun skal forholde sin egen krop til hans hun bringer på bane. Og denne mangel på en måde at ”stå” knytter hun sammen med respekt. Det er ikke respektfuldt, synes hendes ræsonnement at være, at bringe andre mennesker i situationer hvor de ikke ved hvordan de skal stå. K finder det klamt at kigge på andres kroppe, og V synes billedet er pinligt. Dets demonstrative nøgenhed møder kvinderne både respektløst og ekskluderende. Tænk hvis K eller L trådte ind i billedet og stod der på stranden i sine absolut kropsdækkende gevandter. Hun ville ikke kunne spejle denne praksis og ikke ’danse dansen’. Disse forhold siger ikke noget om billedets kvalitet, eller om hvorvidt billedet opfører sig rigtigt eller forkert. Kvindernes forhold til billedet indikerer derimod at billedets ’naturlighed’ er naturlig for en bestemt – etnisk – gruppe, og deres kommentarer præciserer at dets henvendelse og dets appel er specifikt rettet mod denne gruppe.

Nøgenhed er ikke koblet med frihed i L’s forståelse. ”Frihed har ikke noget med tøj at gøre”, erklærer hun. Spørgsmålet er om det er et faktum eller en forhåbning. I næste kapitel vil respondenternes erfaringer med hvad deres tøj og udseende bliver involveret i i offentlige rum i Danmark, blive indkredset. Først skal vi imidlertid se på flere billeder.

OMKRING MONA SHEIKH

Mona Sheikh skabte storm i de danske medier i maj 2001, da hun sammen med to jævnaldrene mænd – ligeledes med pakistansk indvandrerbaggrund – meldte sig ind i Det Radikale Venstre, og hun af sin lokale kreds blev indstillet som folketingskandidat for partiet. Stormen havde mindst tre årsager. For det første kom det frem at hun var medlem af en kvindeafdeling af den internationale, pakistansk funderede muslimske organisation Minhaj-ul-Quran, en organisation med en fundamentalistisk retorik som man fandt svær at forene med de radikales politik. De to unge mandlige kandidater var også medlemmer af afdelinger af denne organisation. For det andet var det på daværende tidspunkt kun tre måneder siden hun havde skiftet parti fra Centrum Demokraterne, hun forekom nogle for ukendt og måske også lidt troløs. For det tredje kunne valgforskere berette at den dansk-pakistanske befolkningsgruppe er vældigt god til at mobilisere samlet for pakistanske kandidater – i hvert fald ved kommunalvalg³ – hvorfor Mona Sheikh’s kandidatur

³ Lise Togeby er f.eks. citeret i Politiken den 24. maj 2001 for denne udtalelse: *“Til kommunalvalgene har vi set, hvordan pakistanske stemmer tilsyneladende*

muligvis ville kunne mindske chancerne for Naser Khader⁴, der i en årrække har været de radikales mest succesfulde politiker med indvandrerbaggrund. Denne komplekse historie om en 22-årig kvinde med politiske ambitioner blev langt hen ad vejen behandlet ved hjælp af stereotype forestillinger om det menneskelige og det kvindelige. Det vil jeg se nærmere på i det følgende.

Historien om Mona Sheikh begyndte at tage plads i de danske medier omkring den 20. maj 2001. Jeg vil her give kvalitative analyser af enkeltfremstillinger fra de følgende ti dage i tre forskellige aviser: *Jyllandsposten*, *Ekstra Bladet* og *Politiken*. De tre avisers oplag pr. dag var på dette tidspunkt som følger: *Jyllandsposten*: 179.962, *Ekstra Bladet*: 126.573, *Politiken*: 142.852⁵. Aviserne er udvalgt, fordi de optegner en vis bredde i det danske medielandskab. *Jyllandsposten* var på dette tidspunkt landets største avis, en avis der er kendt for en højreorienteret lederprofil og en vis journalistisk standard. *Politiken* er kendt for at dække midten i det politiske spektrum og ligeledes for journalistisk kvalitet. Endelig er der *Ekstra Bladet* som egentlig er sværere at placere på en traditionel højre-/venstreskala, da avisen langt hen ad vejen profilerer sig på enkeltsager. Dette er forbundet med en populistisk linie i avisens journalistik, som igen placerer avisen lavere i den almindelige journalistiske kvalitetsvurdering. Avisen *Information*, der kunne være en relevant del af dette spektrum, er ikke inddraget, da Mona Sheikh på daværende tidspunkt fungerede som klummeskribent ved avisen.

”DEN MUSLIMSKE KVINDE...”

Jyllandspostens dækning af sagen i de omtalte 10 dage indledes den 22. maj 2001 på side 6 i 1. sektion. Her findes tre artikler der er relateret til historien om Mona Sheikh og de to andre nye kandidater i Det Radikale Venstre. Det betyder at dette stof dækker 4/5 af denne avisside. Artiklerne tager udgangspunkt i at Mona Sheikh i et interview har udtalt sig tvetydigt om sin holdning til dødsstraf. De handler også om hvorvidt strafferetslige tiltag som dødsstraf og håndsafhugning, der indgår i den udgave af et muslimsk retssystem som Minhaj-ul-Quran taler for, kan accepteres af medlemmer af Det Radikale Venstre. Om Mona

har sikret pakistanske kandidater” (‘Naser Khader versus Mona Sheikh’, 1. sektion s. 7).

⁴ Naser Khaders baggrund er syrisk-palæstinensisk.

⁵ Oplysningerne gælder for 1. halvår af 2001 og stammer fra Dansk Oplagsinformations hjemmeside: www.do.dk.

Sheikh rapporteres det: ”Hun understreger, at hun er imod dødsstraf i alle lande”.

Historien tages op igen i en artikel den 28. maj 2001 på side 4 i 1. sektion, en side hvor alle artikler er relateret til indvandrerspørgsmål. Denne side vil jeg se nærmere på efter denne gennemgang. Den 30. maj, hvor der afholdes møde i den radikale vælgerforening for København og Frederiksberg for at afgøre hvem der skal være partiets kandidater til folketingsvalget, er en hel side viet denne historie. ”22-årig i skudlinien”, lyder overskriften for et JP-portræt af Sheikh. Introduktionen lyder: ”Hun er lige nu Danmarks mest omtalte muslimske kvinde”, og artiklen starter på følgende måde:

”Mona Sheikh er fanget mellem to verdener. Nogle af fundamentalisterne herhjemme skælder ud over, at hun ikke er muslimsk nok, fordi hun ikke bærer slør, og fordi hun som kvinde overhovedet blander sig i politik. Samtidig mener mange radikale, at hun ikke er radikal nok, fordi hun har udtalt sig tvetydigt om dødsstraf, og fordi hun er med i en kvindeorganisation med forbindelser til en fundamentalistisk bevægelse.”

Den 31. maj 2001 handler halvdelen af side 4 i 1. sektion af Jyllandsposten om diskussionerne i Det Radikale Venstre, bl.a. om partiets – og Mona Sheikhs – holdning til homoseksualitet. En artikel redegør for resultatet af mødet dagen før, hvor Sheikh ikke blev folketingskandidat, men medlem af partiets hovedbestyrelse.

En tendens i Jyllandspostens dækning af historien er at Sheikh flere gange omtales som ”den muslimske kvinde”: De skriver om ”ny diskussion om hvorvidt den muslimske kvinde kan blive folketingskandidat for de radikale”, og om at ”den muslimske kvinde kan blive en alvorlig trussel ved et folketingsvalg” (30. maj). Desuden: ”Den muslimske kvinde er – efter flere ugers mediefokus – bekymret for, om andre unge fra etniske minoriteter afskrækkes fra at gå ind i politik” (31. maj). Der er med andre ord tale om en eksplicit benævnelse af det religiøse tilhørsforhold og kønnet som fremherskende karakteristika ved Sheikh.

Jeg vil nu vende tilbage til Jyllandspostens side 4 mandag den 28. maj 2001, figur 2 i bilag 1. De fem artikler har overskrifterne: ”Fælles asylpolitik forsinket”, ”20 tilbød bolig”, ”Positiv holdning til brug af tørklæde”, ”Eksperter: Ingen grund til frygt” og ”Forstærket patruljering i Vollsmose”. Jeg vil her se nærmere på de tre sidstnævnte og samspillet mellem dem som et eksempel på den indvandrerjournalistik sagen om Mona Sheikh udvikler sig indenfor.

”Eksperter: Ingen grund til frygt” er overskriften for en artikel, der på foranledning af debatten om de tre muslimske radikale kandidater tager udgangspunkt i at der ”sikkert” er ”flere”

der har tænkt: ”Er der fare for at der bliver indført dødsstraf og islam i Danmark?” Der er en bemærkelsesværdig sammenkædning af en uhyggelig, fatal afstraffelsesform og en religion i denne sætning. Man spørger så to eksperter, og de svarer begge nej. Naboartiklen til højre handler imidlertid om ”Forstærket patruljering i Vollsmose”; noget der er en konsekvens af en frygt hos politiet for at bander af unge andengenerationsindvandrere ”opdrætter hunde der trænes målrettet til kamp mod politiet”, og af at politiet ”ved” at banderne er i besiddelse af skydevåben’. Et bemærkelsesværdigt træk ved artiklen er at når der omtales konkret uro, sættes den i forbindelse med bander af unge. Men det er ”indvandrerfamilier” der angiveligt sætter den problematiske ”dagsorden i bydelen”.

Artiklen er illustreret af et fotografi fra Vollsmose. På et fortov går en kvinde roligt af sted. Det er primært elementer af påklædningen: et hovedtørklæde og en lang nederdel der udgør tegnene på at der er tale om en kvinde. Tørklædet konnoterer også ’muslimsk kvinde’, og således introduceres en religiøs dimension uden overhovedet at være nævnt i artiklens tekst. Legemsdelene og kroppens form er svære at ane under det løstsiddende tøj. Det ser ud til at hun er bred over hofterne, og afstanden mellem fødderne samt kroppens holdning er det jeg afkoder som udtryk for en rolig gang. Lidt af hendes ansigt ses i profil: hendes hud er mørk, men det er svært at ane ansigtsudtryk eller personlige træk. Hun går langs en mur der er næsten dobbelt så høj som hun, og som strækker sig i hele billedets bredde. Bag muren anes nogle bygningselementer og nogle buske, men intet af det kan begribes mere specifikt end som så. Murens betonkarakter, dens dominerende tilstedeværelse i billedet og de andre bygningselementer der ikke umiddelbart kan identificeres som huse med en traditionel form, konnoterer moderne socialt boligbyggeri. Kombineret med indvandrerkvinden konnoteres til en ghettokode. Det uspecifikke ved både personen og omgivelserne giver billedets elementer en stereotyp karakter.

På muren, lige foran kvindens hoved er skrevet: ”Fuck police”. Denne tekst ytrer en utvetydig foragt for ordensmagten og tilføjer dermed en kriminalitetsdimension til det sociale boligbyggeri som indvandrerghetto. Teksten er placeret så harmonisk foran kvindens ansigt at både hvis det var en tegneserie, og hvis det var en reklame, ville man automatisk afkode den som et udsagn fra hendes mund. Og hvis udsagnet er hendes, ligger der en kønslig tvetydighed i koblingen mellem kvindefiguren og det

almindeligvis 'mandlige' dominanspotentialer forbundet med at 'fucked'.

Det hårde og uigennemskuelige gademiljø, den rolige, upersonlige, tildækkede kvinde og den 'maskuline', politifjendtlige tekst er således bragt sammen i et billede, som på sin vis viser ting der er svære at se. Billedet er desuden taget inde fra en bil. Vinduesviskeren er synlig i billedets nederste fjerdedel. Der er antydning af en skjult iagttagelse fra et sikkert sted, som med artiklens overskrift kan forstås som et element af den "forstærkede patruljering". Dermed er billedets betragter placeret i bilen sammen med politiet. Positionen indebærer ikke fællesskab med kvinden: Man deler ikke sted med hende, og hun viser ingen tegn på at være sig fotografen bevidst. Kriminalitetskonnotationerne gør muligvis denne ulige fordeling af overblikket acceptabel. Desuden fremgår det som nævnt af artikelteksten at det ikke bare er de unge mænd, men nogle 'indvandrerfamilier' der skaber problemer – hun kunne være fra en af dem. Derudover virker iagttagelsen ikke så iagttagende, når personen ikke rigtig afsløres – det upersonlige præg uskadeliggør 'patruljeringen' – selvom man altså har taget et billede i smug af en tilfældig forbipasserende og trykt det i en landsdækkende avis.

Et mimetisk perspektiv på fotografiet kan fremhæve at det meste af billedfladen er præget af ting der hverken virker indbydende, behagelige eller lækre: asfalt, beton, mursten og krat. Materialerne i kvindens tøj er det bløde i billedet, de forekommer genkendelige og almindelige, men er med til at gøre kvinden mindre synlig. En spejling ind i kvindens kontur giver en fornemmelse af hendes rolige gang, men når hverken ansigtet, kroppens detaljer eller hud er eksponeret, er det begrænset hvor sanselig spejlingen bliver. En indlevelse i kvindens krop kunne give en fornemmelse af ubehaget ved den skjulte iagttagelse, men jeg hævder altså at billedet kun i ret begrænset omfang indbyder til indlevelse overhovedet.

Oven over denne artikel er der en anden med overskriften 'Positiv holdning til brug af tørklæde'. Den fremlægger undersøgelsesresultater fra konsulentfirmaet PLS Rambøll om befolkningens holdning til brug af tørklæder: "Tørklædet er blevet et symbol, der optager nogle politikere og medier meget, og der er også en udbredt skepsis blandt arbejdsgiverne. Men befolkningen går tilsyneladende ikke så meget op i sagen", udtaler en chefkonsulent fra firmaet i artiklen. Befolkningen er blevet spurgt om dens holdning til at blive betjent i en butik af en person med tørklæde, at blive passet på hospitalet af en sygeplejerske der bærer

tørklæde, holdningen til at have en kollega der bærer tørklæde og til at sidde ved siden af en person der bærer tørklæde til en privat fest. 24 % er negative eller meget negative over for at blive passet af en sygeplejerske med tørklæde, og det er den mest negative reaktion der fremstilles⁶.

Jeg vil ikke gå nærmere ind i tallene, men kigge på den grafiske gengivelse af resultaterne. De er vist i 'lagkager' der er placeret i brystet på fire identiske figurer som kan afkodes som kvindelige muslimske indvandrere. Ansigtet har også kvindelige tegn som smalle øjenbryn og fyldig mund. Det er udtryksløst. Øjnene er rettet mod betragteren, men det er ikke muligt at spore en sindsstemning eller en reaktion. Kvinderne er tilhyllet i det mindste ned til albuerne. Skuldrene synes at være trukket op mod ansigterne, og det giver det indtryk at kroppene er anspændte under klædet. Der er en klar kontrast imellem overskriftens bekendtgørelse af en "positiv holdning", og så den holdning disse uudgrundelige kvinder udtrykker. Der er også en indlysende stereotypificering på færde. De er alle – fire – de samme. Befolkningen er da vældig tolerant, hvis den accepterer tæt samkvem med disse ubestemmelige upersonligheder.

Der spilles overordnet på ubestemmelighed, tvetydighed og utilregnelighed i de tre artikler jeg har analyseret fra denne side i Jyllandsposten. "Den muslimske kvinde" bliver fremmed og utilregnelig i de visuelle fremstillinger, ikke bare på grund af det tørklædet *symboliserer*, men også i kraft af den reelle uafslæselighed, upersonlighed og utilgængelighed som opleves i mødet med de tilslørede kroppe. Artiklerne komplicerer billedet yderligere gennem deres relationer til hinanden: Befolkningens "positive holdning" kontrasteres således af den fjendtlighed over for politiet, der skildres i Vollsmose-artiklen. Eksperternes beroligelse i artiklen om "ingen grund til frygt" kontrasteres ligeledes af den voldelige uro i Vollsmose. Groft sagt er der noget bekymrende ved en positivt indstillet befolkning der lader sig berolige af eksperterne, alt imens indvanderne laver ballade, og deres holdning ikke er til at få øje på.

⁶ Denne type undersøgelse, hvor man spørger folk om deres holdning, er endnu et eksempel på en vidtrækkende tiltro til folks bevidsthed som et parameter for hvordan de føler og handler. Nærværende artikel søger at optegne den mulighed at man simpelthen ikke får nok at vide om hvilke betydninger der har effekt i vores møder med andre ved at spørge til hvad vi mener eller tænker. Man må prøve at finde måder at forholde sig til kropslige reaktioner og deres sammenhæng med æstetisk normalitet.

”HOVEDPERSONEN”

Politiken har historien om Mona Sheikh på forsiden den 21. maj 2001. ”Opgør om muslimer” lyder en mindre overskrift i øverste højre hjørne. Dette henviser til tre artikler om emnet der fylder det meste af side 2 i 1. sektion, bl.a. en lille portrætartikel. Den 23. maj fylder historien hele side 4 i 1. sektion.

Den 24. maj har Politiken tre artikler omkring Mona Sheikh og den aktuelle situation i Det Radikale Venstre, og i søndagsudgaven den 27. maj bringes et længere interview med Sheikh. Her stilles hun spørgsmål om hvorvidt hun accepterer homoseksualitet og homoseksuelles registrerede partnerskaber, og det falder hende svært at give et klart svar. I 1. sektion samme dag bliver dette kommenteret af forskellige radikale tillidsfolk som finder at uklare holdninger på dette område også gør hende uegnet som radikal folketingskandidat. Interviewet med Sheikh har overskriften ”Muslim – og dansker”. Et af de spørgsmål der stilles, er: ”Mange danskere vil nok stille spørgsmålet, hvordan du er muslim. Du går for eksempel ikke med slør?”. Sheikh svarer: ”Det er et spørgsmål mellem mig og min Gud. Det behøver jeg hverken forklare eller stå til ansvar for. Muslimer ønsker også at have deres religion for dem selv”.

Den 30. maj, dagen for opstillingsmødet, er der en omtale heraf i en artikel med overskriften ”For eller imod Mona” i 1. sektion i Politiken. Den 31. er mødets resultat så dækket med en lille artikel på forsiden: ”Mona Sheikh vraget som R-kandidat” og to artikler på side 4 i 1. sektion. Denne side, figur 3, bilag 1, vil jeg nu se nærmere på. Omtalen af mødet fylder her 3/4 af siden. Allerøverst er placeret et bredt ’bånd’ med to citater og en grafisk fremstilling i midten. Denne har en lille overskrift: ”Politik og religion”. Nedenunder har de to artikler overskrifterne: ”Registreret partnerskab deler de radikale” og ”Pakistanerne mod bøsserne”.

Det er bemærkelsesværdigt at det er Politiken der overhovedet har introduceret homoseksualitet som en problematik i denne historie for derefter at centrere dækningen af dette møde omkring den. En af effekterne af det er den implicite seksualisering af striden. Når en frisindet holdning til homoseksualitet bliver en pol i striden, etableres der i kraft af modstillingen et fokus på de seksuelle restriktioner og den stramme moral der konventionelt knyttes til islam, den muslimske kvinde og altså Mona Sheikh. Denne orientering mod restriktioner af kroppens udfoldelser er fuldbyrdet i artiklernes billedside.

Billedet øverst på siden er som nævnt en grafisk fremstilling. En mørk skikkelse med et par sorte prikker til øjne kigger frem bag

et stort B. Skikkelsen bliver kun menneskelig på grund af disse prikker, og så fordi den kan afkodes som en tilsløret muslimsk kvinde. Ellers kunne det lige så godt have været f.eks. et spøgelse. Denne afkodning er imidlertid forankret af teksterne på begge sider af billedet hvor ordet ”muslimsk” findes i øverste linie. Og så teksten over billedet: ”Politik og religion”. Denne stereotype og fuldstændigt skematiske skikkelse som gennem afkodning bliver en kvindelig muslim, fungerer som et klart symbol på islam og på ‘religion’ i kombinationen med B’et, som er De Radikales bogstav på opstillingslister til valg.

B’et har en arkitektonisk funktion i fremstillingen, det kommer til at forme et vindue som den tørklædeklædte kigger ud igennem. Samtidig danner det den barriere der holder hende tilbage. Der er altså en dobbelt skjulning: hun er skjult i sit tøj, og hun er holdt tilbage af en arkitektur. Det kan afkodes på flere måder. Fremstillingen trækker på de begrænsninger i bevægelsesfrihed der konventionelt – og det vil her sige ifølge majoritetsdanske konventioner – knyttes til ‘den muslimske kvinde’, begrænsninger som skal holde kvinden til hjemmet, væk fra fremmede mænd og ude af f.eks. politik. Samtidig fortæller billedet en historie om at Det Radikale Venstre begrænser kvindens udfoldelser – hun som samtidig er et symbol på islam som sådan.

Rent visuelt er den tilhyllede skikkelse i grafikken i tæt korrespondance med Sheikh på fotografiet nedenunder i kraft af nogle enkle effekter. Dels er kvinden i grafikken placeret lige over Sheikh på fotografiet midt på siden. Dels er grafikkens øjne gentaget på fotografiet af Sheikh der som den eneste har to øjne med på billedet. Endelig er der forbindelse mellem de indramningseffekter der er på færde i de to fremstillinger, selvom de også er forskellige. Hvor den tilslørede kvinde er indrammet af B’ets arkitektur, er Sheikh på fotografiet ‘indrammet’ af et billede på væggen bag hende. Fotografiet fremstiller på sin vis en synliggørelse eller afsløring som resulterer i Mona Sheikh *som* billede. Det vil jeg indkredse nærmere.

Fotografiet af Sheikh som poserer afslappet med en hånd i lommen, venligt smilende til én fotograf, mens en anden ‘skyder’ hende bagfra, er en illustration af hvordan vi får hende at se. Kameraerne fanger hende – og fanger hendes blik. Hun lader sig bremse og beskue. Hun indrammes på stedet. Det eneste ved hende der rækker ud over den grænse der gives af rammens lodrette kant, er blikket til fotografen som jo spejles af linsen tilbage i billedrammen igen. Hun er ikke ved at sige noget, og blikket forekommer ikke at være del af en samtale. Så rent kropsligt er

Sheikh på dette fotografi spundet ind i en præcis koreografi som opfanger alt hvad hun gør i et kontrolleret rum. Det kunne virke ubehageligt, hvis ikke hun så veltilpas ud.

Hvorfor denne afsløring af afsløringen? Hvorfor et fotografi af fotograferingen? Denne reportage er givet få uger efter den årlige filmfestival i Cannes, hvorfra klassiske pressefotos netop viser 'starletter' der bliver fotograferet. Det er unge, smukke kvinder der kommer til festivalen uden rigtig at have spillet nogen hovedroller endnu. De poserer i håb om på denne måde at blive mere berømte. Der er i det hele taget filmstjernekonnotationer knyttet til denne type billede, og de er understøttet af artiklens tekst som blandt andet lyder:

"Hovedpersonen selv kom kort før, mødet skulle starte. Omringet af kameraer og mikrofoner gik hun forbi Grundtvigs statue i gården, før hun kom op til den efterhånden tætpakkede mødesal på første sal. Iført en lyseblå skjorte og et optimistisk smil bekendtgjorde hun, at der ikke var nerver på."

Filmstjernebilledet er nært forbundet med en anden kodning i denne vestlige kontekst: dyrkelsen af synligheden som noget specielt kvindeligt. Det er kvindeligt i Vesten at bestræbe sig på at være en nydelse at kigge på, at æstetisere sin offentlige fremtræden så den er 'parat' til et granskende blik. Dermed hører det også med til den vestlige forståelse at en kvinde må have en bevidsthed om sig selv som billede. Det er netop denne bevidsthed Mona Sheikh inkarnerer, idet hun spejler sig i kameraets linse. Billedet skal synliggøre tegnene på kroppen; altså de fysiske attributter, fordi det i denne kulturkreds primært er den type tegn der aflæses som kvindelige overhovedet. Der er med andre ord en intim forbindelse mellem bestemte former for kvindelighed, 'billedlighed' og kropslighed (Silverman 1996).

Dette perspektiv på vestlig visualitet understreger den stereotypificering der er på færde i Politikken den 31. maj 2001. Der synes at være tale om en tilegnelse af Sheikhs 'billede'. Hun befinder sig på fotografiet i en kvindelig position som er almindelig og genkendelig, idet hun tager scenen som køn og poserende i henhold til vestlige og majoritetsdanske normer. Dette billede synes imidlertid at trænge de politiske dimensioner ved hendes 'optræden' i baggrunden. Filmstjernekonnotationerne er illoyale over for Sheikhs erklærede politiske projekt, idet de giver hendes image et skær af en selvbevidst bestræbelse på at opnå succes i kraft af sit udseende. Sheikh er med andre ord personlig og kropslig på fotografiet, men også kontrolleret og pacificeret. Denne kontrollerethed ligger også i den plads hendes krop levnes i fotografiets rum. En anden tvetydighed ophæves ved denne

fremstilling: Det er i relationen til den tilslørede muslimske ikon, som hun som vist fordobler, men også afklæder sig, idet hun indtræder i kameraernes felt. Når det kommer til stykket, bliver Mona Sheikh altså tilgængelig og forståelig, idet hun viser sig at være endnu en ung kvinde med stjerneambitioner.

”DEN INTELLIGENTE DATTER”

”De tre unge radikale med pakistansk baggrund, som i disse dage igen og igen forsikrer, at de ikke er fundamentalister og ikke går ind for dødsstraf, har et dobbeltliv”. Således skriver Ekstra Bladet i sin dækning af historien i en artikel onsdag den 23. maj på side 8; figur 4, bilag 1. Artiklens overskrift lyder: ’De støtter islamisk revolution’, og den handler om at organisationen Minhaj-ul-Quran samler ind til en ”revolutionsfond” med det formål at ”omdanne Pakistan til et land hvor islam er højeste lov”. Mona Sheikh er citeret for at sige at det er løgn. Organisationens næstformand i Danmark indrømmer imidlertid at fonden findes, men blot ”bruges til fattige børn i Pakistan”. Der gives oplysninger uden kilde om at Mona Sheikh skulle have samlet ind til denne fond, at hun har tætte forbindelser til Minhaj-ul-Quran og var ”en af de mest aktive i arbejdet med at arrangere lederens besøg”, og det på trods af at hun hævder kun at have indirekte forbindelser til organisationen. Ved siden af er en anden artikel som direkte handler om hende. Overskriften lyder: ”Datter af minjah-skaber” (stavefejlen er avisens). ”Monas far var med til at grundlægge Minhaj ul-Quran i Danmark”, indledes artiklen. Desuden står der: ”Sheikh er en meget respekteret mand i pakistanske kredse og har ifølge Ekstra Bladets kilder gjort et stort nummer ud af at markedsføre sin intelligente datter”. Der er meget på færde i denne ene sætning. En far, der markedsfører sin datter, forekommer kynisk og suspekt. Og denne mand respekterer pakistanerne meget! Datteren på sin side er ikke mere intelligent end at hun finder sig i denne behandling. I det hele taget fremstiller artiklerne historien om Mona Sheikh som en speget affære, hvor folk ikke er hvad de giver sig ud for at være; de har skjulte hensigter og er ikke til at stole på. Igen tematiseres tvetydighed, utilregnelighed og uforståelighed omkring Sheikhs person.

Billederne der ledsager artiklerne, artikulerer også i allerhøjeste grad en tvetydighed. På side 8 er et billede af Mona Sheikh siddende vendt mod kameraet iklædt sort læderjakke, sort bluse og sorte bukser. På side 9 er en ’side 9 pige’ der angiveligt hedder Karina, men som har en slående lighed med Sheikh. Hun er iklædt selvsiddende nylonstrømper, g-strengstrusser og en bh der

hænger løst om maven. De to kvinder er vist i samme størrelse, og de er placeret fuldstændigt parallelt, således at øjne er på niveau med øjne, næse med næse osv. De har samme hårfarve og hårlængde, samme mørke øjne hvor øjenlåget er synligt, næser der ligner hinanden, samme let åbnede mund med synlige fortænder osv. Når man kigger på kroppene, begynder forskellene, primært fordi den ene har tøj på, hvilket den anden næsten ikke har. Sheikhs tøj på side 8 er af en karakter der ikke udstiller kroppens former, og jakkens læder må betegnes som et stærkt, svært gennemtrængeligt materiale. Karinas tøj derimod er minimalt, blødt og bevægeligt. Der er også en forskel i ansigternes udtryk. Hvor Sheikhs blik forekommer indadvendt og uopmærksomt, selvom hun smiler venligt – hun er ikke optaget af betragterens reaktion – der møder Karina betragterens blik med den poserendes jeg-ser-du-ser-mig. Også hendes krop poserer i forhold til det betragtende blik: hun står så man kan få bryst, bagdel og ansigt at se på én gang.

Der er altså på en række måder etableret et spil mellem lighed og forskellighed som giver indtryk af et tidsmæssigt forløb mellem de to billeder. Det virker som om vi ser den samme person i forskellige situationer. Igen er nøgenhed over for påklædthed, gennemtrængelighed over for uigennemtrængelighed, synlighed over for usynlighed, personlighed over for upersonlighed tematiseret. Her bliver den konstruerede sammehed mellem de to fotograferede personer imidlertid det der understreger at her er tale om at én stereotyp fremstilling overtager en anden. Det er den tilbageholdende og uudgrundelige muslimske kvinde over for den synlige, tilgængelige og poserende vestlige kvinde der tematiseres her, men lighedsrelationen mellem billederne angiver også at 'det fremmede' er som 'vores eget', hvis vi trænger om bag overfladen og ind til det nøgne menneske. Det er igen et spørgsmål om tilegnelse. Om at gøre Sheikh til en der passer ind i de majoritetsdanske billeddannelser. Her indebærer det også en afklædning, da den 'danske' stereotyp der tager over, er den unge kvinde som erotisk ikon, optaget af at gøre sig seværdig og standset for at posere.

Det er ikke bare denne dag 'side 9 pigen' har noget med indvandrerspørgsmål at gøre i Ekstra Bladet. Fra den 21. – 31. maj 2001 (elleve avisdage) har avisen således fem gange kombineret indvandrerstof på side 8 med en afklædt kvinde på side 9. Tre af gangene - den 21., den 23. og den 25. maj - drejer det sig om sagen omkring Mona Sheikh. Den 24. handler det om en tyrkisk indvandrer der har fået brændt sin grønthandel ned og i den

forbindelse er blevet truet på livet. Den 26. maj handler det om en mand med pakistansk baggrund som er mistænkt for at have slået sin kone ihjel. Og så altså en ung kvinde der viser bryster, kusse eller baller.

Den 29. maj er der en kommentar af den islam-kritiske folkekirkepræst Søren Krarup som handler om ”tørklædesagen”. Foranlediget af at hovedtørklæder er blevet en del af den officielle uniform der kan tilvælges på Rigshospitalet i København, skriver han at ”danske myndigheder har kapituleret over for en provokation, der i sit sigte angriber selve kernen i dansk kultur og tradition”. Overskriften til artiklen lyder: ”Al den snak om integration”, og den er selvfølgelig illustreret af et fotografi af tre kvinder med tørklæde på – dog sådan at ansigtet er synligt. I kommentaren hedder det hen mod slutningen at med tørklædesagen har ”dansk kultur lidt et skæbnesvangert nederlag i sit eget land over for en udansk, lovreligiøs udfordring, og derfor er enhver snak om ‘integration’ blevet endnu mere meningsløs”.

”HELLIG KRIG OM BARE RØVE”

Spørgsmålet er jo hvilke dele af den danske kultur der føles truede. Materialet her viser at det i høj grad handler om kropsopfattelser, kropserfaringer, kønsroller og seksualitet. Og det er ikke noget entydigt billede der tegner sig. Den afklædte krop er efterstræbt af flere årsager. I Ekstra Bladet den 28. maj fremstilles Børge; figur 5, bilag 1. ”Børge har altid solet sig og badet nøgen. Han kan ikke forstå muslimernes kritik af de nøgne kroppe på stranden”, lyder teksten til billedet af ham, stående afklædt og 68-årig i solen. Overskriften til artiklen er: ”Hellig krig om bare røve”, og den handler om en interessekonflikt på Bellevue Strand ved København mellem ”danskere der bader og nyder solen uden en trevl på kroppen”, og ”indvandrerfamilier” der gerne vil undgå at se på sådanne danskere. ”Muslimerne” er angiveligt ”trætte af nøgne danskere på stranden”.

Jeg har i kapitlet bestræbt mig på at vise at kropsforestillinger og kropserfaringer spiller en vigtig rolle for relationen mellem det offentlige ’majoritetsdanmark’ og de indvandrede ’minoriteter’. Ved at analysere billeder og tekster har jeg givet eksempler på hvordan den rent kropslige tilstedeværelse i offentlighedens rum og billeder spiller en rolle for vores oplevelse af sandfærdighed, naturlighed og frihed. Det er en kompleks relation, fordi *historierne* om at nogle indvandrere virker uforståelige og farlige, og måske er utilregnelige og ikke siger sandheden, følges tæt af *billeder* hvor de ikke kan forstås som personer i kraft af deres

udseende, hvor de er svære at afkode og ikke viser hvordan deres krop ser ud. Disse billeder – fotografiet fra Vollsmose og de grafiske fremstillinger i Jyllandsposten og Politiken – er samtidig af en karakter der ikke inviterer til følelsesmæssig spejling eller sanselig indlevelse i menneskeskikkelsen.

Når så Politiken og Ekstra Bladet trækker sløret væk og gør den muslimske Mona Sheikh mere velkendt, åbenbar, synlig og sanselig, bliver det i kraft af konventionelle, kønsspecifikke fremstillingsformer der er lige så stereotype som billederne af den fremmede muslim. Der er med andre ord noget der tyder på at den store interesse for – og kritik af – indvandrerkvinders påklædning blandt andet handler om et forsvar for nogle bestemte, velkendte kønsroller. Kønsroller hvor kvinder stiller op til en passiv betragthed og accepterer at posere for at være med i billedet. Ved at gå efter den smukke Mona Sheikh der flirter med kameraet, ved at vise hende som den afklædte, unge, erotiserede kvinde, polariserer pressen relationen til en kvindelighed som kendetegnes ved tilsløring og løstsiddende påklædning.

Den demonstrative afklædning tyder med andre ord på at nogle af de kræfter der er på spil i den danske offentlighed, kæmper for en adgang til at se på – og nyde synet af – kvinders kroppe. En anden vigtig tendens er imidlertid nøgenheden eller afklædtheden som en meget udbredt og accepteret tilstand som mange danskere nyder og dyrker i det fri, ikke så meget som del af en regulær seksualitet, men som en eller anden sanselig oplevelse. Det er så almindeligt og vellidt at det i den danske kultur betragtes som sundt og naturligt ikke at have tøj på. Det har flere forskellige dimensioner der strækker sig fra rent fysiske forestillinger om den levende krop til sundhed og naturlighed som 'personlighedstræk'. Det tydeliggøres imidlertid netop i dette materiale at den etnisk danske dyrkelse af nøgenhed ikke er et spørgsmål om natur, men om kultur.

Det er i allerhøjeste grad en kulturel norm at et sundt menneske står ved sig selv, upåklædt som 'naturen' har skabt ham. Ham. Den brede accept af en ikkeidealiseret, ikkeseksualiseret krop forekommer primært inkarneret af mænd. Der er med andre ord nogle kønsforskelle på spil i denne kropsproblematik, men magtforholdene knyttet hertil er mere komplekse end som så når det mimetiske perspektiv på billeder tages i betragtning. Her vil jeg imidlertid nøjes med at opsummere at billeder har magt til at stereotypificere, og kropslige stereotyper sidder i vores krop som en del af vores sanselige erfaringer som vi ikke kan ændre bare ved at synes det skal være anderledes. Jo snævrere de er, jo mindre

plads bliver der til menneskelig forskellighed. Derfor ligger magten i Danmark ikke så meget hos dem der ser, som hos dem der skaber billederne.

5. KAPITEL. ERFARINGER MED FREMMEDHED

I dette kapitel skal respondenternes erfaringer med fremmedhed og ualmindelighed i det offentlige rum tematiseres. Det skal vise sig hvordan de møder uvilje fra mennesker i majoriserede positioner og hvordan stereotype figurer spejles ind i deres dagligdag. Det handler om hvordan de fortæller at opleve sådanne situationer og hvordan de forstår dem. Fortællingerne om fremmedhed fremstiller ret forskellige oplevelser, og forskellige diskursive strategier til at begribe og formidle disse oplevelser.

Alle de kvinder, hvis fremstillinger medvirker her, oplever i et eller andet omfang at en minoriseret, underordnet position kan 'indfange' dem. Det synes imidlertid at være forskelligt hvad positioneringen 'består af' og hvad de har af muligheder for selv at undgå det. Jeg vil præsentere beretningerne med fokus på de oplevede situationer og de typificeringer, der synes at være i værk.

"SER DU BIN LADEN HER?" NÅR EN
MEDIEKATASTROFE KNYTTER SIG IND I
HVERDAGEN

Den 11. September 2001 blev New York og Washington i USA som bekendt ramt af en serie meget ødelæggende terrorangreb. Verden var rystet. Fjernsynet bragte voldsomme reportager om begivenhedens brutalitet. Og i Danmark gik det op for G, at hun ikke er "almindelig". Mediebegivenheden forandrede hvordan folk så på *hende*. Det fortalte hun i et interview sammen med U. De kommer fra det samme førsteland i det nordlige Afrika og de går i den samme klub. Det er lidt tilfældigt at vi kommer til at snakke om terrorhandlingerne i New York, som ligger ca. et halvt år tilbage på det tidspunkt. Både G og U mener at begivenheden har forværret situationen for muslimer verden over. Bin Laden "har ødelagt det for de muslimske lande", anfører G. Både hun og U er muslimer.

Int: "Synes du det har kunnet mærkes her i Danmark?"

G: Ja, meget, rigtig meget.

Int: Hvordan?

G: Mm, der var jo bare alle mulige ikke også, sådan - jeg tror også jeg kunne mærke det på mig selv, ikke. Lige pludselig så kørte bussen fra mig ikke, så tænkte jeg: 'Okay er det virkelig fordi jeg kom for sent eller fordi..?'. Det skete flere gange at jeg hørte en lille gammel dame sådan sige et eller andet til

mig, ikke; det var bare sådan: 'Kender jeg dig?', ikke, 'Er jeg Bin Laden? – ser du på Bin Laden her?' [...]

Int: Hvad siger de så de gamle damer?

G: Mm, det kan jeg ikke rigtig huske. Hun mumlede et eller andet, jeg ved ikke rigtig. Så sagde jeg: 'Hvad, snakker du til mig?', så kiggede hun sådan – så kiggede hun væk. Så det er bare sådan: 'Ja, whatever'. Jeg lader bare som om jeg ikke hører det, ikke"

G oplevede også at blive skubbet og flere situationer hvor folk kom med bemærkninger til hende. Det var på gaden, ved busstoppesteder og i busserne at G havde disse oplevelser, og det var hovedsageligt gamle mennesker, det kom fra. Det var udelukkende i tiden efter 11. September 2001 det forekom, da vi snakker sammen oplever hun det ikke længere. Men det har givet hende en oplevelse af, at hun ikke er "almindelig", hvilket hun følte sig før:

G: "Man føler sig sådan – almindelig - ikke, indtil man hører det pis! Så tænker man sådan: 'Okay, jeg udenfor, ej men tak' [ironisk tonefald] Fordi sådan, det er ikke noget man har brug for [mumler noget]... at man er sådan en dårlig del af samfundet, det er man jo ikke. Jeg prøver mit bedste, hvis det ikke er nok så vil jeg da bare kigge den anden vej"

Oplevelserne satte hende udenfor noget hun før oplevede at være en del af. Og ikke bare udenfor den "almindelige" del af samfundet, men som en "dårlig del". G sætter det at hun er muslim som årsagen til den behandling hun fik. Det eneste ved G's fremtoning, der direkte fortæller at hun er muslim, er tørklædet hun bærer bundet i nakken. Hendes påklædning må siges at være normal dansk: Ganske tætsiddende jeans og en halvløs trøje. Og gummisko. Hendes hud udgør med sin kastaniebrune farve en racialiseret forskel i den danske kontekst. G blev såret over behandlingen, men hun lyder også vred, og hun beskriver det som "lidt latterligt" at folk lader det gå ud over muslimer i Danmark, at der har været et terrorangreb i New York. "Det er ikke vores skyld". G understreger at det ikke var for eksempel hendes klassekammerater, som vendte sig imod hende, men derimod "dem der også havde tænkt på at gøre sådan noget før", som nu fandt en grund til at behandle muslimer i Danmark dårligt. Det finder G både "vildt latterligt" og "synd for dem faktisk, at de ikke kan se det".

G fornemmer altså, at der tale om folk, som generelt har noget imod muslimer, som i forbindelse med 11. September tydeliggør deres modvilje. Men det er også med billederne af de brutale muslimske terrorister fra TV på nethinden at de møder G.

Hun nævner selv hvordan terroristlederen Bin Laden spejles ind i hendes billede. Det er stereotyperne 'den onde muslim' og den 'utilregnelige muslim' der maser sig ind på G. G fortæller om fire strategier i forhold til at handle i eller begribe relationen. For det første spørger hun dem, der kigger, ind til de bemærkninger hun får. Men så kigger folk bare væk. For det andet nedgør hun folks baggrund for at kigge som de gør, deres uvidenhed. For det tredje lader hun som om hun ikke hører hvad folk siger – men det er som bekendt svært at lukke ørerne. Endelig kan hun kigge væk. Blikkets mulighed for at spejle en person ind i et bestemt billede er afhængigt af at blikket bliver set. Måske. Med henvisning til Lacans udpegning af et generaliseret 'syn': et "gaze", som blev omtalt i 2. Kapitel, kan man tale om, at den 'sethed', der er forbundet med andres tilstedeværelse som sådan, kan påvirke selvfølelsen som forventning eller fornemmelse, uden at et konkret blik skubber følelsen i gang. Det at vide, at man skiller sig ud fra normen kan meget vel erfares som en sethed – uden at man møder nogens blik. Ikke desto mindre forekommer det at kigge væk at være det G kan gøre. En strategi der nok trods alt kan være virksom, hvis man helt undlader at se de mennesker man møder i gaderummet i øjnene. Der er ingen af disse strategier der i praksis indebærer en mulighed for at påvirke den måde disse mennesker ser på G. Når hendes udspørgen bliver ignoreret synes hendes øvrige muligheder at være forbundet med, at *hun selv lægger afstand til dem, der lægger afstand til hende*. Enten gennem en tankerække som underkender deres grundlag for at handle som de gør, eller ved helt konkret at undlade at se på dem.

U havde i tiden efter 11. September et heftigt møde med den stereotype 'onde, utilregnelige muslim' – inkarneret af en veninde hun kørte bus med:

U: "En dag vi var ude i byen, mig og min veninde, da skulle vi tage en bus og så sad vi ved siden af en dame, hvor hun skulle rejse sig op. Men hun havde en hund og så havde hun også en kæmpe taske, det var sådan en gammel dame. Men så kunne hun ikke, så [min veninde], hun ville gerne prøve på at hjælpe hende og sådan noget, ikke, hvor hun så prøvede på at tage tasken fra hende. Så sagde hun [den gamle dame]: 'Så slip min taske, du skal da ikke stjæle den, perker' og hvad ved jeg. Hun [min veninde] stod bare: 'Ahhhh', hun stod bare: 'Dit svin' [U griner]. Så det er bare: 'Okay, hvad fanden - pigen ville sgu bare lige prøve at hjælpe dig'

Int: Ja, hvad gjorde hun så, din veninde?

U: Hun stod bare sådan --- 'dit svin' [de griner begge]

Int: Okay, det sagde hun?

U: Ja [...] Vi stod bare: 'Okay hvad fanden foregår der her, vi skulle bare lige prøve at hjælpe dig', så står hun og sviner os til. Det var bare sådan helt..."

U beskriver en overraskelse over at blive set som 'en anden'. Den tyvagtige "perker", hendes veninde positioneres som, ligger langt fra den hjælpsomme pige, U ser. Veninden reagerer på tilsviningen med at kalde damen et svin. Og G og U ler, med noget jeg tolker som en vis beundring for venindens kampberedthed. U bærer som G tøj der falder indenfor det normaldanske og et tørklæde bundet i nakken. Hendes hud er også brun. U deler generelt G's oplevelse af, at tiden efter 11. September 2001 var præget af bemærkninger knyttet til terrorhandlingerne i USA.

"PAS PÅ DE IKKE GØR ET ELLER ANDET VED DIG". OM AT FØLE SIG FYSISK TRUET – ELLER EJ

T gør den samme erfaring. Det fortæller hun om i et andet gruppeinterview. Det er A, I og T der interviewes sammen. De har igen samme førsteland som G og U og brun hud. I og T deler groft sagt også tøjstil med G og U, hvorimod A binder sit tørklæde under hagen og almindeligvis undgår at gå med tætsiddende bukser. Som vi senere vil komme nærmere ind på kan der dog spores andre former for vestlig inspiration i hendes påklædning. Jeg spørger de tre kvinder om de oplever at folk kigger efter dem. I's svar er at nu har danskerne vænnet sig til dem. I starten, det vil sige i 1995 ifølge hende, kunne danskerne godt finde på at kigge lidt, fordi der ikke var så mange der havde tørklæde på og der var ikke så mange udlændinge i det hele taget. Men hun synes ikke de kigger mere. A erklærer sig enig i denne fremstilling og det gør T i første omgang også. Så følger denne ordveksling:

Int: "Oplever I at I i nogen bestemte situationer alligevel bliver behandlet specielt på grund af jeres udseende?"

T: Ja, i starten tror jeg nok [...] og der var også det der terrorangreb i USA [...] 11. september, der var der også mange der kiggede lidt mærkeligt, som de ikke plejede at kigge på dig

Int: Efter 11. september kiggede de mærkeligt? I hvilke situationer var det? Hvor oplevede du det henne ?

T: Her i [den by hvor hun bor], der var sådan - tæt på mig sådan - det der sted med sådan, gamle damer... et plejehjem tror jeg nok det er, så kom vi gående derovre - sådan rigtigt mange damer. De kiggede sådan på os og sagde også noget - som om vi ikke kunne forstå dansk, så mig og min mor, vi gik bare

Int: De kiggede på dig og din mor?

T: Ja og sagde også nogle ord, noget om tørklæde...

Int: Sagde de noget om tørklæde?

T: Ja, altså lidt mærkeligt, som om de aldrig havde set...

Int: Og det var lige efter 11. september I oplevede det?

T: Ja

Int: Hvad for en stemning var der?

T: Stemning.... Altså, lige som med racister kan man godt sige. Vi blev rigtigt sure, og min mor hun sagde: 'Vi gider ikke at snakke med dem' - vi kom bare gående [...]

Int: Hvad oplever du at de reagerede på, hvad var det ved jeres udseende der gjorde at de råbte efter jer?

T: Altså vi havde tørklæde på. Og vi lignede i hvert fald ikke dem, det er derfor de råbte efter os. Og det er sådan et sted, jeg har aldrig været derovre før [...] Jeg synes bare de er mærkelige at de kan finde på at gøre sådan nogle ting.

Int: Men du tænkte at det var fordi det lige havde været 11. september?

T: Ja, ja,"

Lidt senere i samtalen fortæller T at "de sagde 'skrid hjem med dig' og sådan nogle ting, 'gå væk, ud her fra'...". T oplevede situationen som decideret truende. Det kommer efterfølgende frem, at T frygtede at hvis hun sagde noget til disse mennesker, så kunne de finde på at komme efter hende og moderen - og slå. Hun fortæller også at hendes mor var bange. Så her er oplevelsen af at være udsat for etnificeret, 'racialiseret' forskelsbehandling, udpegning, tilråb forbundet med at føle sig fysisk truet.

T's beretning afstedkommer en ivrig diskussion blandt de tre omkring hvad man kunne have gjort, og hvad årsagen til hændelsen kan være. Jeg vil skitsere diskussionens positioner, dels for at fremstille de årsagsforklaringer der kommer på banen, dels for at vise de beskrivelser af handlemuligheder de kommer med. Hverken A eller I har oplevet noget som det T fortæller om. I konstaterer imidlertid at hvis nogen sagde sådan til hende, ville hun svare igen. Hun ville "bare" sige: "kan man ikke få lov at være på den måde man vil?" og hun kunne godt finde på at råbe efter dem, der råbte efter hende. Hun kan ikke "lide" bare at "holde kæft" hvis der er nogen der siger noget til hende, fortæller hun. Da T siger hun var bange for at de ville slå, hvis hun sagde noget, svarer I:

I: ”Nej det er ikke noget med at de slår. Jeg tror ikke at det er på den måde. De siger ikke noget efter dig hvis nu du siger – de skal vide, du har hørt det, ikke, så skal du sige: ’Lad være med at sige sådan noget, ikke, det er ikke pænt’”

A kommenterer, at hun også bare var gået, hvis det var hende der havde været udsat for den behandling. Det er gamle mennesker og dels må de behandles med respekt, dels betvivler hun at de kunne bringes til at indtage en anden position i forhold til mennesker som A, I og T:

A: ”Det kan godt være de har aldrig set een med tørklæde, og de hører meget om muslimer - og muslimer gør sådan der og muslimer gør sådan der – det er lige meget – jeg synes det er lige meget”

A mener hun kunne snakke nok så meget med denne slags mennesker uden at det ville ændre deres position i forhold til muslimer. I påpeger at ”vi” ikke forklarer kristnes forkerte handlinger med at de er kristne. A vil bare ikke konfrontationen, hun er ”ligeglad”, siger hun. Det får I til at udbryde: ”Det er jeg ikke, det er jeg fandeme ikke! Jeg vil ikke have skylden for et eller andet Bin Laden har gjort [hun taler fast og bestemt] Som jeg overhovedet ikke har gjort”

T tager tråden op og siger, at det ville da være bedre at forklare det på en ”god måde”, men hvis de ikke vil høre efter, hvordan kan man så forklare det? Hun tilføjer: ”De er helt sådan fremmede, bange for dig - pas på de ikke gør et eller andet imod dig...” og lidt senere: ”Vi er meget sådan åbne personer – hvis de er meget lukkede personer, hvordan fanden skal jeg snakke med dem?”

”SOM EN BOMBE HVER GANG”. OM FJERNSYNETS ROLLE

Det er meget forskellige opfattelser af relationens muligheder I og T giver udtryk for. I, som ikke har oplevet at blive råbt efter som T, tror på dialog med de mennesker der møder een fordomsfuldt. Hun tænker hun kan møde dem som jævnbyrdig og at de vil lytte når hun beder dem holde op med at råber efter dem. Eller de vil i hvert fald holde op. T ser de gamle mennesker som meget lukkede – og bange for hende. Netop derfor mener hun at de kunne blive voldelige. Og så mener hun som G at der er tale om en massiv uvidenhed omkring hvem mennesker som T er:

T: ”De ligger derhjemme altså, de hører hele tiden noget, de ved ikke hvem vi er, sådan, altså, det kan man ikke sige noget til

I: De ved da godt – de følger med i verden [...]

A: De ved at verden – at muslimerne er sådan og muslimerne er vold og muslimerne og... [hun laver sjov – på udenlandsk – de taler i det hele taget i munden på hinanden]

T: De ved ikke noget om muslimerne som mennesker, hvordan de er, hvordan fanden skal man så sige det til dem? Min bror han blev vred, og ville gøre et eller andet, men jeg sagde til ham: 'Det er synd for dem, de ved ikke en skid, det er noget de bare har hørt'

Jeg spørger ind om T mener, at grunden til at de råber er, at "de har hørt noget der ikke passer, men at de ikke kan vide, at det ikke passer?" Og det svarer T bekræftende på. Det får I til at gentage nødvendigheden af at sige noget til dem: "Nu har de hørt det der, så går de ud fra det, ikke, og så forstår de overhovedet ikke...". Det bliver et samtaleemne hvorvidt det ville være muligt at påvirke de gamle menneskers position i forhold herboende muslimer som A, I og T. En grundlæggende præmis synes at være, at disse mennesker er fejlinformeret om hvem de er. Så spørgsmålet bliver om det ligger indenfor A, I og T's rækkevidde at oplyse om tingenes rette sammenhæng. Det er interessant fordi det fortæller om deres oplevelser af hvor fixerende den stereotype positionering er.

Overordnet er T og A ret opgivende overfor at ændre på de positioner de oplever at få, mens I finder at der er muligheder for at være med til at forme de situationer hun deltager i. Det lader i øvrigt til at lykkes for hende i andre af livets forhold, hvilket vi vil vende tilbage til i 7. Kapitel. De er alle tre ret enige om fjernsynets rolle i den den etnificerede, 'racialiserede' forskelssættelse i Danmark, som samtalen kredser om. Jeg spørger hvad de tror, de mennesker der råbte efter T og hendes mor havde hørt om muslimer:

T: "De har mange fordomme om muslimer, og: 'Osama bin Laden han gør sådan noget' - og sådan alt muligt. Og de er bange for vores farve altså, de - altså, de har ikke sådan en farve

Int: De er bange for jeres farve?

T: Ja, vi har ikke samme farve, de smitter – [hun griner] hvad hedder det nu – du smitter til dem hvis du rør dem, sådan tænker de

Int: du tror de tænker sådan ?

T: Ja, det tror jeg nok.

I: Måske snakkede de til dem selv – har du hørt et ord de sagde om dig?

T: Ja, de sagde: 'Skrid hjem med dig' og sådan nogle ting, 'Gå væk, ud her fra'...

I: Sig: 'Nej, jeg vil altid bo her!' [vi griner meget] Så siger de ikke noget, så holder de kæft, sikkert

Int: Men du oplever også at det var farven

T: Ja, også farven. Sådan nogle ting, men man ved aldrig.

Int: Den forkerte opfattelse af hvem I er, hvor har de den fra?

I: Fjernsynet

T: Fjernsynet. De sidder der og ser fjernsyn. 24 timer i døgnet sidder de ved fjernsynet. Altså, hvis man møder nye mennesker hver dag, så lærer man noget af det, sådan, man møder nogen, lærer hvordan de er. Men bare sidde derhjemme og se fjernsyn, det hjælper overhovedet ikke noget

Int: Hvad er det der bliver fortalt i fjernsynet?

A: Muslimerne er – de laver meget grimme ting [...] Ikke bare fjernsynet, men nyhederne, hver gang er der et eller andet med muslimer i – et eller andet med muslimer i

T: [de laver sjov] Det er lige som en bombe hver gang”

De vurderer at fjernsynet er den absolutte hovedkilde til de forskelssættende menneskers viden om muslimer. Og at for nogle er det simpelthen kilden til information om verden. ”De ved ikke hvem vi er”, bemærkede T i et tidligere citat, og rammer dermed ind i Tatum's observation, som nævnt i 2. Kapitel, af at de majoriseredes viden om de minoriserede er minimal (Tatum 2003), netop fordi de minoriserede er mediebarne i så snæver forstand. T nævner hudfarven som en faktor i situationen og jeg spørger hende ud om det nogle gange, fordi stemningen er jokende på dette tidspunkt i interviewet. Hun mener det, men som hun tilføjer ”man ved aldrig”. Og det er vel en vigtig pointe omkring situationer som den samtalen tager afsæt i. En ’viden’ om hvad ’de andre’ reagerer på er oftest ikke tilgængelig, og selvom man spurgte dem, ville svaret ikke give en overordnet sandhed om det der foregår. T's oplevelse er ’sand’ for hende, ikke som viden men som følelse.

Humoren er for mig at se en væsentlig faktor i den fortælling de tre producerer i dette interview. Med jokes og dramatiseringer (”det er ligesom en bombe hver gang”) får de skabt en ’forvrænget’ version af virkeligheden som det er om ikke lettere, så sjovere at være i. Samtidig sætter netop disse jokes den aktuelle situation skarpt i relief. I's overstadige svar på den klassiske ”skrid hjem med dig”: ”Nej, jeg vil altid bo her!” sætter de aktuelle positioneringer i modlys. At denne selvbevidste og bestemte markering er så morsom hænger jo sammen med hvor utænkelig den er i den aktuelle udformning af majoriserede og minoriserede positioner i Danmark. Som det også vil blive udfoldet videre i dette kapitel er den minoriserede indvandrers position i den grad knyttet

til stereotyperne om den samfundsnedbrydende , ondsindede, utilregnelige indvandrere, der vil "tage 'vores' land". Der levnes ikke plads til mange jokes i det landskab. Og det forekommer uhørt at se en person med indvandrerbaggrund slå ud med armene med et bredt grin og sige 'Ja, nu hænger I på mig. Jeg elsker at være her!'. I interviewet med I, A og T skaber humoren platform for alternative positioner, i det mindste i den aktuelle samtale og i forhold til mig som interviewer.

En vigtig detalje i det kredsløb af billeder og forståelser, de tre kvinder oplever at være en del af er, at de også selv ser fjernsyn. De kender de majoriseredes billeder, for de ser dem selv. Jeg spørger til hvordan de oplever historien bliver fortalt i fjernsynet:

T: "Dårligt – hver gang der kommer noget - vi slukker bare

A: Ej, vi hører hvad der skete

T: Jeg bliver rigtig sådan vred på dem

Int: Hvad bliver du vred over?

T: Der var sådan en gang, jeg kan ikke huske det, hvor de taler om muslimer sådan og sådan og sådan – de skal ikke forstå alle mennesker sådan! Alle muslimer: sådan. Bare een person gør sådan, så skal det ikke gå ud over alle mennesker...

I: ...i hele verden

T: ...i hele verden. Så skal man være bange for hvert menneske man møder - det synes jeg er træls. Man skal være bange for Osama bin Laden, han har gjort noget, hvis han har gjort noget. Man skal ikke være bange for MIG, hey, hallo!

Int: Nej. Oplever I at det foregår meget – at der bliver fortalt sådan nogle historier generelt om hvordan muslimer er?

A: Ja, hver eneste nyhed der kommer, der skal der være muslimer [hun er ironisk] [...] Se nyheder hver eneste gang, om to dage eller om fire dage vil der være et eller andet med muslimer, en eller anden der har gjort noget – jeg synes bare det er så synd. Vi kan ikke gøre noget ved det – sådan er det

Int: Kan vi ikke det?

I: Jo vi kan så

A: Jeg tror ikke jeg kan

Int: Hvad kan vi gøre?

A: Ej, skal vi gå ud over hele verden og råbe nu skal de stoppe?

T: 'Stop det, hey!'

I: Jeg tror man kunne gøre noget ved det

Int: Hvad kunne man gøre?

I: Man kan simpelthen tale sammen

T: Det går ud over alle

A: Det virker ikke, de har talt sammen mange gange, der kom ikke noget ud af det"

Diskussionen om hvad der kan gøres kommer ikke videre i dette interview. De forskellige holdninger hvad dette angår er imidlertid bemærkelsesværdige, fordi de udgør forskellige oplevelser af det handlerum, deres positioner er forlenet med. Kan de eller kan de ikke som individer være med til at reproducere muslimske, minoriserede positioner i Danmark på andre måder? Under alle omstændigheder oplever G, U og T at som tingene er, kan deres kropslige tilstedeværelse i offentlige rum spejles ind i billedet af den nok mest frygtede og dæmoniserede terroristleder verden rummer for tiden. Fordi de går med tørklæde? På grund af deres brune hud? Under alle omstændigheder til stor overraskelse og ubehag for disse unge borgere i Danmark.

Jeg har nu vist hvordan en international mediebegivenhed kan blive en meget konkret faktor i menneskers liv i Danmark, fordi de er med til at forme folks relationer til hinanden i offentlige rum. Jeg har fremstillet respondenters oplevelse af TV-mediet som misinformerende og stereotypificerende. Endelig har jeg vist hvordan det er muligt at forholde sig forskelligt til den minoriserede position, om end det netop gælder for disse fem mennesker, at dem som har oplevet konkrete situationer hvor de blev nedvurderet og udskilt i kraft af etnificerede og 'racialiserede' forskelsdannelser føler sig mere 'paralyserede' af den minoriserede position, end dem der ikke har prøvet det. T oplevede at hudfarven spillede ind i den situation hun berettede om, fordi den var med til at indstifte den fremmedhed, hun oplevede at blive mødt med. Unge kvinder der bærer tørklæde, men har beige farvet hud oplever imidlertid også forskelsbehandling i offentlige rum.

"DER ER MANGE DE RESPEKTERER". OM AT DER ER FORSKEL PÅ INDVANDRERE

V, K og L blev også præsenterede i efterskriftet til kapitel 4. K og L bærer begge tørklæde bundet under hagen og løst tøj og de

har begge beigefarvet hud. V går med hovedet bart og mere 'vestligt' tøj. Hendes hud er lyst brun. Da jeg spørger dem om de nogen gange bliver behandlet anderledes på grund af deres udseende svarer K og L bekræftende og fortæller om verbale etnificerede forskelsmarkeringer fra mennesker i majoriserede positioner i det offentlige rum. L fortæller at det er "mange gange, faktisk", at hun har oplevet at der bliver sagt "skrid herfra, det er ikke dit land, det er vores land". De oplever også at det mest er fra gamle mennesker at denne behandling kommer, ligesom der er en del der "kigger sådan lidt underligt". Folk kan også finde på at spørge hvorfor de har tørklæde på og sige : "Tag det af".

K har haft en oplevelse af at der var en kvinde der var rigtig bange for hende: "Tror hun jeg skal slå hende eller sådan noget?". Jeg spurgte hvordan K kunne se at kvinden var bange. Hun svarede:

K: Man kan godt se det på udseendet. Hun gjorde sådan – gik lidt side og så... Jeg synes det var mærkeligt, hvad er hun bange for, tror hun jeg skal dræbe hende eller sådan noget?"

Her forekommer det igen at være den 'onde muslim' som spiller ind i relationen.

Både K og L beretter om hændelser i busser ("I skal ikke snakke i bussen!"). De har oplevet buschauffører som enten siger ting til dem eller andre der er etnificeret, 'racialiceret' kropsmærkede, eller som ved at lukke døren foran næsen osv. Giver oplevelser af modvilje. K og L angiver at de udsættes for en eller anden form for dårlig behandling to til tre gange om måneden. Jeg spørger dem hvordan de forstår den opførsel de bliver mødt med:

L: "Det kan være fordi de ikke accepterer vores religion og vores udseende..."

V: Ja fordi vi er udlændinge, måske fordi vi ikke er danskere...

K: Men der er nogle der er gode nok.

L: Men de fleste - fordi de kan ikke lide nogen andre bor i deres land. De vil hellere have det er deres eget land. De vil hellere ha...

K: [afbryder] De tror vi skal spise landet [griner]

Int: Hvordan tror I at folk ser jer?

L: Som meget... øhm, hvordan sk

V: Fremmede

L: Ja

Int: Som fremmede?

L: Udelukkende, som meget lukkede.

Int: Tror du – du tror folk ser dig som fremmed?

V: Ja, det tror jeg, det kan godt være. Altså man kan føle det på en måde, det er ikke 100% vel, men der er jo forskelle mellem en dansker, en europæer og en araber og sådan nogle ting

L: Ja, for eksempel, der er mange de respekterer - for eksempel dem der kommer fra Amerika – de er også indvandrere, eller dem der kommer fra nogen andre lande - de respekterer dem – men ikke dem som har tørklæde på og er arabere eller muslimer.

V: Når man kommer fra Østrig eller sådan, fra Sverige

L: Mmm, det er normalt, der er ikke nogen der kigger meget på dem.”

K og L opererer her ikke med den mulighed at de bliver behandlet dårligt på baggrund af en medieskabt misforståelse. De tænker slet og ret at de danskere ikke bryder sig om dem på grund af det de er: muslimer og arabere. De vil have deres land i fred. For den slags mennesker. Som K, V og L ser det er der andre former for udlændinge som danskere møder med *respekt*, og det er europæere og amerikanere. ”Der er ikke nogen der kigger meget på dem”. Den visuelle udskillelse er selektiv. Den er hierarkisk. De muslimske arabere tilhører så absolut dem der ikke respekteres i K og L’s erfaring.

V har ikke oplevet at få negative bemærkninger i offentlige rum og hun funderer i interviewet over om det mon ikke skyldes at hun ikke går med tørklæde. Positioneringen som muslim i kraft af tørklædet forekommer at være den mest fremherskende i de situationer der er beskrevet hidtil i dette kapitel, om end hudfarven klart spillede ind i T’s oplevelse. Men hvad så når man ikke går med tørklæde og også oplever at blive udskilt. Hvad bliver forklaringen så?

NÅR HUDFARVEN GØR FORSKELLEN

D og Q er nære veninder. De har begge førstelande i det centrale Afrika, kastaniebrun hud og sort kruset hår. De går begge til dagligt klædt i tøj der falder indenfor det normaldanske og ingen af dem går med tørklæde. D er muslim og Q er kristen, men det er ikke noget der giver udslag i deres fremtoning. D går normalt med stramme bukser og små toppe når hun går i byen, som så mange andre unge kvinder i Danmark. De har begge haft ret heftige oplevelser med at blive forskelsbehandlet, men der er en markant forskel i omfanget af hændelserne, hvilket jeg vil vende tilbage til. D og Q fortæller blandt andet om en oplevelse de har haft for nyligt i en Bilkaforretning, hvor de var inde sammen for at købe en telefon:

D: "Det var simpelthen forfærdeligt her i onsdags da vi skulle købe den der mobil

Int: Hvad skete der?

D: Vi gik ind i Bilka, ikke, og så gik vi i telefonafdelingen. Og så ham der, der arbejdede der - så kom vi: 'Hej, vi vil gerne købe en telefon', så sagde han 'ja'. Så sagde jeg: 'Jeg skal have en Nokia, den der' - jeg skulle faktisk have en 3410 og den var der også

Q: Men han sagde at, altså: 'Jeg tror altså ikke du har råd til den', eller sådan noget [Q og D griner] eller: 'Jeg ved ikke om vi har den og jeg tror heller ikke at du har råd til den'

Int: Sagde han det?

Q: Ja

D: Ja, han var så...

Q: Vi blev nødt til at snakke med en anden een og så...

D: Ja, så var vi nødt til at finde en anden en for at hjælpe os og så købte vi en telefon og så gik vi vores vej. Men vi sagde det til ham faktisk, at ham der kollegaen han har virkelig en dårlig service

Int: Har en dårlig hvad?

D: Dårlig service

Q: Altså, den måde han behandlede os, det var overhovedet ikke til at... Hvad hedder det, ja, det kunne man bare ikke gøre

Int: Nej!

D: Altså, vi var ligesom alle andre kunder så han skulle bare give os det vi ville og så... Men det var han ligeglad med [hun griner lidt]

Q: Det kunne man også se på ham at det - han var overhovedet ikke glad for at se os"

Jeg spørger dem lidt senere hvad de tænker er årsagen til den behandling de fik. D siger: "Det ved jeg ikke. Måske fordi vi var udlændinge eller sådan noget". Q supplerer: "Farven. Ja. Vores hudfarve..." Når de oplever at ekspedienten i Bilka ikke er "glad" for at "se" dem forstår de det som en effekt af at de er udlændinge og har den hudfarve de har. I deres tilfælde forekommer det sandsynligt at udlændinge-typificeringen i første omgang bygger på en afkodning af hudfarven, da deres hverdagspraksis hvad angår påklædning ligger inden for dansk normalpraksis. Idet de indleder en samtale med ekspedienten bliver andre aspekter af deres

fremtoning selvfølgelig fremherskende – de taler bl.a. begge dansk med accent, men Q beskriver ret specifikt blikket ekspedienten møder dem med som bærende for situationen. Hændelsen i Bilka var virkeligt oprørende for D:

D: ”Jeg blev bare så sur, jeg tror ikke jeg har været så sur i mit liv som jeg var den dag. Jeg havde bare lyst til at råbe og skrigte af ham og sådan. Men altså, nej jeg kan ikke, jeg skal bare gå min vej og så finde en anden en til og hjælpe os [...]

Int: Okay. Men du siger alligevel, at du har aldrig været så vred før som?

D: Nej, ikke så meget som jeg kan huske. Jeg er ikke sådan en person der går rundt og bliver sur på folk eller noget. Men det der det gik mig virkelig meget på, for jeg skulle bare have en telefon den dag og så kommer han og behandler mig sådan, det var bare ikke til at holde ud. Jeg havde faktisk, havde næsten tårer i øjnene fordi jeg - jeg er også sådan en der er meget sårbar og sådan der, ked af det eller sur - jeg græder på samme tid. Det kan bare ikke hjælpe det, når det hele bare kommer over...”

Det er klart chokerende for D sådan at blive nægtet almindelig ekspedition. Den velkendte praksis omkring køb i en butik suspenderes når ekspedienten nægter at spejle hendes henvendelse og intention. Fremmedheden opstår i situationen netop idet der er et fravær af fælles praksis mellem de involverede. Det var ikke til at holde ud, men hun holdt det ud, på trods af at hun var ude af sig selv af vrede og ked-af-det-hed. Oplevelsen bringer hende ud over hendes velkendte følelser: hun er ikke ”sådan en person der går rundt og bliver sur på folk”. Alt andet lige forsøger hun normalisere situationen. Hun opgiver ikke at købe telefonen i den butik, og til den anden ekspedient beklager de sig over ”dårlig service”. Denne lover at han vil snakke med den første ekspedient og giver udtryk for at den behandling heller ikke var i orden. Overfor mig søger hun at finde måder at undskylde den første ekspedients behandling: ”Han var heller ikke særligt gammel” – jævnaldrende med hende selv – ”måske har han heller ikke så stor erfaring”. D søger altså at forklare den nedgørende behandling med personlige egenskaber hos den person der behandler hende dårligt. Ungdom, uerfarenhed, eller – i den anden situation hun nævner at have en lignende oplevelse: alderdom. Hun foreslår imidlertid ikke den mulighed at manden er ’racist’. Den anden situation drejer sig om en hændelse i en bus, hvor en gammel dame kommanderer D væk fra et sæde selvom der er andre sæder ledige – og selvom det sæde D sad på ikke var et af de der særligt er reserveret gangbesværede. Ovenpå den oplevelse havde D’s far sagt til hende: ”Det skal du ikke tage dig af, alle de gamle de er altid sådan”. D

understreger, at de to nævnte hændelser er de eneste ”rigtigt dårlige” hun har været ude for, og at hun ikke oplever forskelsbehandling ”så tit”. Det er, som vist, heller ikke hende der omtaler hudfarven som den direkte årsag til den dårlige behandling. Hun siger ”måske fordi vi var udlændinge”, da jeg spørger til årsagen. Q peger mere sikkert på hudfarven.

Som nævnt ovenfor er der en markant forskel i det omfang D og Q oplever nedvurderende hændelser. Q beskriver modvillig og dårlig behandling som en del af sin dagligdag. Q kommer med et eksempel fra den offentlige transport. Hun fortæller om en togtur hvor konduktøren ikke vil tro på at hun har den rigtige billet i forhold til sin alder, selvom hun viser ham legitimation. Q er 16 år da jeg møder hende. Hun havde en ”barnebillet” for under 18 årige, men konduktøren tror simpelthen ikke på at hun er under 18 selvom hun viser ham ”sygesikringsbevis og id”. Kontrolløren siger til dem at han bliver nødt til at ringe til politiet, angiveligt for at checke hendes identitet, men snart efter siger han at de skal stige ud. Jeg spørger:

Int: ”Gjorde I så det?”

Q: Ja, fordi vi havde ikke nogen muligheder, han sagde: ’I kører ikke videre, I skal ud nu!’ Så vi gik, vi stod af

Int: Nej, hvor besynderligt

Q: Ja, altså det... Men det er sådan noget går vi igennem hver... det er vi vant til, ikke, det er en del af vores hverdag. Så det overrasker os ikke mere sådan, som det gjorde før

Int: Men du oplever at det har noget at gøre med at du ser ældre ud end du er?

Q: Ja, altså, hjemme hvor jeg kommer fra, er det meget almindeligt

D: Det er det faktisk

Q: Ja, når man, altså man bliver kaldt voksen fra 12 alderen eller sådan noget. Og her skal man for det første være 18 år for at helt virkelig være voksen, så... Ja, og det overrasker dem meget, fordi jeg er sådan en rigtig selvstændig person og jeg klarer mine ting godt og alt det der, så det, de synes det er meget underligt og... Ja, det kan de overhovedet ikke forstå. Men sådan er det bare.

Int: Hvordan følte du med den situation der? At I får at vide at I skal stige af toget og alt muligt?

Q: Det der, jeg havde faktisk lyst til at gøre et eller andet, eller råbe eller sådan noget ikke, men det kunne jo ikke nytte noget. Så jeg sagde bare selvfølgelig, vi stod bare af toget – så tog vi bussen...”

Q er meget høj, muskuløst kraftig og ser ”voksen” ud. Hun bliver set som værende ældre end hun er - i Danmark. I hendes førsteland ville hendes udseende blive set som svarende fint til hendes alder. På denne måde hænger den fejlslagtige aldersafkodning, Q oplever, sammen med at hun er indvandret til Danmark. Hun befinder sig i et land hvor hun møder mennesker som tilsyneladende ikke har erfaringer med at den kobling mellem en alder og et udseende som Q inkarnerer, ligger inden for det mulige. Hun taler om det således:

Q: ”...når man kommer fra et andet land og ser ud som jeg gør, fordi altså jeg ser meget voksen ud, altså folk kan ikke tro på at jeg er 16 år gammel, og det bliver lidt svært for dem”

Det er tydeligvis svært for konduktøren. En anden mulighed, som kan forklare at Q behandles så forskelligt fra D, hvad angår omfanget af nedvurderende positioneringer i det offentlige rum, er at Q med sit udseende kan siges at ligge langt fra danske idealer om femininitet. Q er høj og bred hvor D er lille og let, og selvom de har samme hudfarve er min påstand at jo flere ’komponenter’ af respondenternes fremtoning der lever op til de majoriserede idealer for femininitet, jo større er muligheden for accept i møder med mennesker i majoriserede positioner. Denne påstand vil jeg udfolde i kapitlets afrundende afsnit.

Q oplever nedvurderende forskelsbehandling på sin arbejdsplads, i det offentlige rum og når hun søger arbejde. Hun gentager flere gange at ”vi” er vant til den form for behandling. D mener tydeligvis ikke at hun er omfattet af dette vi, og det omfatter muligvis først og fremmest Q og hendes søster. Under alle omstændigheder beskriver Q en udvikling fra et ”før” hvor dårlig behandling ”overraskede” dem: ”i starten” hvor det ”faktisk [var] meget svært når man var lige flyttet herud” - hun gentager: ”det var meget svært” - og så til et nu hvor de er vant til at blive behandlet dårligt! De ubehagelige situationer ikke er blevet færre, selvom Q efter 5 år, bl.a. i dansk folkeskole, må have tilegnet sig praktiske dispositioner for at begå sig i det danske samfund. Hun beskriver således blandt andet sig selv som ”sådan en rigtig selvstændig person og jeg klarer mine ting godt og alt det der”. Historien er derimod at hun ikke længere *bliver overrasket* når hun udsættes for dårlig behandling af mennesker hun ikke kender i det offentlige rum. En anden bemærkelsesværdig forskel på Q’s og D’s beretninger er, at Q er mere tilbøjelig til at finde årsagen til den dårlige behandling hos sig selv. Således nævner hun, som citeret ovenfor, det at hun ”kommer fra et andet land” og ”ser ud som hun gør” som noget folk har svært ved at forholde sig respektfuldt til.

Men denne tilbøjelighed er forbundet med en skarpere artikulation af problemerne som 'racialiserede', idet jeg spørger til deres vurdering af årsagerne til Bilkaoplevelsen og hun svarer "Farven, ja, hudfarven".

Uanset forskellen i hvor hyppigt D og Q oplever modvillig behandling så har de et fælles problem. Som D siger: "Det der med at finde arbejde også, det kan være meget svært". I den forbindelse er det også deres efternavn og deres baggrund der volder dem problemer. Således vil D gerne være receptionist, det er det hun sigter imod med sin aktuelle skolegang, men hun har endnu ikke fundet en praktikplads. De har begge mange afslag på jobansøgninger bag sig og som D siger: "Tænk hvis det er et problem at være den man er - at man kan ikke få arbejde på grund af det" hvortil Q tilføjer: "Det er synd for dem, for de kan aldrig finde ud af – jeg vil altid være den jeg er, ikke, så hvis de ikke vil se hvad jeg duer til, så..."

D og Q oplever at blive typificeret som økonomisk uformående ("jeg tror ikke du har råd til den"), som snydere i toget og som simpelthen underlegne man kan kommandere rundt med i bussen. D undviger imidlertid at forklare sine oplevelser med nedvurderende behandling med henvisning til 'racialiserede' forskelle og hun foretrækker at forstå dem som enkeltstående hændelser med baggrund i modpartens indskrænkede horisont. På den måde kan hun siges også at tænke i situationerne som misforståelser med baggrund i modpartens indskrænkethed. Q forstår derimod klart den dårlige behandling som racialiseret og hun omtaler den som en generel tendens, hun som borger i Danmark må vænne sig til. Der er ingen 'misforståelser' knyttet ind i hendes beretning. Det handler om hendes hudfarve og derfor om hende, hvilket også ligger implicit i hendes markering omkring arbejde: "Jeg vil altid være den jeg er". Den slags behøver man ikke at markere med mindre det netop er 'den jeg er' der anfægtes.

En anden gruppe respondenter synes ikke at have de etnificerede og racialiserede forskelssættelser så tæt inde på huden, i bogstavelig forstand. Det er dem med beigefarvet hud og en påklædning som også ligger inden for det der er 'almindeligt' i Danmark. De må også forholde sig til stereotype figurer i relation til deres selv-forståelse, men det forekommer at være på en anden måde.

OM IKKE AT VILLE VÆRE EN DEL AF 'PROBLEMET'

M, J og F bliver også interviewet i en gruppe. De er veninder og kommer alle fra Mellemøsten. M og F er muslimer og J er kristen. Deres påklædning er som nævnt omfattet af det normaldanske og de bærer således ikke tørklæder. Deres hud er beige farvet og deres hår er sort. På et tidspunkt i løbet af interviewet kommer vi ind på deres oplevelser med det danske mediefokus på indvandrere, og den diskussion viser både hvordan de tre kvinder oplever at medierne spiller ind i hverdagen og deres oplevelser med dette spil. Diskussionen tager afsæt i et udbrud M kommer med på baggrund af unge mænd med indvandrerbaggrunds opførsel i en svømmehal. Udbruddet kommer som reaktion på J's fortælling om de unge mænd der sidder og "kigger på de danske piger". M siger:

M: "Men jeg synes at det er sådan noget – det er sådan noget der, der virkelig - dem der ødelægger alt for alle andre. Og det er sådan noget man tænker på, hvad fanden ikke, folk skal ikke komme og klage over hvad *jeg* gør, prøv lige at se ham, ikke, altså, hvad de får lov til og hvad mon de laver? Går de i skole? Neej. Har de et job? Neej. Ikke? (...) okay!"

De unge mænd der opfører sig grænseoverskridende i svømmehallen ved at sidde og glo på pigerne, ødelægger det for "alle andre". Det handler om at deres dårlig opførsel 'smitter af' på den gruppe de tilhører og bliver betegnende for gruppen som helhed. M vil ikke være med i den gruppe, men hendes frustration i citatet tyder på, at det er der en tendens til at det kommer hun alligevel. Hun har ligesom den unge mand en indvandrerbaggrund og 'indvandrerne' har en tendens til at blive positioneret som en gruppe i det danske samfund i dag⁷. Hendes udsagn kan forstås som et forsøg på at indstifte en anden form for forskel. "Går de i skole?", "Har de et job?" M går i skole og hun har et job og hun vil gerne være fri for at der klages over hendes indsats som samfundsborger. Ikke desto mindre forekommer hendes udsagn netop at være et forsvar i forhold til en klage. Den stereotype figur M, F og J taler op ad i gruppeinterviewet er indvandrerens der ikke gør en indsats, indvandrerens der ligger samfundet til byrde og skaber problemer med kriminel adfærd. Dette er i høj grad en mediebart figur, i M, J og F's erfaring, men de er ikke ganske enige om hvad forholdet er mellem mediernes fremstilling og 'virkeligheden'.

Umiddelbart er F's kommentar til M's udbrud:

⁷ Som vi har været inde på tidligere er 'indvandrerne' i Danmark imidlertid ikke alle der er indvandret, men almindeligvis folk der er indvandret fra ikke-vestlige lande

F: "Det er jo generelt tabere, vi skal ikke samm... - man skal ikke sammenligne sig selv med sådan nogen, man skal slet ikke sammenligne sig selv med....

M: Nej, men prøv og se på grund af dem, ikke, så så laver - nu er der blevet strammet så meget op på alle mulige regler

F: Det er ikke på grund af dem"

F's pointe er at det er skudt forbi at bebrejde enkelte indvandrere, der opfører sig dårligt, at indvandrere generelt har "et dårligt ry". Det er M og J imidlertid uenige i.

F: "Nej fordi politikerne de vil altid finde noget at svine muslimerne til med, eller sådan noget. Hvis ikke det havde været de der voldtægter og alt det vold, og sådan noget, så havde det nok været tørklædepiger og sådan nogen ting, bare for at få stemmer og for at få - for at give et dårligt ry til udlændinge

J: Nej, [F], [de snakker i munden på hinanden ret højt, både J og M siger nej] du skal jo også tænke på hvordan udlændinge de er mod de danske, det skal du også tænke på

F: Ja, men du skal tænke på det er jo ikke så mange alligevel, det er jo ikke så mange alligevel, altså du bliver manipuleret af medierne, [J], for det er ikke så mange alligevel, hvis du tænker over det"

M og J finder at de "udlændinge" som "ikke fungerer" i samfundet "ødelægger det for dem der fungerer". Men F anfører at det ikke er "så mange " der ikke fungerer, og at sådan er det jo også i "det danske samfund", der er jo også en "lille del som ikke er velfungerende".

Konflikten mellem deres holdninger handler om mediernes rolle for udviklingen af 'den problematiske indvandrer' som en markant figur i samfundets selvforståelse. F mener at det er mediedækningen der giver problemet signifikans og et stort omfang ved at fremhæve problemer blandt indvandrere og ikke for eksempel "danske rockere", og hun finder at denne ensidige dækning er en del af et politisk spil. M finder derimod at folk ser problemerne uafhængigt af mediedækningen: "Det er ikke medierne, folk ser". J tilføjer om medierne: "Når de kommer med et argument kommer de også med beviser".

Der tegner sig et dilemma hen over konflikten, som handler om hvilke positioner der er tilgængelige for de tre kvinder. Når M anerkender 'den problematiske indvandrer' som figur, kan hun siges at etablere en anden form for forskel. I stedet for f.eks. indvandrer / indfødt, insisterer hun på at skelne mellem problematiske og uproblematiske indvandrere. Men 'den problematiske indvandrer' er en magtfuld figur, som det kræver anstrengelse at holde sig på afstand af, jævnfør frustrationen i

afsnittets første citat. Når hun anerkender mediernes problemorienterede perspektiv, deler hun samtidig perspektiv med dem, der har svært ved at se forskel på hende og alle andre med indvandrerbaggrund. ”Folk ser det!”, siger hun; de ser selv udlændinge opføre sig dårligt, men folk har svært ved at se forskel på hende og disse udlændinge.

Forskellen på de to kvinder og så dem der udgør et problem er vigtig for både M, J og F, og det handler i høj grad om opførsel og attitude:

J: ”Jamen, [F], du skal jo se de har taget jer til - du skal jo tænke på den måde - du skal jo ikke tænke som om; ’Åhh, jeg er dansker, jeg er dansker for jeg bor i Danmark’. De har taget jer – de har hjulpet dem – hvor boede de henne? Alle de - halvdelen af dem der er her, de kommer fra bjergene, de har aldrig set fem kroner

F: Det ved jeg da godt

J: Så kommer de her til, og det er dem der har været mest fattige dér, der opfører sig på den måde, hvor de - er de ikke taknemlige for noget?

F: Jamen selvfølgelig kan de ikke være taknemlige, [J], når de kommer fra bag bjergene, de kender jo ikke til noget som helst, de har jo ikke fået nogen opdragelse... Selvfølgelig kan de ikke finde ud af at opføre sig som mennesker”

På trods af deres uenighed om hvad man kan forvente af folk der kommer ”fra bag bjergene” er de fælles om at positionere sig som nogle andre end dem. Nogen som betragter og vurderer disse fremmede fra en anden position. De er optagede af deres problemer og hvordan de kan løses. F indtager et overbærende og forstående perspektiv, mens J og M stiller dem der skaber problemer personligt til ansvar og kritiserer deres adfærd. F spørger hvor de palæstinensere, der laver ballade, kommer fra, og M svarer, at hun ved godt at de kommer fra krigszoner, men hun mener ikke det er en undskyldning. ”Selvfølgelig er det en undskyldning”, svarer F, børnene ”har ikke fået nogen opdragelse”, forældrene er ”døde eller handicappede” eller ”totalt lammede”. ”De kan godt finde ud af at snyde i skatten”, skyder J ind, ”Nej, de er ikke hjernelamme, vel”, følger M op, og J fortsætter med at fortælle om at hun kender til sager hvor indvandrere har fået ”gratis senge” og den slags fra kommunen på et tvivlsomt grundlag. F holder fast i at det ikke er børnenes egen skyld når de kommer fra en problematisk baggrund, og det er J og M jo enige med hende i:

M: ”Forældrene, [F], forældrene har glemt børnene og er begyndt at tænke på penge, det er det der er problemet nu, det er derfor...”

F anfører at ”selvfølgelig tænker de på penge” og J holder fast i at taknemligheden er en vigtig faktor her:

J: ”Der er en der kommer og giver dig et brød, så er du taknemlig, du vil ikke have mere, altså du vil ikke - hvordan skal man sige... du udnytter ikke det du får, for eksempel. Vær taknemlig for det du får, sig tak for at du har fået, lad være med at gå hen og sige: ’Åhh jeg kan få mere ved at snyde’....

F: Nej, men så er du jo også opdraget til at være taknemlig, så er du jo også opdraget til det.....men de børn der ikke er opdraget til det, de kan jo ikke”

Denne diskussion udfolder sig i kraft af to positioner som slet ikke er ualmindelige i den offentlige debat om indvandrere, der blandt andet formidles i medierne. Bemærkelsesværdigt er det, at dem der udtrykker sig i samtalen er potentielle emner for den. De positioner de reproducerer i kraft af samtalen, som er på afstand af ’de problematiske indvandrere’ de snakker om, opretholdes ikke kun i kraft af verbale udtryk. M, J og F udfører en række handlinger og kan iagttages udføre praksisser, som også holder dem på afstand. Som M implicerede indledningsvist: De uddanner sig og de arbejder ved siden af. Hvis man ser på deres fremtoning formår de også at minimere mængden af udlændingetegn. Deres påklædning ligger indenfor det normaldanske. De bærer ikke tørklæde, men har gerne deres lange, tykke hår løst. Deres hud er beigefarvet. Selvom disse kvinder frustreres over den stereotype, ’problematiske indvandrer’, som truer med at dominere billedet af den gruppe de – af nogle - positioneres indenfor, er der ikke nogle af disse kvinder der fortæller om konkrete situationer i det offentlige rum, hvor de behandles nedvurderende af mennesker i majoriserede positioner. Det synes altså at lykkes dem, i det offentlige rum, at undgå at blive set i en nedvurderet indvandrerposition. Dermed ikke være sagt at den positionering de frustreres over ikke er et reelt problem. At holde sig fri af noget er også at være tvunget til at forholde sig til det. Og så er de majoriseredes forskelsbehandling i det offentlige rum blot en af mange forskelssættelser de unge kvinder der bidrager til dette projekt forholder sig til, hvilket de kommende kapitler vil vise.

OPSAMLLENDE

Jeg har i dette kapitel formidlet og analyseret respondenters beretninger om deres erfaringer med etnificerede og racialiserede forskelssættelser i offentlige rum i Danmark. Jeg har groft inddelt deres beretninger i relation til deres udseende ud fra parametrene går med tørklæde / går ikke med tørklæde og beigefarvet eller lyst brun hud / kastaniebrun hud. Målet med denne fremstilling har

været at differentiere deres oplevelser, ikke blot med baggrund i hvordan deres fortællinger skilte sig ud fra hinanden, men også i hvordan de med deres udseende kan siges at skille sig ud fra hinanden. Selvom de fra eet perspektiv alle er unge kvinder med indvandrerbaggrund, er de blandt andet rent visuelt højst forskellige. Differentieringen giver også nogle muligheder for at se diskussionen i 2. Kapitel om 'racialiserede' og etnificerede kropstegn i lyset af empirien.

Den grove differentiering giver ikke grundlag for at sige noget generaliserbart om hvilke former for udseende der afføder nedvurderende behandling fra de majoriserede i offentlige rum i Danmark. Men den angiver nogle tendenser, som tages i betragtning i forhold til de kommende kapitlers afsøgning af de unge kvinders relationer til unge mænd, til forældregenerationen og af de institutionelle tilhørsforhold kvinderne har. Det er ni kvinder, der i dette kapitel beretter om nedvurderende forskelsbehandling i offentlige rum i Danmark. For nogle er det enkeltstående hændelser, for andre er det noget der sker jævnligt og noget de er vant til. Dem der både med deres hudfarve, deres påklædning og deres kropslige fremtoning generelt er i stand til at tilnærme de dominerende danske normer for visuel kvindelighed, nemlig M, J og F, synes imidlertid at være dem der kan gå fri for konfronterende, nedvurderende behandling i det offentlige rum. Et andet bemærkelsesværdigt træk er, at kvinder med mørkt brun hud, som med deres *påklædning* tilnærmer de dominerende danske normer for visuel kvindelighed, nemlig D og Q, udsættes for ret markante og personlige former for nedvurderende behandling. Dette giver for mig at se anledning til at påpege vigtigheden af at operere med et begreb om 'racialiseret' forskel i en dansk kontekst. Det er rent kropslige træk, som hudfarve og kroppens form, der danner afsæt for at disse kvinder mødes som 'fremmede', og ingen af disse træk giver anledning til reel etnificeret afkodning.

Det danske samfunds konfliktflader i forhold til 'de muslimske indvandrere', 'de arabiske indvandrere' og 'de problemskabende indvandrere' forekommer anerkendte i den offentlige debat, for så vidt at de italesættes, de benævnes, kritiseres og debatteres. De diskurser der understøtter konflikterne giver, som det er vist i kapitlet, også næring til de forklaringer, respondenterne har, på hvorfor de bliver behandlet som de gør. Som Judith Butler (1997) har påpeget er det at blive underkastet en diskursiv positionering i form af en nedgjort social kategori ikke entydigt negativt. For det første kommer det an på konteksten, for det andet er det overhovedet at have en diskursiv position

forudsætningen for at kunne yde diskursiv modstand. "Resistance must be an effect of the very power it is said to oppose" (Butler 1997: 98). Dette skal ses i sammenhæng Butlers pointe om, at betingelsen for at opnå en subjektposition er at man reproducerer diskursen *i en eller anden form*. Som vi så i eksemplet med T, I og A giver deres kendskab til diskursen omkring den 'onde muslim' anledning til både diskussion og kritik af de samfundsforhold der understøtter den. Dette udvider ikke deres muligheder for at ændre diskursen, men de kan lave grin med den og de kan i fællesskab skabe den ramme at diskursen nok eksisterer, men det gør den på baggrund af en misforståelse forårsaget af fejlinformation. Vi har i Danmark ikke nogen anerkendt diskurs om den 'uduelige, underlegne neger' eller hvad man nu kan kalde den figur, som D og Q konfronteres med. Det er en udbredt opfattelse at racialiserede forskelligheder ikke har effekt i det danske samfund, de ovennævnte figurer handler højst om 'etniske' forskelle. Derfor har oplevelser som D og Q's ingen 'plads' i samfundets fortællinger om sig selv og deres muligheder for at yde verbal modstand er meget begrænsede. D var meget tøvende med at angive en grund til den dårlige behandling. Q pegede på hudfarven, men måtte også tage den grund personligt, da der ikke er nogle diskursive generaliseringer at henvise til. Det skal i den forbindelse nævnes, at hendes forskellighed fra den normative, majoriserede kvindelighed også er racialiseret, idet denne kvindeligheds komponenter også omfatter 'racialiserede' kropslige attributter.

Selvom der altså er en række tilfælde, hvor racialiserede og etnificerede forskelle overlapper hinanden og ikke rigtig kan adskilles, forekommer der altså vigtigt at søge at skille dem ud fra hinanden. I dette kapitel har jeg groft optegnet to akser for visuel forskel: gå med tørklæde / gå uden tørklæde og beigefarvet hud / brun hud. Selvom både det at gå med tørklæde og det at have brun hud viser sig at afføde visuel forskelsbehandling, mener jeg således ikke at de to forskelsakser er absolut sammenlignelige. Der er forskel på om noget er en del af den biologiske krop eller af den rumligt sociale krop. Det handler ikke om at man bare kan tage tørklædet af. Påklædning er, i projektets forståelse, så komplekst indspundet i den rumlige socialitet, at man ikke 'bare' tager noget på eller af. Prieur (2002b: 78) skriver med henvisning til Bourdieu: "De etnisk konnoterte, kropslige distinksjoner er noe av det minst formbare ved oss, og gjennom gjeldende fortolkninger og verdsettelse av disse (...) lægges det sterke begrensninger på enkeltes livsprojekter"

Den minimale formbarhed af de kropslige, 'racialiserede' attributter giver en anden form for udsathed og fysisk

underordning. Man kan tænke sig den situation , hvor det blev straffet med døden at være henholdsvis muslim eller brunhudet. Muslimen kan da nøjes med at skjule sin muslimskhed, den brunhuede må skjule sig.

En anden bemærkelsesværdig tendens i de beretninger der gengives i dette kapitel, er fraværet af en figur som ellers fylder meget i diskursen om unge indvandrerkvinder i Skandinavien. Det drejer sig om den 'undertrykte indvandrer kvinde' (Ålund 1997). I mit materiale er der een der omtaler positiv særbehandling som en form for særbehandling tørklædet kan afføde. Det er F, hvis overvejelser omkring tørklædet vil blive præsenteret i kapitel 8. Jeg vil her blot bemærke at hun frabeder sig enhver form for særbehandling. Ingen af de andre kvinder fortæller om at opleve en særlig grad af f.eks. medlidenhed eller medfølelse i kraft af deres udseende, selvom spørgsmålet de får stillet er det tilstræbt uspecifikt: "Har du oplevet at blive behandlet anderledes på grund af dit udseende". Når man tager i betragtning hvor optagede de majoriserede synes at være af hvor dårligt kvinder med indvandrerbaggrund behandles af deres familier og etniske grupper, forekommer det påfaldende hvor dårligt de behandler disse kvinder. Det er et udtryk for hvordan der kan være markante forskelle på en dominerende diskurs og en dominerende praksis.

Et gennemgående motiv i kapitlets beretninger er, at det er gamle mennesker af begge køn, der udsætter de unge kvinder for nedvurderende behandling. Det rejser et spørgsmål om det mon er muligt at kortlægge sammenhænge mellem hvem der udsætter hvem for etniceret eller racialisert forskelsbehandling. Prieur (2002b: 63) skriver at i hendes materiale havde de unge mænd udelukkende mødt "rasisme" fra andre mænd, mens kvinderne havde erfaringer med begge køn. Man kan formode at de gamle mennesker, som chikanerer de kvinder jeg har talt med, ikke ville vove at behandle unge mænd tilsvarende af frygt for voldelige repressalier. Ligesom kvinderne i Norge ikke nedgjorde de unge mænd. Chikanerer de gamle mennesker mon også voksne og ældre kvinder? Det er ikke til at vide. Dette materiale giver ikke basis for at vurdere om der er tale om f.eks. et aldershierarki.

Når jeg i forbindelse med D og Q's beretninger anfører, at Q's oplevelse af en ret massiv og *vanlig* nedvurderende behandling i det offentlige rum kunne hænge sammen med at hendes kropsform også bragte hende på afstand af herskende idealer for kvindelighed, er det i forlængelse af et spor i afhandlingen, som kredser om hvordan forskellige kvindelighedsformer gør sig gældende i disse unge kvinders liv. Dette spor gennemskæres af

relationer til de majoriserede, til mænd, til forældregenerationen, til etniske og religiøse grupperinger og til institutioner, kvinderne er en del af. Og det har at gøre med både etnificerede, 'racialiserede', kønnede, alders- og klassemæssige forskelle. Det har også at gøre med tøjstil og mode. Jeg vil vende tilbage til det i de kommende kapitler, i særdeleshed i 10. Kapitel: 'Om passende fremtoninger'.

DEL 3. KVINDELIGE POSITIONER MELLEM TRADITIONALITET OG POSTTRADITIONALITET

Denne del af afhandlingen vil påpege og udfolde signifikante tendenser i nogle af de unge kvinders relationer til mennesker der optager dem en del: de jævnaldrende mænd og forældrene, i særdeleshed deres mødre. Hele delen tager afsæt i beretninger fra 8 kvinder der har det til fælles at de kommer fra enten Mellemøsten eller det nordlige Afrika, og at de er bosat eller har tæt tilknytning til boligområder med en høj andel af beboere med samme baggrund. At det er disse 8 ud af de 20 kvinder med indvandrerbaggrund der har bidraget til projektet som indgår i denne del, skyldes at jeg har fundet at deres beretninger korresponderer på signifikante måder. På trods af forskelle i deres etniske baggrund, og at de også bor forskellige steder, vurderer jeg altså at disse kvinders beretninger om mænd og forældre både vidner om sammenlignelige måder at reproducere traditionalitet og om posttraditionelle ansatser i kvindernes egne måder at positionere sig i forhold til sådanne 'traditioner'.

6. kapitel vil udfolde nogle bestemte tendenser i den måde møder mellem mænd og unge kvinder med indvandrerbaggrund i det offentlige rum udvikler sig. Kvinderne beretter på forskellig vis om at blive mødt som løsagtige kvinder eller "ludere" alene på baggrund af deres tilstedeværelse i offentlige rum. Det vil blive udfoldet hvilke normative diskurser der spiller ind i disse møder.

I 7. kapitel vil jeg fokusere på hvordan de samme normative diskurser kan identificeres i kvindernes relationer med forældregenerationen. Der vil imidlertid være et særligt fokus på hvordan kvinderne, mere eller mindre åbenlyst, positionerer sig selv et andet 'sted' end der hvor forældregenerationen ønsker at se dem.

6. KAPITEL: HVAD MÆNDENE SER

I gruppeinterviewet med M, J og F, som var et af de første jeg lavede, fremkom et tema som viste sig at være relevant for mange af de unge kvinder jeg siden interviewede. Det drejer sig om forholdet mellem de unge kvinder og de unge mænd med indvandrerbaggrund i offentlige rum. Temaet fremkom uden mit initiativ i det meget løst strukturerede interviewforløb, men i senere interviews begyndte jeg at bringe det på banen. I interviewet med M, J og F kommer vi til at tale om de unge fyre da J er ved at fortælle hvor hun bor. I forbindelse med en beretning om transporten hen til sine venner erklærer hun at hun "hader bussen

der kører derhen [...] der er så mange udlændinge i!” Hun fortæller videre at hun ikke kan ”fordrage” denne specifikke buslinie. Der er ”alt for mange udlændinge, og især fyre, så står de bag i bussen og så... jeg er mange gange blevet sådan irriteret i den bus faktisk”. Da jeg spørger ind til hvad fyrene siger, fortæller kvinderne i munden på hinanden at det er ”indirekte”: ”Man ved godt de siger: ”aj, hvor noget smukt hår”, eller ’prøv lige at checke hende ud’ eller et eller andet...”. Det kan forekomme besynderligt at hvad der umiddelbart lyder som flirt og komplimenter bliver beskrevet som så ubehageligt og frustrerende som det er tilfældet her. Men når man spørger ind til denne form for relationer, tegner der sig et omrids af en kompleks dynamik kønnene imellem, en dynamik som jeg senere fandt ud af at en stor del af de kvinder jeg talte med, har oplevet at blive en del af i en eller anden form. M fortæller:

M: “..det er hurtigt det der - man vil ikke have de skal tro at man er - man er en eller anden pige som bare er løs på tråden [...] Mange af drengene, ikke, bare det at se på dig, så tror de bare, okay, du er løs på tråden, eller et eller andet. De bedømmer SÅ hurtigt, drengene her, udenlandske drenge, de er så hurtige til at bedømme pigerne, det er bare sådan, okay, så det var sådan... alle [X-kvarterets] piger de er ludere, og alle piger i [Y-kvarteret], ikke, de er ude til klokken 12, og alle piger i [Z-kvarteret], de er... Det er virkelig sådan, der er een ting, hvis du siger du kommer fra [X-kvarteret]: ’Nåh, det er derude hvor I må så mange ting, og det er derude hvor I aldrig er hjemme’ – ’nej, det er ikke lige dér!’” (Alle de tre nævnte boligområder, X, Y og Z, har en signifikant andel af beboere med indvandrerbaggrund).

M giver her nogle bud på hvad det er for nogle grundantagelser de unge mænd spiller ud mod de unge kvinder der færdes i det offentlige rum. Det de ”bedømmer” ved unge kvinder fra de kvarterer der remses op, er knyttet til *hvor* de befinder sig *hvornår*, og hvad de ”må”. Kvinderne dømmes således på at ”de er ude til klokken 12”, de ”må så mange ting”, og de ”er aldrig hjemme”. Aktiviteter uden for hjemmet fremstilles i denne beretning som værende problematiske *i sig selv* for en kvinde, og de knyttes sammen med seksuel promiskuitet.

Sagt med andre ord rummer dette udsagn en beskrivelse af hvad det vil sige at være ”løs på tråden” og være en ”luder” i den diskurs M bliver mødt med. Sammenkoblingen mellem en kvindefigur og en modstilling mellem rummet ’ude’ og rummet ’hjemme’ trækker på hvordan fordelingen af offentlige og private rum traditionelt er kønnet i den heteronormative struktur (Bourdieu 1999: 43). Kvindens rette plads er derhjemme, er hun ude, er hun ’out of place’, hun er ”løs”. Dette er i sig selv ’seksualiserende’, som vi skal se, fordi en kvinde der således er uden for familiens sfære, kan betragtes som værende uden for kontrol – og derfor som

principielt tilgængelig for erotiserede tilnærmelser og seksuelt samvær. Bæreren af denne formodede ukontrollerede, kvindelige seksualitet bedømmes negativt i drengenes diskurs – hun er en luder.

M anerkender som fortæller for så vidt diskursens præmisser da hun ikke anfægter det rimelige i en bebrejdelse på baggrund af en kobling mellem f.eks. ophold uden for hjemmet og seksuel løsagtighed, men derimod anfægter at det skulle være en sandhed om hende eller hendes kvarter: ”nej, det er ikke lige dér!” Det fremgår også af blandt andet et individuelt interview med M at hun bestemt ikke ”må” alt muligt, men selv når hun laver ting hun må for sine forældre, kan det åbenbart holdes imod hende, og andre af de kvinder jeg taler med, at hun simpelthen ikke er derhjemme når hun møder unge mænd i det offentlige rum.

Et bemærkelsesværdigt træk ved J og M’s erfaringer er at de ikke finder at den samme nedgørende bedømmelse af kvinden finder sted i deres mere eller mindre tilfældige møder med mænd i offentlige rum i deres førstelande:

M: ”Dernede, der siger de det på en pæn, sådan - jamen, tit på en sjov måde. Her føler man sig - at man bliver sådan udstillet som sådan et eller andet: ’Ej, ham der, han sagde sådan til mig, det skal han fandeme ikke have lov til’...

Int: Hvorfor det?

M: Fordi at ... det siger man bare ikke [hun taler højt] du går ikke hen til en pige [...] Dernede... Der er det kærligt med ord, sådan, man mødes, ikke, og man kigger på hinanden, og man sender hinanden breve og sådan noget. Her er det bare sådan hvis du svarer ham: ’Åh, she wants me – hvad øhh, vil du have mit telefonnummer?’ Altså sådan - her får de hurtigt den der, øhm, mistanke om: ’Du har fandeme været sammen med alle fyre, for du snakker med mig - så har du snakket med rigtig mange fyre’. Og så står man bare sådan: ’Nej, jeg har ikke snakket med nogen, ikke’, og ’bare fordi jeg snakker med dig så betyder det ikke at jeg snakker med...’ [Dernede] er det mere sådan, en anden måde – det er måske mere sådan en måde piger gerne vil have det, sådan en mere feminin måde; at han kigger på dig, han giver blomster, han sender breve til dig og sådan noget, og musik. Jeg har tit - sådan noget med at de giver sådan en kassette, ikke, og så, så hører vi de sange og sådan noget: ’Det er mine ord til dig’. Eller et eller andet - her er det bare sådan: ’Vil du have mit nummer? eller et eller andet’ - står man bare sådan – ’jeg har ikke bedt om dit nummer! – hvad fanden, ikke, hvad tror du jeg er?’

M beskriver de unge mænds opførsel i Danmark som præget af respektløshed. ”Du går ikke hen til en pige!” erklærer hun – men det gør de – og de tiltaler pigerne på upassende måder, synes hun, blandt andet beskriver hun jo hvordan de meget hurtigt tilbyder deres telefonnummer. Den formodning at pigen ’vil’ noget med den unge mand – at hun er ”løs på tråden”, som M beskriver det i det indledende citat, forekommer overraskende for M: ”Man står bare sådan...” Hvis hun oven i købet svarer ham når han snakker til

hende, er hun tilsyneladende fanget i den løsagtige positionering, den stereotype luderposition: ”Du har fandme været sammen med alle fyre, for du snakker med mig – så har du været sammen med alle”. Her bliver tilgængelighedsmotivet tydeliggjort. Det at hun ikke afviser en konkret samtale, bliver et tegn på at hun generelt ikke er afvisende. J og M fortsætter sammenligningen mellem her og ’dernede’:

J: ”Det er ligesom om de værdsætter een mere i vores lande end de gør her [...] Jeg er jo høj, og så havde jeg høje hæle på, ikke, [da hun var på besøg i førstelandet] og dernede, de er ikke særligt høje, så når jeg går på gaden så folk ikke – [hun fniser] og det var så flovt - de siger hele tiden, de siger et eller andet sådan: ’Rigtigt flot’ ikke, på en flot måde på arabisk, ikke, sådan nogle mænd - også nogle på min bedstefars alder og sådan noget, og de kommer forbi i bilen og kommenterer hele tiden din højde og sådan noget, du føler du er noget specielt. Men her, hvis der er en der siger noget til mig, så føler jeg mig sådan ulækker, plat.

M: Ja, dernede, jamen det er sådan, de ved hvad pigen gerne vil have - her så, så det sådan noget som hvis der er en der siger sådan noget til mig, så er det bare, så får jeg sådan nærmest sådan dårlig samvittighed – ’Hvad fanden har jeg gjort galt? Siden han skal sidde og sige sådan til mig? Han skal fandeme ikke have lov at sige det engang til.’

Int: Okay, så det er næsten, det er lige ved at det at sige noget til en pige, det er faktisk lige ved at være at vise hende disrespekt?

M: Ja, altså, men, ja, hvis du...

J: De vil aldrig noget godt.

M: Man ved godt: han siger det til mig og han mener at ’Okay måske kan vi finde ud af et eller andet sammen’, men så er det kun det, så er det ikke noget andet, og det er det som, som vi går efter, f.eks. Men dernede ved man godt, hvis han kigger på mig, så vil han noget, så er det også sådan at så kommer han hjem til forældrene, og så vil han have pigen og sådan noget - men her der er det bare sådan: ’Nej, han skal ikke have lov til at sige noget som helst til mig!’

J beskriver altså at i den positionering hun vikles ind i i gaderummet i Danmark, føler hun sig ”ulækker” og ”plat”, og denne beskrivelse matcher klart hendes følelsesladede tonefald da hun fortæller at hun ikke kan fordrage at køre med den bus. Der er tydeligvis et stort ubehag knyttet til dette spil for hende som handler om at hun bringes til at føle ’sig’ frastødende, ikke- anerkendt – eller miskendt i luderens billede.

M fortæller at hun får dårlig samvittighed: ”Hvad fanden” har hun ”gjort galt” siden han kan se hende på denne måde. For hende giver den stereotype rolleforventning hun mødes med, altså også anledning til selvkritik, hendes position bringes i tvivl: ”Hvad tror du jeg er?”. Denne påtrængende ambivalens i forhold til de positioneringer de unge kvinder udsættes for synes netop at hænge sammen med at de ikke fuldstændig kan afvises.

Der synes at være en skamfuldhed involveret som netop fungerer i kraft af kvindernes egen anerkendelse af positioneringens relevans. Skeggs (2001: 123) citerer Bartky for denne beskrivelse af skam: "Shame requires the recognition that I *am*, in some important sense, as I am seen to be"¹. Luderfiguren spejles ind i kvindernes tilstedeværelse idet de selv principielt anerkender dens berettigelse. Dette kan hænge sammen med flere faktorer som vil blive undersøgt i dette og det kommende kapitel. Dels synes mødet med mændenes blikke at være præget af en åbenhed over for hvad de ser, fordi de interesserer sig for – og nyder – visse former for samvær og samspil med unge mænd. Dels synes luderfiguren at være en del af en bredere ramme for betydningsdannelse som også forældregenerationen er en del af, og som skelner ganske skarpt mellem den 'ordentlige' pige eller kvinde som bliver genstand for en positivt, anerkendende genkendelse, og så luderen som er den nedvurderede, skadelige, men tydeligvis også vældigt genkendelige kvinde.

Mange af kvinderne der har deltaget i dette projekt, tegner i deres fortællinger omridset af mindre 'samfund' i samfundet som de er omfattet af, og hvor opmærksomheden omkring hvorvidt de er ordentlige eller ludere, forekommer så omfattende at man kan spørge sig selv om disse små 'samfund' blandt andet konstitueres gennem denne fælles interesse. Det vil jeg vende tilbage til i kapitel 7. Her vil jeg i første omgang konstatere at luderfiguren, som modbillede til den ordentlige kvindelighed, synes at være en integreret del af de rumlige socialiteter som disse kvinder er positioneret indenfor – den er absolut velkendt. Ubahaget indtræffer, for J og M, idet dette billede spejles ind i deres krop. Skeggs (2001: 123) skriver videre om skam:

"Shame involves a recognition of the judgements of others and awareness of social norms: one measures oneself against the standards established by others"

Det er vigtigt at lægge til at disse standarder i dette tilfælde indebærer en nedvurdering af J og M's aktuelle tilstedeværelse i det offentlige rum. Silverman (1996: 20) hævder at ingen kan holde ud at være fuldt og helt i et billede der ikke er elskeligt ("lovable"). Den form for sethed de finder sig i, 'splitter' deres selv-følelse mellem det ordentlige og det "ulækre", det "platte". De føler skam. Blandt andet.

M udtrykker også vrede over de unge mænds opførsel, og gennem sammenligningen med mændene i hendes førsteland

¹ Skeggs refererer til Bartky, S.L. (1990): *Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression*. London: Routledge

etablerer hun et vægtigt udgangspunkt for kritik, fordi det kan siges at anfægte relationernes traditionelle forankring. Sammenligningen ansporer også til at dette samspil mellem de unge mænd og kvinder med indvandrerbaggrund, som vil blive optegnet i kapitlet, ikke betragtes som udtryk for kulturelle praksisser specifikt forankret i førstelandet. Snarere må det tilnærmes som en tendens blandt unge der er knyttet til en indvandringshistorie i Danmark – hvilket selvfølgelig også i et vist omfang involverer førstelandets traditioner.

I de kommende afsnit vil jeg således, på basis af respondenternes beretninger, tilnærme den skitserede type relationer mellem unge kvinder og mænd som situerede praksisser og udlede væsentlige begreber og tendenser.

SPØRGSMÅLET OM RESPEKTENS GENSIDIGHED

En del af kvinderne oplever at deres møder med unge mænd i det offentlige rum er præget af at den høflighed de svarer med når de tildales, bliver forstået som en opfordring til yderligere tilnærmelser. Også når der er tale om en høflig afvisning. J fortæller om en situation ved et busstoppested hvor en ”udlænding” begynder at snakke til hende om hvornår bussen kommer og den slags. Hun fornemmer han ”vil et eller andet med den samtale”, så hun undlader at ”give ham ansigt”: ”Du skal ikke sådan vise noget, for så tror de du er interesseret, og så kommer – så bliver du ikke fri for dem – så det gjorde jeg *ikke*”. Men manden blev ved at snakke til hende. Efter et stykke tid siger han så: ”Bare rolig, jeg vil ikke noget, jeg er gift”, hvilket får J til at føle sig ”lidt roligere”. Det var en fejltagelse. Manden står af bussen med hende, bliver ved med at følges med hende og spørger om hun vil have hans telefonnummer. J oplever situationen som vældigt anmassende og forarges over tilnærmelsen når nu han er gift. M bemærker til denne historie at det jo ikke er alle der opfører sig på den måde:

M: ”En dreng med stil heroppefra – en dreng der egentlig er en ordentlig en – han kan ikke finde på at sige sådan noget til en pige [...] En dreng som virkelig har selvspekt, han siger ikke sådan noget til en pige. Fordi man ved – så tænker han jo også på ’hvad fanden tænker hun om mig hvis jeg sidder og siger sådan til hende’, ikke, så der er forskel på hvem det egentlig er der siger det...”

Fra M’s beskrivelser af at fyrene i førstelandene ”ved hvad pigerne gerne vil have”, og af at en fyr ”med stil” bekymrer sig om hvad pigen tænker *om ham*, kan tegnes et billede ’i negativ’ af hvordan hun oplever at fyrene uden ”stil” er i Danmark: De ved *ikke* hvad pigerne vil have, og de bekymrer sig *ikke* om hvad

pigerne tænker om dem. På sin vis tegner der sig to typer relationer.

Den ene type er præget af en ligeværdighed der kommer af at man gensidigt respekterer hinanden, hvilket kommer til udtryk ved at begge parter ønsker at den anden skal synes godt om vedkommende – den andens holdning til een tillægges værdi. Den anden type relation kan siges at være præget af uligeværdighed, da der ikke synes at være denne gensidige respekt, og da drengenes uvidenhed om hvad ”pigerne gerne vil have”, tilsyneladende blandt andet bunder i at det ikke interesserer dem – de bekymrer sig ikke om det. Men pigerne bekymrer sig om hvordan drengene ser dem, og det synes at betyde noget om de viser dem respekt. Da jeg spørger ind til hvordan fyre ”med stil” viser respekt, svarer M:

M: ”Det er – jamen, så siger de ikke noget – så ved man at ham der, han - du kan godt se det på den måde han kigger på dig, ikke. Du kan se det på ham, du kan se det på drengen, om han - hvad hedder det nu - om han - om han bare viser respekt, eller om han bare kigger op og ned ad dig og virkelig bare, øh, har tænkt sig at sige et eller andet til dig.”

Respektfuldheden ligger i blikket. Den ”måde” fyren kigger, afgør om M føler sig respekteret eller ej. Blikket får betydning for hvordan hun føler sig, og et element heraf er blikkets bevægelse hen over hendes krop – om han ”bare kigger op og ned ad dig” eller ej. Respektens gensidighed synes samtidig at komme i stand i kraft af at han også bekymrer sig om hvad *hun* ser når hun ser på ham.

Gensidigheden forekommer at være noget af det der vakler i de udvekslinger som virker frustrerende på kvinderne:

J: ”Men det er svært for os nogle gange med drenge, fordi hvis de siger noget til dig, og du ikke svarer, så er du kostbar eller dum eller et svin eller sådan et eller andet, og HVIS du svarer, så er du lige pludselig billig, man ved ikke hvordan man skal forholde sig sådan [...]...fordi mange, ikke, de kan også være så falske - åh de er søde mod dig - så man ved aldrig, jeg kan ikke stole på nogen. Man ved ikke hvad de siger bag din ryg, måske prøver du at være deres veninde, men så tror de, så er man lige pludselig billig eller sådan noget. Man kan ikke, man skal rigtig passe på hvad man gør...”

M: du kan ikke bare gøre noget uden at tænke på hvad der følger efter det.”

Relationerne synes at være præget af en dobbelttydighed som opstår ved at mændenes positionering af kvinderne er ustabil. Det vil vi vende tilbage til i det følgende. J fortæller lidt senere at hun godt må have danske drengevenner for sin mor, hvorimod denne ikke er meget for at J har mandlige ”udlændinge” som venner:

J: ”Ikke fordi de er udlændinge, men fordi hun føler at hvis jeg gik med en udlændingedreng, så ville han tænke noget grimt om mig, men den danske han

er vant til det, så han vil ikke tænke noget grimt om mig, så det har hun ikke noget imod.”

NYDELSE OG KONTROL

Jeg skrev tidligere at flere af de kvinder der fortæller om ubehagelige situationer med unge mænd, også på forskellig vis giver udtryk for at de nyder og interesserer sig for visse former for samspil med det modsatte køn. Jeg foreslog også at netop derfor blev de ramt af luderfiguren. Som seksualiseret kvindefigur trækker den gennem forvrængning og nedvurdering på noget de gerne vil.

Uden at det er noget de nødvendigvis udtaler sig særligt direkte om, er det tydeligt at mange af disse kvinder nyder og nærer et spil mellem kønnene. Det fremgår af den måde de snakker om ”drengene” - med og uden stil, og af at de værdsætter den positive opmærksomhed når de får den. Det kan også tolkes af den måde de ser ud til, med deres udseende, at appellere til positiv, kønsspecifik opmærksomhed. Ubehaget er nærliggende når et spil, de altså i nogle former nyder at tage del i, slår over i en relation der degraderer dem. Blandt andet i kraft af en stereotyp fortolkning af denne nydelse.

Jeg vil i det følgende præsentere hvad F fortæller om almindelig, dagligdags deltagelse i forskellige former for samspil med unge mænd for at give indtryk af hvordan nydelsen og de ’kønnede’ udvekslinger opleves og praktiseres. Efterfølgende vil dette blive relateret til F’s bestræbelser på at holde denne del af hendes tilværelse under kontrol. F fortæller, i et individuelt interview, om hvordan hun forbereder sig til en dag hvor hun skal ned i byen:

F: ”I går så var jeg forberedt, så havde jeg forberedt mig til i dag, jeg vaskede mit hår og gik i bad og sådan noget, for jeg ville gerne se godt ud i dag, fordi at, øhm, det bliver godt vejr i dag. [Hun griner lidt]. Og så, også fordi jeg skulle ned i byen efter skole.”

Hun fortæller hvordan hun om morgenen gør sig i stand, lægger makeup, tager tøj på hun specielt godt kan lide osv. Som tidligere nævnt har F en tøjstil der falder helt inden for det normaldanske. Samtidig fremstår hun som elegant og ’med på noderne’ uden at tøjet bliver decideret stramt og ’kropsafslørende’. Hun fortæller om byturen:

F: ”Så skulle jeg ned i byen i dag for at hente mine billeder [...] og så - hvad var det jeg skulle - så gik jeg oppe i [et stormagasin]. Jeg skulle mødes med min veninde som havde terminsprøve i dag, som jeg ikke kunne se. Så sagde hun bare: ’Kom op i [stormagasinet] og snak med mig og sådan noget, jeg er på arbejde’. Så kom jeg så op til hende, så snakkede jeg med hende lidt. Og så - der er en vagt derinde, han er rigtig pæn [vi griner]. Men han var der ikke i

dag, ja, og så gik jeg bare ud, så gik jeg ned på [A-torvet]. Så mødte jeg en af mine gamle veninder, eller een som jeg ikke snakker meget med. Hun er også - hende der har gået i [vores klub]. Vi kom op at skændes [engang...] og siden da har vi ikke snakket sammen...Men selvfølgelig siger vi 'hej' og sådan noget, hun går også - vi har [nogle fag] sammen. Vi snakker ikke sammen mere. Men før i tiden var vi meget ude sammen og på cafeture og sådan noget, det gør vi ikke mere. Og så kom jeg hjem...

Int: Men du mødte hende bare sådan tilfældigt?

F: Ja, jeg mødte hende tilfældigt inde i en butik [...] Så gik vi sammen op mod [torvet] – mod busserne. Og øhm, så dengang vi kom forbi sådan et kryds, skulle over vejen, så var der en bil, ikke, jeg ved ikke hvem det var, sådan en bil - de skruede helt op for musikken, og så gik vi så, og så kiggede jeg lige sådan lidt. Så sagde hun: 'Nahh, du kiggede efter de der, ikke?'. Så sagde jeg bare: 'Gu gør jeg ej, jeg ved ikke - jeg kunne ikke engang se hvem det var!', fordi at sådan lyset ramte ned i - man kunne ikke se sådan – jeg sagde: 'Jeg kunne sgu da ikke se hvem det var' og sådan noget - 'Jamen alligevel, du kiggede på dem, de vil gerne ha' - du vil gerne have de skal se dig, og sådan noget', så sagde jeg: 'Ja, ja, okay' [hun griner]. Men, jeg ved ikke. Nogen gange så kan man kigge efter de fyre der kører rundt i de der biler der med musik og sådan noget".

Dette interviewforløb rummer flere beretninger om hvordan F interagerer med unge mænd. Der er vagten i stormagasinet der er "pæn", som synes at være en af attraktionerne ved at besøge veninden på arbejdet. Men som desværre ikke var der. Og der er dem hun bestemt *ikke* kender, men som hun alligevel kommer til at give opmærksomhed - i bilen med høj musik.

Ud over nydelsesaspektet ved at være i byen, ved at se på pæne fyre og ved flirten som mulighed er gengivelsen af kvindernes diskussion i forbindelse med den højtspillende bil et interessant aspekt ved forløbet. F's bekendte driller F med at hun kiggede efter bilen, og hendes bemærkninger giver indtryk af et perspektiv på den slags kiggeri som bestemt ikke er F ukendt. F benægter på afslørende vis at have kigget ved at hævde at hun ikke kunne se hvem det var. Veninden fastholder at F kiggede, og at F "vil gerne have at de skal se" hende. F ender med at indrømme. Det blik-der-gerne-vil-ses er et inviterende blik, og det er et blik der kan resultere i øjenkontakt. Det indgår gerne i en kønnet - om ikke erotiseret - udveksling af opmærksomhed.

Sådanne udvekslinger er ikke ganske i overensstemmelse med de måder F bestræber sig på at være ordentlig. Hun fortæller således lidt tidligere i interviewet om sin religiøse praksis da jeg spørger hvor religiøs hun føler sig. F fortæller at hun har dårlig samvittighed over at hun ikke beder, at hun i det hele taget føler samvittighed over for Allah. Hun fortæller desuden at hun faster, at hun ikke spiser svinekød, at hun ikke bander Gud, og at hun tror på Allah. Hun fortsætter:

F: ”Jeg laver ikke nogen synd - nogen syndige ting - altså noget jeg ikke må, sådan være sammen med en anden [gå i seng med] eller sådan nogle ting, det gør jeg ikke. For der tænker jeg meget sådan: ’Årh, det må jeg og sådan noget’. Det tænker jeg faktisk... Også sådan, der står også i Koranen: hvis du ki – du må ikke engang kigge en mand i øjnene, fordi det kan betyde meget egentlig, bare det der blik - blive ved med at kigge dig i øjnene. Det kan måske give dig sådan – lyst eller sådan noget. Så mange gange, hvis jeg er sammen med mine veninder eller sådan noget, hvis der er en eller anden der kigger på mig, så, hurtigt, jeg fjerner hurtigt blikket og sådan noget. Det skal jeg, det - jeg kan bare ikke - jeg tænker bare sådan: ’Ej, det er sådan’, især hvis det er en pæn en eller sådan noget. Men nogen gange så kan man ikke lade være med at kigge, men så, så skal man hurtigt fjerne blikket igen. Og det er bare sådan - det ved jeg ikke - min søster, hun gør det, ikke, og jeg siger bare: ’Hvordan fanden kan du og sådan noget’ [hun griner]. Sådan helt vildt underligt, men det ved jeg ikke...

Int: Altså hvordan kan hun i forhold til at det - at det må man ikke, eller...?

F: Ja, i forhold til at – både i forhold til at man ikke må, og i forhold til at hun bare kan gøre det sådan, hun ikke er flov. Altså, jeg bliver hurtigt genert hvis der er nogen der kigger mig i øjnene eller sådan noget. Det gør hun ikke sådan, det er sådan helt vildt underligt.

Int: Ja... [begge griner lidt] ...ja, så det - [religionen] fylder egentlig noget for dig som sådan, bare hvordan du i det hele taget gør.

F: Min personlighed, det er også sådan, hvad jeg gør...”

At handle på den rette måde og være ordentlig i henhold til sine religiøse standarder indebærer for F, i forhold til mænd, både regulær seksuel afholdenhed før ægteskabet, og at hun afholder sig fra visuel kontakt med mænd. For øjenkontakt kan måske give ”lyst” (i øvrigt et kerneeksempel på visualitetens taktilitet). At disse idealer har at gøre med hendes selvfølelse, og at hun derfor personligt kritiseres når hun tages i at invitere til øjenkontakt, understreges med den sidst citerede replik. Personligheden er også ”hvad jeg gør”, og det handler altså også om hvad folk ser mig gøre – her er vi tilbage ved skammen ved at se sig selv som andre ser een. Her er adfærden i forhold til situationer der er potentielt erotiserede og seksualiserede, tilsyneladende særligt væsentlig.

Som vi tidligere har været inde på, er det seksualiserede, i den køns-diskurs som disse kvinder fremstiller disse oplevelser i forhold til, et meget bredt spektrum af mulige handlinger når det drejer sig om kvinder i det offentlige rum. Kvinden i det offentlige rum forstås som værende uden for familiens kontrol. Derfor er hun principielt seksuelt tilgængelig, og alle hendes handlinger synes at være sigende i forhold til denne tilgængelighed.

Diskursen har en række træk til fælles med diskurser om ære og skam som er knyttet dels til Middelhavslandene og dels

specifikt til Mellemøsten (Pitt-Rivers 1965, Khader 2003)². Pitt-Rivers kortlægger, med udgangspunkt i studier i Andalusien i Spanien, en ære / skam-struktur hvor den kvindelige ære, som også er omdrejningspunktet for hendes skam, er hendes seksuelle 'uplettethed', hvilket for ugifte kvinder vil sige at de er jomfruer (Pitt-Rivers 1965: 42).

"An honourable woman, born with the proper sentiment of shame strives to avoid the human contacts which might expose her to dishonour; she cannot be expected to succeed in this ambition, unsupported by male authority" (Pitt-Rivers 1965: 46).

Her tematiseres kvindefiguren som værende ude af stand til at kontrollere sig selv, hun er afhængig af mandlig 'støtte' for at holde sig ærefuld. Khader skriver om mellemøstlige forhold som er meget lig dem Pitt-Rivers optegner:

"Når man taler om kvindens seksuelle opførsel, skal man hele tiden tænke på, at det i høj grad handler om, hvordan hun opfører sig over for mænd generelt" (Khader 2003: 153)

Når det drejer sig om det offentlige rum, sættes der stort set "lighedstegn mellem en kvindes sociale og seksuelle adfærd over for mænd", fortsætter han. Når F altså begrænser ikke bare sin kropslige, men også sin visuelle kontaktflade i forhold til mænd uden for familien i det offentlige rum, kan det forstås ud fra det forhold at hendes ære, hendes ordentlighed som menneske er tæt forbundet med at hun er kropsligt 'uberørt' – også i visuel forstand. Selve det at lysten opstår, er problematisk, påpeger F.

Det blik M beskrev i det foregående afsnit, som bevæger sig op og ned ad en kvindes krop, er en berøring i betydningen kontakt som kan afspejle en forbudt nydelse. F bestræber sig på at kontrollere og minimere sin deltagelse i samspil der giver anledning til sådan nydelse, samtidig med at hun opsøger og nyder det. Det er en balancegang som nok kan forstyrres af bastante, stereotype positioneringer som luder. E, som præsenteres i det kommende afsnit, går på den samme line, men hun må siges at være både mere vovet og mere anfægtet end F.

NYDELSSENS DILEMMAER

E's familie kommer fra Mellemøsten og hun går i folkeskolen. Hun går i en klasse hvor der kun går piger for at

² J. G. Peristiany (1965) skriver i introduktionskapitlet til *Honour and shame. The Values of Mediterranean Society* p. 9 (se litteraturlisten under Pitt-Rivers 1965) om sammenligneligheden af tankemåder knyttet til Middelhavsområdet i sin helhed: "In this context it is the comparison of the male-female relationship and that of the role of the sexes within these societies that points both to the significant analogies and to the equally significant differences".

imødekomme ønsker fra piger der måtte ønske denne klasseform. Da jeg spørger hende hvad hun godt kan lide ved det tøj hun har på denne dag, svarer hun:

E: jeg ved det ikke, altså, jeg kan godt lide cowboybukser, og så i morges, der kunne jeg ikke rigtig finde en trøje, så tog jeg bare et eller andet på, ... så, selvfølgelig var det ikke [mumler], så tog jeg bare en eller anden jakke på. Så det var ikke sådan: 'Nej, det her det passer sammen, det her det passer sammen', det tænker jeg ikke – når jeg tager i byen og sådan noget, så tænker jeg selvfølgelig på det. Men fordi det er kun for skole, og især når der ikke er drenge, så er man sådan lidt mere ligeglad.

Int: Okay, så bruger du mindre tid på at tage tøj på nu end hvis du gik i klasse med nogle drenge.

E: Ja, jeg kan lige så godt være ærlig [hun griner].

E bærer stramme cowboybukser og en tætsiddende, nedringet bluse da jeg møder hende. Hendes ret store brysters form ses tydeligt igennem blusen og i dens udskæring. Hendes store hår er løst. Hun bærer en gennemført makeup hvor øjnene er fremhævet med mørke streger. E udtrykker direkte det forhold at påklædningen hænger sammen med den rumlige socialitet den skal være en del af – og drenges tilstedeværelse er noget der har afgørende betydning for hvor meget hun går op i sin påklædning.

E investerer altså tid og energi i at optimere sit udseende i forhold til interaktioner med drenge. I det gruppeinterview hun deltog i, bidrog hun også – i en jokende tone - med begejstrede bemærkninger til nogle af de billeder af kønne unge mænd vi snakkede om – om jeg ikke havde hans telefonnummer osv. E udtrykker nydelse ved synet af smukke unge mænd og åbenlys interesse i at de skal nyde synet af hende. Ikke desto mindre har også hun besvær med at finde ud af hvordan hun skal forstå og tackle nogen former for tilnærmelser hun oplever fra unge mænd i det offentlige rum, og hun har også erfaret at hun risikerer dårlig og respektløs behandling i den forbindelse.

I begyndelsen af interviewet hvor vi snakker om hvorvidt hun ønsker at blive gift, hvilket jeg vil vende tilbage til i kapitel 9 om 'Parforhold og ægteskab', ytrer hun som et af sine tvivlspunkter at hun ikke ved hvordan hun skulle kunne stole på en mand. Hun har kendskab til mange gifte mænd der udnytter kvinder, fortæller hun. Jeg spørger hvad hun mener med "udnytte":

E: "... Jeg har, jeg har set så mange fyre, jeg har mødt så mange fyre hvor de er gift, og så er de stadig efter andre piger.

Int: Hvordan, møder du dem, eller finder du ud af det fordi de for eksempel er efter dig?

E: Ja, det sker tit, hvor der kommer nogen hen til mig: 'Ej, jeg synes om dig, kan jeg ikke få din telefonnummer' og sådan noget, og – selvom jeg ved han er gift. Fordi jeg har snakket mange gange med hans kone, eller så kender jeg

hans kone, eller mine søstre gør, eller et eller andet - så er det bare sådan, jeg vil slet ikke have noget med det at gøre. For jeg tænker selv 'tænk hvis det i stedet for var mig der var hans kone'.

Int: ja, ja klart.

E: Så det er faktisk meget svært at finde, hvis altså, en udlænding.

Int: Hvorfor tror du mændene er sådan?

E: Det er fordi jeg har oplevet så meget.

Int: Ja, men hvorfor gør de det?

E: Jeg ved det ikke. Jeg tror de bare har det sådan, de får ikke nok af piger, det tror jeg virkelig, fordi, de tænker sådan, åh, de fleste de tænker sådan 'okay, nu er vi gift, vi har fundet den rette, jeg har fundet en god pige, så kan vi lige så godt nyde vores liv nu, med andre piger, så vi prøver lidt af hvert'... Jeg tror det er sådan de fleste de tænker. Eller der er mange - de har selv sagt det..." [i7]

E har altså selv hørt mænd fortælle hvordan de nyder livet når de er gift, og hun har været udsat for den tvetydige ære det er at blive opfordret til at have en affære med en mand som under ingen omstændigheder vil noget blivende med hende. Det samme har J oplevet, som vi har hørt, og A og I vil i det kommende afsnit give tilsvarende beretninger på det punkt. Det er en tvetydig ære fordi E's 'uformelle' relation til ham ville sætte *hendes* fremtidige muligheder for overhovedet at blive gift på spil. Da jeg spørger hende om muligheden for at have seksuelle relationer svarer hun således blandt andet: "... jeg skal være jomfru hvis jeg bliver gift. Og hvis jeg gør det [har samleje], så tror jeg, jeg ville ødelægge min fremtid på en måde, for så ville jeg aldrig finde en mand der ville giftes". Den positionering en fyr åbner for hende ved at foreslå en udenomsægteskabelig affære, er genstand for disrespekt og eksklusion – tilsyneladende muligvis fra selv samme fyr. Denne tvetydighed på flere niveauer skinner igennem en del af E's beretninger.

POSITIONENS USIKKERHED

Da jeg i forbindelse med påklædning spørger E hvordan hun tror hun bliver set, fortæller hun blandt andet:

E: "Nogen gange føler jeg de ikke – de følger efter een og siger sådan...

Int: Hvem er det der gør det?

E: De fleste udenlandske fyre... jeg oplever det ikke så meget med danskere - faktisk ikke - det er ikke så tit.

Int: Men de følger efter: 'ej, kan jeg lige få dit telefonnummer' og sådan noget?

E: Men ellers er der selvfølgelig nogen der kigger bare sådan lidt mærkeligt på en... man ved det heller ikke sådan rigtigt fordi - jeg synes de udenlandske fyre, de kigger efter hvem som helst, det synes jeg de gør... For eksempel, jeg har en ven, hvor han nogle gange ser en pige: 'Prøv lige at se hvor hun er grim, mand', og så når hun kommer forbi: 'Hey, hva så smuk!' [hun griner]. På den måde, så man ved ikke om de mener - når de følger efter een, om de

synes - når de siger ting: 'Ej jeg synes om dig og sådan noget', man ved bare ikke om de mener det". [i16]

E oplever altså at selv fyre som hun kender, er svært gennemskuelige i deres intentioner og interaktioner med hende og andre kvinder. Den udnyttelse hun fortæller om, kan ud fra disse beretninger forstås sådan at de unge mænd E taler om her, meget ensidigt positionerer de unge kvinder i deres omgivelser som rolleindehavere i et bestemt spil. Rolleindehavere i den forstand at det ikke er de unge kvinder som individer der synes at være den egentlige genstand for interessen.

Den fortælling om magten der kan ligge i brugen af ordet "udnytte", kan forstås sådan at fyren opfører sig som om han ikke behøver at vise kvinden respekt, ikke behøver at bekymre sig om hendes ønsker og hendes rygte. Denne fortælling korresponderer med M's beskrivelser af forskellen på unge mænd med og uden stil. Dem uden stil opfører sig som om de ikke ved hvad kvinder vil have, og det interesserer dem heller ikke.

E fortæller at hvis fyren har lyst, spiller han op til en kvinde, og han kan 'gøre' hende grim og smuk efter forgodtbefindende. Denne oplevelse af at udseendet – og dermed ens tilstedeværelse - kan bringes 'i skred' mellem det attråværdige og det frastødende i dette spil, uden at hun kan få øje på sin indflydelse på denne forandring, bliver tydelig i følgende beretning som ligger i forlængelse af det sidste citat:

Int: "Hvor oplever du at de følger efter dig?

E: Det er et eller andet sted hvor der er mange udenlandske fyre... når jeg er på arbejde, der kommer også rigtig mange ind til mig

Int: [...] Generer det dig nogen gange?

E: Det gør det, nogen gange kan det blive for meget. Hvis der kommer en hen til dig, 'ej kan vi ikke - jeg synes om dig, kan jeg ikke få dit telefonnummer?' eller sådan noget, 'nej, det må du ikke', så efter to minutter så kommer hans ven, og så efter to minutter så kommer en anden ven, så føler man bare sådan lidt, er jeg b - ser jeg virkelig så billig ud, siden de kan finde på at komme så mange, nogen gange hvis der kommer en, så kommer der en hel masse efter hinanden.

Int: Ind i butikken? [hvor hun arbejder]

E: Eller når man bare står ude eller sådan noget, hvis der er en, så lige pludselig kigger du omkring dig, så er der bare rigtig mange, 10 eller sådan noget, så føler man så: 'Okay ser jeg lidt billig ud siden de gør sådan?'

Int: Så det får dig egentlig til at føle dig billig hvis du får...

E: Ja, det kommer selvfølgelig an på, på hvilken måde de spørger, og hvad de gør... F.eks. der hvor, der ham der er gift og sådan noget, så kommer han hen til mig, og han sagde det samme, om vi ikke kan, om vi ikke skal lære hinanden at kende og sådan noget, han ville have mit nummer... og så - jeg ved godt han er gift, så tænker jeg bare - 'okay, han vil sikkert lære mig at kende bare for at - bare f - bare for at måske have det sjovt eller for sex skyld

eller sådan noget, for han har jo en kone, hvad skal han bruge andre til?' Så det jo det, der føler jeg bare sådan 'okay, ser jeg billig ud? Sidder de og tænker sådan? ... men jeg ved godt jeg ikke er det, så er det sådan - tænker ikke så meget på det'.

Det ligger jo direkte i betegnelsen "billig" at man ikke behøver at give særligt meget for at få det der er billigt. Og at det ikke tillægges nogen særlig værdi. Den massive mængde 'tilbud' E beskriver at hun i nogle situationer udsættes for, forringer hendes 'værdi' fordi det udsletter enhver forhåbning om at fyrene har en personlig interesse i hende. Det merkantile ordvalg har også forbindelser til den stereotype luderfigur. Andersson (2003: 145) påpeger hvordan der både i hendes undersøgelse blandt unge kvinder i en multietnisk bydel i Sverige og i andre undersøgelser blandt europæisk ungdom er en tendens til at forbrugssamfundets sprogbrug finder vej til seksualitetens område. Andersson skelner således mellem hvem der bliver omtalt som varer, og hvem der bliver omtalt som forbrugere i 'seksualitetens økonomi'.

I Anderssons studie er der også en anden korresponderende tendens som flytter fokus fra den enkelte ombejlede kvinde som attraktivt individ. De piger Andersson taler med, har således en tendens til at mene at drengene slet ikke spiller op fordi de synes kvinderne er uimodståelige. Det handler derimod om at drengene ønsker at opnå noget de kan fortælle om til de andre drenge, og dermed opnå status i drengegruppen (Andersson 2003: 142). E fortæller lidt senere om en lignende fornemmelse:

E: "Hvis en fyr han virkelig gerne vil have en pige og sådan noget, så siger han til sine venner: 'Ej, hold jer væk' og sådan noget, ikke?' Men nogen gange kommer de sådan alle sammen samtidig, og det er bare sådan: 'Okay skal vi se hvem der scorer hurtigst, skal vi se hvem der scorer hende først', ...Men selvfølgelig der er også mange andre hvor de så, hvor de så siger: 'Årh, hold jer væk' og sådan noget, det prøver jeg også tit, det oplever jeg tit".

E oplever altså i høj grad at hendes position i samspillet med drengene er ganske uforudsigelig. Flirten og den personlige tiltrækning mellem kønnene nyder hun at spille sig selv ind i, og det forekommer faktisk at være noget der fylder meget for hende som menneske, hvilket også forklarer hendes 'vovethed' både hvad angår påklædning og kontakter til unge mænd. Det er imidlertid et spil med klare faldgrupper og hvor ubehagelige, nedvurderende oplevelser er en ret omfattende dimension.

E diskuterer med sig selv hvor meget den ustabile dynamik i relationen til de unge mænd betyder for hende. I det forrige citat beskriver hun sin tvivl om hvorvidt hun ser 'billig' ud ret indgående, hun gentager denne overvejelse 'ser jeg billig ud?' flere gange. Men hun afslutter beretningen "... men jeg ved godt jeg ikke

er det, så det sådan - tænker ikke så meget på det". Det virker som om at hun i tilbageblikket kan trække på sin viden om ikke at være billig, men i de konkrete situationer presser følelsen sig på, hvilket minder om J's og M's fortællinger ovenfor om hvordan de føler sig i lignende situationer med lignende positioner.

FAMILIEN GØR EN FORSKEL

A er en af dem som jeg bringer temaet omkring unge mænd i offentlige rum op overfor, og det vækker straks genklang hos hende. A's førsteland ligger i det nordlige Afrika. Hun bærer almindeligvis ret løstsiddende tøj: nederdel og jakke, og højhælede sko eller støvler. Hun går med tørklæde, bundet under hagen, som præcist matcher farverne i hendes øvrige påklædning. A har oplevet tilnærmelser både ved busstoppesteder, i busser og i indkøbscentre, og det er hendes erfaring at det er mange forskellige mænd, "afrikanere" og "arabere", men reglen er at de ikke respekterer en afvisning. A fortæller om grænseoverskridende forløb hvor 'bejlerens' attitude forekommer overordentlig respektløs:

A: "Nogle [folk fra førstelandet] siger et eller andet: 'Hvad hedder du' - det første de siger, er: 'Må jeg gerne sidde der?' 'Okay, så sid', det er da ikke min stol vel?

Int: Nej.

A: 'Så, sid'. Så efter det: 'Hvad hedder du?' - æh, først så siger du: 'Må jeg sidde?' og så snakker du allerede: 'Hvad hedder du?' - okay: 'Jeg hedder den der', ikke også. Så stopper det lidt, så siger han: 'Hvor bor du henne?' eller sådan noget. Åh... Så siger han bagefter: 'Kan jeg få dit telefonnummer eller din e-mail?'. Åh... første gang du ser ham: 'Må jeg sidde her?', *hallo!* Så må du flytte lige nu.

Int: Men hvad siger du til dem?

A: Jeg siger til dem at jeg har - at 'Du kan ikke få mit telefonnummer', 'Jeg har ingen telefon' - han skal ikke have mit telefonnummer [...] De snakker bare løs igen. De hører aldrig efter. Siger bare: 'Okay, hvad så, det kan godt være os to sammen, det kan godt være at din kæreste han ikke ved noget om det, og vi kan godt gøre det alligevel'. Hvordan kan det være? Hvad fanden tænker de på? [...]

Int: Bliver du nogen gang sådan sur på dem, så du taler surt til dem?

A: Ja. Eller nogen gange går jeg bare fra den der stol hvor de sidder, hvis der er en eller anden stol bagved. Men de kommer alligevel: 'Hvad er der galt?, undskyld, undskyld', de siger undskyld. 'Okay, du må ikke tale til mig mere', 'okay, undskyld'. Og så lige pludselig når nogle sekunder er gået: 'Øh hvad så?', igen. Neej, jeg kan bare ikke lide det".

Da jeg spørger A om hun synes det er for meget, svarer hun at det synes hun: "Altså de må forstå at hvis man siger nej, så er det nej. Det forstår de ikke". A svarer tvetydigt på om hun reelt taler surt når grænsen er nået, eller om hun bare prøver at flytte sig. Det

kan synes som om hendes høflighed rækker langt ind i situationen. Men rammen er at det er meget problematisk for den unge kvinde at blive set i samtale med en fremmed mand i gaderummet. Derfor kan mændene forvente at hun vil forsøge at optræde så afdæmpet og upåagtet som muligt.

Det nytter ikke at A henviser til at hun har en mand derhjemme, selvom hun flere gange fortæller om at dette er en af hendes replikker når hun forsøger at afvise. Det udløser blot, som tidligere nævnt, den tvivlsomme ære af et udenomsægteskabeligt tilbud. Det der gør forskellen på om A har disse oplevelser eller ej når hun færdes i gaderummet, er simpelthen om hun er sammen med sine forældre:

A: "Der i [indkøbscenteret] du ved godt, ikke også? Der er bare *så* mange [folk fra førstelandet] over det hele. Jeg går ikke derhen.

Int: Nej?

A: Jeg har måske ikke været der i næsten to år. Altså hvis jeg er sammen med mine forældre eller sådan noget, kan jeg bare gå der. Men hvis du er alene, der kommer bare hundrede over dig og så - Jeg kan ikke lige sige det - så hvis du siger: 'Altså jeg har nogen', eller 'Jeg vil ikke være sammen med dig' eller sådan noget: 'Hvorfor, hvorfor vil du ikke det? Hvorfor? Så kan du - '. De hører aldrig efter. Så jeg går slet ikke til det der [indkøbscenter]. Aldrig

Int: Nej.

A: Kun når jeg er sammen med min mor eller far, så de kigger ikke".

Dynamikken er overordentligt tydelig, og de konkrete situationer stemmer helt rent med den diskurs M gengav i starten af kapitlet. En ung kvinde der er sammen med sine forældre, er en ordentlig, respektabel kvinde. En ung kvinde uden sine forældre – eller sin mand – er urespektabel og seksuelt tilgængelig. Når hun færdes uledsaget i det offentlige rum bliver hun en luder.

OM AT BLIVE EN LUDER

A giver denne situerede beretning om hvordan det opleves når luderpositionen spejles ind i hendes tilstedeværelse:

A: "Der var også en dag, jeg skulle [i indkøbscenteret][...] og så kommer der en eller anden bil og så: 'dyt dyt'. Jeg så ikke noget, jeg kiggede bare fordi der var en - en hvid mand - så jeg troede bare det var et eller andet der var bag ved mig han dyttede af. Og så stod han lige pludselig foran mig, en eller anden italiensk mand - en gammel mand - jeg blev bange! Han sagde: 'Okay, hvad så' [...] og så snakkede han lidt engelsk, ikke - jeg kan forstå det. Og så sagde han: 'Hvad hedder du?', på engelsk, og så giver jeg ham et eller andet navn [hun griner]. Han kender ikke mit navn. Så sagde han: 'Vil du ikke komme ind i bilen?', 'Uhh, hvor skal vi hen?!' Et eller andet pizzeria: 'Åh nej tak'. Han sagde: 'Kom nu - hvor kommer du fra?' 'Jeg kommer fra [førstelandet]' – 'Åh, [førstelandet]!' Så var vi gode venner - og helt ærligt, jeg blev rigtig bange - og der var mange [fra førstelandet] der kiggede på *mig*, et eller andet - som om jeg var en luder.

Int: Ja, klart nok.

A: Åh, jeg blev bange den dag. Og så sagde jeg: 'Jeg kan ikke komme ind fordi jeg har travlt hele dagen, jeg skal nå bussen'. – 'Nej, nej, nej, kom nu, kom ind'. Han sagde: 'Kom ind, vi skal til pizzeria et eller andet'. 'Uh, nej tak!' Og så, jeg sagde nej, og så gik han bagefter. Jeg blev bare *så* bange den dag. Jeg svedte over det hele, og jeg rystede. Der var mange der kiggede på mig, rigtig meget.

Int: Er det - var det det du især blev bange for, at der var mange der kiggede?

A: Ja. Ja. Der var mange.

Int: For hvad tænker de, og...?

A: Ja, de tænkte på et eller andet, for de kan se at den mand der, han var ikke [fra førstelandet] - eller han var heller ikke afrikaner eller araber eller sådan noget. Åh, jeg tænkte bare: 'Bliv færdig'. Så hvis der er nogen af - nogen som kender min far eller sådan noget, og også kender mig, de kan sladre til min far og sige: 'Åh, jeg har set din datter stå med en eller anden mand der'. Jeg blev bare bange.

Int: Ja. Er det svært at få sådan en mand til at gå?

A: Ja. Det er det. Rigtig meget. Rigtig meget endda. Siden den dag jeg har ikke været der.

Int: Har du ikke været i [indkøbscenteret]?

A: Nej [...] Han talte højt, man kunne høre det. Og han - det var sommer, og hans vindue det var helt nede, alle kunne høre det. Og så der kommer lige en bil - de er fra [førstelandet] - de kigger på mig. De går op ved siden af ham, uh, de kigger bare, og han var bare gammel, tænk! Hvad tænker de på sådan nogen? [...] Jeg blev bare så bange. De kan også genkende et eller andet, mit ansigt. Jeg har ikke gået [i indkøbscenteret] siden den dag".

A blev bange den dag, hun svedte over det hele, og hun rystede. Det var primært fordi denne "gamle", "hvide" mand indfanger hende i en samtale på et sted hvor det er sandsynligt at det bliver *set* af nogen som kender hende og kender hendes familie, og som kan fortælle hendes far om hvad de har set. For som hun siger tidligt i citatet: "De kiggede på mig [...] som om jeg var en luder". Så det de kan fortælle, er at hun er en luder. Hun beskriver betragterne omtrent lige så indgående som den mand der tiltaler hende. Der kommer en bil med folk fra førstelandet, nogle andre "går op ved siden af ham"; de ser og hører hvad der foregår fordi der tales højt gennem de åbne vinduer i bilen.

Det stærke ubehag A beskriver, kan forstås i forlængelse af de perspektiver jeg fremlagde i kapitel 2, om at se sig spejlet ind i et socialt nedvurderet, stereotypet billede. De 'andres' blik på A former hendes situerede, visuelle fremtoning til en luders, og hun oplever en minimal mulighed for at undslippe dette billede. Jo før manden accepterer hendes afvisning jo bedre - "bliv færdig", som hun beskriver sine tanker – fordi jo færre når at komme forbi og se dem, men principielt kan billedet få konsekvenser for hendes fremtidige positionering på det korte øjeblik det tager nogen der ved hvem hun er, at 'se' hvad der sker. Og det vil være *deres*

afgørelse hvad det er der 'sker'; en afgørelse der kunne have en form som kan få A til at svede, ryste og fuldstændigt undgå at opsoge dette sted i fremtiden.

Et bemærkelsesværdigt træk ved A's beretning er de begreber om forskel der er på spil. Meget tidligt i fortællingen beskrives han som "en hvid mand", "gammel" og "italiensk". A troede ikke at det var hende han dyttede af fordi han var hvid. Da hun vendte sig efter lyden og så ham, konkluderede hun at det ikke var henvendt til hende. Det lader virkelig til at komme bag på hende at en "hvid" mand pludselig står foran hende og byder hende på middag. Der ligger også nogle implicitte dominansforhold i situationens diskursive bagtæppe når en ældre "hvid" mand taler med en ung, 'farvet' kvinde. Hans dominerende position er muligvis med til at gøre situationen så overvældende for A. Hun nævner lidt senere i fortællingen også forskellene i hudfarve og alder i forbindelse med betragterne. Det synes at være hendes opfattelse at disse spiller signifikant ind i det billede de andre ser når de ser på optrinnet. Disse tegn på forskel er tilsyneladende med til at understøtte luder-billedet. 'De' kan godt se at han ikke er "araber" eller "afrikaner", og i sin fortælling vurderer A at det forstærker problemet. Det samme synes at gælde nedenfor hvor hun gentager at manden var gammel. En tolkning af disse problemer kunne være at manden med sin hudfarve og sin alder slet ikke ses som et muligt familiemedlem eller en ven af familien. Og hvorfor skulle hun så snakke med ham? Fordi hun er en luder.

Den alvorlige trussel mod hendes sociale position som ordentlig kvinde som A oplever i den beskrevne situation, er ikke væsensforskellig fra de oplevelser M, J, F og E har beskrevet ovenfor. Den bygger på den samme tematisering af kvindens seksuelle renhed som den centrale indikator for hendes respektabilitet og på et seksualiseret blik på alle hendes handlinger i det offentlige rum. At kvindernes nedvurderede position i det offentlige rum også kan resultere i at føle sig fysisk truet fremgår af I's beretning i det kommende afsnit, ligesom det vil blive tematiseret hvordan disse trusler manifesterer sig i forhold til kvindernes bevægelsesmuligheder i offentlige rum.

OFFENTLIGE RUM: BEVÆGELSESFRIHED OG TRYGHED?

I kommer også fra det nordlige Afrika. Hun går med tætsiddende bukser og i det hele taget tøj der falder inden for det normaldanske, og hun binder sit tørklæde i nakken. Hun har oplevet en række situationer der ligner dem der er beskrevet indtil

nu: At blive kigget på på måder der opleves invaderende, at blive tiltalt på en respektløs måde, at afvisninger ikke respekteres, at det at sige at man har en mand, afføder et udenomsægteskabeligt tilbud. I beskriver det flere gange som ”ulækkert”, og hun siger: ”Tænk, det er synd for de danske piger [...] Jeg tror de råber meget mere ad dem”. I har også oplevet at føle sig fysisk truet:

I: ”Min veninde og mig, vi tog - du ved godt det bliver - om aftenen, det bliver meget mørkt klokken seks og så var det klokken syv, det var sidste år [...] vi gik fra [...], ungdomsskolen, og vi gik derfra, så tog vi bussen. De [en gruppe drenge] snakkede hele dagen, det er sådan nogen, jeg tror de brugte noget, jeg ved ikke hvorfor, de var lidt anderledes. Vi blev bange.

Int: Altså sådan nogen stoffer af en eller anden slags?

I: Ja, ja. Det var et eller andet - de snakkede og snakkede om piger... Så kigger de. Vi snakkede også selv da vi gik af bussen. Og det var mørkt. Så sagde de: ‘Hvor skal I hen?’ De ved godt hvor vi skal hen, for de bor tæt på hvor hende min veninde bor. Vi løb... For de stod af samme sted, og så løb vi alt det vi kunne. Og så grinte de selvfølgelig. Og så: ‘Ha ha, nåh okay, tror I vi vil gøre jer noget?’, sagde de så. ‘Hvad tror du, når vi løber?’ sagde jeg så. Og så: ‘Tror du vi gider at bruge dig’ og sådan noget ikke, og så løber man væk. Det gør jeg. Det gør jeg altid, også om aftenen, så løber jeg fordi der er mørkt.”

Yvonne Mørck (1994: 26) påpeger at storbyen kan ses som både et truende og et frisættende sted for kvinder. ”Kvinder kan bruge storbyen til at løsrive sig fra bl.a. patriarkalske og familiemæssige autoriteter”, skriver hun. De kvinder, hvis beretninger bidrager til dette kapitel, kan siges at være ’løsnet’ fra den normstruktur der plager dem for så vidt at de nok chikaneres og nedværdiges i det offentlige rum, men de *er* der. Også uden familiens ledsagelse. Det er imidlertid påfaldende at mange af de fortællinger om relationer mellem kønnene i det offentlige rum som jeg har gengivet her, udspiller sig ved et busstoppested eller i bussen. Det er i høj grad i forbindelse med offentlig transport at de unge kvinder jeg har talt med, føler sig dårligt behandlet.

For folk der ikke har bil eller cykel, kan den offentlige transport ikke vælges fra hvis man vil gøre brug af samfundets offentlige institutioner. Uddannelse, arbejde, indkøb og fornøjelser nødvendiggør at man passerer igennem det offentlige rum. Den offentlige transport er for disse kvinder en uafvendelig faktor i deres indtagelse af det offentlige rum, og så er det samtidig netop her der gives de optimale vilkår for chikane, hvilket i øvrigt også fremgik af 5. kapitals beretninger om etnificeret og ’racialiseret’ chikane.

Den offentlige transport indebærer som bekendt at man tager ophold for en kortere eller længere periode i det offentlige rum sammen med andre der skal samme vej. Det gælder desuden at

disse ophold ikke bare kan vælges fra da de er nødvendige for at man kan komme derhen hvor man gerne vil – eller hjem igen; der er oftest ikke realistiske, alternative måder at tilbagelægge en længere distance. Denne bundethed gør busser og busstoppesteder til den oplagte ramme for tilnærmelser og andre former for kønnet samspil mellem mennesker der ikke kender hinanden, og i særdeleshed til en nærliggende skueplads for de insisterende og nedladende former for kontaktsøgning som de unge kvinder beretter om i mit materiale. Der er tid til at aflæse hinanden. Og der er ringe muligheder for at bringe sig helt uden for en persons rækkevidde, hvis man skulle ønske det. Det var blandt andet det A fortalte om: hvordan hun skifter plads i bussen, men den mand der spiller op til hende, følger bare efter og fortsætter med at tale til hende.

Bussen yder imidlertid også en beskyttelse mod det der kunne være tilnærmelsens næste skridt, nemlig fysiske overgreb, da der i sagens natur er andre til stede i bussen – om ikke andet en buschauffør. Det fremgår af I's fortællinger om det kritiske punkt hvor hun skal af bussen. I fortæller både om at stige af for tidligt for at slippe for at 'følges' med andre mandlige passagerer uden for bussen, og så er der beretningen ovenfor om hvordan I og hendes veninde løber væk da de forlader bussen, fordi de oplever at de unge mænd der også stiger af, er højst utilregnelige. Det er ikke et enkeltstående tilfælde. I gør det tydeligt at det med at løbe er noget hun ofte gør. Ikke noget at sige til at hun senere bemærker, at nok er det for det meste mænd der har biler, men hun vil have en snarest muligt.

"DE RESPEKTERER EEN MEGET" – NÅR MAN HAR TØRKLÆDE PÅ

O bærer sit tørklæde bundet i nakken så det hænger nedad ryggen i en spids. Det virker helt piratagtigt på mig. "Det er meget sådan ... in", som hun beskriver det. Hun er i øvrigt klædt ret moderigtigt, i lang nederdel og højhælede støvler og med en klar vægtning af at tøjet ikke skal sidde for stramt. O's hud er beigefarvet. Da jeg spørger hende hvad hendes tørklæde betyder for hende, svarer hun blandt andet at "når man er muslim, så skal man på en måde vise det", (hvad hun ellers svarer, vender vi tilbage til i 10. kapitel). Da jeg spørger hvorfor man skal vise man er muslim, har O svært ved at svare umiddelbart, hvilket generer hende. Hun siger: "Sådan at folk ved at jeg er muslim og... (hun griner). Du trickede mig med det der spørgsmål [hun griner]..." Lidt senere kommer hun med følgende fortælling:

O: "Hvad hedder det, jeg tænkte på, du spurgte med det der med hvorfor man skal vise at man er muslim. Der er også nogen gange, så lægger jeg meget mærke til når jeg går forbi nogle drenge eller sådan noget, så får jeg nogle gange - altså de respekterer en meget - og nogen gange gør de ikke, men på den måde - altså når de ser at det er sådan en muslimsk pige, så er det ikke sådan at de sidder og siger sådan nogle rigtig grimme ord og - eller sidder og siger alt muligt pis til een. Men så har jeg lagt mærke til nogen gange, hvis det er sådan nogle udenlandske piger uden tørklæde eller nogle danske piger, så er det bare sådan: De sidder og siger sådan nogle meget grimme ord og sidder og griser dem til, siger altså sådan noget pis og sådan noget altså. Det tror jeg ikke de ville gøre foran mig, fordi altså, så siger de: 'Nej, det gør man bare ikke' og sådan noget. Sådan har jeg i hvert fald oplevet det.

Int: Ja. Så du føler du får mere respekt?

O: Ja.

Int: Hvad synes du om det?

O: Det er forkert. Altså selvfølgelig skal de ikke se forskel på en med tørklæde og uden tørklæde, altså en muslimsk pige uden tørklæde kan være mere religiøs end en med tørklæde på, altså det kan man ikke gøre forskel på, altså bare fordi hun ikke har tørklæde på, betyder ikke at hun ikke sådan er muslim, altså, jeg er ikke mere muslim end hende".

Det er O's erfaring at drengene viser mest respekt for den pige der bar tørklæde. Det betød *ikke* at de slet ikke siger noget til O, men det betyder at de behandler piger med tørklæde som mere respektable og signalerer således at disse i højere grad lever op til deres normer for en god pige. Dette sætter også en af de bemærkninger som kom frem i gruppeinterviewet med M, J og F i perspektiv. "Aj, hvor noget smukt hår", blev drengene i bussen refereret for at sige. Nok et kompliment til håret, men samtidig en påpegning af tørklædets fravær. Det skal tilføjes at M, J, F og E alle gik uden tørklæde, og de derfor nok passer ind i O's beretning. Men det gælder ikke for A og I. A's tørklæde, som var bundet under hagen, kan endda betragtes som mere 'tækkeligt' end O's, (det vender vi tilbage til i 10. kapitel). Men der er hudfarven til forskel. Det er ikke muligt her at udfolde denne iagttagelse yderligere. Materialets omfang giver ikke mulighed for at sige noget signifikant om hudfarvens rolle i de kønnede udvekslinger mellem folk med indvandrerbaggrund i det offentlige rum i Danmark.

ET SAMMENDRAG

Jeg vil kort sammendrage tendenserne i det empiriske materiale præsenteret i kapitlet. Jeg vil fokusere på de relationer der tegner sig i de unge kvinders beretninger. Det er relationer der er ladede med kønsforskelle og kønsroller som helt afgørende, betydningsbærende parametre for samværet. For der er i høj grad tale om samvær og samspil i disse fortællinger, om end møderne er

nok så korte, og selvom en stor del af de impliceredes identitet ikke er kendt for alle de involverede. Med andre ord: selvom der gerne er tale om tilfældige møder i gaderummet mellem mennesker der ikke kender andet til hinanden end det der er aktualiseret i den konkrete situation - udseende, kropslighed, fremtoning. Mødernes karakter forhindrer dem heller ikke i at blive oplevet som meget personlige og betydningsfulde for de kvinder der fortæller.

Det er, som nævnt, et tilbagevendende træk i beretningerne at de er præget af mændenes markante forsøg på at positionere kvinderne ret specifikt i en position som kvinderne føler en eller anden grad af ubehag ved at 'blive set i'. Jeg tænker her på positionen som 'kvinden der er løs på tråden', "luderen", for nu at bruge den benævnelse som M og A introducerer. Kvinden positioneres i de beskrevne relationer som løsagtig gennem en række handlinger mændene udfører. De udføres ikke alle i de forskellige beretninger, men mindst en af de her nævnte bliver i en eller anden form udført i de refererede situationer. Det er handlinger som det at "kigge op og ned" ad en kvinde, råbe komplimenter om hendes udseende, gå hen til en kvinde man ikke kender, tale til hende, spørge om hun vil have ens telefonnummer, 'bejle' til hende i flok, sige eller antyde at hun da kan have sex med een, selvom hun eller man selv er gift.

Det er også handlinger som udtrykker disrespekt, såsom ikke at lytte til hvad hun siger og ikke acceptere hendes afvisninger. Det er klart at disse handlinger er specifikt positionerende i kraft af den situation og de relationer de indgår i. De fungerer også i kraft af at nogle bærende præmisser for netop denne position opfyldes af kvinden / kvinderne i situationen. Som vist ovenfor bærer en ung kvinde der befinder sig i gaderummet uden ledsagelse af forældre eller ægtefælle, vigtige kendetegn for en løsagtig kvinde inden for den diskurs der understøtter denne positionering. Det synes at ligge snublende nært for de implicerede mænd: uden for hjemmet og uden passende opsyn er hun uden for kontrol.

Kontrol er altså i denne diskurs ikke noget unge kvinder selv kan opretholde, og dette bekræftes i de handlingsforløb de unge kvinder fortæller, hvor relationernes karakter synes bestemt eller afgjort af de mandlige aktører. Kvindens reaktion og oplevelse er selvsagt en del af relationen, men ovenstående fortællinger gengiver også reaktioner og oplevelser som bekræfter mændenes 'udlægning' af relationens karakter. Det handler helt overvejende om at opleve *ikke* at have indflydelse på positioneringen, ikke at være uenig i dens præmisser og om at 'tage den ind' for så vidt at

man føler sig dårligt tilpas, man føler sig forkert, billig og får dårlig samvittighed.

Positioneringers historie og forankring spiller en markant rolle som synes at begrænse de fortællende kvinders handlemuligheder betydeligt hvad angår mulighederne for at påvirke eller afværge positioneringen. Som påpeget flere gange ovenfor lægger de unge mænd sig i kølvandet på traditionelle diskurser om kønnethed, som holdes i hævd af blandt andet forældregenerationen (se 7. kapitel) i de 'indvandrersamfund' de unge kvinder tilhører, og dermed vælger de en magtfuld strategi.

Selvom kvinderne tilhører forskellige etniske grupper og har forskellige religiøse baggrunde (de opfatter sig som religiøse i ret forskellig grad, og J er kristen), tegner der sig en fælles tilknytning til nogle principper omkring ære og skam som sætter den kvindelige seksualitet som det helt centrale parameter for hendes respektabilitet, hendes ærefuldhed. Som vi har set, har disse principper en række konsekvenser for hvilke kønspositioner der er tilgængelige i specifikke situationer. I det følgende vil jeg give nogle bud på hvilke generelle tendenser der tegner sig i det præsenterede materiale hvad angår kønspositioneringer blandt de unge kvinder og mænd.

EN BINÆR KVINDELIGHED: LUDEREN OG DEN ÆRBARE KVINDE

To klart aftegnede figurer for kvindelighed tegner sig i materialet, nemlig 'luderen' og 'den ærbare eller ordentlige pige'. Et klart modsætningsforhold mellem disse to præger en af de diskurser der er på færde i beretningerne, men som vi skal se, er også andre former for kvindelig positionering på færde i kvindernes beretninger. Den binære forståelse af kvindeligheden som enten 'ordentlig' eller 'løs på tråden' er traditionel og velkendt, også i vestlige samfund, og den kan skitseres på følgende måde ud fra materialet: Den ordentlige pige har hjemmet som sin helt primære sfære hvor hun bruger den overvejende del af sin tid. Hun tager vare på hjemmets funktioner og drager omsorg for de andre familiemedlemmer. Disse opgaver er hendes hovedinteresser, og hun handler i overensstemmelse med familiens ønsker. Hun er høflig og hensynsfuld, men hun er også svag og har brug for familiens kontrol for at opføre sig ordentligt.

'Luderen' har gaderummet som sin primære sfære hvor hun tilbringer det meste af sin tid. Hun er styret af sin seksualitet, af sin lyst og sit begær og er på den måde ude af kontrol og utilregnelig i sine bestræbelser og handlinger. Hun forskønner sit udseende og

viser det frem for at få andre ind i sit erotiske spil. Hun færdes på egen hånd og ikke i overensstemmelse med familiemedlemmers behov eller ønsker. Til gengæld er hun letpåvirkelig og 'tilgængelig' i forholdet til personer hun møder i gaderummet; hun er "løs på tråden".

Når mændene i gaderummet så "hurtigt" positionerer en given kvinde som enten den ene eller den anden slags kvinde, tyder det på at de handler ud fra en rigid udgave af denne traditionelle forståelse af kvindeligheden som binaritet. En kvinde i gaderummet uden familiefølgeskab er simpelthen løsagtig, og man er derfor fri til at spille op til hende. Den rigide tilnærmelse til kvindeligheden er forbundet med en skarpt optegnet maskulinitet. Mændene synes at 'udføre' et traditionelt mandebillede: I de beskrevne relationer handler mændene som de aktive, udfarende, som de seksuelt begærlige. Flere af kvinderne beretter om mænd der kigger efter kvinder hele tiden. De handler som de magtfulde, dem der ved bedst, og som dem der kan bedømme kvinders moral. Det er dem der tager initiativet til relationen, og de bestræber sig også på at bestemme hvornår den skal slutte ved at overhøre og ignorere kvindernes udtrykte ønsker om at slippe ud. "Bliv færdig", som A beskriver sin tanke ovenfor.

Denne rigiditet skal ses i relation til M og J's beretninger om hvor nuancerede og forskellige relationer mellem mænd og kvinder kunne være i deres førstelande. *Dernede* kan mændene godt finde ud af at være venner med kvinder – de mener altså ikke hun er en luder bare fordi hun taler med mænd hun ikke er i familie med. Og *dernede* kan de komplimentere en ukendt kvinde i gaderummet så hun ikke får en følelse af at være "plat og ulækker" – og altså være udsat for en nedvurderende positionering. I førstelandene er sammenknytningen af bestemte former for handlinger og bestemte kvindelige positioner tilsyneladende ikke så stram. Der synes at være et andet spillerum. Her bliver det relevant at spørge hvad der kan nære sådanne rigide positioneringer i relationer mellem mennesker.

Ud fra en socialkonstruktivistisk forståelse (se 2. kapitel) af relationers gensidighed og af positioners supplementaritet er det en mulig antagelse at aktive forsøg på at positionere 'den anden', f.eks. i kraft af regler der skarpt afgrænser hvem der er det ene, og hvem der er det andet, bunder i behov for at skærpe sin egen position og gøre den mere præcis og afgrænset. En forståelse af mændenes rigide positioneringer af de unge kvinder kunne altså være at de har behov for at reproducere en specifik position for dem selv.

Jeg har desværre ikke interviewet en eneste mand i forbindelse med dette projekt, så denne og følgende hypoteser om hvilke bestræbelser og impulser der er på færde i de situationer vi beskæftiger os med her, er udviklet på baggrund af unge kvinders beretninger om relationerne. Det ville være rigtigt spændende at se forskningsprojekter der inddrog mænds beretninger om disse relationer. Men altså, hypotesen om et behov for at holde sammen på egen position som en af drivkræfterne bag mændenes handlemåder i situationer som dem beskrevet ovenfor omfatter en antagelse om at de beskrevne relationer finder sted i en kontekst hvor overleverede, klart afgrænsede kønsroller er i krise, og hvor en af reaktionerne på denne krise er markante forsøg på at fastholde netop de traditionelle kønsroller. Det markante består i at bestræbelserne på at tage magten og styre positioneringen i situationerne opleves så overgribende og ubehagelig af de deltagende kvinder som det er tilfældet.

Det åbenbart aggressive islæt i mændenes handlemåder kan aflæses i kvindernes fortællinger om at mændene ”ikke hører efter” og ikke er interesserede i hvad kvinderne mener om dem. De modtager ikke ’feedback’ fra kvinderne på en måde der åbner for en fælles udformning af relationens form. I næste afsnit vil jeg se på disse tendenser i distributionen af positioner i lyset af en bevægelse fra traditionelle til posttraditionelle måder at positionere køn som kan spores i materialet.

POSTTRADITIONELLE ANSATSER

Kvinderne kan ikke beskrives som ubekendte med de kvindelighedspositioner de mødes med, ligesom de heller ikke klart afviser dem, hvilket er fremhævet flere gange ovenfor. Men på den anden side føler de sig ikke som ”ludere” når de færdes ’uledsagede’ i gaderummet. Mange af dem beskriver deres oplevede forundring og overraskelse ved pludselig at befinde sig i den position. De synes altså ikke at leve inden for de traditionelle kvindelighedspositioner i praksis i og med at deres ophold i gaderummet kombineres med en selvforståelse som rimeligt ordentlige kvinder. De oplever ikke de har skiftet mellem de to traditionelt mulige positioneringer, fra den ordentlige til den løsagtige kvinde, men udfører derimod en anden form for positionering som blandt andet kombinerer træk fra de to figurer der traditionelt var modstillet og gensidigt udelukkende. Det er en tematik vi vil vende tilbage til i de kommende kapitler.

På baggrund af dette kapitel vil jeg bemærke at selve brugen af de offentlige rum, deres fokus på gensidig respekt mellem

kønnene, deres optagethed også af nydelsesaspektet i relationen til mændene og deres forskellige tiltag til i et vist omfang at kontrollere *sig selv* og bestemme selv peger i retning af posttraditionelle kvindelighedskonstruktioner. Det kunne med andre ord se ud som om disse kvinder med deres livspraksis deltager i en omdefinering af kønspositionerne, uden at det er særligt bevidst for dem at det er det de gør. En tendens der også bryder med den traditionelle kvindeligheds binaritet, er ønsket om at være *venner* med drengene. Både M, J, I og E taler om denne mulighed. M fortæller således da jeg spørger om det er fuldstændigt utænkeligt for dem at have drengevenner:

M: "Du må gerne altså, øh - min mor ved godt at vi har drengevenner, men det er ikke sådan noget med at du kan gå i byen med dem, og du tager til fest hjemme hos ham og alt sådan noget. Det er - det kan man ikke - det kan man ikke acceptere. Vi har et eller andet med at - en tankegang: at en pige og en dreng - og det har unge fyre altså også - unge, udenlandske fyre de har også sådan en - hvor de siger: der kan aldrig være noget normalt mellem - altså noget uden kærlighed eller et eller andet - mellem en pige og en dreng, og det går mig bare på! Så er det bare sådan - så spørger jeg dem tit; 'jamen, hvad øh, tror du egentlig jeg elsker dig lige nu? Så skal jeg lige tænke på hvor mange er det egentlig jeg er forelsket i?' Det er sådan virkelig, det er noget som virkelig kan pisse mig af, at det også er de unge der egentlig tænker sådan; at 'der kan altså ikke være noget mellem os to hvis der ikke er kærlighed' - 'Hvad fanden snakker du om?, jeg kan ikke li' dig - du er min ven - hvis du ikke vil så hold op, gå!'"

"Vi" har en tankegang der går ud på at der kun kan være kærlighedsrelationer mellem "en pige og en dreng", men hvem omfatter dette 'vi'? M markerer i citatet sin tydelige afstand til den holdning "vi" har, men hun lever ikke desto mindre efter den i et eller andet omfang. M synes også at acceptere at denne holdning findes, men det harmer hende at nogle af de unge kan have den. M synes med andre ord at være parat til at acceptere denne holdning og dens effekter fra de ældre generationer, men når hun oplever den hos de unge mænd, bliver hun vred. Således udtrykker hun sin oplevelse af at forholdene mellem kønnene forandrer sig fra den ældre til den yngre generation - og sådan bør det være. Men hun fortæller også at de unge mænd og de unge kvinder ikke deler forståelse og normgrundlag hvad angår dette forhold.

Mændenes opførsel, som den er beskrevet, tyder heller ikke på at de deltager i denne omdefinering. De fastholder aggressivt kvindebilleder som kvinderne upåagtet er ved at forlade. Aggressionen kan i dette perspektiv forstås som udtryk for en oplevelse af at være presset i egen positionering. Sue Sharpe og Mike O'Donnell (2000) skriver i *Uncertain Masculinities. Youth, ethnicity and class in contemporary Britain* om udviklingen

mellem unge mænd og kvinder i et vestligt samfund der er i en posttraditionel bevægelse væk fra patriarkalske struktureringer af relationerne mellem kønnene:

”Recent social change, including the impact of feminism, has, then, radically altered the lives of girls and women and raised their expectations both inside and outside the home. Boys growing up at the end of the twentieth century might be expected to have adjusted their perceptions and expectations of girls and women accordingly, but such development, where it has occurred, has been rather uneven. Many of the expectations of boys and men seem to have remained relatively intact, despite changes in social and economic circumstances [...] they could be more than a little out of step with the girls and women they assume may be their future partners. Young men, and more especially working-class young men, seem to be in something of a ‘time wharp’ in this respect” (Sharpe & O’Donell 2000: 90).

Dette motiv, de unge mænd og de unge kvinder ude af trit med hinanden i en modernitetsproces, er ikke blot genkendeligt i projektets beretninger fra relationer i de offentlige rum, men også, som det vil vise sig i 9. kapitel om ’Parforhold og ægteskab’, i kvindernes beretninger om de intime relationer de har med mænd, og dem de forventer og håber at få i fremtidige ægteskaber, (ingen af kvinderne der bidrog til projektet, var gift). Man kan på den baggrund foreslå den forståelse af dynamikken at de unge mænds nedvurderende opførsel i forhold til kvinderne nok antager en traditionel form, men det er mere relevant at fokusere på den som en specifikt mandlig respons på en posttraditionel udvikling der, som Sharpe og O’Donnell også bemærker, fra et mandligt perspektiv indebærer tab af magt, af selvbestemmelse – og af en velkendt form for relationer (Sharpe & O’Donell 2000: 89-90).

I næste kapitel vil vi fortsætte afsøgningen af traditionelle over for posttraditionelle ansatser i kvindernes beretninger, med fokus på hvordan de viser sig i deres relationer til forældregenerationen – her først og fremmest til deres mødre.

7. KAPITEL. I MØDRENES ØJNE

I 6. kapitel blev det vist at normative diskurser, der reproducerer en binær kvindelighedsopfattelse knyttet til nogle bestemte antagelser omkring ære og skam, spillede en afgørende rolle i møder mellem de unge kvindelige og de mandlige indvandrere i offentlige rum i Danmark. Jeg nævnte at disse diskurser forbinder kvinderne også med deres forældre og denne generation i det hele taget. I dette kapitel vil jeg udforske denne forbindelse nærmere. Jeg vil imidlertid udforske den med fokus på posttraditionelle ansatser som viser sig som sprækker mellem forældregenerationens normgrundlag og det grundlag de unge kvinder fortæller og handler ud fra. Jeg vil tematisere: For det første forældregenerationens indstilling til venskabelige relationer mellem unge mænd og kvinder over for de unge kvinders holdning. For det andet hvordan rygtedannelser kan ses i relation til en gruppedannelsesproces der giver tryghed. For det tredje hvordan et par beretninger knytter rygtedannelser sammen med en distribution af bebrejdelser mødrene imellem. For det fjerde vil jeg vise hvordan tendensen til rygtedannelser kan opleves i relation til forældrene. For det femte vil jeg præsentere en case som giver billeder af hvordan posttraditionelle ansatser i en ung kvindes livspraksis konkret inkorporeres i en families traditionelt orienterede dagligdag. Jeg vil med andre ord igennem kapitlet præsentere nogle temaer, for så ved slutningen at knytte dem sammen for at give et bud på hvordan kønspositioner manifesterer sig i materialet gennemkrydset af generationsforskelle, specifikke måder at reproducere etnicitet og bestræbelser på at etablere nye former for positioner i socialiteter i forandring.

ADSKILTE RUM MELLEM MÆND OG KVINDER

M adresserer direkte det forhold, som blev tematiseret i 6. kapitel, at de unge mænd og de unge kvinder er ude at trit med hinanden. Hun angiver det at de lever så adskilte liv som grund, og hun sætter dette i forbindelse med hvad de ”får lov” til: ”Han får jo aldrig lov til at være sammen med en udenlandsk pige, så det er jo meget sådan: han ved jo ikke hvordan han skal opføre sig over for hende”. Den ramme der opretholder denne adskillelse, synes i høj grad at være sat af forældregenerationen, om end der, som vi har set, er en tendens til at den reproduceres af de unge mænd. Forældregenerationens holdning til forholdet mellem mænd og kvinder blev beskrevet i slutningen af 6. kapitel af M som den at der aldrig kan være ”noget normalt”, ”altså noget uden kærlighed”

mellem en dreng og en pige. Holdningen korresponderer med de begreber om ære og skam som blev optegnet, for så vidt at det netop handler om at den intime, seksuelle relation mellem en mand og en kvinde ikke blot knytter sig til det der ud fra den danske, majoriserede positions opfattelser er decideret seksuelle handlinger, hvor kroppe berører hinanden intime steder. Det seksuelle er involveret i *kontakt* mellem mænd og kvinder ud fra den holdning M beskriver, og kontakt er i den forbindelse også f.eks. visuel kontakt og samtaler.

På dette punkt er det M's erfaring at der også er en markant forskel på hvordan holdningen er i forældregenerationen i Danmark og så i hendes førsteland. Hun fortæller nedenfor fra et besøg hos sin familie i førstelandet. M gengiver i direkte tale en diskussion hun havde med sin mor på baggrund af at hendes kusine har besøg af sine drengevenner:

M: "Jeg var i [førstelandet] engang [...] så var vi hjemme at besøge min kusine, og hun var så på gymnasiet, hun var lige blevet færdig. Så sidder vi alle sammen, så lige pludselig ringer det på. Så kom der sådan fem fyre ind, og så siger de så: 'hej'. Så spørger man: 'Hvem er det?' – jamen, det er hendes venner. Og så står man bare – og de sidder bare sammen! [hun taler højt] – sådan rundt om et bord, sidder og drikker the og sådan noget; 'hvorfor må hun få nogen med hjem - og hvis jeg - og hvis du ser mig i skolen så er det bare: 'Hvad fanden laver du?' 'Det jo bare venner, og hendes forældre sidder der' – 'okay, jeg skal nok komme hjem med nogen til dig, ikke, så kan du vise mig hvordan du reagerer'. Så siger hun: 'Nej, du kommer fandme aldrig hjem med en dreng', og sådan noget [...] og så står man bare der: 'Okay, altså, nu vil jeg gerne være her', ikke, fordi at nu kan man jo - der har de, der har de venner, der vidste de godt hvad venner var og sådan noget.

J: I vores samfund der er problemet at forældrene de spekulerer mere på hvad folk de tænker..."

M henviser til at hendes mor har problematiseret M's samvær med drenge på sin skole, idet hun undrer sig højlydt over at kusinen kan være sammen med sine drengevenner derhjemme. Moderen gør det helt tydeligt at hun "aldrig" kunne tolerere at M kom hjem med drengevenner. M ytrer så at hun får helt lyst til så at bo i førstelandet, og udtrykker dermed sit stærke ønske om at leve i en sammenhæng hvor der gælder andre normer end dem der gælder for hendes nuværende liv. M's beskrivelse af forholdene i hendes mellemøstlige førsteland korresponderer i øvrigt med Naser Khaders (2003: 154) beskrivelser af forholdene i mellemøstlige storbyer. Han skriver herom:

"I storbyerne taler de ugifte meget med hinanden, men de skelner mellem, hvordan de taler med det modsatte køn. Det er helt i orden for en ugift kvinde at tale med en mand på universitetet – om lektier, lærere osv. – men det er ikke i orden at tale om noget intimt."

Som det fremgik af 6. kapitel har E også mandlige venner og bekendte. Da jeg spørger hende hvad hun laver sammen med dem, svarer hun:

E: ”Jeg ved det ikke, altså, det er ikke så tit jeg sådan er sammen med dem, men jeg snakker meget med dem i telefon.

Int: Ja, okay.

E: Altså, det er lidt svært, hvis nu du f.eks. har drengevenner, det er lidt svært at gå ud med dem, eller tage i byen eller sådan noget, så vil de altid misforstå det.

Int: Okay, hvordan det?

E: Hvis nu jeg render rundt med nogle fyre, så vil de bare tro: ’Okay hun kommer sammen med dem, hun har været i seng med dem’.

Int: Ja. Hvem er det der vil tro det?

E: Det, det er de udlændinge [...utydeligt...] også fordi, hvis det er sådan en lille ting, så bliver det lavet om til en kæmpe ting, f.eks., hvis jeg bare lige står og snakker med en fyr: ’okay, de kommer sammen’, og så næste dag: ’De har været i seng sammen’ og så næste dag: ’Hun er sikkert gravid’ - sådan er det.

Int: [griner]

E: Man har, jeg har oplevet det rigtig meget, sådan nogle ting, men for det – nogle gange er jeg ligeglad med det.

Int: Men, hvor, er der nogen steder du kan være i fred for det?

E: ...Mm, det ved jeg faktisk ikke... Det kan godt være hvis man finder sådan nogle steder hvor der ikke rigtig er nogen udlændinge, så tror jeg godt man kan, men det er svært fordi man kan ikke blive ved med at gemme sig altid.

Int: nej, mm.

E: Men ellers, hvis jeg nu møder mine venner, mine drengevenner på vejen og sådan, så er jeg ligeglad, så står jeg bare og snakker med dem, så må folk tro hvad de gerne vil”.

Som det vil fremgå senere i kapitlet, i afsnittet ’Af hensyn til forældrene’, er det der optager E først og fremmest at det ville sære hendes forældre hvis rygter som dem hun beskriver, blev spredt om hende. Hvis folk imidlertid virkelig troede om hende at hun havde haft sex før ægteskabet, vurderer E at hun ville have meget svært ved nogensinde at blive gift. Det er imidlertid ikke E’s egen holdning at det er forkert at lave ting sammen med drenge, hvilket også vil blive uddybet i ovennævnte afsnit.

Tendensen til at forældregenerationen opretholder en adskillelse mellem unge mænd og kvinder ses i andre interviews. Nogle af dem er præsenteret i 6. kapitel. Respondenter som A, J, I, F fortæller således om at kontrollere sin opførsel i det offentlige rum så man ikke ser ud til at have venskabelige – og intime – relationer med unge mænd. I dette kapitel er fokus rettet mod holdningstilkendegivelser eller praksisformer som på forskellige vis distancerer sig fra den reproduktion af det traditionelle som forældregenerationen står for. Hvad det angår, markerer M og E sig, og I som vi vender tilbage til i slutningen af kapitlet i afsnittet

'Familiens dreng? Eller en posttraditionel position i en traditionel ramme?'. Og så er der U hvis afdæmpede ytringer præsenteres i det kommende afsnit.

TRYGHEDENS DILEMMA

U har i sin barndom boet i en anden større dansk by end den hvor hun bor nu, hvor der ikke var mange andre med hendes nationalitet end hende og hendes familie. U's førsteland ligger i det nordlige Afrika, og hun fortæller:

U: "...vi boede i et kvarter hvor vi var de eneste udlændinge, og i skolen der var jeg også den eneste udenlandske pige".

Familien vælger så at flytte til en anden større by hvor der findes en større gruppering med samme nationalitet som dem. U fortæller om hvorfor:

U: "Min mor hun gik næsten aldrig ud, og hun talte ikke med nogen og sådan. Hun havde mange venner her, og hun havde hørt så meget om hvor godt det var her eller – så flyttede vi så herhen".

Jeg spørger U hvad hun syntes om at flytte, og hun fortæller at på en måde var det ikke godt, og på en måde var det også "ret fint". U havde mange danske venner som hun mistede da de flyttede. Hun var også rigtig god til dansk og oplevede at hun blev sat tilbage hvad det angår, fordi hun efter flytningen i højere grad talte førstelandets sprog. Undervisningen på den nye skole oplevede hun også som helt anderledes – det vender jeg tilbage til 8. kapitel. På den positive side tæller at U føler sig mere tryk der hvor hun bor nu. Hun bliver ikke spurgt ud om sin baggrund "hele tiden". Jeg spørger U om det er det der gør at hun føler sig mere tryk her, og hun svarer:

U: "Jahh, der er jo mange muslimer, vi øh - vi har den samme religion, og vi forstår hinanden. Men, ah, man skal også lige passe på hvad man gør her, for man kan ikke bare gøre ligesom vi gjorde i [den første by], altså da - i [den første by] - er det jo lige meget hvem du taler med på gaden, hvis det er sådan at du står sammen med en dreng; det jo lige meget. Men her går der måske lidt rygter om: 'Jeg så lige [U] stå med en dreng' f.eks. Og sådan lidt mere og...

Int: Okay... fordi folk kender hinanden rundt i kvarteret?

U: Ja, nemlig.

Int: Hvordan er det?

U: Det er sådan - det er lidt mere hyggeligt, jeg ved det ikke... Det er nærmest – det er lidt irriterende selvfølgelig, man ikke bare kan stå og tale med een af sine venner, ja, det er det jeg synes.

Int: Ja, ja klart.

U: Og damerne de forventer bare du skal være en ordentlig muslimsk pige og... man skal jo have sin frihed engang imellem.

Int: Ja. Hvad er en ordentlig muslimsk pige så?

U: Dem de forventer vi er? Altså, selve koranen og sådan noget?

Int: Nej, men for de damer der du snakker om?

U: Nåh, øhm, en pige der passer på sin ære, en pige der ikke taler med drenge, passer sin skole, passer sin familie, er derhjemme og hjælpe til.”

U opregner de normer der knytter sig til opmærksomheden omkring hendes handlinger dér hvor hun bor. Igen handler det om hendes ære, om hvem hun snakker med, og *hvor* hun befinder sig. Den ordentlige muslimske pige skal passe sin skole, men hun *er* derhjemme, passer sin familie og hjælper til i hjemmet, ifølge U's forståelse af ”damernes” forventninger.

U beskriver et dilemma imellem trygheden ved at bo i nærheden af andre fra samme førsteland og folk med ”samme religion”, og så irritationen over den overvågning af hendes handlinger i det offentlige rum der følger med. Hun beskriver hvordan det, dér hvor hun boede før, blev ved med at være en del af dagligdagen at børn hun ikke kendte, kom og spurgte hende ud om hendes baggrund, spisevaner osv. En stadig udpegning af at hun alene i kraft af sit udseende stod ud fra det normale. Hun fortæller også at hendes mor var ret isoleret der hvor de boede før, og man får det indtryk at det i høj grad var for moderens skyld at de flyttede. ”Damerne” er en interessant figur fordi den angiver forældregenerationens interesse for de unge kvinder som noget der primært udtrykkes af kvinderne. Over for ”damernes” normative forventninger dér hvor hun bor nu, bemærker U: ”Man skal jo have sin frihed engang imellem”. Med denne bemærkning opstiller U et andet ’man’ end det der er omfattet af ”damernes” normer for hvad ’man’ som pige bør. Det lader til at U ikke føler at de normer for en ”ordentlig muslimsk pige” som hun underordner sig, fuldt ud svarer til hendes egne. Som et generaliseret krav stiller hun at ”man skal” have sin frihed. Dette stilles over for ”damernes” forventninger. Normerne bliver altså i U's fortælling fremstillet som noget andet end frihed – og frihed er et behov hun føler. Igen ytres en distance mellem forældregenerationens perspektiv og den unge kvindes. ’Kravet’ om frihed udtrykkes imidlertid uddramatisk: bare ”engang imellem”. Der synes altså i U's måde at tale om denne afstand at være både en accept af et ”damernes” reproduktion af de traditionelle normer der dominerer det meste af hendes tid, og så dette ønske om et ”engang imellem” hvor tingene er anderledes. I 9. kapitel vil det blandt andet blive præsenteret hvordan U markerer sin holdning til arbejdsfordelingen i ægteskaber som forskellig fra hendes mors. U mener at mænd og kvinder bør dele husarbejdet, og hun forstærker således billedet af at være i en proces hvor hun gør op med de traditionelle sammenkædninger af kønnede kropstegn og bestemte arbejdsområder.

U skitserer en situation hvor det både er hendes mor der primært ønsker den nære tilknytning til en gruppering som de på forskellig vis deler baggrund med, og hendes mors generation af kvinder der overvåger om gruppens normer bliver overholdt. I næste afsnit gives nogle billeder af hvordan mødrene i en sådan gruppering forholder sig til hinanden.

RYGTER OG BEBREJDELSER

M fortæller således en historie om sin søster som havde været til køreskoleundervisning med en jævnaldrende fyr der var en gammel ven af familien. Han fulgte hende til bussen bagefter, men inde i bussen møder søsteren en bekendt af familien, en kvinde. M beskriver det således: "Hende her damen, hun nægter at kigge på [min søster], hun nægter at sige hej til [min søster], hun vil ikke sige hej, hun kigger bare ned i jorden, hun kigger ud...". Kvinden har tydeligvis set at søsteren blev fulgt til bussen af en mand kvinden ikke kender, og derfor ved søsteren også at der er problemer. M fortæller videre:

M: "[Min søster] går med det samme hjem og siger til min mor: 'Ved du hvad, jeg så hende, og hun har set mig med ham', ikke, og så sagde min mor: 'Okay', og så ringede min mor så til en anden, til min kusines mor [...] Og så sagde hun: 'Ved du hvad, hvis du skulle høre noget om det her, ikke: Jeg ved godt at hende der, hun vil komme og snakke til dig og sige det her: At min datter har gået med en dreng, ikke, men jeg ved hvad min datter laver, jeg ved hvem hun gik sammen med, og hun skal ikke komme og sige noget om min datter - og der skal ikke komme et eneste ord!' Og der var ikke engang gået en time, og hende der damen, hun vidste det allerede, hun vidste allerede hvad det var der var sket. Og så, og min mor hun, altså min mor, hun lukkede munden på hende der, hun sagde: 'Jeg ved hvad min datter hun laver, men jeg stoler på hende. Jeg ved ikke med jeres, ikke, det er jeres problem'. Og lige siden så har hende der damen bare, altså hun siger hej til os og sådan noget, og hun har bare aldrig åbnet sin mund om noget som helst, hun ved godt den bliver lukket lige med det samme igen".

På ikke engang en time var rygtet sat i gang, og moderen kender udviklingen tilstrækkeligt godt til at hun kan henvende sig til en kvinde i den nærmere familie som vil være een af de første der får historien fra 'vidnet'. Moderen markerer klart at hun *ved* at der ikke er noget forkasteligt ved hendes datters handlinger, men derudover virker hendes replikker i M's gengivelse lettere truende og insinuerende: Hun stoler på sin datter, men hun "ved ikke" med deres datter. Det er deres problem, siger hun, men ved overhovedet at nævne det i sammenhængen synes hun også at antyde hvad en sanktion fra hendes side kunne være, hvis ikke rygtet om M's søster bringes til stilhed straks. Det kunne jo ske at rygterne pludselig handlede om kusinen... "Man skal bare kunne svare

igen”, som J kommenterer historien. Derefter følger denne ordveksling mellem dem:

M: ... Også fordi de kan ikke tage, f.eks., øhm, det at jeg arbejder, det er bare sådan - [en af mine veninder] ville også have et arbejde. [Hendes mor siger:] 'Ej, hvad fanden skal hun nu også med det? Sæt hende derhjemme, hvad skal hun med et arbejde, om et år skal hun alligevel giftes'.

J: ... Sådan HJERNEVASKER hende....

M: '... Ej, nu må du fandeme holde', ikke, og min mor sad bare sådan 'mm, mm'.

J: Hvad var det engang [veninde 1's] mor hun gjorde mod [veninde 2]? [Veninde 2], hun skulle et eller andet - de skulle ind fordi jeg havde blå mandag, der havde de lige fået overtalt alle til at de måtte komme ind til mig og holde blå mandag med mig i byen og sådan noget. Så kom [veninde 1's] mor. Så sagde hun [til veninde 2's mor]: 'Hvordan kan du lade hende?' [Veninde 2] hun sagde til sin mor: 'Mor, DU LYTTER BARE IKKE TIL HENDE!', fordi de hjernevasker hinanden, de siger: 'Ej, hvordan kan du lade din datter?'

M: ...Ja, hvor moren hun siger sådan: 'Ahh, skal jeg nu lade hende gå, eller skal jeg ikke lade hende gå', det er bare sådan...

J: ...'Fordi de gør alt sådan noget, du kan finde dem i opgange og sådan noget, de gemmer sig'. Min søster hun er den type, hun snakker med drenge, hun er ligeglad med om nogen ser hende, hun synes ikke selv hun laver noget forkert. Så der er mange der snakker om hende og sådan noget. Så en dag så er der en dame der siger noget [om søsteren] til min mor, så siger min mor til hende: 'I det mindste ved jeg hvad min datter hun laver', altså sådan, hun svarer hende igen: 'I det mindste ved jeg hvad min datter hun laver' og så holdt damen så kæft... [g 47]

Den interesse for pigernes dydighed som M og J oplever, finder altså blandt andet sted som en kompleks udveksling af bekymringer og bebrejdelser mellem pigernes mødre. Mødrene skal tilsyneladende være i stand til at forsvare deres valg omkring døtrenes handlemuligheder over for et pres som J betegner som hjernevask. I M's fortælling om veninden der gerne vil have et arbejde, skitseres en situation hvor M's mor sidder i samtale med venindens mor, og M gengiver sidstnævntes hårde afvisning af muligheden for arbejde. M's mor siger bare 'mm, mm', det forekommer svært at sige andet ved så skarp en problematisering af noget M's mor lader *sin* datter gøre: "Ej, hvad fanden skal hun nu også med det? Sæt hende derhjemme..."

Samtalerne mellem mødrene synes også at være skæbnesvangre når det handler om pigernes tilladelse til at gøre noget ekstraordinært. J's beretning om planlægningen af hendes blå mandag fortæller om en anden piges forsøg på at blande sig i disse samtaler, fordi hun muligvis ikke får lov at deltage hvis hendes mor lytter til en anden mors bebrejdelser. Evnen til at imødegå bebrejdelser og antydninger af den slags er også hvad J

fokuserer på hos sin egen mor med eksemplet omkring søsteren. Som det fremgår af gengivelserne af både M's mors og J's mors reaktioner, er det evner eller handlemuligheder der er forbundet med at kunne gå til modangreb med tilsvarende bebrejdelser eller antydninger. De bruger begge denne understregning af, at i det mindste ved *de* hvad deres døtre laver. Det kræver en vis position, og ikke alt for dårlige odds, at kunne vende tvivlsomheden mod modparten. Med andre ord; det er nok ikke alle der har mulighed for at give så skarpt igen, ligesom det ikke ville være muligt hvis 'beviserne' imod døtrene var mere tungtvejende.

Jeg antydede i 6. kapitel, at interessen for de unge kvinders ærbarhed og ordentlighed kunne ses som gruppe-konstituerende. I dette afsnit får man indtryk af hvor stærkt mødrenes position som ordentlige mødre afhænger af døtrenes opførsel, og der tegner sig en kamp om status - hvem kan hævde sig over hvem? – på baggrund af de unge kvinders ærbarhed. Position og status tilkæmpes gennem rygter og bebrejdelser mellem kvinder i en eller anden grad af berøring med hinanden, og deres fællesskab bygger på at de henholder sig til et fælles normsæt. Det forekommer imidlertid at være en anstrengende samværsform hvor mødrenes ordentlighed – som døtrenes – kan bringes i skred ganske raskt, hvis ikke man er parat til at forsvare sig og gå til modangreb. Åsa Andersson (2003: 152ff) beskriver, med reference til Skeggs (2001), hvordan de unge kvinder fra en multietnisk bydel hun har interviewet, hævder deres seksuelle uskyld som en "statusmarkör". Hun henviser til Skeggs' analyse af interviews med arbejderklassekvinder der investerer i "respektabel femininitet". Skeggs fremhæver at det er nærliggende at investere i denne form for respektabilitet for kvinder der ikke har mange andre måder at erhverve sig status til deres rådighed. Denne vinkel er interessant at spejle ind i projektets beskrivelser – ikke mindst af mødrenes praksis. Mange af de unge kvinder, jeg har interviewet, finder anledning til – og muligheder for – at investere i kvindelighedskonstruktioner der ikke har seksuel uskyld som det altafgørende omdrejningspunkt, hvilket også vil fremgå af de kommende kapitler. Jeg vil derfor pege på den tolkningsmulighed at den begrænsede adgang til status i særdeleshed er en drivkraft bag forældregenerationens investeringer. Denne ide kan selvsagt ikke efterprøves ud fra projektets empiriske materiale, men den giver yderligere stof til videretænkning med Anderssons spørgsmål om hvem en sådan statusmarkering i så fald ville markere en afstand fra. Andersson finder at de unge kvinder med indvandrerbaggrund hun har snakket med, på denne måde kan

hævde sig i forhold til de jævnaldrende etnisk svenske kvinder. I mit materiale er de unge kvinders eget behov for at distancere sig fra de majoriserede kvindelighedskonstruktioner ikke fremherskende, men behovet fortælles frem i deres beskrivelser af mødrenes opdragelsespraksis og deres gensidige udvekslinger af normative bedømmelser. Dermed ikke være sagt at seksuel uskyld ikke er en meget vigtig del af kvindelighedskonstruktionen for de kvinder der bidrager til 6. og 7. kapitel. Alle de kvinder hvis beretninger indgår i disse to kapitler, opererer med seksuel uskyld som en norm de bør leve op til.

Min påstand er derimod for det første at den seksuelle uskyld for flere af disse kvinder er en komponent *blandt flere* som de tilstræber ordentlighed og anerkendelse på. For kvinder som M, J, F og I spiller det at uddanne sig og at have at arbejde f.eks. en vægtig rolle for deres selvrespekt, og som vi skal se i 8. kapitel, er det normativt i et eller andet omfang for alle de kvinder jeg har snakket med. For det andet finder jeg at der er ansatser til at den seksuelle uskyld er væsentlig fordi den er væsentlig for forældregenerationen, og det er væsentligt at være loyal og respektfuld over for forældrene. Det at tingene er væsentlige fordi de er væsentlige for andre, er ikke noget særsyn i sociologisk forskning (!), men jeg hævder altså at der i nogle af disse kvinders beretninger kan spores en distinktion mellem hvad der er væsentligt fordi det er mit normgrundlag, og hvad der er væsentligt fordi det er en del af mit normgrundlag at opføre mig respektfuldt over for det der er mine forældres normgrundlag. E's fortælling nedenfor giver klare eksempler på en sådan distinktion.

AF HENSYN TIL FORÆLDRENE

Ovenfor, i afsnittet 'Adskilte rum', citeredes E's fortælling om at have drengevenner man ikke rigtig kan se, og om de rygter det kan afføde når man ser dem alligevel. I 6. kapitel blev E's beretninger om mere erotiserede interaktioner med jævnaldrende mænd og interaktionernes attraktioner og negative konsekvenser gengivet i afsnittet 'Nydelsens dilemmaer'. E har ønsker for sin tilværelse som bryder med de normer for en ærbar kvinde som både rygterne og de unge mænd positionering af hende som 'billig' formuleres med udgangspunkt i. Samtidig tilstræber hun i et vist omfang at leve op til disse normer. E's forældre spiller en afgørende rolle for hendes måde at manøvrere i dette felt. Da jeg spørger E om hun har oplevet at rygterne er løbet om hende,

fortæller hun, at det har hun. Hun har f.eks. oplevet at et tilfældigt møde med en mandlig bekendt meget hurtigt 'udvikle sig' til et kæresteforhold. Men hun fortæller også at hendes forældre "stoler rigtigt meget" på hende. Forældrene hører ikke nødvendigvis rygterne, og selv når de gør, tager de højde for at de ikke nødvendigvis taler sandt. Det er tydeligvis vigtigt for E at bevare den tillid de har til hende. Hun taler meget loyalt om dem, og det at være værdig til deres tillid er en måde at vise dem respekt. Samtidig gør hun klart at det der er normalt for hendes forældre, som kom til Danmark som voksne, er noget andet end hvad der er normalt for hende, som har levet det meste af sin barndom i landet:

Int: "Hvordan oplever du det er at være kvinde i Danmark?"

E: ... altså, jeg ved det ikke sådan, det kan være det er lidt svært. Det er på grund af at Danmark, det er meget åbent land, selvfølgelig, der er mange ting der er normale som ikke er normale i vores land, men nu, nu når vi er vokset her, så virker alt normalt. Altså alt hvad der er normalt hos danskere, det er også normalt for os, altså.

Int: Hvad er det for nogen ting du tænker på?

E: F.eks. en mand - en dreng og en pige de står sammen og kysser på gaden, sådan noget har vi aldrig oplevet i vores land, det er slet ikke noget du mærker, men her i Danmark - det er helt normalt.

Int: Så hvad for nogle ting tænker du er særlige ved at være kvinde i Danmark?

E: [...]... Det ved jeg faktisk ikke. Altså på mig er det helt normalt, det er ikke sådan, altså, det er ikke sådan at jeg føler der er stor forskel på mig og en dansk pige, selvfølgelig, danske piger de må sådan mere, men det er ikke sådan jeg sætter stor forskel".

E udtrykker en oplevelse af at have et andet normalitetsbegreb end sine forældre. E oplever altså at handlinger der er normale for danskere, føles normale for hende, men hun kan ikke gøre disse ting fordi de ikke er normale for forældrene. Hun opfatter ikke sig selv som meget anderledes end andre der er vokset op i Danmark. Forskellen består i hvad hun *må*. Vi fortsætter interviewet:

Int: "Hvad er det for nogle ting danske piger må?"

E: F.eks. de må godt have kæreste, de må gerne drikke, de fleste de må også gerne ryge. Det må vi ikke. De må gerne være – komme sent om aftenen, hvis de bare siger til deres far: 'Ej, vi er derhenne' – 'ja okay'. Sådan er det ikke med vores, det kommer altid an på hvor vi er henne, og hvor sent vi kommer hjem, og hvem vi er sammen med og alt det.

Int: Hvad synes du om det?

E: ...Jeg, jeg synes det er fint nok, fordi det med rygterne og sådan noget, jeg vil ikke have et dårligt rygte, så er det fint nok... men ellers ville jeg selvfølgelig også – hvis jeg fik lov til det, ville jeg også helt sikkert gøre det samme som danske piger gør.

Int: Hvis nu du ikke fik et dårligt rygte af det, kunne du så godt tænke dig at lave nogen af de samme ting?

E: Ja sagtens, sagtens, eller hvis jeg nu fik et dårligt rygte af det, men jeg måtte for mine forældre, så havde jeg også gjort det, for det er jeg ligeglad med. [...] Men det er bare det at når forældrene de ikke ved hvad du gør og sådan noget, så har de pludselig hørt noget om dig. Det ville jeg have det meget dårligt med.

Int: ja, klart nok.

E: Jeg har det også sådan lidt, nogle gange har jeg dårlig samvittighed, jeg laver nogle ting som mine forældre ikke ved, men de ville aldrig kunne forstå det.

Int: Nej. Hvad kunne det være for nogle ting?

E: Altså, det med at have kærester og sådan noget, og med at ryge.

Int: Okay, ryger du?

E: Ja, og det ved mine forældre slet ikke noget om... så mange ting, men de kan ikke forstå det, fordi... de har ikke boet her i Danmark siden de var så små som vi, som da vi kom her til Danmark, og de har ikke den tankegang som vi har nu.

Int: Mm, hvad er det for en tankegang?

E: F.eks. med de ting at sådan 'en pige skal være en pige, en dreng skal være en dreng', okay, 'drengene de må mange ting, men det må en pige ikke'. F.eks., jeg tror de er helt med på hvis min bror han får en kæreste, men hvis jeg gør det, så er det bare en katastrofe. Eller hvis nu min bror han, når han bliver ældre, ryger og drikker øl og sådan noget, er udenfor sent og sådan, det får jeg aldrig lov til. Sådan, der er mange ting".

E remser op hvad det er de danske piger – og drengene med indvandrerbaggrund - må til forskel fra hende selv, og igen tegner sig omridset af den gode pige, formuleret i negativ i beskrivelsen af hvad de andre må. Den gode pige har i E's fortælling ikke en kæreste, hun drikker ikke, og hun ryger ikke. Hun kommer ikke sent hjem om aftenen, og hvis hun går ud, meddeler hun hvor længe hun går ud, og hvem hun er sammen med. Det er for at E kan leve op til disse normer at hendes forældre sætter grænser for hvad hun må, og E anerkender også denne bestræbelse på at værne om hendes gode rygte. Men hvis hun fik "lov", ville hun bryde med denne norm. Det er først og fremmest for forældrenes skyld at E bestræber sig på at holde sig inden for normen og - i det omfang det ikke kan lade sig gøre - at skjule sine normbrud. Det handler igen om denne oplevelse af at der er forskel på hendes og forældrenes normer – og det er forældrenes normer der afholder hende fra at leve i overensstemmelse med den normalitet hun oplever som sin. Hun beskriver sig selv som "ligeglad" med de normer som rygtedannelsen fokuserer på, men hun tager virkelig hensyn til forældrenes behov for at de overholdes. Som jeg nævnte før, synes det at være en central norm for E at tage sådanne hensyn til sine forældre.

Annick Prieur (2004: 56) skriver på baggrund af sin forskning blandt unge med indvandrerbaggrund i Norge:

”De sterke familiebåndene bør ikke ses utelukkende ut fra et skjema av forventninger fra foreldrenes side og lydighet fra barnas side. Båndene uttrykkes konkret gjennom en omsorg og deltakelse som går i begge retninger. Båndene bør heller ikke ses som en byrde barna ikke kan fri seg fra, men som noe de i mange tilfeller verdsetter dypt og ikke ønsker å leve foruten”.

Prieur finder at følelsen af forpligtelse over for forældrene kan bygge på at familiens indvandringshistorie ofte fortælles som en historie om forældrenes forsagelser, og desuden på en opdragelse i henhold til kulturelle traditioner som vægter respekt for forældrene. Endelig nævner hun det forhold at familierelationer generelt bliver vigtigere i en indvandringssituation, hvor tendensen er at de sociale netværk er begrænsede i forhold til hvad de ville være i udvandringslandet. I E's fortælling er det omsorg og overbærenhed der synes at skinne igennem i hendes position i forhold til forældrene. Både med den skarpe markering af at deres – ikke hendes – normer ligger uden for hvad der er ”normalt”, og med erkendelsen af at sådan må det være fordi forældrene ikke er vokset op i Danmark. Også hendes overbærende konstatering af hvad de ikke ville kunne forstå – som hun forstår – antyder at hun ser forældrene i en sårbar situation som vækker hendes omsorg. Når E laver ting som hun ikke fortæller sine forældre, og som bryder med deres normer, får hun således dårlig samvittighed, samtidig med at hun konstaterer normernes uforenelighed som et faktum hun blot i et eller andet omfang skåner forældrene for at blive konfronteret med.

Ved at undgå at konfrontere forældrene med at hun ikke deler deres normer og heller ikke på alle områder lever efter dem, kommer E i praksis til at lyve. Men hendes betoning af den afgørende forskel det gør hvorvidt man er vokset op her i landet eller ej, tjener som hendes forklaring af denne praksis. Det synes ikke at foreligge som mulighed at udjævne forskellen gennem dialog. Så hun lever bare med den, selv om det plager hendes samvittighed at hendes forældre ikke kender til alt hvad hun går og laver.

Den forskel i tankegang, som E beskriver, handler altså blandt andet om kønsforskelle og kønsrelationer. Da jeg spørger ind til hendes tankegang, gengiver E i stedet forældrenes tankegang omkring forskellen på drenge og piger. ”En pige skal være en pige, og en dreng skal være en dreng”, og denne markerede forskel består i høj grad i hvad de hver især må; drengene må ting som pigerne absolut ikke må. Denne opfattelse deler E ikke; hun ville finde det mest i overensstemmelse med egne normer hvis hun måtte det samme som de danske piger. Igen tegner sig en klar

forskel på ungdomsgenerationen og forældregenerationen hvad angår normer knyttet til køn, en forskel der indebærer at den unge kvinde positionerer sig posttraditionelt. Dette kan i E's tilfælde betragtes ved at hendes hverdagspraksis gør op med adskillelsen mellem 'luderen' og 'den ærbare kvinde', hun kombinerer komponenter som respekt og omsorg for forældre, seksuel jomfruelighed i snæver forstand, kæresteforhold med en vis grad af fysisk kontakt, venskaber med drenge, påklædning som fremhæver kroppens kønnede tegn. Det er ikke uproblematisk. E har både spørgsmålet om billighed og den dårlige samvittighed over for forældrene at kæmpe med, men med sin analyse af de forandringer der sker mellem generationerne, og sine referencer til de danske normer for ligeværdighed mellem kønnene, opretholder hun i samtalen med mig en respektabilitet som synes at bære for hende meget af tiden.

"FAMILIENS DRENG"? ELLER EN POSTTRADITIONEL POSITION I EN TRADITIONEL RAMME?

I oplever at hendes måde at positionere sig, af hendes familie bliver forstået ud fra traditionelle kønsopfattelser, men hendes familie er tilbøjelig til at gøre det ved at benævne hendes opførsel som drenget og direkte kalde hende en dreng. Hun er imidlertid selv kritisk over for den forskelsopfattelse der ligger til grund for at hun med sin opførsel falder uden for det kvindelige og bliver "en dreng". Det vender vi tilbage til. Først hvad hun fortæller om at være "familiens dreng":

I: "Min mor, hun kalder mig en dreng, jeg laver ikke en skid derhjemme. Jeg kommer, og så lægger jeg mig lidt ned, og så tager jeg tøjet af, og så tager jeg noget andet på, og så går jeg igen. Så kommer jeg ved ni-ti tiden, og så er jeg træt. Eller også sidder jeg foran computeren og laver noget andet. Sådan er jeg. Så kalder de mig bare en dreng i familien: 'Så nu kommer familiens dreng', når jeg kommer hjem klokken ti. De - de kan ikke lide sådan nogle 'gå-rundt-piger', man skal bare være inde, og sådan noget, og det kan jeg ikke. Min mor hun - det er ikke min far, han er ikke sådan skrap. Det plejer islamiske mænd at være, ikke. Min far, hvis jeg sådan gør nogle ting for ham og rydder lidt op for ham, når jeg skal til at gå, så siger han til min mor: 'Lad hende gå'. Når jeg har gjort det der, har gjort alt det der. Så er det godt at have min far [...] Og så går jeg nogle gange ud og siger: 'Det var ham der sagde jeg skulle ud'. Og så siger han: 'Ja, det er mig'. Vi gør alting, mig og min far, når han vil ud og sådan noget, så hjælper vi hinanden".

I er klar over at hun er på kant med normen for en ordentlig pige. De kan ikke lide "gå-rundt-piger" i familien, fortæller hun. I stedet for definitivt at se hende i denne negativt ladede kvinderolle er de imidlertid begyndt at omtale hende som familiens dreng. Ved

at forstå hendes opførsel ud fra en traditionel drengerolle kan de se mildere på hendes positionering. Der er noget der tyder på at dette alternativ til at være en ordentlig pige blandt andet muliggøres af faderen, som I tydeligvis har en alliance med. Han har blik for hendes behov og er indstillet på at efterkomme hendes ønsker. Han tager hendes parti i forhold til moderen, som ikke lægger skjul på at hun ville ønske at I opførte sig anderledes. I fortæller lidt senere hvad faderen siger til moderen:

I: ”Han siger: ’Du ved godt små piger når de vokser op, ikke? De har brug for at se verden, nu’. Sådan siger han til min mor: ’Hun har brug for at se noget, hvis hun er hjemme, får hun problemer, hvis hun er for meget hjemme, så får hun problemer når hun vokser op fordi hun slet ikke ved noget, manden kan gøre alt ved hende’...”

Der er noget der tyder på, at i I’s familie er der forskellige opfattelser af kønspositioner på færde. Stedfaderen argumenterer for I’s muligheder for at gå ud med udgangspunkt i at når hun engang skal giftes, skal hendes mand ikke kunne gøre ”alt” ved hende. Og hans argumenter synes at have gennemslagskraft. I andre aspekter af familiens liv synes det at være moderen der træffer beslutningerne. Det er hende I beder om penge når hun trænger til det – og så deler hun ind imellem bagefter med faderen som ”har brugt sine penge”.

I nyder at gå til bryllupper, fester og holde pigeaftener til langt ud på natten. ”Jeg siger aldrig vi er sammen med drenge”, som hun siger. Dette er blandt andet muligt i kraft af I’s storesøster som er gift, flyttet hjemmefra og har børn. Hun bor i samme by som I, og I er meget glad for hende. Hun fortæller:

I: ”Så tager jeg hjem til hende når jeg ikke gider være hjemme nogle gange, sådan hvis jeg skændes med min mor. Så tager jeg hjem til hende. Også når jeg skal til fester, så tager jeg også hjem til hende. Så siger jeg at jeg overnatter hos hende. Så siger jeg, at hun skal ikke sige til min mor at jeg er væk og sådan noget. Så når min mor ringer: ’Er hun der?’, så siger hun: ’Ja, hun er der’ – og så er jeg der ikke. Det er godt at have min storesøster. Men så skal jeg også hjælpe hende nogle gange - med at rydde op og sådan noget”.

Da jeg senere spørger I om der er nogle mennesker hun ser op til, er det også storesøsteren hun nævner:

I: ”Min storesøster. Hun har det godt, jeg kan godt lide hende. Sådan den måde hun er, hendes hus, den måde hun gjorde det dengang hun boede sammen med os. Altså, hun har altid været en der sagde sin mening, hun var aldrig bange, altså for hende, ikke også, hun sagde alt det hun ville. Og så snakker hun med alle dem hun vil. Sådan er jeg også. Altså, jeg ser op til hende i stil. Det er min storesøster jeg ser op til hvis der er nogen jeg ser op til sådan. Men hun - min storesøster - hun er sjov”.

I har altså både et forbillede for og en støtte til sin selvstændige positionering i storesøsteren, og hun fortæller direkte at

storesøsteren indtog en position i familien der minder om I's nuværende, dengang hun boede hjemme:

I: "Min storesøster, hun var ligesom mig. Hun lavede ikke en skid. Så kommer jeg efter hende, og så er der hende den anden. Men det er godt vi har hende der, så har min mor slet ikke brug for mig. Så kan jeg slippe for at rydde op, hun har ryddet op hver gang hun kommer hjem".

"Hende der" er I's lillesøster som sammen med moderen tager sig af hovedparten af husarbejdet derhjemme. Dette er, hvilket I også bemærker, med til at muliggøre I's positionering for så vidt at hvis ikke lillesøsteren tog fra rent arbejdsmæssigt, så ville moderen have "brug for" I på dette felt. Familien tæller desuden yderligere to yngre søskende, så det er en ret stor husholdning. Den ældste lillesøster indtager tilsyneladende positionen som den ordentlige pige fuldt ud:

I: "Min lillesøster, hun laver alt muligt. Hun laver alt. Hun kommer hjem, ikke også, fra skole, vi kommer på samme tid, vi tager samme bus, og så kommer vi hjem. Så kommer hun hjem, så tager hun skoene af, og så rydder hun op. Så begynder hun at rydde op. Jeg tænker - jeg siger til hende hun skal slappe af, ikke også, bare vente til mor kommer, men hun siger: 'Nej, mor skal ikke se alt det rod' og alt det der. Det er min mor - derfor hun kan godt lide hende. Hun laver alt muligt".

Lillesøsteren bærer i øvrigt den samme traditionelle klædning som moderen: tørklæde der dækker halsen, lang nederdel og lang løs jakke. Det samme gælder storesøsteren. I begynder at fortælle om disse forskelle i påklædning da jeg spørger, i forlængelse af historien om overnatninger hos storesøsteren, om hun "skændes meget" med sin mor?

I: "Ja, nogle gange gør jeg. Hvor jeg har bukser på og sådan noget, hun vil gerne have jeg skal have mere, du ved, som [A] ¹ ikke også? At jeg skal have lang nederdel på og sådan noget. Før plejede jeg ikke have tørklæde på fordi jeg gik i en dansk klasse fra tredje, så tog jeg det samme på som dem, ikke. Så da jeg kom op i tiende klasse mødte jeg så de [piger fra mit førsteland], og de har alle sammen tørklæder på, så jeg begyndte på det samme. Jeg tænkte lidt anderledes, jeg var lidt anderledes, ikke? Så tog jeg tørklæde på. Men jeg er ikke holdt op med de bukser der. Så jeg tager næsten aldrig nederdel på.

Int: Men din mor vil gerne have du går noget mere i nederdel?

I: Ja. Og så gør hun - hun kan ikke gøre noget. Siger bare: 'Tag det på', så siger jeg, 'Nej, jeg gør ikke'. Så siger hun 'okay'. Min mor, hun har det der på, min lillesøster, ved du hvad hun har på? Hun har det der store på [helt løst tøj, tørklæde bundet under hagen]. Og min storesøster har det på. Jeg er den eneste i min familie der ikke har det der på [hun griner] [...]

Int: Og din mor hun siger bare: Jamen, det kan hun ikke gøre noget ved, eller er hun vred over det, eller er hun ked af det, eller?

¹ A går normalt i lange nederdele, en jakke der nok er taljeret, men ikke stram, og hun binder sit tørklæde under hagen.

I: Nej, hun kan ikke gøre noget ved det. Hun siger bare, jeg må bestemme selv. Hvis det er det jeg synes, så er det bare min skyld. De synes at så er jeg ikke rigtig muslim, siger de. Det bestemmer jeg jo selv. De ved ikke noget om hvordan jeg er”.

I har altså kontroverser med sin mor omkring påklædning. Moderen så gerne at I klædte sig mere traditionelt, men samtidig accepterer hun efter nogen diskussion at I går klædt som hun gør. Det er bemærkelsesværdigt at I tilføjer at ”de” ikke ved ”noget om” hvordan hun er. Her synes igen at være denne oplevelse, som også E bl.a. fortalte om ovenfor, at der er meget af det man ’er’, som forældrene ikke har kendskab til. Og af at ens normer for hvad der er godt, og hvad der er dårligt, hvad der er rigtigt og forkert, ikke deles af dem. Ting som ikke hænger sammen for moderen, f.eks. at være kvindelig muslim og gå i bukser, hænger sammen for I. Det hænger imidlertid ikke dårligere sammen for moderen end at hun faktisk ’frivilligt’ køber bukser til I. Det fortæller I i forlængelse af det foregående citat:

I: ”Hun køber bukser nogle gange når hun er i byen. Så ser hun sådan nogle bukser som jeg har - sådan noget gør min mor - så ser hun sådan nogle små - sådan piger der køber sådan noget, du ved godt, ligesom mine bukser, så tænker hun: ’Nå’, og så køber hun de samme bukser. Så siger jeg: ’Hvorfor har du købt dem?’ og så siger hun: ’Fordi nogle unge piger, de købte også de der, og de var lidt på tilbud, så jeg syntes du kunne bruge dem måske’.

Int: Så hun køber dem faktisk?

I: Ja, så køber hun, hun køber dem. Det er ikke sådan noget at min mor hun siger - at hun er sur over det eller noget”.

Generelt fortæller I da også om relationen til sin mor, at nok har de en del konflikter, men moderen accepterer hendes opførsel og forsøger ikke at tvinge eller straffe I for at få hende til at ændre opførsel. I sammenligning med en af I’s veninder, som har alvorlige problemer med sin familie, fremhæver I at hendes mor i konflikter nøjes med at råbe. ”Hun trækker aldrig i een”, og ”hun slår dig ikke”.

Der er endnu et punkt hvor I afviger fra de andre i familien, og det er på det religiøse område. ”Jeg er helt modsat af min familie. De går også til koranskole. Det gør jeg aldrig”, som hun fortæller. Flere af hendes klassekammerater fra samme førsteland går også i koranskole. I fortæller også at hun ofte glemmer at bede hvis ikke hun er sammen med sin mor. Moderen beder de i islam foreskrevne fem gange om dagen, og det gør lillesøsteren og stedfaderen også, fortæller hun da jeg spørger om det. I andre familier ”skal” man gøre det, fortæller I, men sådan er det ikke hos dem. Hendes far siger: ”Det er godt hvis du gør det”, og det synes I egentlig også. Hun er troende og ville gerne huske at bede, hun

tager det bare ikke særligt tungt. Jeg spørger I om hun synes hun er en ”god muslim”:

I: ”Ja. Det synes jeg at jeg er. Altså, jeg gør ikke noget forkert, det er ikke sådan at jeg er sammen med en person og sådan noget, ikke også?

Int: Hvad mener du med sammen med en person?

I: Altså går i seng med nogen, det må muslimer ikke. Og jeg tager heller ikke sådan - det er ikke stramt det her [om sit tøj], det er jo almindeligt, tror jeg, jeg gør ikke noget forkert. Muslimer - det er ikke sådan som de andre siger. Det er lidt forkert at man bare skal være hjemme og sådan noget. Piger og mænd, det er det samme, det står i Koranen. Der står ikke at drenge skal gøre sådan noget, og piger skal gøre sådan, der står *mennesker* skal gøre sådan. Hvordan kan det så være at vi piger skal behandles strengt? Det er jo dem der finder - du ved godt hvordan mænd de er - at det er dem der finder på sådan noget. Vi er af det samme, køn det er det samme. I Koranen der står slet ikke det der: at piger skal gøre sådan noget, og mændene skal være alt muligt, altså at de må være sammen med alle dem de vil, og at de må lave - og må komme hjem når de vil, og vi skal bare sidde hjemme til vi bliver gift, og så skal mændene slå os og sådan noget. Jeg gider ikke finde mig i sådan noget”.

I’s fortælling er endnu et eksempel på en ung kvinde med indvandrerbaggrund der positionerer sin kønnethed anderledes end hendes familie og det lille samfund hun lever i, forventer. Ikke desto mindre er det værd at bemærke at familien rummer, og i et vist omfang understøtter, hendes afvigende praksis. Mens familien forstår hendes position i kraft af den traditionelle drengefigur, så ytrer I imidlertid selv en norm om at forskellene på hvad drenge og piger må og kan, er uacceptable, og at hun ikke vil finde sig i den ulige magtfordeling der knytter sig til de traditionelle kønspositioner. Så selvom hun og familien finder ud af det med hinanden, forstår de situationen i kraft af forskellige normer eller diskurser om man vil. I’s observationer omkring magtrelationerne mellem kønnene giver hende bekymringer i forhold til valg af ægteemand. Som vi skal se i 9. Kapitel om ’Parforhold og ægteskab’ er hun bestemt ikke den eneste af projektets respondenter, der har bekymringer i den anledning.

SPRÆKKERNE – EN OPSUMMERING

Jeg har i dette kapitel haft fokus på hvor der synes at være sprækker mellem hvordan nogle af de unge kvinder positionerer sig selv, og hvordan de positionerer forældregenerationen – især deres mødre. I afsnittet ’Adskilte rum’ viste jeg hvordan M så forældrenes krav om en adskillelse af unge mænd og kvinder som en del af årsagen til de problemer mellem de to køn som blev optegnet i 6. kapitel, og som også vil blive tematiseret i 9. kapitel om ’Parforhold og ægteskab’. Når de unge ikke tilbringer tid sammen, og når de ikke må dyrke deres venskaber, er der ikke

noget at sige til at de ikke ved hvordan de skal opføre sig over for hinanden, påpeger hun. Det bemærkelsesværdige ved hendes udsagn er imidlertid også at ønsket om at have venskaber med drenge synes at hænge sammen med en nyorientering kønsmæssigt som også E eftertragter. Det handler om at muligheden for useksuelle relationer til unge mænd er knyttet til et ønske om kønspositioner der afviger fra den reproduktion af de traditionelle normer for køn som forældregenerationen sanktionerer. Netop *fordi* det seksuelle, for M og E, ikke behøver at være det centrale i en relation med en ung mand, kan den traditionelle reproduktion heller ikke forstås som deres eneste referenceramme. De optegner sig selv i en posttraditionel position, for så vidt at de løsner forbindelsen mellem deres kønnede kropstegn og bestemte former for praksis. Venskaber med mænd ville i den traditionelle ramme være noget kun mænd kunne have, men M og E finder at sådanne venskaber også ville være i overensstemmelse med deres selvforståelser som unge kvinder.

I afsnittet 'Tryghedens dilemma' påpegede jeg hvordan U's ønske om at "have sin frihed engang imellem" markerer en afstand mellem U's måde at se sin tilværelse, og så "damernes" blik i det kvarter hvor hun bor, som fokuserer på hvorvidt hun nu er en ordentlig muslimsk pige i henhold til den traditionelle figur. Jeg fremhævede U's irritation over dette blik som kontrasteredes af den tryghed det gav at leve i nærheden af andre med samme religiøse og etniske baggrund. Jeg greb fat i den lille historie som pegede på at det særligt var moderens behov at leve med denne tryghed, fordi det antyder at mødrenes investeringer i grupper de er religiøst eller etnisk beslægtede med, har en anden karakter end de unge kvinders. Dette pegede frem mod afsnittet 'Rygter og bebrejdelser'. Her fremhævede jeg M og J's afstandtagende beskrivelser af det fællesskab mødrene havde omkring håndhævelsen af de traditionelle normer som "hjernevask" og deres beretninger af hvordan normgrundlaget blev brugt i en kamp om at hævde sig i kraft af gensidige bebrejdelser. Jeg foreslog i den forbindelse at mødrenes investeringer i døtrenes seksuelle uskyld, som forekommer mere intensive end døtrenes egne, kan forstås som forsøg på at opnå status i kraft af traditionel, kvindelig respektabilitet når der ikke er særligt mange andre muligheder for at opnå status til rådighed.

Den forskel i *måden* hvorpå seksuel uskyld kan indgå i normgrundlaget for de to generationer, som blev skitseret i afsnittet om 'Rygter og bebrejdelser', blev også i afsnittet 'Af hensyn til forældrene' undersøgt i E's beretning om hvordan hun oplevede

sin normalitet som anderledes end forældrenes. Jeg foreslog den forståelse at E's investeringer i seksuel uskyld først og fremmest skete for at overholde sine normer om at respektere forældrene. Hun markerer i vid udstrækning afstand fra det traditionelle normgrundlag, men respekten for forældrenes forståelse af verden er central for hende. I den forbindelse sporede jeg også overbærenhed og omsorg i forhold til forældrene, ud fra den viden *hun* oplevede at have om at hendes normalitet alt andet lige er mere normal end deres.

I afsnittet 'Familiens dreng?...' præsenterede jeg I's beretning om hvordan hun, i praksis, får en position der kombinerer komponenter fra både den traditionelle mandlige og de traditionelle kvindelige positioner, til at passe ind i sit familieliv. Det er imidlertid også en beretning om hvordan hendes familie får hende til at passe ind, hvilket sker ved at forstå hende som dreng. I markerer imidlertid tydeligt at ifølge hendes normer bør det være almindelige dele af en kvindelig position at kunne komme og gå i hjemmet som man har lyst til, ikke at skulle hjælpe mere til i hjemmet end drenge skal, at kunne feste og hygge sig med både drenge og piger uden forældres opsyn og at klæde sig som man selv vil.

Ingen af de kvinder der er blevet citeret i dette kapitel, er åbenlyst på kollisionskurs med forældregenerationen. De har givetvis alle skænderier med deres forældre, men de sameksisterer med dem i en sammenhængende dagligdag. Som jeg viste i 2. kapitel er afhandlingens begreb om posttraditionalitet ikke at forstå som et begreb der betegner et regulært brud med alt hvad det traditionelle omfatter, men derimod en betegnelse for identitetsprocesser hvor de traditionelle, 'stramme' bindinger mellem f.eks. bestemte kønnede kropstegn og bestemte former for praksis, løsnes så andre bindinger og kombinationer af bindinger bliver mulige. Denne form for identitetsprocesser findes i de her præsenterede fortællinger, og selvom de sker mens samlivet med forældregenerationen opretholdes, er de absolut bemærkelsesværdige som tendenser der peger på at unge kvinder med indvandrerbaggrund kan opleve deres situation i Danmark som værende markant anderledes end deres forældres.

Jeg har i kapitlet lagt vægt på hvordan de unge kvinder her formulerer deres position blandt andet ved at trække på diskursive formationer som er vægtige i de majoriserede forståelser af køn i Danmark. Det drejer sig f.eks. om E's fremhævelse af etnisk dansk erotisk praksis som normaliserer det at kysse på gaden, og om flere af kvindernes henvisninger til en ligestillingsdiskurs som hævder

mænds og kvinders lige rettigheder og lige pligter. Der er imidlertid, for mig at se, ikke grundlag for at forstå disse ansatser som bevægelser fra at forstå sig selv i relation til en ikke-dansk etnicitet til at forstå sig selv som dansk.

Det er der flere grunde til. For det første er nogle af de komponenter kvinderne inkorporerer i deres position, ikke understøttet af majoriserede etnisk danske diskurser. Det drejer sig f.eks. om det at holde sig seksuelt jomfruelig i snæver forstand, og det at vægte respekten for forældrene meget højt i måden man positionerer sig. Det handler også om hvordan man klæder sig. Både I og U går f.eks. med tørklæde. Disse komponenter kan forstås i lyset af det begreb om kulturel genkendelighed som også knyttedes til begrebet om posttraditionalitet i 2. kapitel. Den posttraditionelle position ville slet ikke fungere som position hvis ikke den var i stand til at etablere genkendelighed, og disse kvinder etablerer sig som genkendelige både i relation til forældregenerationen, deres egen generation og måske også i forhold til majoriserede positioner i Danmark. Det posttraditionelle tegner ikke noget etnisk specifikt, men det at genkendelige positioner kan skabes på flere forskellige måder, fordi koblinger mellem forskellige komponenter er løsnet.

Den anden grund til at disse ansatser ikke kan ses som bevægelser mod 'danskhed', er at den etnificerede danskhed i sig selv omfatter et spænd fra traditionelle til posttraditionelle kønspositioner. De traditionelle kønspositioner, luderen og den ærbare kvinde der er på færde i fortællingerne ovenfor, er traditionelle i både en f.eks. mellemøstlig kontekst og i en etnisk dansk. Det kan sandsynliggøres ud fra afhandlingens billedmateriale ved at henvise til min analyse af pressedækningen ved Mona Sheikh's indstilling til at blive folketingskandidat. Mona Sheikh blev, som jeg har vist i 4. kapitel, i høj grad skildret som værende uden selvbestemmelse eller selvkontrol, hvilket kendetegnede begge de traditionelle kvinderoller, skitseret i 6. og 7. kapitel. Hun blev således forstået som handlende i henhold til hvad andre ønskede at bruge hende til – det være sig hendes far eller en obskur muslimsk organisation. Hun blev også skildret som løgnagtig (selvmodsigende svar handlede ikke om f.eks. usikkerhed eller uerfarenhed) og troløs (hun havde for nyligt skiftet parti). Endelig var der denne optagethed omkring hendes visuelle fremtoning og den tydelige seksualisering af hendes 'offentlighed' i Ekstrabladets 'dobbeltportræt'. Mona Sheikh blev altså i høj grad gjort velkendt i kraft af en traditionel, binær forståelse af kvindelighedens væsen, hendes handlinger i det offentlige rum

blev i høj grad afkodet som en løsagtig ung kvindes forsøg på at få opmærksomhed og magt i kraft af sit udseende og sin optræden. ”Luderen” i helt traditionel forstand er således som kvinderolle stadig en del af også den etnisk danske forståelseshorisont.

Temaet omkring kvindelighedsfigurer og posttraditionalitet, som det er blevet optegnet her i afhandlingens ’del 3’, vil følge med i de kommende dele. Her skal det handle om kvindernes tilknytninger til forskellige institutionelle rum, om deres positioner i forhold til mænd i parforhold og hvordan påklædning og udseende i et bredere omfang kan betragtes i forhold til blandt andet denne tematik.

DEL 4: OFFENTLIGE OG PRIVATE POSITIONER. NU OG I FREMTIDEN

8. KAPITEL. UDDANNELSE OG ARBEJDE

Dette kapitel vil tematisere nogle aspekter af respondenternes deltagelse i nogle bestemte institutionelle sammenhænge: uddannelsesinstitutioner og arbejdspladser. Målet er at inddrage denne deltagelse som et aspekt af de unge kvinders positionering i det danske samfund. Det vil ske både som en præsentation af generelle tendenser og ved at fokusere på nogle enkelte temaer, som fremstår tydeligt. De generelle tendenser drejer sig dels om kvindernes aktuelle skolegang og fritidsarbejde, dels om hvilke planer de har i forhold til uddannelse og arbejde i fremtiden. I starten af kapitlet vil der være et fokus på forskellige former for oplevet forskel i forbindelse med folkeskolen. Dette vil blive afrundet af en case som præsenterer et eksempel på institutionel blindhed over for forskelle i folkeskolen som også får betydning for hvordan en respondent kommer videre på en ungdomsuddannelse. Derefter vil tendenser hvad angår aktuelle arbejdsmarkedstilknytninger og uddannelsesforløb samt respondenternes fremtidsperspektiver hvad dette angår, blive præsenteret. Kapitlet har primært til formål at skitsere respondenternes deltagelse på uddannelsesinstitutioner og arbejdspladser samt hvordan de fremskriver denne deltagelse. Mere udfoldede præsentationer af dette aspekt af deres positioner vil indgå i 10. kapitel: 'Kroppe i mange rum'.

FORSKEL OG 'SAMMEHED' I FOLKESKOLEN

I 7. kapitel blev U citeret for hendes beretning om at hendes familie var flyttet til den by hvor de bor nu, primært fordi hendes mor var meget isoleret i den danske by hvor de boede før. Der var ikke andre med samme etniske baggrund som dem i det område hvor de boede, hvilket gjorde at moderen ikke havde lokale kontakter uden for familien. Sådan var det ikke for U. Hun havde en masse venner i skolen. De var danske. Jeg spurgte U hvordan der var at skifte skole i forbindelse med flytningen:

U: "Det var hårdt. Altså at miste alle mine venner. Da jeg kom her, da fik jeg bare et chok. Jeg gik på en skole hvor der næsten ikke var nogen danskere, og derhenne der var jeg jo den eneste udlænding. Så tænkte jeg bare: 'wow'; undervisningen den var bare... lidt anderledes.

Int: Okay, hvordan?

U: Altså derhenne forventede læreren meget, også selvom vi gik i, ja, 3. klasse, vi var meget sådan selvstændige og sådan noget. Men her forklarer hun nærmest tingene 10 gange før vi fatter det.

Int: Så kunne du bedre lide den gamle skole?

U: Ja, undervisningen kunne jeg bedre lide på den gamle skole, men her føler jeg mig mere tryk. Altså, det er her jeg skal være. Derhenne der var der mange spørgsmål om: 'Er du muslim?', jamen, jeg fik bare, øh – de stillede så mange spørgsmål næsten de samme spørgsmål, jeg skulle hele tiden svare på dem.

Int: Okay. Altså folk du ikke kendte? Men som du gik i skole med?

U: Ja, ja, bare hele tiden: 'Jamen, hvorfor spiser du ikke svinekød?' og så skal man bare svare på det en gang til.

Int: Ja, okay. Er det det der gør at du føler dig mere tryk her?

U: Jahn, der er jo mange muslimer, vi har den samme religion, og vi forstår hinanden meget. Men man skal også lige passe på hvad man gør hernede..."

S, I og A har også ligesom U oplevet at blive spurgt ud om deres baggrund af fremmede børn i skolen, alene på grund af deres udseende. De beskriver det alle som meget irriterende og forstyrrende. Selv om disse spørgsmål ikke i deres hensigt er chikanerende, virker de ubehagelige fordi de fremhæver den enkeltes særlighed, udelukkende på baggrund af udseendet. Der synes også at være et dominansforhold involveret i denne spørgepraksis, fordi børnene tydeligvis anser disse piger som nogle man kan tillade sig at spørge. S betegner det som "uforskammet" bare at gå hen til en fremmed og spørge om hun "er neger". Børn spørger jo ikke hvem som helst om hvad som helst. Der er nogle de 'tør' spørge, og så er der mange de ikke kunne finde på at udfritte uden at kende dem. Tendensen er interessant fordi fraværet af denne form for spørgsmål er knyttet til det U kalder "tryghed", som i denne sammenhæng kan forstås som det at være *den samme* som alle de andre. Spørgsmålene bliver en del af konstruktionen af bestemte former for udseende som forskellige, deres tilbagevendende opbygger forskellighed. Det er ikke spørgsmålets indhold der er det centrale, men det at bestemte dele af den kropslige fremtoning bliver til tegn på forskellighed, *fordi* de afføder spørgsmål. Hvis man ellers har gang i venskaber og leg, så 'tror man jo man er almindelig' indtil man hører den slags, for nu at parafrasere G's udsagn i 5. kapitel.

"Trygheden", 'sammeheden', findes så på skoler hvor der er mange andre med samme religiøse og etniske baggrund. Her oplever U imidlertid at det faglige niveau daler, ligesom hendes danske sprog bliver dårligere fordi hun i langt højere grad taler sit førstelands sprog på den nye skole. G har en lignende erfaring, bare i de ældre klasser, at et skoleskift som hun ser frem til, fordi hun føler sig på sidelinien i en klasse hvor hun er den eneste med indvandrerbaggrund, resulterer i "flere venner" fordi der er flere

”udlændinge”, men i et lavere fagligt niveau. Det bekymrer G: ”Altså [den tidligere skole], den var virkelig god, fordi det hjalp mig virkeligt meget at gå på den skole”. G kom først ind i den danske folkeskole i 4. klasse, men hun har efter råd fra sin klasselærer arbejdet hårdt på at udligne den faglige forskel det gav. Klasselæreren har givet hende et råd om at undgå at blive forskelsbehandlet i skolen. Det fortæller G da vi taler om at blive behandlet anderledes på grund af sit udseende:

Int: ”Du oplever ikke at man bliver behandlet anderledes eller...

G: Ja, der var sådan - min gamle klasselærer - han sagde engang til mig: ’Du skal virkelig passe på. Hvis du lader folk sige sådan: ’Ej, du er god til dansk’ og de bare lader være med at presse dig for hårdt eller sådan noget, og du siger: ’Okay’ og lader det være der, så gør du dig selv en bjørnetjeneste’. ’Du skal prøve på at være lige så - måske bedre end dem [end danskerne], hvis du kan prøve, hvis du kan det. Du skal gøre dit bedste hele tiden og ikke tænke: ’Åh, de har nok ret’’. Det synes jeg var et godt råd at få.

Int: okay?

G: Jeg har også fuldt det.

Int: Hvordan har du fulgt det?

G: Altså, jeg lader ikke folk tro at jeg er svag på nogen måde. Det kan godt være jeg ikke stiller sådan - snakker så meget, men jeg lytter med i alt det de gør, altså, klassen selvfølgelig. Så jeg er ikke sådan: ’Ej, det kan jeg ikke’, jeg prøver det alligevel, lige så meget som jeg kan. Så du skal ikke tro at det er sådan: ’Ej, okay, hun er nok begyndt 5 år senere end os så...’. Fordi de 5 år jeg er kommet senere ind, de 5 år der har de ikke lavet noget alligevel - der har de bare lært lidt om hvordan man tæller 1-2-3 og sådan, så jeg kom der hvor de skulle til at lære virkeligt, så jeg - jeg kan lige så meget som dem.

Int: Så du synes det var et godt råd det, at han ligesom sagde at...?

G: Ja, det synes jeg virkelig, det var et godt råd, fordi det kan man godt bruge til noget. Det er på den måde man kommer frem.

Int: Ved at man ikke tænker at man selv er svag, men at...?

G: Mm, ja.

Int: Er det kun i forhold til skolen at du bruger det råd?

G: nej, nej - nej, nej, alle de steder jeg kan altså. Jeg vil ikke at folk skal tro jeg er nogen på grund af at øhm, jeg er flygtning eller noget som helst, fordi, jeg har ikke noget med det at gøre. Selv hvis jeg har boet her i hele mit liv, så vil jeg stadig være sådan - eller måske ikke, det ved jeg ikke, men det vil jeg nok sikkert.

Int: Ja, så vil du stadigvæk være...?

G: Mig.

Int: Ja.

G: Mm, det vil jeg”.

Bestræbe sig på at være lige så god som danskerne - måske bedre - det er en del af det råd G’s lærer giver hende. Her er tale om en anden måde at etablere sammehed. Læreren advarer G imod at acceptere en positionering som ”svag” der også kan komme til udtryk som anerkendelse af en præstation (”Ej, du er god til dansk”) der reelt er dårligere end hvad man ville forvente fra en

tilsvarende dansk elev. Det var og er et vældigt brugbart råd for G, som netop af den grund bekymres over det lave niveau i en nye klasse hun er kommet i. Det er sigende at G bemærker at den strategi hun har lært sig fra rådet, er ”den måde man kommer frem”. I projektets materiale findes der ret klare eksempler, som A og E, på unge kvinder der ved afslutningen af folkeskolen står med en uddannelse på et niveau som ikke rigtig kan bringe dem videre i den retning de gerne vil.

Jeg har betonet ’sammehed’ som en bestræbelse i disse beretninger. Det sker i et forsøg på at fremhæve elementer i kvindernes beretninger som jeg ikke finder kan omfattes af f.eks. et begreb om lighed. Forskellighed kontrasteres ofte med lighed, men ligheds-ordet har på dansk et element af retfærdighed indlejret som på sin vis giver ’ret’ til forskellighed. Der er for mig at se forskel på at ønske at være jævnbyrdig med de mennesker der omgiver een, og så at ønske at være *som* dem, at blive mødt som en der er den samme. Den der er den samme står ikke ud i socialitetens generaliserende ’blik’, f.eks. på grund af kropstegn, praksisformer eller sprog. Det behøver ikke at være fordi man er vældigt ens, det kan lige så vel være fordi nogle ’mulige’ forskelle ikke er ’aktive’ i sammenhængen, fordi de ikke får opmærksomhed. Et af mine familiemedlemmer har fortalt om en episode fra sin barndom i en international skole i Danmark, hvor han blev udpeget for en fremmed som ’ham den høje’. Det var for ham sigende for skolens socialitet, for han var en af de få der var mørkebrune i huden på skolen. Det var bare ikke ’synligt’ i de andre børns øjne sådan som hans højde var.

En tredje form for sammehed i skolen, som afhandlingen har italesat, er muligheden for at *gøre* det samme, det at have de kropslige, praktiske dispositioner for at ’danse dansen’ med de andre. Det blev fremhævet i den case der blev præsenteret i afhandlingens indledende 1. kapitel hvor B’ beretninger om at tilegne sig ’dansk’ praksis blev tematiseret. B lægger meget vægt på de praktiske færdigheder der gør det muligt for hende at omgås danskere uden at ”få det der chok” hele tiden. Hun finder det er en vigtig årsag til at det går hende så godt på gymnasiet at hun, blandt andet ved at være på efterskole, på ret kort tid har tilegnet sig en vanlighed i omgangen med de indfødte som levner energi til andre ting. Den praktiske forskellighed, f.eks. det at opleve at der spises underligt, at man ikke kan gøre som de andre efter gymnastik, giver et ubehag, en følelse af at man ikke kan være ’sig selv’ fordi man er ude af trit med omgivelserne, som B fortæller meget lettet om i store træk at have lagt bag sig.

K's beretning om hendes aktuelle situation er interessant at se i lyset af B's erfaringer. Da jeg snakker med K går hun i 10. klasse i folkeskolen, og det er nyt. K fortæller således om hvad hun regner med at få ud af at tage denne 10. klasse:

K: "Blive bedre til nogle af fagene og så, fordi jeg har været 9 år i en arabisk skole, så synes jeg, jeg skal være lidt sammen med nogle danskere og sådan noget, prøve det først, før jeg går videre et eller andet sted".

K har en plan for hvilken uddannelse hun vil have. Hun tror hun vil være kontorassistent. Hun svarer bekræftende da jeg spørger hende om hun har tænkt sig at hun skal være på arbejdsmarkedet når hun bliver voksen: "Ja, jeg skal arbejde almindeligt", siger hun, og det gælder også når hun får de børn hun håber på. Så vil hun dele sin arbejdsindsats mellem huset og arbejdet, uddyber hun. K "skal være lidt sammen med nogle danskere", vurderer hun. Spørgsmålet er bare om denne 10. klasse vil leve op til K's forhåbninger hvad det angår. For det første fremgik det tydeligt af B's beretning at det at gå i folkeskolen sammen med danskere netop ikke gjorde udslaget alene. Det var først med efterskolen og i forbindelse med nære venskaber der også omfattede sportsaktiviteter, at B oplevede at det rykkede for hende. Det var med andre ord i forbindelse med at bruge rigtig meget tid med danskere uden for skoletiden og i private sammenhænge som 'venindesnak', måltider osv. at B oplevede at hendes samvær med danskere blev stort set gnidningsløst.

K fortæller i interviewet at de danske venner hun har, er de af hendes klassekammerater der er danske – og det er ca. en tredjedel. Disse kammerater har K ikke noget at gøre med i sin fritid og i skoletiden kan klassen ikke betegnes som en overvejende 'dansk' gruppering. Der er en overvægt i klassen af unge kvinder med indvandrerbaggrund (det er en klasse hvor der kun går piger). Denne overvægt resulterer i dette tilfælde i at der i høj grad f.eks. tales andre sprog end dansk, både i timerne og i frikvartererne, selvom det faktisk er intentionen at klassens sprog skal være dansk. Af et gruppeinterview jeg laver med tre af de etnisk danske piger i klassen, fremgår det at deres oplevelse er at klassen er 'knækket over'. Der er meget få udvekslinger mellem dem med etnisk dansk og dem med indvandrerbaggrund, og de etnisk danske piger føler sig udenfor fordi der i så høj grad tales sprog de ikke forstår. Denne analyse peger med andre ord på den mulighed at K får besvær med at nå sine mål på arbejdsmarkedet, dels fordi hun har gået i en arabisk skole til og med 9. klasse, dels fordi hun, da hun skifter til folkeskolen, ikke får en 10. klasse der reelt tilbyder hende de dispositioner og kvalifikationer som det at være "sammen

med danskere” kunne give. Der er i Danmark aktuelt en debat om hvor vidt det ville være godt for børn med indvandrerbaggrund at operere med kvoter for hvor mange af dem der må være i en dansk skoleklasse. Ud fra B’s erfaringer, og ud fra afhandlingens fokus på betydningen af praktiske dispositioner i den rumlige socialitet, kan det betragtes som ønskværdigt at ikke bare det danske sprog, men også etnisk danske praksisformer fylder en del i skolen som institutionel ramme. Ikke fordi det er godt at ’blive dansk’, men fordi det at være disponeret for at agere gnidningsløst i forhold til etniske danskere er en *kvalifikation*, på lige fod med sproget, som forbedrer ens muligheder for at fungere – og trives – på danske uddannelsesinstitutioner og arbejdspladser. Her er der også noget der tyder på at det betyder meget hvor tidligt i livet man får mulighed for at ’danse med danskere’. Kvinder som F, I, M, C og J har alle indgået i institutionelle sammenhænge med en overvægt af danskere fra de var ret små, det vil sige senest i 3. klasse. De fremstår, i forhold til de andre respondenter, alle som særligt selv-sikre og elegante i deres beskrivelser af oplevede situationer, i deres fremtoning (hvilket vi vil vende tilbage til i 10. kapitel) og i deres analyser af etnisk dansk adfærd. B er kommet godt efter det netop på grund af efterskoleopholdet, som hun selv fremhæver som ”noget af det bedste hun har gjort” siden hun kom til Danmark.

Et afgørende aspekt ved denne vinkel på sammehed er imidlertid stadig hvordan den rumlige socialitet former forskelle. Som jeg pointerede ovenfor i eksemplet med den internationale skole, kan der være stor forskel på hvilke forskelle der er ’aktive’ i et givet rum, og nogle uddannelsesinstitutioner og arbejdspladser vil være præget af at f.eks. etnificerede forskelle trænges i baggrunden af aldersforskelle eller forskelle i uddannelsesniveau. Det kan f.eks. være uddannelsesinstitutioner hvor elevernes fællesskab optegnes af en international ungdomskultur eller en international akademisk kultur. Det er således vigtigt for mig at pointere at sammehed introduceres i afhandlingen som et ord for det - på sin vis banale - forhold at folk kan mødes med fokus på hvad de har til fælles frem for hvor de er forskellige. Og at den form for møder udtrykker flere af respondenterne at sætte meget pris på, fordi de kender vældigt godt til hvordan det føles når man mødes hen over en pointeret forskel. Det er ikke et ord for det gode ved blindhed over for forskelle eller ved benægtelse af at dominansrelationer eksisterer. Sammehed er ikke noget en person alene kan indstifte i kraft af de rette ’kvalifikationer’ eller dispositioner. Sammehed er et ord for en dimension ved forskellige former for indlevet samspil som eksempelvis forstyrres af

fremhævelser af forskellighed. Man kan være nok så god til at danse. Hvis bestemte aspekter ved ens tilstedeværelse til stadighed afføder at man spejles ind i en andethed gennem manglende deltagelse i praksis, spørgsmål, morsomheder eller decideret chikane, så bliver der ingen dans, men en ubehagelig humpen rundt der, som B fortæller, kan gøre det ret svært at være på god fod med sig selv.

S's fortælling om sit 10. klasseår og den måde det bragte hende videre med en ungdomsuddannelse, er en grum fortælling ind i dette tema. Det er en fortælling om chikane på baggrund af kønnede og etnificerede forskelle som integreres i en folkeskolepraksis af både elever og lærere. Det er en fortælling om at indgå i en institution der er blind over for forskelle i dominansrelationer, og som derfor rummer en ekstrem, hierarkiseret forskellighed med positionelle yderligheder fra den der er "ingenting", til den der er over det hele. Det er også en case der illustrerer at man kan være meget ferm ud i etnisk danske praksisformer, det danske sprog osv. uden at kunne rummes i den danske folkeskole.

DEN INSTITUTIONELLE BLINDHED – EN CASE

S bliver snart tyve da jeg taler med hende, først i et gruppeinterview og siden individuelt. Hendes forældre er indvandret fra Fjernøsten, og hun er født i Danmark. Hun går i 3.g, og da jeg spørger hende i begyndelsen af det individuelle interview hvordan hun oplever sin aktuelle situation på gymnasiet, svarer hun:

S: Uha, jamen altså - jeg kan i hvert fald sige at til sommer så bliver jeg i hvert fald rigtig glad for at jeg er færdig [vi griner].

Dette udsagn fortsætter S's historie om hendes afsluttende folkeskoleår, og om hvordan hun endte i gymnasiet. Hun påbegyndte denne historie i gruppeinterviewet, hvor den blev suppleret af P som gik i 10. klasse med S. I det følgende præsenteres beretningen ret detaljeret.

AT VÆRE EN DEL AF GRUPPEN

Den tager som sagt sin begyndelse i gruppeinterviewet med S, P og H. Både P og H er etnisk danske, og de går alle tre i samme klasse på gymnasiet. Efter ca. en times samtale spørger jeg om de har oplevet at blive behandlet anderledes på grund af deres udseende. S fortæller at det har hun da, men det har ikke været så meget igen. Hun er vokset op i et "dansk samfund"; der var meget få familier i hendes lokalområde med "anden etnisk baggrund". S

og hendes bror var de eneste der var "anderledes" i den folkeskole hvor hun gik. Hun husker den episode, som blev nævnt ovenfor, hvor en fremmed, yngre dreng fra skolen kommer hen til hende og spørger om hun "er en neger", og hun tilføjer:

S: "Og så har der været lige et par gange i klassen, sådan drengene de skal lige drille lidt, og der var en lille bitte periode hvor der var een af drengene som måske var lidt for grov, og jeg var ked af det da jeg kom hjem, og min mor snakkede med hans mor og sagde at hun ville altså ikke have at han skulle gå og sige sådan noget.

Int: Hvad sagde han?

S: Ja, hvad har han sagt, han har vel sagt det man altid siger: 'negerunge' og alt sådan noget, et eller andet racistisk, og det synes jeg jo ikke var rart. Som sagt så, når man bliver ældre - altså nu går jeg for eksempel ikke så meget med andre farvede personer, og hvis jeg går i en gruppe med danske piger, så føler jeg mig dansk, så ser jeg ikke mig selv som en anden person. Hvorimod, jeg har en veninde i [en anden by] som også er fra [førstelandet], og når jeg går sammen med hende, kan jeg da godt føle at vi skiller os lidt ud, men altså nu, jeg har da ikke oplevet de sidste mange år at nogen har sagt noget..."

S fortæller videre at også når hun er sammen med sin familie, føler hun stort set ikke at de skiller sig ud. Hun taler ikke sit førstelands sprog, så de taler dansk i familien, de har mange danske venner, og deres hjem ligner, når man ser bort fra enkelte detaljer, andre danske hjem, fortæller hun. Jeg spørger om man kan sige at det var i hendes barndom hun havde oplevelser af at blive behandlet anderledes, og hun svarer:

S: "Altså, det påvirkede mig ikke i folkeskolen. Jeg tror nok at når jeg kommer videre - når jeg bliver ældre - så vil jeg nok tænke mere over hvordan folk de opfatter mig, fordi når man bliver ældre så har man jo også flere holdninger til andre. Men stadigvæk, så længe jeg går sammen med danske folk, så ser jeg mig som een af dem, frem for som een der skiller sig ud".

S bruger nogle bemærkelsesværdige vendinger til at beskrive inklusion over for eksklusion. Hun taler om ikke at se sig selv "som en anden person" når hun føler sig som en del af den danske gruppe. Men det synes at indebære at når hun *ikke* føler sig som en del af gruppen, ser hun stadig sig selv med gruppens blik: som "en anden person". Hendes blik ser fra en position inde i gruppen, også når hun er udenfor?

KØNSFORSKELLE FINDES

Jeg spørger videre om hvad de synes er godt ved at være kvinde i Danmark. H svarer på spørgsmålet:

H: "Jeg synes det er godt at vi er så ligestillede med mænd, fordi vi er nået meget langt i forhold til så mange andre lande [...] jeg synes det er meget behageligt at være kvinde i Danmark [...]"

Int: Hvad betyder kvindefrigørelse for jer?

H: Nu har vi jo ikke selv deltaget så aktivt i det. Vi kan jo bare se hvordan det er i dag.

P: Vi er jo nærmest født ind i samfundet som det er, hvor kvinder er nogenlunde ligestillet med mænd.

H: Lige i den her tid er der blevet rejst spørgsmål om om man nu er så ligestillede som man har gået rundt og troet, men det er ikke noget jeg har fulgt så meget med i, og det er måske nok fordi jeg føler at jeg har det jo meget godt som jeg har det.

P: Jeg tror også der stadig er mange mænd og drenge der føler sig lidt overlegne, altså f.eks. da vi gik i 10...

S: Ja, meget de...

P: Altså de drenge.

S: ...De fyre, de var da helt klart bedre end piger.

Int: Okay, hvordan gav det sig udtryk?

P: De var altså sådan fuldstændigt nedladende overfor piger.

S: Ja, når nu jeg tænker tilbage, i min 10. klasse, der blev jeg faktisk mobbet - af een som jo så mente han var meget bedre end mig. Det havde egentlig ikke så meget at gøre med - altså hudfarven - men det kan jeg da tydeligt huske, hold kæft, han var træls. Jeg havde fuldstændigt glemt det, jeg tror det er fordi det var et meget dårligt år for mig, [P] var det eneste gode, man gemmer kun guld Kornene... Men der kan jeg huske, der fik han i hvert fald mig til at føle som om jeg *ingenting* var".

Forløbet her er et eksempel på hvor snoet vejen hen til en bestemt type erfaringer kan være i et interview. Spørgsmålet om hvorvidt en respondent "føler sig anderledes behandlet på grund af sit udseende", valgte jeg at bruge ud fra en bestræbelse på ikke at værdilade 'anderledesheden' som noget godt eller noget dårligt, og der skelnes ikke som udgangspunkt mellem forskellige former for anderledeshed der kan være en del af den visuelle krop - der kan være tale om både aldersmæssige, kønslige og 'racemæssige' kendetegn blandt andre. Men spørgsmålet indsnævrer forskelsbehandlingen til reaktioner på udseende, og dette fokus gjorde ikke S's erfaringer med mobning nærværende for hende. Det gjorde derimod et fokus på kønsforskelle i bredere forstand og mere specifikt P's genkaldelse af erfaringerne med kønsdiskriminerende behandling i deres fælles 10. klasse. Jeg spurgte i forlængelse af det ovenstående S om hun kunne komme med nogle eksempler på det der var sket:

S: "Jeg kan egentlig ikke huske noget præcis, han var nok meget nedladende over for piger generelt.

P: ...og det var egentlig ikke sådan møntet på udseende, det var mere sådan på din person og de ting du sagde, som han sådan meget - jeg ved det ikke, jeg tror det var fordi han selv havde totalt mange komplekser.

Int: Hvordan - altså på den måde at han nedgjorde een? Når I sagde noget i timerne eller?

S: Det kunne det sagtens være, hvis du lige kom til at sige et eller andet som - han synes ikke det var helt vildt klogt sagt, eller et eller andet.

P: ...Eller bare som ikke var hans mening om et eller andet.

S: ...så blev det twisted helt om, og så var man bare 'natha' [slang: 'intet'].

P: Og det værste var bare at de andre drenge, de var måske ikke sådan, men de blev sådan nogle medløbere.

S: Ja, han fik dem sådan med sig.

P: Bortset fra at der så også var en gruppe drenge – han var også nedladende over for dem, så det var ikke kun pigerne.

Int: Men det prægede undervisningstiden og frikvarterene?

P: Ja, det gjorde det. Jeg kan huske jeg havde 'etik' [som fag] det år, og der snakkede vi i hvert fald om klassen, vores 10. klasse, og der var alle sådan rimeligt enige om at den ene person havde ødelagt 10. klasseåret og sammenholdet for de fleste.

Her optegnes en rumlig socialitet hvor et individ reduceres til "ingenting", og et andet identificeres som værende i en position til at ødelægge et år og et sammenhold for en stor gruppe mennesker. Der optegnes et hierarki med ham der "mener han er meget bedre" i toppen, så kommer hans medløbere, så kommer resten af drengene og pigerne som han er nedladende over for, og så kommer S som er absolut i bunden. Dette hierarki, som ifølge H og S struktureres efter kønsforskelle, holdes i hævd i såvel frikvarterer som timer. S beskriver blandt andet den kønnede dimension af samspillet sådan at drengene fik "drejet" det hun sagde "om, så det du siger, er altså – er jo i deres sprog ren blondinesnak". Beskrivelsen kan tages som udtryk for at S ikke læser situationen som præget af etniske forskelligheder overhovedet, da blondinerne hun sættes i bås med, meget vel kunne tilhøre de etniske danskere som udgangspunkt. Samtidig er blondinen som figur i 'blondinevittigheder' internationalt kendt – i det mindste i Vesten - og hun er ikke etnisk specifik. Blondinen er derimod en figur der rummer mange af luderfigurens karakteristika i en vestlig sammenhæng: Hun er normativt smuk med det lyse hår som særligt kendetegn, hun er promiskuiøs, hun er ude af kontrol og derfor seksuelt nemt tilgængelig – simpelthen fordi hun er så dum. Hun er så dum at hun ikke engang tager betaling for sine seksuelle ydelser. Man kan sige at blondinen figurerer som en af de laveste kvindelige figurer i det vestlige hierarki af kønspositioner, hun er så billig at hun gør det gratis – og hun er så dum at hun ikke selv kan se det. Når S's ytringer gøres til det "rene blondinesnak", bliver hun således ikke positioneret som en fremmed, en som ikke hører til i 'vores' system. Men derimod som een 'vi' kender alt for godt, og som 'vi' er højt hævet over og derfor er fuldt ud i stand til at dømme – eller positionere. Grebet svarer faktisk til *Ekstra Bladets* greb omkring Mona Sheikh som det er præsenteret i 4. kapitel.

NÅR FORSKELLENE ER USYNLIGE ER DET MERE PERSONLIGT?

Int: Du siger han faktisk mobbede dig – hvordan foregik det, hvordan oplevede du det?

S: Jamen, jeg mindes – altså det er ikke meget jeg kan huske af det år, jeg tror jeg har fortrængt det sådan lidt – men jeg tror at jeg har følt - jeg har ikke vidst hvad det virkelig var jeg havde gjort, det vidste jeg ikke, når han sådan ligesom gik til angreb [de griner alle].

Int: Hvordan?

S: Altså, hvis du siger et eller andet, og så får han det vendt som om det du har sagt, det er jo direkte dumt, altså, fatter du ikke at du er dum? På den måde, ikke? Hvor jeg kan huske at jeg kunne ikke forstå hvorfor han havde - hvad jeg havde gjort ham siden han havde så meget imod mig? Fordi det følte jeg jo han havde. Og jeg kan huske engang da vi var på klassetur, så kom han hen til mig og sagde - efter man havde fået et par enkelte: 'Ej , hvad fanden' og lagde armen om mig og sagde: 'Det er kun for sjov, det jeg går og siger', og sådan noget, og hvor jeg tænkte: 'Jeg tager det jo ikke som sjov' – det gjorde jeg ikke – og hvor jeg bare tænkte altså, han fejler et eller andet selv, det kunne jeg godt se, men inden da havde jeg sådan følt: 'Hvad har jeg gjort siden han er så sur på mig på den måde?' Og det har jeg aldrig rigtigt fundet ud af, men altså, det må han jo om, det er åbenbart ham der havde et problem.

P: Jeg tror bare han skulle hævde sig ekstremt meget på alt og alle som han lige følte han sådan kunne... køre ned".

Det er massiv mobning S og P beskriver her. Og det foregår integreret i folkeskolens institutionelle praksis, for så vidt at en meget stor del af det beskrevne foregår i undervisningstiden hvor lærerne, der burde være den institutionelle autoritet, billiger den beskrevne omgangsform som en acceptabel del af praksis. Når omgangsformen således bliver italesat i faget 'etik' som problematisk og bemærkelsesværdig, bliver den også konstrueret som acceptabel, for så vidt at læreren ekspliciterer sin viden om hvad der foregår uden at sørge for at det stopper. Dette synes at hænge sammen med at lærernes udlægning af situationen decideret overser de forskelsbaserede dominansrelationer:

Int: Gjorde lærerne ikke noget ved det?

S: Næh, ikke det jeg kan huske, altså det mindes jeg ikke.

P: Altså, vi snakkede selvfølgelig om det fordi...

S: Det var en dag jeg ikke var der... [de griner].

P: Nej, men altså lærerne har jo også bemærket det. Vores lærer tog det op i etik [et fag], og [en lærer] kom også en dag og spurgte – fordi han synes generelt at folk talte meget hårdt til hinanden, og folk behandlede ikke hinanden særligt godt, havde han lagt mærke til. Og det var bare hvis man sad og havde klasseundervisning, og nogen *sagde* noget, så var det bare indirekte bemærkninger fra folk, hvor han kunne fornemme at folk ikke rigtig – at der ikke var så godt et sammenhold [...]

Læreren omtaler situationen som præget af ligeværdig gensidighed eleverne imellem. Folk behandler ikke *hinanden* særligt godt.

Sammenholdet er ikke så godt. Den diskursive ramme er præget af en fællesskabs- og lighedsdiskurs som slet ikke levner udtryksmulighed for den erfaring af opsplitning og ekstrem hierarkisering som S har.

Disse faktorer synes at være medvirkende til at forløbet bliver så grelt – og så belastende for S. Altså dels det at stedets formelle autoritetspersoner, lærerne, gør rum for de hierarkiserende praksisformer inden for den institutionelle ramme. Dels det at der ikke synes at være diskurser til hendes rådighed som gjorde det muligt at identificere de former for forskelssættelse der var i spil. Hvor G's lærer, ovenfor, med sit råd, gør G opmærksom på at man kan positioneres som enten stærk eller "svag", og at det således også gør en forskel om man er fagligt stærk eller ej hvis man vil "frem", fremstår S og P's lærere som fuldstændigt blinde over for at i den klasse gør det en forskel om man er hunkøn eller hankøn – og sandsynligvis også om man bærer 'udlændingetegn' eller ej.

Det fremgår tydeligt af S's beretning at det var umuligt for hende at begribe den behandling hun fik og gøre den meningsfuld for sig selv. Han nedgør – ikke hendes udseende – men hendes "person" og "de ting hun siger". Men hvorfor hende? Hun kan ikke finde ud af hvad det er ved hendes tilstedeværelse der er forkert, hverken mens det står på, eller tre til fire år efter da jeg snakker med hende:

"Hvad har jeg gjort siden han er så sur på mig på den måde?" - "Jeg har ikke vidst hvad det virkelig var jeg havde gjort, det vidste jeg ikke, når han sådan ligesom gik til angreb" - "Jeg kunne ikke forstå hvorfor han havde - hvad jeg havde gjort ham siden han havde så meget imod mig, fordi det følte jeg jo han havde".

Når der ikke er en diskursiv ramme til rådighed at generalisere den personlige erfaring af forskelsbehandling indenfor, forbliver den personlig. Dette peger tilbage på præsentationen i 5. kapitel af Q's erfaringer med 'racialiserede' forskelle i et samfund der ikke anerkender eksistensen af sådanne forskelle.

P ved tilsyneladende godt hvad det var ved S der gjorde at det var hende der blev den mest nedvurderende i en klasse som generelt var præget af en udpræget patriarkalsk hierarkisering af relationerne. P forklarer S's historie med at denne dreng i "ekstrem" grad hævdede sig over for alle han "lige følte han kunne køre ned". S var den han kunne gøre det mest ved. S og P's vurdering er at det er hun fordi hun er kvinde. Men andre faktorer har bevirket at det netop var S frem for andre kvinder i klassen som blev mobbet i særlig grad. S vurderer ikke at det havde "så meget" at gøre med "hudfarven", og P mener at det "egentlig ikke sådan var møntet på" udseendet, men ikke desto mindre forekommer det

sandsynligt at S's indvandrerbaggrund på en eller anden måde er med til at gøre hende til den man kan "køre ned". Hun er lettere at skille ud fra gruppen.

Man kan også vende det om og sige at en eksplicit fokusering på S's anderledes udseende sandsynligvis ikke ville have rummet de samme muligheder for at "hævde sig", som den valgte mere diffuse fokusering på "person" og det S "sagde", som P analyserer taktikken. Et eksplicit fokus på synlig, 'racialiseret' eller etnificeret forskel var muligvis ikke blevet tolereret af lærerne, og heller ikke i samme omfang af de andre elever. Et sådant fokus ville sandsynligvis heller ikke være så virkningsfuldt i forhold til at nedgøre S, fordi det ville have givet hende netop det hun led under manglen på: En forklaring på hvad det var han havde imod hende. Bemærkelsesværdigt er det, at som en hævde af kønsforskellen tolereres drengens opførsel absolut – inklusive det forhold at den har et etnificeret præg: syndebukken er bærer af 'racialiserede' kropstegn.

OM AT FORSØGE AT FORLADE RUMMET

Hvad gjorde det ved S at leve i denne rumlige socialitet? Det spurgte jeg hende om:

S: "Det gjorde for eksempel, at så gad man jo ikke sige så meget i timerne, eller generelt åbne sin mund så meget, det gjorde at jeg har følt mig meget utilpas i klassen.

Int: Hvordan utilpas?

S: At der ligesom ikke var så meget at komme efter i klassen. Jeg havde også mange sygedage, fordi det er jo ikke sjovt at være et sted hvor at, hvis man dukker op, så får du sagt et eller andet, så får du et eller andet smidt i hovedet, og så kan du sidde sådan hele dagen og vente: Hvornår kommer det næste? Som sagt så var det sådan noget med at så fik han lige nogle af de andre med på det, og så var der jo lige pludselig lidt flere der kunne sige noget til een, hvis du nu sagde et eller andet, og få det drejet om så det du siger, er altså – er jo i deres sprog ren blondinesnak. Det gode var så at pigerne så godt kunne hjælpe og så sige noget til ham og råbe op engang imellem, men altså, det ved jeg ikke - det var bestemt ikke et godt år for mig, det er det eneste jeg kan huske.

Int: Ih, det lyder træls.

S: Det var det også, jeg havde fuldstændigt glemt det.

Det skal bemærkes hvad S gør ved sine sociale fremtoning i lyset af den behandling hun får. Hun holder op med at ytre sig, hun føler sig utilpas og undgår via sygemeldinger at komme overhovedet. Hendes tilstedeværelse i klassen er forbundet med en konstant usikkerhed: "Hvornår kommer det næste?". Hun beskriver sin

position i klassen som værende præget af en konstant udsathed, en udstrakt fredløshed. Det er, som hun understreger, ikke en enkelt person der vogter over hende, men en gruppe.

S: Jeg løj når alle folk spurgte mig hvordan det var i 10. klasse, så løj jeg: 'Nåhh, men det er da meget fint' og sådan noget. Jeg tror aldrig jeg har sagt til voksne mennesker at det egentlig var - et lorteår, rent ud sagt. Men nu kan jeg se tilbage, og så kan jeg sige: 'Ej, det var faktisk ikke et ret godt år, det kunne godt have været bedre'. Det har helt klart været på grund af den forkerte klasse".

S fortalte aldrig til nogle "voksne mennesker" hvordan hun havde det, og hvordan hun oplevede det hun blev udsat for. Hun "løj", fortæller hun, når hun blev spurgt hvordan det gik. Det går "meget fint", ville hun fortælle, selvom det var et "lorteår". Hvorfor dog det, kunne man spørge, og der kan kun gisnes. Hvis du er ramt på selve dit sprog, selve din ytringsform er genstand for hetz, så er det vel ikke ukompliceret at ytre sin utilfredshed med hetzen. Hvis man er overbevist om at et eller andet sted hos een selv ligger årsagen til den dårlige behandling, hvorfor så involvere andre? Og hvordan kan man tro andet når den dårlige behandling billiges, ikke bare af de andre i gruppen, men i særdeleshed af gruppens formodede autoritetspersoner, lærerne? Når den nedgørende praksis integreres i en offentlig institutionel praksis: undervisningen i en dansk folkeskole.

Det er i den forbindelse bemærkelsesværdigt at også P beskriver hvor besnærende den daglige accept af omgangsformen var:

P: Da jeg gik i 10., da var jeg faktisk glad for det, men når jeg ser tilbage på det nu, så er det virkelig sådan en sort sky.

P fortæller at hun stadig kan blive "vildt depri" over 10. klasse når hun tænker over det, men dengang var det ikke tydeligt for hende hvor ubehageligt det var.

Int: Det er også lidt tankevækkende det du siger, at mens du var i det, tænkte du egentlig ikke over hvor negativt det var?

P: Ja, og der kan jeg huske min far, han spurgte, og 'nej, jeg var rigtigt glad for at gå der'. Og så bagefter syntes jeg altså egentlig ikke det var så fedt."

NÅR DEN UNDERLEGNE POSITION FORMALISERES

I det individuelle interview en uge senere fortsætter S beretningen om dette forløb, og lærernes rolle er langt fra udspillet. I forlængelse af citatet der indleder denne case, om at når hun afslutter 3.g, så er hun glad for at være færdig, siger S:

S: "Jeg ved i hvert fald at gymnasiet har ikke været sådan helt vildt - fordi jeg har gået og tænkt meget over det - det startede da jeg gik i folkeskolen, der blev jeg ikke erklæret egnet til handelsskolen hvor jeg gerne ville hen. Og det gjorde så at mulighederne for mig [...] - altså de stod der ikke som noget som

jeg ville. Jeg valgte gymnasiet fordi jeg tænkte at jeg ville lave et eller andet, ikke, jeg skal have en uddannelse. Og siden jeg ikke kunne komme på handelsskolen, hvorfor så ikke tage gymnasiet. Det var sådan, det var min situation dengang.”

Ved slutningen af 10. klasse bliver S erklæret *ikke-egnet* i lærernes almindelige bedømmelse af hvem der kan gå videre til gymnasiet eller handelsskolen. S beskriver situationen omkring bedømmelsen:

Int: Prøv at fortælle mig om det med at blive erklæret *ikke-egnet*, hvordan foregik det?

S: Altså, den måde som jeg tror, det er at du får jo bare, du får ingen... altså jeg tror nok at det er lærernes vurdering der tæller når de inde på [handels-]skolen skal se på ansøgningerne. Og mine lærere kom nok til den konklusion at de ville ikke mene at jeg kunne klare det, fordi jeg aldrig sagde meget i timerne, og det gør jeg stadigvæk ikke. Altså, det er jo bare sådan man er, og de mente ikke at jeg ville kunne klare gymnasiet, eller noget som helst faktisk, groft sagt [hun griner]. Og så egentlig bare et lille papir, sådan et A5 papir, der blev sendt ud af skolen med navn og [S's] krydser og lærernes '*ikke-egnet*' hele vejen ned, og så er det det.

Int: Ikke nogen skriftlig begrundelse, eller?

S: Nej. Det er kun det papir med krydserne hvor der står *egnet*, *måske egnet* og *ikke egnet*, det er det de kigger på. Jeg håbede sådan de ville gå ind og se - omkring sommeren der - at handelsskolen ville se på mine eksamenskarakterer, fordi der var det gået sådan forholdsvis godt, men det gør de ikke. Det er udelukkende det at lærerne lige har sat deres kryds...

Int: Okay. Hvordan vurderer du lærernes bedømmelse af dig? Nu når du kigger tilbage?

S: Altså... altså jeg har altid været - altså ret skal være ret, for jeg kan godt være - det har nok højest sandsynligt været fordi jeg ikke har sagt så meget, fordi jeg har været en meget stille pige, men samtidig har jeg da på andre måder stadigvæk kunnet vise hvad jeg kan. Og jeg er da også ret sikker på at der måske har været lidt uenighed mellem nogle af lærerne, fordi nogle fag kunne jeg godt, og andre fag måske knapt så godt. Så det har været sådan lidt op og ned. Altså, jeg har tit tænkt sådan, når jeg ikke har haft det sådan helt vildt godt herinde [på gymnasiet], så har jeg tænkt sådan lidt, at fordi de lige lavede den ting hvor de lige rykkede rubrikken en tand længere hen - at det kunne nærmest have ændret alt, og at jeg bare, altså det betyder bare så meget, synes jeg, at alt faktisk har kunnet være anderledes hvis de bare lige gad at rykke det fem centimeter længere frem”.

Denne erklæring omkring egnethed synes at være et håndgribeligt udtryk for lærernes absolutte blindhed over for de sociale processer i S's klasse. Den bliver også en formalisering og en forlængelse af S's underlegne position til andre rumlige socialiteter end klassens og folkeskolens. S beskriver selv papiret som et udtryk for at lærerne ikke mente hun ville kunne klare ”noget som helst”. Dette papir sendes ”ud af skolen” så andre dele af samfundet også kan få den mening om hende.

S fortæller så at de samme lærere som erklærede hende uegnede, opfordrer hende til at søge ind på handelsskolen alligevel, hvilket resulterer i at hun står på sin sidste skoledag og får at vide at hun ikke er optaget – og må finde ud af noget andet.

S: Og så fik jeg afslag, og så var jeg helt - hvad skulle jeg gøre, jeg vidste jo ikke hvordan det foregik i deres - det der system? Og jeg havde nogle lærere til at hjælpe mig på skolen. Sådan til at finde ud af at ringe til de forskellige steder og ringe til gymnasiet og sådan noget. Og så min daværende skole- eller klasselærer stod og sagde til mig: 'Ja, du kan jo altid vælge Teknisk Skole'. Så stod jeg sådan her og kiggede på ham: 'Nej, det kan jeg ikke!' 'Og du kan altid vælge Hg', og sådan noget, og igen: 'Nej, det kan jeg ikke, for det vil jeg ikke'. Og det så jeg sådan lidt som – jamen, hvad skulle jeg lave med en teknisk uddannelse? Hvad skulle jeg lave med en Hg? Altså, jeg havde - jeg vidste i hvert fald på daværende tidspunkt, jeg havde ikke tænkt mig at stå i en forretning eller sådan noget".

Handelsskolen vil ikke tage hende til optagelsesprøve, men det vil gymnasiet. Så på sin sidste skoledag, hvor hun netop har overstået folkeskolens afgangsprøve, finder hun altså ud af at der er lige en prøve til som skal afgøre om hun kan komme videre i bare tilnærmelsesvis den retning hun gerne vil. Oven på et års mobning skal hun nu gennem exceptionelle prøver for at blive optaget på en ungdomsuddannelse der ikke er den hun ønsker. Hun fortæller om optagelsesprøven:

S: [Den var] "forholdsvis let, der kan de jo ikke gøre det så svært. Jeg var vildt nervøs, for det gjaldt jo nærmest, altså *alt*. Og så læreren sidder og skriver ned, og så samler de vurderingerne og går op og snakker. Så vælger de så om man kan komme ind eller ej. Rektoren sagde så: 'Nå, men du er bestået'".

Når hun mener, som citeret ovenfor, at det ville have gjort en stor forskel at blive erklæret *måske egnet*, er det fordi det ville have åbnet muligheden for en optagelsesprøve på handelsskolen. Som hun tænker hun nok også havde bestået. Beskrivelsen af S's klasselærer, som præsenterer hende for de uddannelsesmuligheder han ser for hende, fremstår som en klar konfrontation i forhold til hvor han ser hende. Og S vil ikke derhen. Hun er bemærkelsesværdigt afklaret med at han ser forkert.

S beskriver den tid hvor hun blev "kastet ind" på gymnasiet, som "meget rodet". Hun følte – og føler – sig "virkelig uretfærdigt behandlet":

S: Så tit har jeg gået og tænkt over det, altså, jeg synes ikke - jeg er ikke sådan en der bliver væk fra timerne eller ikke laver mine ting. Det sker jo at man ikke altid laver dem, men jeg har tit set alle dem som ikke gider lave noget, som kommer her, som bliver væk fra timerne og som faktisk er ligeglade. Og jeg synes, når jeg hører sådan noget, og især når det kommer nede fra handelsskolen, så synes jeg bare det er så uretfærdigt på en eller anden måde. Jeg føler mig virkelig uretfærdigt behandlet".

Hvor hun ovenfor beskrev at hun havde glemt den massive mobning i 10. klasse, er denne uretfærdighed - formaliseringen og udstrækningen af den underlegne position så hun hindres i at vælge - ikke noget hun glemmer. Jeg møder hende i slutningen af 3.g hvor det ser ud til at hun *var* egnet til gymnasiet og til handelsskolen – hun klarer det. Ikke flot, men godt nok. Det viste sig at være en god klasse hun kom i, og det var jo et ”plus” oven på 10. klasse. Fagligt er det ind imellem hårdt arbejde for hende at hænge på, og nogle af fagene, f.eks. latin, finder hun ligegyldige. Det var fagene der var motivationen til at ville på handelsskolen, fortæller hun

S: ”Det var mest fordi at jeg var meget, jeg havde været meget træt af at skulle have de her fag vi har herinde, det var meget det, og så også at når man starter nede på handelsskolen, der er der mange fag som er nye, og hvor alle starter på samme grund, der er ikke nogen der har en baggrundsviden, men herinde der har du alle, der har du faktisk de fag du har haft i folkeskolen”.

Både det at nogle fag på gymnasiet forekom hende ligegyldige og muligheden for en fælles ny start på nye fag, trak i retning af handelsskolen. Det at lægge folkeskolen bag sig synes at ligge som et ønske bag dette udsagn, hvor forventningen om et fravær af en ulige fordelt baggrundsviden synes at blive forventningen om et mere jævnbyrdigt læringsmiljø. Ikke et uvæsentligt ønske når man som S i et år er blevet mindet om hvor ”ufatteligt dum” man er. S fik det ikke opfyldt, og det præger stadig den måde hun begriber sin situation:

S: ”...Altså, jeg har bare hele tiden sagt til mig selv, altså: ’Hold nu ud’, ikke, og ’nu er der kun så og så lang tid igen’, og ’prøv at se om du ikke kan få noget ud af det’, og ’lad være’. Og jeg har altid haft en indstilling at jeg ville aldrig kunne finde på at gøre det halvt færdigt, så...”

S ærgrer sig stadig over forløbet når hun føler det ikke går godt på gymnasiet, især med det faglige:

S: ”De år herinde har jo, har jo gjort noget – altså, at jeg ikke kom det sted hen jeg gerne ville hen, har ændret mig på en eller anden måde, det må det have gjort. For det ærgrer jeg mig virkelig meget at jeg ikke fik lov at få mit ønske opfyldt, altså jeg bad jo bare om en lille ting, ikke? Og at de ikke engang kunne gøre det for mig, det er sådan noget jeg virkelig, det er virkelig et traume, og hver eneste gang det ikke går godt, så kan jeg jo kigge tilbage på det og sige: ’Nå, men det stammer jo derfra’. Det er jo - jeg ved hvor det hele stammer fra, så jeg kan jo bare lige pege ned og sige ’det er jeres skyld’. Det har jo ikke været rart, bestemt ikke. Men igen, det har jeg jo så bare lært, ligesom at sige: ’that’s life’, på en eller anden måde. Selvom jeg sagde det engang over for min studievejleder, og han blev sådan helt rystet da jeg sagde det fordi: ’Nej, sådan er livet ikke, det kunne jo have været anderledes’, og sådan noget; ’det må du ikke sige’. Men altså, man har jo hver sin holdning, og jeg kunne ikke rigtig - jeg kan jo ikke gøre andet - jeg bliver jo nødt til

ligesom at sige et eller andet, for at holde mig selv oppe på en eller anden måde”.

Da jeg spørger S hvad hun tænker om at uddanne sig videre frem, fortæller hun at hun ”altid har villet arbejde med mennesker”, så hun regner med at uddanne sig inden for sundhedsvæsenet. ”Du kunne aldrig se mig sidde på et kontor”, erklærer hun. Gennemsnittet hun får ved studentereksamen, skal afgøre hvad hun mere specifikt vælger, men hun gentager at hun ”vil have noget med mennesker at gøre”.

DEN STILLE PIGE

I S's beretning om hvad hun gjorde i lyset af mobningen, er det et fremherskende træk at ”så gad” hun ”jo ikke sige så meget i timerne eller generelt åbne sin mund så meget”. Det er hendes respons på at alt hvad hun siger, bliver kommenteret, nedgjort og fordrejet. Da hun senere forklarer hvad der motiverede lærernes erklæring af hende som uegnet til gymnasiet og handelsskolen, er det det at hun ”aldrig sagde meget i timerne” hun fremhæver. Det er dette loop lærerne overser. Det som er en effekt af nogle specifikke dominansrelationer, bliver af dem vurderet til at være noget generelt ved S's person. S bliver positioneret som en ”stille pige”, og man kan kun gisne om hvordan hendes asiatiske træk har spillet med i denne figuration. Det hører i hvert fald med til det stereotype billede af en fjernøstlig kvinde at hun er meget neddæmpet og velopdragen. ’Den stille pige’ er nu også en kønsstereotyp i den danske kontekst på linie med ’den raske dreng’. Under alle omstændigheder bruger S også denne beskrivelse om sig selv. Hun kalder sig ”en meget stille pige” og fortæller om lærernes vurderingsgrundlag at det var: ”fordi jeg aldrig sagde meget i timerne, og det gør jeg stadigvæk ikke. Altså, det er jo bare sådan man er”. Det kunne tyde på at ikke blot lærerne, men også hun selv har ladet sig overbevise i det generelle i den position der blev hendes i den specifikke dominansstruktur. Det fortæller også om at det hun lærte det år i 10. klasse, stadig præger hendes fremtoning i undervisningssituationer. Hun giver imidlertid andre beskrivelser af sig selv som nuancerer dette billede af hende betydeligt.

Disse beskrivelser kommer da jeg senere spørger om der er situationer hvor hun oplever at hun ”ikke kan være sig selv”:

S: ”Altså, jeg vil sige at man er jo to forskellige personer fra hjem til skole... Og jeg ved jo ikke rigtig hvem der er mig, hvem er jeg af de personer. Fordi når jeg er hernede i skolen, så kan jeg, så kan jeg jo være helt vildt sjov, ikke, og altså, det er jeg jo ikke derhjemme hos mine forældre hvor de kan stå: ’ha ha ha’. [...] Men der er jeg måske sådan lidt mere enten lidt kærlig eller måske

lidt mere hård [...] altså, jeg kan jo blive meget sur på mine forældre, men jeg har tit svært ved at blive sur på mine venner [...] jeg står aldrig og råber af nogen hernede. Så er det mere sådan: 'Nu vil jeg tie stille'. Men... altså hvis der var noget [...] hvor jeg ikke kunne være mig selv... jamen, det ved jeg ikke, det synes jeg ikke rigtig. Altså, jeg er virkelig træt af - fordi at jeg som person er meget glad og får let et meget stort grineflip, og det har jeg altid fået, og det ved folk godt. [...] Hvis nogen begynder at tysse på mig og sådan begynder at sige: 'Du griner altid så højt', eller 'Så sjovt er det ikke', så kan jeg godt blive sur, fordi som person har jeg altid været den pige med det største smil, jeg har altid været den der har grinet mest, og hvis jeg ikke får lov til det - altså jeg har tit sådan skullet beherske mig..."

Den beskrivelse S giver her af hvordan bestemte former for opførsel knytter sig til bestemte rumlige socialiteter, er interessant fordi den optegner klare forskelle mellem offentlige og private som rum hun færdes i. Dette aspekt vil jeg udfolde i 10. kapitel, hvor det skal kobles sammen med S's praksis hvad angår påklædning. I nærværende sammenhæng vil jeg fremhæve at det *ikke* er sådan at hun på gymnasiet er den stille pige og så noget andet derhjemme. Hun beskriver at hun på gymnasiet kan være "vildt sjov", at hun som person er "meget glad" og "får let et stort grineflip". Hun har "altid været den pige med det største smil" og "altid været den der har grinet mest". Det er ikke ligefrem karakteristika for 'den stille pige'. En latter der er så høj at folk tysser på hende... En anden beskrivelse af S, som jeg kunne tilføje, er at S er en utroligt fighter. Med en enorm stædighed fastholder hun en uddannelsesretning fra en underlegen position og på trods af både uformel og formel modstand fra hendes lærere. Heller ikke almindelige kendetegn for en 'stille pige'. Jeg fremhæver dette fordi det er en vigtig krølle på denne historie at forskelsbaserede dominansrelationer producerer stereotyper der har en utrolig livskraft. De former livsbaner, og de former selv-opfattelser som folk ikke ryster af sig igen.

Denne case er blevet udfoldet i dette kapitel fordi den illustrerer hvilken omfattende rolle forskelsbaserede dominansrelationer kan spille i institutionelle sammenhænge i Danmark. Særligt vigtigt er imidlertid det aspekt at dominansens effekter og konsekvenser bliver særdeles vidtrækkende fordi de ikke kan eller vil ses af de institutionelle autoriteter! Der er i S's beretning en udbredt blindhed over for forskelle blandt aktørerne. Det er ikke blot S selv der har svært ved at gennemskue hvad der foregår. De andre elever og i ekstrem grad lærerne er ude af stand til at få øje på den magtudøvelse der sker i klasseværelset på baggrund af kønnede og 'racialiserede' forskelssættelser. Et tredje aspekt af casen som gør den relevant, er at den fremstiller hvordan en uformaliseret, underlegen position i en afgrænset, rumlig

socialitet kan blive formaliseret og hægte sig på individet, idet den former fremtidige muligheder for institutionelle tilhørsforhold og relationer.

UDDANNELSE OG ARBEJDE – NU OG I FREMTIDEN

Dette afsnit skal optegne generelle tendenser i interviewmaterialet hvad angår uddannelse og arbejde. Det er et vigtigt aspekt af de unge kvinders situation i samfundet hvordan de er positioneret i forhold til arbejdsmarkedet. Tireli (1999) skriver at det altid er ungdommens problem at den skal finde måder at kvalificere sig til samfundet. Han finder at nogle særlige kvalifikationsprocesser gælder for unge med indvandrerbaggrund i Europa fordi de lever med risikoen for eksklusion. Det må tilføjes at det samtidig er specifikt fra land til land hvad det vil sige at kvalificere sig. I Danmark er det at kvalificere sig for begge køn i høj grad forbundet med at tage en uddannelse og på anden vis sørge for at man er brugbar på arbejdsmarkedet. M beskriver det således:

M: ”Det synes jeg er det sværeste: at man skal både tilfredsstille det arabiske, altså sådan vores lille samfund her i Danmark og så det danske samfund ved at kunne alle mulige ting, og man skal selv altså: det er job og gå i skole og uddannelse, det er selvfølgelig også for min egen skyld...”

Det at kvinder og mænd i Danmark skal uddanne sig og arbejde uden for hjemmet, det er en norm. Det kan være det også er et samfundsmæssigt fremskridt eller en nationaløkonomisk nødvendighed, men det er en norm. Denne norm retfærdiggøres blandt andet med en diskurs, som M gengiver, om at det er for ens egen skyld. At det er bedst for individet med uddannelse og job. Der er således et fint sammenfald mellem hvordan man kvalificerer sig til samfundet, og hvordan man kvalificerer sig til at være et ’godt’ individ. Som jeg var inde på i afsnittet ’Om ikke at ville være en del af ’problemet’’ i 5. kapitel, er der i det danske samfund en særlig opmærksomhed om hvorvidt mennesker med indvandrerbaggrund ligger samfundet til byrde. Arbejdsløse indvandrere forekommer ’værrer’ end etnisk danske arbejdsløse, de får langt mere opmærksomhed, og dermed ligger den samfundsmæssige eksklusion i en dobbelt potens som en modpol til uddannelse og arbejde for folk med indvandrerbaggrund. Som arbejdsløs med indvandrerbaggrund har man ikke bare fejlet i en normativ kvalifikation til det danske samfund, man er tilmed en del af ’indvandrerproblemet’. Det kunne tilføjes at som arbejdsløs *kvinde* med indvandrerbaggrund er man på en dobbelt måde del af

'indvandrerpellet'. Man er ikke bare en økonomisk byrde for samfundet, man er også – med et majoriseret blik - et offer for den patriarkalske dominansstruktur der menes at præge mange 'indvandrer-kulturer' (Ålund 1997), og som ses som et tegn på manglende integration.

De 14 ud af 20 kvinder med indvandrerbaggrund, som jeg har talt med om uddannelse og arbejde i fremtiden, har alle den norm for deres voksenliv at de skal være aktive på arbejdsmarkedet. 8 af dem er det allerede fordi de har fritidsjobs ved siden af deres nuværende skolegang eller uddannelsesforløb. Alle de kvinder jeg talte med gik på en eller anden vis i skole eller var i gang med uddannelse. Dette hænger dels sammen med deres unge alder. Ud af de 20 gik 12 i 10. klasse, 4 gik i gymnasiet, 2 gik på HHX, en på HG og en på universitetet. Over halvdelen havde altså endnu ikke forladt folkeskolen. En anden grund til den udbredte tilknytning til skoler og uddannelser er at jeg fik kontakt med 11 af de 20 igennem deres uddannelsesinstitution. De øvrige kontakter blev skabt gennem klubber og 'nogen som kender nogen'.

Det var ret varierende hvor klare planer, de unge kvinder havde for hvad de skulle fremover uddannelsesmæssigt og arbejdsmæssigt. Det hang igen sammen med hvor langt de allerede var i uddannelsessystemet. De kvinder der gik i 10. klasse var generelt ikke særligt afklarede om hvad de ville fremover. De havde nogle ideer om det, men tog forbehold fordi de først skulle finde ud af hvad de forskellige ungdomsuddannelser indebar. Der var ikke nogen af de 14 jeg talte med om disse ting, som regnede med at søge arbejde umiddelbart efter folkeskolen. De øvrige kvinder var mere fokuserede, ikke nødvendigvis helt afklarede, men deres ideer var knyttet til en viden om hvad det ville indebære uddannelsesmæssigt. Respondenterne fra dette projekt er så unge at det ikke er til at sige hvordan det vil komme til at gå med deres planer. Deres første udfordringer er at komme videre på ungdomsuddannelser og videregående uddannelser. Først senere skal de finde deres vej ud på 'fuldtidsarbejdsmarkedet'. Det ville være meget spændende at vende tilbage til dem om f.eks. 5 og 10 år og se hvordan det er gået dem. Der er dog nogle som allerede da jeg taler med dem, ser barrierer tegne sig for dem, og som de berører i interviewet. Der er nogle som allerede i 10. klasse har svært ved fagligt at komme på et niveau der bringer dem i den retning de gerne vil, og hvor det fremgår at folkeskolens vejledningsindsats ikke bidrager til at noget andet tager form for dem. Det italesætter E og A. Desuden er der nogle som enten

forventer eller oplever at deres udseende og baggrund i et eller andet omfang er en barriere for dem. Det taler L, D og Q om. Jeg vil kort opridse disse problematikker i det følgende. Jeg har i starten af kapitlet tematiseret faglig kunnen som en mulig problematik for nogle af disse kvinder. G's lærer påpegede at positionen som 'svag' kan gøre disse kvinder svage på længere sigt, fordi der kan være en tendens til at man fra skolens side bærer over med deres mangelfulde kunnen, og de derfor forlader skolen uden tilstrækkelige kvalifikationer til at komme "frem", som G udtrykker det. Både E og A kunne være ramt af denne problematik. Jeg spurgte ikke ind til deres folkeskoleforløb, men som sagt var vejen videre fra folkeskolen ikke ganske tydelig for dem.

Hvad angår barrierer på grund af udseende er det nogle af respondenterne der bidrog til 5. kapitel om 'Erfaringer med fremmedhed' som ytrer deres bekymring i den retning. Jeg omtalte i 5. kapitel at D og Q, som kommer fra det centrale Afrika og har kastaniebrun hud, oplever at det er svært at få arbejde og praktikplads. Det arbejde de søger, er indtil videre forskellige former for fritidsarbejde, men selv hvad det angår har de faktisk svært ved at få noget. D ville gerne have flere timer end det nuværende fritidsarbejde giver hende, og Q bliver dårligt behandlet på sin arbejdsplads, men det er ikke sådan lige at finde noget andet. D mangler desuden en praktikplads for at komme videre med sin uddannelse, hvilket har vist sig svært at finde. De har svært ved at se at andet end deres navn, deres baggrund og deres hudfarve spiller ind i disse besværligheder.

L taler ikke ud fra mange konkrete erfaringer med at søge arbejde når hun taler om at det at hun går med tørklæde, kan blive en forhindring for hende. Hun har prøvet at søge en praktikplads i folkeskoleregion hvor de først ikke ville tage hende når hun gik med tørklæde, men så tog de hende alligevel. Og så har hun hørt om forskellige der havde problemer med at få arbejde på restauranter og i butikker. Hun er ikke særligt konkret, men fornemmelsen er klar: "Jeg kan ikke gå på alle uddannelser og gøre det jeg vil på arbejdsmarkedet". Hun er helt afklaret med at tørklædet er det vigtigste. "Hvis ikke de vil have mig på den måde – det er deres problem, jeg er tilfreds med mig".

I dette kapitel har jeg optegnet forskellige aspekter der har at gøre med unge kvindelige indvandreres tilknytning til uddannelsesinstitutioner og til arbejdsmarkedet. I første del af kapitlet fokuserede jeg på folkeskolen, som alle projektets respondenter i et eller andet omfang har været i berøring med. Jeg brugte ordet 'sammehed' til at beskrive en tendens i nogle af

beretningerne til at kvinderne fremhævede et ønske om ikke at blive forskelsbehandlet i de institutionelle sammenhænge. Det drejede sig dels om at slippe for til stadighed at blive spurgt ud om hvem man er af fremmede, og dermed blive positioneret som en med et fremmed udseende. Dels om ikke at blive fagligt forskelsbehandlet, men møde samme faglige krav og bestræbe sig på at nå det samme faglige niveau som alle andre elever. Endelig tematiserede jeg B's beretning, som blev inddraget i 1. kapitel, om det gode ved at kunne gøre det samme som sine klassekammerater i praktisk henseende, fordi det simpelthen øgede hendes trivsel og dermed hendes muligheder for at gøre det godt i uddannelsessystemet. Jeg kom på den baggrund med den påstand at man kan betragte etnisk danske praksisformer som kvalifikationer i det danske uddannelsessystem på lige fod med sproglige og faglige færdigheder, fordi de fremmer samspillet med de andre på uddannelsesinstitutionen i en række henseender. Jeg præsenterede derefter ret detaljeret en case som illustrerer at forskelsbaserede dominansrelationer kan rummes i ret udstrakt grad i den danske folkeskole. S's fortælling om hvordan mobningen i klassen institutionaliseredes og formaliseredes, er prioriteret fordi den illustrerer nogle vigtige aspekter ved institutionaliserede dominansrelationer. S's skole praktiserede ekstremt hierarkiserede samværsformer samtidig med at skolens autoritetspersoner italesatte samværet i en ligheds- og fællesskabsdiskurs. Det er ikke til at sige om de involverede lærere reelt var blinde for hvad der foregik i klasseværelset, men de medvirkede under alle omstændigheder til at reproducere en institutionel blindhed over for forskelle og dominansrelationer. Lærernes diskursive praksis ved omtalen af klassens problemer blev tilsyneladende aldrig dækkende skolens praksis som integrerede mobning i undervisningen. Casen viste også hvordan netop fraværet af en forskelsdiskurs blev en del af problemet for C, fordi hun ikke kunne identificere mobningen som andet end personligt møtet på hende – uden at hun nogensinde fandt ud af hvad hun havde 'gjort'. Endelig er casen illustrativ fordi den angiver hvordan dominansrelationer kan formaliseres institutionelt, og hvordan en underlegen position kan følge et individ både formelt, og hvad angår selvfremsørelse og selvforståelse.

Jeg afsluttede kapitlet med meget overordnet at fremlægge tendenser for de unge kvinders videre bevægelser i det danske samfund. Jeg påpegede at det danske samfund er præget af en norm om at alle voksne skal arbejde på arbejdsmarkedet, og viste at de kvinder jeg har talt med om deres eget liv, hvad det angår, deler

denne norm og ønsker at deltage på arbejdsmarkedet når de bliver voksne. Endelig fremhævede jeg to tendenser til barrierer der kan vise sig ifølge respondenternes egne udsagn. Den ene er barrierer der er knyttet til mangel på faglige og skolemæssige færdigheder. Den andet er barrierer som er forbundet med kvindernes anderledes udseende eller baggrund. Målet med kapitlet har været at optegne generelle aspekter af respondenternes beretninger om tilknytning til uddannelsesinstitutioner og arbejdspladser. En række af beretningerne vil mere specifikt blive inddraget i 10. kapitel: 'Kroppe i mange rum', hvor de institutionelle sammenhænge vil blive tematiseret som noget af det der har betydning for respondenternes måder at varetage deres kropslige fremtoning i de rumlige socialiteter de er i berøring med.

9. KAPITEL. PARFORHOLD OG ÆGTESKAB

Et spørgsmål som blev stillet i 13 af de 14 individuelle interviews der blev lavet i forbindelse med projektet, var om respondenterne havde en kæreste, og om hun gerne ville have en kæreste. Det var et spørgsmål som blev stillet med stor konsekvens fordi jeg anså det for centralt inden for rammen 'unge kvinder i Danmark'. Det ville være sært at interviewe etnisk danske unge kvinder om deres dagligliv og deres erfaringer med sig selv i forhold til andre uden at spørge til deres kærlighedsliv. Jeg spurgte også respondenterne om de gerne ville giftes eller leve i et fast parforhold senere i livet. Og om de havde planer om at flytte hjemmefra. Selv i tilfælde hvor de sidstnævnte spørgsmål ikke blev stillet i forbindelse med hinanden, havde giftermål og det at flytte hjemmefra en tæt sammenhæng i mange af respondenternes fortællinger. Endelig indgik det i mange af disse interviews at jeg spurgte om mere overordnede holdninger til magt- og arbejdsfordelingen i parforhold og ægteskaber.

Spørgsmålene om respondenternes aktuelle kærlighedsliv viste sig at være mere relevante end jeg havde forestillet mig. 6 af de 14 kvinder med indvandrerbaggrund jeg har interviewet individuelt, fortalte at de har en kæreste, eller de har haft en. En af de 14 snakkede jeg ikke med om dette emne. Der er selvsagt ingen statistisk tendens at udlede på den baggrund, men jeg finder det bemærkelsesværdigt at der er tale om meget forskellige kvinder med meget forskellige former for dagligdag og praksis: fra den religiøst meget troende til den ikke-troende; fra den der binder tørklædet under hagen, til den der går med stramme bukser; fra den der er tæt knyttet til hjemmets arbejdsrutiner, til den der stort set ikke har forpligtelser over for hjemmet. Fælles for dem synes at være en oplevelse af at de bevæger sig på usikker grund.

Centrale aspekter af denne usikkerhed eller ubestemmelighed kan forbindes til deres indvandrerposition og til de kønsproblematikker som også er blevet tematiseret i 6. Og 7. kapitel. De indgår i parforhold uden at have entydige forbilleder for denne type relation. Flere af dem holder forholdene helt eller delvist hemmeligt for deres forældre og de fleste andre. Og flere af dem er ambivalente omkring forholdets karakter, dets fremtidsudsigter og dets konsekvenser. Af de resterende 8 kvinder der er blevet interviewet individuelt, er der en der har været forlovet, og en der er forlovet.

I det følgende vil jeg først præsentere og kommentere fem beretninger fra fem kvinder som har kæresteforhold eller forlovelser som omdrejningspunkt – enten fortidige eller aktuelle.

Samtalerne knytter i forskelligt omfang også an til forhåbninger og bekymringer hvad angår fremtidige forhold. Beretningerne er udvalgt fordi de repræsenterer en variation i hvad parforhold eller forlovelser kan indebære for disse unge kvinder. Det drejer sig om aspekter som: Er forholdet hemmeligt for forældrene eller ej? Forekommer kvinden afklaret med sin 'kærestepraksis' eller ej? Er det et forhold til en med samme etniske baggrund som hende selv? Indebærer forholdet kropslig intimitet? Går de decideret i seng med deres kæreste? Er forholdet knyttet til en forhåbning om ægteskab? Er forholdet forbundet med tillid til den mandlige modpart eller ej? Variationen vurderer jeg som væsentlig at få frem fordi det interessante ikke er *at* nogle af disse kvinder har kæresteforhold, men *hvordan* de har det. Det har de på ret forskellige måder, og der synes ikke at være nogle givne sammenhænge mellem f.eks. religiøs praksis, påklædningspraksis og kærestepraksis. Samtidig er der tendenser der viser sig på tværs af beretningerne, hvor ret forskellige forhold afføder fortællinger der korresponderer. Det drejer sig blandt andet om oplevelsen af at samfundets normer, selv hvad angår ret intime, kropslige praksisformer, spiller ind i ens liv, og bekymringen om hvor vidt man kan stole på unge mænd som fremtidige ægtemænd eller ej.

Disse fem beretninger er relevante ind i afhandlingens tematiseringer fordi de giver mulighed for at indkredse hvilken rolle private eller intime relationer til mænd kan spille i de unge kvinders aktuelle positioner og for deres 'fremskrivning' af deres position ind i voksenlivet.

Som det skal vise sig handler det om mange aspekter af kvindernes liv. Det handler om muligheden for at flytte hjemmefra, om graden af selvbestemmelse og bevægelsesfrihed i hverdagen, deres deltagelse på arbejdsmarkedet og også i en mere overordnet forstand om 'formen' på den kvindelighedsposition som de lever eller håber at leve.

Kapitlet vil blive afsluttet af netop indkredsningen af de roller mænd spiller i kvindernes positioneringer. Her vil blive samlet op på en række af beretningernes temaer, og flere andre kvinders beretninger og markeringer der tematiserer denne problematik, vil blive inddraget. Denne indkredsning vil, inspireret af tidligere kapitler i afhandlingen, belyse hvordan forholdet til forældrene spiller ind i denne del af kvindernes liv, og endelig hvordan mændene bliver positioneret i disse beretninger.

SELVBESTEMMELSE OG OVERVÅGNING

Z, som indtager en ret selvstændig position i sin familie, har haft en kæreste et års tid da jeg snakker med hende. Det fortæller hun i det individuelle interview.

Int: "Har du en kæreste?"

Z: Ja. En jeg snart skal giftes med. Altså, en... ja. Men det er ikke snart, det er om tre år til fire år, når jeg bliver tyve år, så skal jeg måske...

Int: Har I kendt hinanden længe?

Z: Ja, det har vi. Altså, vi har selv valgt hinanden, ikke. Det er ikke sådan, forældrene er ikke med til det.

Int: Nej.

Z: Så har vi jo sagt det til vores forældre, så de bare ved vi er sammen.

Int: De ved godt at I er sammen?

Z: Ja, de ved godt vi er sammen. Så ved de godt jeg ikke går efter andre og sådan noget. Sådan er det.

Int: Hvordan foregår det, er man sådan forlovet officielt, eller siger man bare til sine forældre, jamen, vi er kærestes, og vi har tænkt os at blive gift på et tidspunkt, eller hvordan?

Z: Vi er, vi er ikke helt forlovet, så vi – [i førstelandet], når man skal forloves så er det jo næsten ligesom et bryllup, så skal man have en stor fest. Og så man er gift [...] Bare man er forlovet så man er gift. [...]

Int: Okay.

Z: Så vi er ikke sådan forlovet nu, det gider jeg ikke.

Int: Det gider du ikke?

Z: Nej, ikke endnu. Når jeg ligesom er gift så - nej, jeg gider ikke [hun griner].

Int: Hvad, hvad er det du ikke gider ved det?

Z: Nej, men det er ligesom jeg skal bare... altså jeg er bare bundet til en person. Det gider jeg ikke. Måske, hvad ved jeg, måske sker der noget andet, så vil jeg ikke have ham mere, ikke også? Måske finder jeg en anden en, ikke også?

Int: Ja.

Z: Det er ikke sådan noget jeg skal. Jeg må bestemme selv, ikke.

Int: Ja.

Z: Men jeg gider ikke forloves nu. Min mor har sagt at jeg skulle, jeg sagde det kunne jeg ikke, det synes jeg ikke. Bare om to år, så måske, så bagefter giftes. Også når man er forlovet [...], så går man og flytter ind til hinanden. Det gider jeg ikke, jeg vil hellere bo hjemme.

Int: Ja. Men når du tænker på det nu, tænker du så at du gerne vil giftes med ham? Eller det ved du ikke helt endnu?

Z: Jeg vil gerne giftes med ham på en måde. Men det er jo ikke sikkert.

Int: Nej.

Z: Det er ikke sådan noget jeg har haft at jeg *skal* giftes med ham.

Int: Nej.

Z: Jeg vil gerne giftes med ham. Men det er sådan noget at min mor hun kan bedst lide ham og så min familie.

Int: De er glade for ham?

Z: Ja. Sådan ligesom min mor, ikke også, så siger hun [kæresten] han skal køre hende et eller andet sted hen. Det vil han gerne. Han gør alt for familien. Så min mor siger jeg skulle gøre det og sådan noget. Men det er for meget nu,

synes jeg. Han er inde i familien, jeg synes - jeg kan ikke lide sådan noget der er inde i min familie.

Int: Nej.

Z: Det ved jeg ikke hvorfor. Det er bare sådan, sådan er jeg.

Int: Ja. Så han laver meget sammen med din familie?

Z: Ja, ja. Især min mor."

"Altså vi har selv valgt hinanden". Denne markering fra Z's side vidner om at den offentlige diskurs i Danmark omkring indvandrerkvinders parforhold danner bagtæppe når Z og jeg berører emnet. Z finder at det vil være sandsynligt at jeg vil spørge ind til denne dimension af hendes parforhold, selvom der ikke er tale om et forhold arrangeret af forældrene, og hun fortæller dermed også om en erfaring af at tilhøre den minoritet blandt de unge kvinder i Danmark som er positioneret som dem der *muligvis* lever i arrangerede parforhold. Hvilket statistisk er vældigt unormalt for unge kvinder i Danmark. Z finder det med andre ord nødvendigt eksplicit at afvise en markant afvigende position. Hun gentager markeringen lidt senere: "Det er ikke sådan noget jeg skal. Jeg må bestemme selv, ikke".

Umiddelbart er der to grunde til at hun ikke "gider" blive forlovet foreløbigt: Hendes kæreste er for involveret i hendes familie, og hun vil "hellere" bo hjemme. De to ting hænger sammen, viser det sig videre i interviewet. Og de hænger sammen med at hun i det hele taget er i tvivl om det skal være ham. "Måske finder jeg en anden", som hun siger. Hun uddyber denne tvivl nedenfor.

Int: "Du sagde før at du tænkte på måske at blive gift når du sådan var omkring tyve. Er det sådan du tænker, at så vil du være klar til det, eller?

Z: Ja. Det er jo sådan en tradition vi har næsten. [...] Nej, men jeg vil over og bo for mig selv, ikke, og hvis bare du kan finde en at bo sammen med. Jeg vil ikke altid bo sammen med min mor, og jeg må ikke bo alene. Det synes hun, altså islamiske kvinder skal ikke bo alene, siger hun, så tror man du er luder og... Og så vil jeg gerne bo sammen med en ikke?

Int: Ja.

Z: Bare jeg kunne finde - næsten en bedre en, og en man kan snakke med om alt muligt, og en der - jeg vil ikke have at der er nogen der bestemmer over mig og sådan noget. Jeg skal have bukser på, komme hvornår jeg vil, gå når jeg vil og spise hvad jeg vil. Sådan, det skal være sådan der, og så skal jeg have det sådan. Jeg vil ikke bo hjemme, jeg vil bo for mig selv. Så kan man jo ikke alene, så skal du finde en, sådan en mand du kan bo sammen med. Og mænd, de er forskellige. Der er nogen, de vil gerne bestemme over dig og siger at man skal lave dit og dat, det gider jeg ikke.

Int: Hvad tror du med din kæreste? Tror du han kunne finde på at ville bestemme over dig?

Z: Ja, nogen ting. Selv nu siger han til mig: 'Du skal ikke gå derovre, det er ikke godt', og sådan noget. 'Fester det er ikke godt, og der kommer for mange ulækre drenge' og sådan noget, selvom det er [førstelands] fester, ikke? 'Ikke

godt hvis de ser dig, og de siger alt muligt om dig'. Det gør han da også nu, og så når han ringer hjem, så er jeg væk. Min mobil den er ødelagt, så han kan ikke ringe. Og så ringer han hjem, og så er jeg væk, og så siger han: 'Jamen, hvad laver hun nu?' Så ringer han bagefter, og så siger han: 'Hvor var du henne? Du skal ikke gå rundt om aftenen'. 'Nej, nej'. Det er sådan noget jeg ikke vil have, det er derfor jeg er lidt i tvivl. Men ellers er han god nok. Han er også sød. [...] Hvis jeg skal til fest, og jeg siger at jeg vil gerne have han kører mig dertil, så gør han det. Og [hvis] jeg gerne vil have en kjole, og jeg ikke har penge, så køber han den til mig. Det er ikke sådan, han gør alt resten, det gør han. Og han kan lave mad selvfølgelig. Så han kan selv tingene, men han skal bare ikke bestemme over mig. Det kan jeg ikke lide, jeg kan ikke lide det. Min egen mor bestemmer ikke over mig, hvorfor skal andre så bestemme over mig?

Int: Ja.

Z: Det er sådan det er. Men hvis han var bedre end det der, ikke bestemte, så ville jeg have flyttet over til ham for længe siden.

Int: Ja? Okay."

Den sidste bemærkning fra Z er meget sigende. Z ville faktisk rigtig gerne flytte hjemmefra. Men for at flytte hjemmefra skal hun giftes, denne norm giver hun ikke udtryk for at ville udfordre. Z ser imidlertid temmelig nøgternt på kærestens positionering af sig selv i forhold til hende. Der er ikke noget der tyder på at det at flytte hjemmefra sammen med ham giver hende den selvbestemmelse som hun ønsker i sit liv. Han udviser ikke loyalitet over for hende, men over for hendes familie - hendes mor i særdeleshed - og så over for det sæt af normer for en ordentlig pige / kvinde som principielt præger den kvindelige position i det 'lille samfund' Z tilhører: En ordentlig pige går ikke til fest med drenge, går ikke "rundt" om aftenen osv. Det er bemærkelsesværdigt at selvom Z er så klar i sin markering af at hun ikke ønsker denne form for indblanding i det hun gør, så gengiver hun ikke andet end "nej, nej" som sit svar når kæresten irettesætter hende. Han har 'retten' på sin side, og det konkretiseres i beretningen med at han har Z's mor på sin side.

Z drømmer om en anden form for relation til sin partner. Som hun også siger ovenfor: Hun ønsker sig en mand hun "kan snakke med om alt muligt", og efterlyser dermed en form for gensidighed hun ikke oplever i det aktuelle forhold. Den akse mellem de unge mænd og forældregenerationen, som tegnes i Z's beretning, blev påpeget af andre respondenter i beretningerne i 6. Og 7. kapitel, og også her voldte den frustration. Z er afhængig af at blive gift for at flytte hjemmefra, men hun ønsker ikke at flytte hjemmefra hvis ægteskabet indebærer at manden simpelthen overtager den kontrollerende og bestemmende position som hendes mor alt andet lige indtager i hendes liv – eksempelvis ved at

definere ægteskab som eneste mulighed for at flytte hjemmefra. Hun er klar over at hun har en vis frihed i sin aktuelle hverdag, hun er bange for at miste den. Men hvor sandsynligt er det at Z finder en mand som kan give den form for loyalitet, ligeværdighed og gensidighed hun efterspørger? Et bemærkelsesværdigt træk ved beretningen, som også præger nogle af de andres, er at Z er afhængig af at manden vil komme hende i møde. Det forekommer ikke at være en mulighed at man over for en mand der vil bestemme, bare siger at det skal han ikke. Der er altså indspundet en gengivelse af et klart magtforhold i Z's fortælling, for så vidt at hvis hendes ægtemand insisterer på at bestemme over hende, så forestiller hun sig at så kommer han også til det. Allerede nu, hvor de altså ikke engang er forlovet, har han en praksis med at udforske og checke hendes aktiviteter, hvilket hun – i det mindste udadtil – accepterer. Hun fortæller i forbindelse med det at gå til fester og have drengevenner om hvordan moderen og kæresten i fællesskab overvåger hendes gøren og laden:

Z: "[har netop fortalt at efter fester sover hun og nogle veninder ofte sammen hos en veninde. Moderen kender ikke til festernes art og længde, og derfor kan hun efterfølgende finde på at spørgØ:] 'Hvorfor har du sovet hjemme ved hele den familie hele dagen?' 'Fordi jeg var så træt', siger jeg, og jeg siger egentlig mest sandheden til min mor. Jeg siger til hende at det er fordi når vi sover sammen og sådan noget, så kan vi ikke sove. Men jeg siger aldrig at vi er sammen med drenge.

Int: Nej.

Z: Og laver noget sammen med dem, så sladrer hun til... ham der [kæresten], det er det jeg ikke kan lide ved hende.

Int: Din mor sladrer til din kæreste?

Z: Ja: 'Har du set sådan nogen som hun er sammen med?', 'Kender du sådan nogen?' siger hun så. Så siger han: 'Hvem er de?' Og ved du hvad, så går han rundt og spørger: 'Har' - han siger det ikke til mig, men så siger han til en af mine veninder: 'Har I set hende, der hvor hun sover henne?' Og så siger dØ: 'Åh, dem der... dernede'. 'Og hvem havde hun med?', siger han så. 'En af hendes veninder'. 'Hvem er det?' siger han. Sådan, og så får han ordet ud, og så siger han: 'Jeg ved godt hvad du laver'. Og jeg siger 'Ja, ja'. Men sådan er det".

Lidt senere i samtalen kommer en ordveksling hvor jeg søger at indkredse kæresteforholdets karakter, og hvor Z tager det meget bogstaveligt:

Int: "Jamen, hvad laver du sammen med din kæreste?

Z: Ikke noget.

Int: Ikke noget? [hun griner]

Z: Ikke noget. Vi kysser og sådan noget, ikke også? Det er ikke sådan noget med at vi, hm hm [hun griner – hentyder til sex] - laver noget andet. Bare altså... [hun griner] jeg kan ikke fortælle det. Bare være sammen altså og ikke lave noget andet med de andre ting, men bare nusse og sådan noget som man gør.

Int: Ja. Bor han for sig selv?
Z: Han bor for sig selv.
Int: Ja. Hvor tit er du sammen med ham?
Z: Vi er næsten aldrig sammen.
Int: Næsten altid?
Z: Nej.
Int: Næsten aldrig?
Z: Ja.
Int: Nå, okay.””

Z forstår tydeligvis mine spørgsmål som hentydninger til seksuelle aktiviteter selvom det faktisk ikke er hensigten her. Der er andre interviews hvor jeg direkte spørger om det seksuelle, men i dette interview er det Z's forventning til mig der bringer emnet på banen. Og det er vigtigt for hende at gøre klart at hun og kæresten ikke laver andet intimt sammen end at nusse lidt – engang imellem. Det at være jomfru når hun skal giftes betragter hun som et aspekt af sin religiøsitet. Samtidig gør hun klart at hun betragter kvindeundertrykkende tendenser, som dem hun selv modarbejder hos sin kæreste og i sin familie, som ikke-muslimske. Z føler sig som en god muslim og accepterer principielt ikke at blive forskelsbehandlet med henvisning til Koranen. Hun fortæller imidlertid samtidig at denne form for forskelsbehandling spiller ind i hendes liv. Z's modstand mod dette spil har som omdrejningspunkt et stærkt ønske om selvbestemmelse. Hun ønsker at kunne handle uden familiens indblanding og har af den grund lyst til at flytte hjemmefra, men det indebærer i hendes – og familiens - perspektiv at hun må gifte sig!

Hendes aktuelle kæreste viser ansatser til at være mindst lige så restriktiv som hendes forældre, og derfor er hun i tvivl om hun vil have ham. Dette behov for en mindre restriktiv ægtemand, som bundet i et ønske om større selvbestemmelse, vil blive taget op igen i slutningen af kapitlet. En bemærkelsesværdig krølle på Z's beretning er det forhold, at i den aktuelle situation spiller kæresten en positiv rolle for hendes muligheder for at bestemme selv og færdes forholdsvis frit med venner og til fester. Det skyldes, at med sit erklærede forhold til ham regner forældrene med at hun ikke løber efter andre mænd.

FORHOLDET TIL FORÆLDRENE: TILPASNING, LOYALITET OG TOLERANCE

Æ nævner sin kæreste tidligt i det individuelle interview. Æ er indvandret til Danmark fra det sydøstlige Europa, og hun arbejder på hen ad vejen at finde en måde at have et kæresteforhold som forældrene kan acceptere, og som passer hende og hendes

etnisk danske kæreste. Det er ikke helt enkelt. Æ fortæller at hun og kæresten har været sammen i ni måneder, at det er hendes første kæreste, og at de går på det samme gymnasium. Æ ser det at hun nu kan have et parforhold, som endnu et udtryk for at hun føler sig mere sikker i sin tilværelse i Danmark end tidligere.

Æ: "... Det føler jeg så også er et fremskridt, at jeg er blevet lidt friere på det område. Altså, det kom jo på det rette tidspunkt, ikke, det der med at jeg fik en kæreste, fordi man skal først være sikker på sig selv, have noget selvtillid [...] jeg følte mig sådan sikker, jeg føltØ: 'Det her det er noget jeg gerne vil', og så, ja, kom han bare [hun griner].

Int: Så kom han bare?

Æ: Ja.

Int: Var det så til en fest, eller?

Æ: Ja.

Int: Mm. Men hvordan oplever du at det hænger sammen med at du er blevet friere?

Æ: ... Jamen, friere på den måde at jeg ikke længere begrænser mig selv [...]og tror at, måske er noget forkert, nej, ikke forkert, men jeg havde bare, det ved jeg ikke [...] jeg har bare ikke været så – jo, jeg har været fri og sådan noget, men jeg har bare ikke givet mig selv lov til at tage et skridt videre og så få en kæreste. Det har bare - der har altid været noget indeni mig som sagde: 'Nej, det gør du ikke, nej, det gør du ikke, nej, det gør du ikke'. Selvom der har været nogle chancer og meget, meget tæt på, ikke, så har jeg bare sagt: 'Nej, de gør du ikke'. Nej, det var bare en lille stemme der sagde det, og så kunne jeg bare ikke. Og så ved jeg ikke hvad der skete med ham, han var bare den rette [hun griner], jeg mener det, det er helt utroligt.

Int: Mm, så I har det rigtigt godt?

Æ: Hmm [bekræftende, griner] det har vi."

Det at kunne føle sig sikker på at hun vil forholdet knytter hun sammen med at føle sig sikker i en bredere vifte af dagligdags relationer. Den personlige overbevisning er afhængig af oplevelsen af velfungerende socialt samspil. Der er imidlertid et andet bemærkelsesværdigt aspekt ved det "fremskridt" Æ ser forholdet som. Det 'selv', som Æ nu føler sig mere sikker på, har, som det vil blive tydeliggjort i det følgende, nogle andre normer for parforhold og sex før ægteskabet end hendes forældre. Og det har nogle andre praksisformer på dette område end hendes jævnaldrende veninder i førstelandet. Fremskridtet synes altså at være forbundet med at det er lykkedes hende at tilnærme sig de dominerende normer i det samfund hvor hun bor.

Æ fortæller videre, da jeg spørger, at hun da sammen med kæresten drømmer om engang at blive gift og få børn: "Jeg vil gerne, rigtigt meget". Hun fortæller at veninder der ikke har en kæreste, synes det er "lidt underligt allerede nu" at begynde at tænke på det, hvorimod veninder med kærester er helt med på at det kan man godt. Generelt er det bemærkelsesværdigt at Æ, hvad

ægteskab angår, fortæller om sig selv ud fra en norm som er fremherskende i Danmark: At man ikke skal gifte sig tidligt, at man skal få sin uddannelse først. Det er imidlertid ikke ensbetydende med at det er en specifik dansk norm.

Det er imidlertid forskelligt fra Z som så sin egen fremtid i relation til normen i sin etniske gruppe om at man var gift når man var omkring de tyve. Hvad angår magtforholdet mellem kønnene er det Æ's oplevelse at kvinder i Danmark er fuldt ud ligestillede med mænd. Det er faktisk svært for hende at sige noget særligt om kvinders 'stilling' i Danmark fordi den er så lige. Hun nævner blandt andet det at mænd kan tage barselsorlov som eksempel.

Lidt videre i samtalen berører hun imidlertid noget hun finder særligt for etnisk danske kvinder i Danmark, ikke i sammenligning med mænd, men i sammenligning med hende selv. Int: Oplever du at der er en forskel på dig og så kvinder der har en dansk baggrund?

Æ: [trækker vejret dybt] Det er der, det, jeg ved der er, men altså, det er ikke noget som jeg - det tænker jeg ikke så meget over. Altså, når jeg er sammen med mine veninder og, ja, er omkring nogle danske piger og kvinder og sådan noget, så tænker jeg ikke så meget over det. Men altså, det er der helt klart, for vores kultur, altså, det de [danske piger og kvinder] har ret - eller det de må gøre, altså det de har lov til som bare, som bare er en naturlig del af Danmark, det synes jeg måske ikke, eller det synes mine forældre måske ikke. Sådan noget som at sove med kæresten, det må jeg bare overhovedet ikke selvom de rigtig godt kan lide ham, og han - altså, de synes han er sød og alt det, så, det der er bare ikke noget man gør, og sådan er det. Det er ikke sådan at han sover hjemme ved én, og så sover man lige hjemme ved ham, man skiftes til det hver eneste dag [hun griner lidt], det synes de bare ikke.

Int: Nej.

Æ: Men det er altså - for mine veninder, der er det jo bare: 'Hvad?!', altså: 'Må du ikke det? Det er da mærkeligt'. Sådan er det bare. Men ellers så... Jo, men det er også, altså på en måde så er det meget mere - altså, jeg synes ikke altid at de tænker sig så meget om, at de gør bare nogle ting og det s...

Int: Kan du prøve at nævne et eksempel på det?

Æ: Jamen, det er sådan noget som, altså hvornår de går i seng med een, ikke, altså det synes jeg bare ikke, altså, de tænker overhovedet ikke på sig selv, synes jeg, nogen gange. Det kan da godt være at de siger: 'Ejj, det der, det kommer ikke til at sære mig eller noget', men så er det lige i dag, så var min veninde helt knust, eller min klassekammerat, og jeg vidste lige præcis hvorfor det var, altså, men man kan jo ikke sig: 'Hvad sagde jeg til dig?'... Men jeg synes bare at man skal tænke sig godt om før man går i gang med sådan noget der. Og så er der nogen der siger: 'Jeg har været i seng med 20'. Så kigger jeg bare på dem: 'Nåh, okay', 'Hvor gammel er det lige du er?' '15', 'Nåh' [hun griner].

Int: Du synes simpelthen at man, at man skal passe på sig selv fordi man kan blive så ked af det, og man kan blive såret?

Æ: Ja, jeg synes da at man skal tænke lidt på sig selv, og så... Jeg synes ikke man har travlt, det er det jeg tænker på, man har da ikke travlt når man er 18

år, 17, 16, da har man da endnu mindre travlt, eller lige meget hvornår altså, man har da ikke travlt. Man skal da bare tage sig god tid og tænke sig godt om og... være godt forberedt på det der vil ske og sådan nogle ting, synes jeg. Og så, så kan man altid - hvis man så alligevel bliver ked af det, så kan man da sigØ: 'Jeg gjorde mit bedste', ikke. Men altså, ja... det er bare sådan jeg tænker...

Int: Ja... og det oplever du generelt at danske piger ikke får gjort?

Æ: Generelt, faktisk [...]

Int: Mm... hvad med dig selv, hvordan oplever du så det at du slet ikke kan sove med din kæreste?

Æ: Men det gør jeg jo [hun griner].

Int: Det gør du? Nåh okay, du må bare ikke.

Æ: Jeg må ikke [hun griner], det er lidt sjovt. Det er fordi vi har faktisk sovet sammen de sidste 4 weekender... ”

Æ fortæller at hun og kæresten ad forskellige lidt tilfældige omveje har tilbragt nætter sammen. Bare ikke hjemme hos Æ. Æ's mor ved godt hvad der foregår, hun accepterer det, men hun vil ikke 'vide' noget om det. Det er ”lidt dobbeltmoralsk”, bemærker Æ, men hun er tydeligvis meget tilfreds med udviklingen. Samtidig generer det hende at hun ikke kan ”sige hele sandheden” til forældrene. Med overvejelser der korresponderer med E's i 7. kapitel accepterer hun imidlertid at de ikke kan dele hendes synsvinkel på denne del af hendes liv. Hun anerkender forældrenes svære tilpasningsproces og fremhæver hvor tolerante de faktisk er:

Æ: ”Nej, det er ikke godt, det er første gang jeg er gået i gang med sådan noget der, ikke at sige hele sandheden til mine forældre, men det, ja... Men altså det - det er mine forældre, de er blevet så tolerante, ikke, fordi når jeg siger sådan noget til mine veninder nede i [førstelandet], så tænker de bare: 'Wow, hvad sker der? Wow, det får vi da aldrig nogensinde lov til hernede'. Så det vil sige mine forældre, de er jo supertolerante, selvom jeg ikke får lov til det hele”.

Denne beretning viser ret præcist hvordan Æ får skabt en position for sig selv som, hvad angår det at have en intim relation til sin kæreste, skaber en balance mellem forskellige perspektiver på denne form for relation. Og hun må forholde sig til dem alle: Faderens og moderens perspektiv, kærestens, venindernes i Danmarks og venindernes i hendes førsteland. Som det viser sig i andre respondents fortællinger - Z's, Ø's og Y's - er det ikke alle sider af en sådan balanceret position som tåler at blive ekspliciteret i forhold til alle implicerede. Æ mener selv at det er i orden at hun på dette stadie i forholdet begynder at sove sammen med kæresten, og det gør hun så selvom det er i hemmelighed. Hun deler ikke sin fars normer hvad dette angår – der er noget der tyder på at moderen kender til tingenes tilstand og billiger den uudsagt.

Hun markerer samtidig at hun på den anden side ikke deler normer med sine danske veninder, som efter hendes mening har for

travlt og ikke er varsomme nok i deres måde at tackle det at have seksuelle relationer når man er på deres alder. Æ's praksis tager form som en midterposition i dette felt, og noget af det der gør denne funktionsdygtig er, at den ikke ekspliciteres. Æ fortæller: "Hvis jeg sagde det til min mor ville hun nok bare sige – eller – 'ti stille!'". For faderen har det været svært at acceptere at Æ overhovedet har en kæreste, men når han har brokket sig, har Æ erindret ham om hans egne pralerier om kærester han havde da han var på hendes alder. Hun ligestiller tilsyneladende sig selv med faderen i samtalerne med ham.

Da jeg taler med hende, har faderen stadig ikke meget at gøre med kæresten, og han "spørger" ikke til ham. Moderen og Æ sørger på den anden side for at hans viden ikke bliver for detaljeret. Æ vurderer at hvis han definitivt vidste at hun sov med sin kæreste, "så ville han blive meget, meget sur". Æ bebrejder ikke sine forældre deres positioner i forhold til hendes kærlighedsliv. Hun lægger vægt på hvor meget de allerede har bevæget sig i forhold til hendes ønsker, og udtaler sig meget loyalt om deres reaktioner. Også selv om hun undrer sig og ærgrer sig. Jeg spørger på et tidspunkt om moderens viden om Æ's praksis:

Int: "Så hun ved et eller andet sted godt at I sover sammen?"

Æ: Ja, hvis hun, hvis de ved at vi er til fest sammen, så ved de da også godt at vi sover sammen, det, altså, jeg lyver overhovedet ikke for dem, sådan helt. De ved bare ikke det at vi sover hjemme ved ham, den ene nat der, det er bare det de ikke ved, og så, så er det ikke mere end det... Men det kunne være så dejligt, jeg har det dårligt med det, selvfølgelig har jeg det, jeg savner ham, jeg vil bare gerne have den frihed, ikke, jeg synes bare, altså; 'Åh skal vi ikke bare være sammen i aften, og så kan jeg bare sove hjemme ved ham, så kan jeg tage i skole i morgen'. Det er bare det jeg savner, den frihed at have, altså... det har jeg så ikke endnu, men altså, det kommer nok. Selvom jeg er 18 år – så siger alle: 'Men du er da 18?', når jeg siger det der med at vi ikke må sove sammen. For mig - i mine ører lyder det så barnligt at sige: 'Du er 18 år'. Det er da ikke noget med, altså, hvor gammel man er, det synes jeg ikke. '18 – nåh, så må jeg bare gøre alt muligt, så kan jeg bare være ligeglad med mine forældres meninger', det er da ikke sådan det er, altså for mig er det ikke, nej.

Æ præciserer at hun da "stadigvæk" respekterer sine forældre, og hun er sikker på at accepten af hendes seksuelle relation til kæresten "kommer nok når de indser det er okay". Hun forklarer deres reaktion som udtryk for bekymring for om hun ikke får en uddannelse, om hun bliver gravid og hopper fra. Der er tilsyneladende i Æ's familie ikke en bekymring omkring hvorvidt hun er en ordentlig pige eller ej, forstået ind i den dualitet som blev indkredset i 6. Og 7. Kapitel hvor modpolen er en 'luder'. Den bekymrende modpol i Æ's familie er snarere en uuddannet husmor. Æ finder bekymringen ubegrundet og "gammeldags":

Æ: ”Altså, i Danmark der gifter man sig ikke, men man kan da godt bo sammen og flytte ind sammen, altså, det der at man binder sig til hinanden lige med det samme, det er da ikke nødvendigt på nogen måde. Man kan da have det godt uden at man gør det, ikke?”

Jeg spurgte Æ hvad hendes kæreste, som jo er etnisk dansk, siger til deres situation:

Æ: Han, han er så dejlig - det er så dejligt fordi man hører ikke så meget om det. Han siger ikke så meget om det – til det der, nej. Og hvis jeg nogle gange er ked af det, ikke, så siger han ikke bare: ’Jahh, hvorfor må vi ikke bare sove sammen, eller hvorfor må jeg ikke bare have lov til det og det [irriteret tonefald]’. Han er bare sådan rolig, han siger ikke så meget, så han er rigtig sådan dejlig, han støtter så meget, og han – selvfølgelig, jeg ved da at han også er træt af at vi ikke har den frihedsgrad og kan gøre hvad vi har lyst til, men altså, det har jeg, det føler jeg at jeg har, altså – ikke helt – men det har jeg da, på mange måder...”

Æ’s beretning illustrerer hvordan hendes intime, seksuelle relation til kæresten kan udvikle sig i kraft af at den ikke ekspliciteres mellem Æ og hendes forældre. Det at hendes praksis er uudsagt muliggør forældrenes tilpasning. Det gør det muligt for dem at tolerere hendes forhold, mens hun på den anden side tolererer og anerkender deres behov for denne tavshed. Senere i kapitlet vil jeg tematisere hvilken rolle det spiller for de positioneringsprocesser, nogle af kvinderne befinder sig i, at visse dimensioner af deres liv forbliver uudsagte og ufortalte. Nogle ting er mulige netop når de ikke gøres til genstand for fortælling. Et andet bemærkelsesværdigt tema, som også er at finde i Y’s beretning i det kommende afsnit, er hvordan majoriserede normer for intimsfæren opleves at spille ind i kvindernes liv.

PÅVIRKNINGER OG LYST. OM AT HAVE SEX – OG UNDRE SIG

Y er troende muslim. Hun går på koranskole og går op i at hendes tøj er rimeligt løst, og at tørklædet er bundet under hagen, fordi hun mener det er afgørende for det at være en ordentlig muslim. Y har en kæreste, og det bringer hende til at stille nogle besværlige spørgsmål til sig selv.

Int: Har du en kæreste?

Y: [Hun griner] Ja, jeg har en kæreste. Selvom det er *meget* hemmeligt

Int: Ja.

Y: Men jeg har en kæreste.

Int: Okay. Det er hemmeligt for din familie og...

Y: Ja. For alle.

Int: For alle?

Y: Altså, mine venner, de kender mig - fordi vi har været sammen i lang tid og sådan noget - men ikke min familie. De ved ingenting om det.

Int: Er han [fra samme førsteland som dig]?

Y: Ja, han er så.

Int: Du siger I har været sammen lang tid?

Y: Ja, vi har været sammen tre år. Næsten fire år tror jeg.

Int: Hvordan ses I når det nu er hemmeligt?

Y: Jeg siger bare [hun griner] - jeg siger bare at jeg går over til min veninde eller sådan noget. Så går vi ind i byen og sådan noget, i biografen og på cafeer og sådan noget. Eller hjemme hos ham, han bor alene.

Int: Ja.

Y: Såå, sådan er det bare.

Int: Ja. Er det besværligt, eller?

Y: Altså, hvis man er muslim, specielt hvis man er [fra mit førsteland], altså det er ikke godt at have en kæreste. Så... man kan ikke lave noget, man kan ikke kysse hinanden, og man kan ikke - man skal være jomfru og alt det, så, hvad hedder det, hvis min familie ved det, så skal jeg gifte mig med ham og alt det. Vi får slet ikke tid til hinanden. Så jeg vil ikke have at de hører noget. Men altså, hvis vi kommer, og hvis vi vil gifte os, så siger jeg det til dem. Jeg tror ikke de vil sige noget til det.

Int: Du tror ikke de vil sige noget til det?

Y: Nej, jeg tror bare de vil bare sige: 'Hvorfor har du ikke sagt det'. Men ikke: 'Du skal ikke gifte dig med ham', og sådan noget.

Int: Vil du gerne giftes med ham?

Y: Ja, det vil jeg [hun griner].

Int: Ja. Så han er sådan som du gerne vil have din mand skal være?

Y: Ja, det er han.

Int: Hvor kender du ham fra?

Y: Fra festerne[...]

Int: Men du siger I kan ikke kysse og sådan nogle ting?

Y: Det gør jeg.

Int: Det gør du?

Y: Ja, alligevel.

Int: Ja, okay.

Y: Men det må man ikke.

Int: Det er også svært at lade være.

Y: Ja, [begge griner] Ja, i alle de år, det er det faktisk.

Int: Men du, synes du selv at det er i orden det du gør?

Y: Ja, det synes jeg... [taler utydeligt]. Selvom det er forbudt [...]

Int: Ja, det er forbudt. Men hvad er det I gør som er forbudt?

Y: Altså... Man kan ikke være sammen med en som man ikke er gift med, det må man ikke. Man kan slet ikke have en kæreste.

Int: Så du må ikke, du burde slet ikke være i selskab med ham, altså, du burde slet ikke mødes med ham eller noget?

Y: Jo, jo, jeg mødes med ham.

Int: Ja, men det er det der er forkert, eller hvad?

Y: Ja, det er meget forkert. Man skal være gift. Hvis man, det kan man, man kan godt få kæreste, men du står her, og jeg står her, og så vi snakker bare, og så går vi bare fra hinanden. Og så hvis vi vil gifte os med hinanden, så gifter vi os bare en dag, men vi skal ikke røre hinanden, vi skal ikke kysse hinanden, vi skal ikke... det er alt det. Jeg synes at hvis man - i det her land, i Danmark, kan man ikke lade være med alt det. Der er mange piger som jeg kender der

har gjort sådan der [...] hvor vores forældre ingenting ved om det, de tror at vi er gode piger [begge griner].

Int: Men du siger at hvis man er i det her land, så kan man ikke lade være med det?

Y: Man kan ikke lade være, nej, hvis vi var i [førstelandet] ville vi ikke. Fordi dengang vi var i [førstelandet]: Alle var muslimer, og man så ikke nogen der kyssede hinanden på gaden eller sådan noget. Det gør man ikke i [mit førsteland].

Int: Er du sikker på det?

Y: Jo, ikke helt, altså, nej - man må ikke kysse hinanden på gaden.

Int: Nej, nej, men jeg mener bare, kunne man ikke forestille sig - jeg ved ingenting om det - men kunne man ikke forestille sig at [folk i dit førsteland] også...

Y: Jo, jo.

Int: ... at man også kysser hinanden i hemmelighed og...

Y: Jo, i hemmelighed, hvis, altså hvis man er meget uden for [hjemmet], hvis man er udenfor så gjorde man det selvfølgelig, tror jeg, men ikke... Men hvis jeg var i [førstelandet], ville jeg ikke gøre det. Jeg tror ikke jeg ville gøre det.

Y's kæresteforhold omfatter at de "kysser og alt det", de har et seksuelt samliv, og det bringer hende til i sin fortælling om det at distancere sig til sin egen praksis. Y fortæller om sit forhold i tæt dialog med dualiteten vi indkredsede i 6. og 7. kapitel. Distinktionen mellem den gode eller ordentlige pige og pigen der er løs på tråden, er en vægtig strukturerende faktor for den måde hendes fortælling former sig. Ved slutningen af ovenstående uddrag bruger hun modstillingen til at beskrive forældrenes billede af situationen: "De tror at vi er gode piger", siger hun, underforstået: det er vi ikke. Y fortæller også at det at hun har et sexliv med sin kæreste, er udtryk for manglende selvkontrol: Man kan ikke lade være "i det her land". Hun forklarer sin praksis med påvirkningen fra omgivelser hvor folk "kysser på gaden" og den slags.

Hvis hun var i førstelandet, hvor man efter hendes opfattelse i langt højere grad er seksuelt afholdende før ægteskabet, ville hun heller ikke selv have den praksis hun har. Y forklarer med andre ord gabet mellem hendes praksis og den praksis der ville kendetegne 'den gode pige', med en kvindelighedsforståelse som knytter sig til dualiteten god / dårlig pige. Selvom det indebærer at hun må fordømme sin egen praksis. Denne fordømmelse har også religiøse implikationer, hvilket hun fortalte om da jeg spurgte hende hvilken rolle religionen spiller i hendes dagligdag:

Int: "Du fortæller om din religion, og du siger om at du er muslim, hvad betyder det i din dagligdag?"

Y: Det betyder meget for mig. Jeg er glad for - jeg har det fint her, der er ingen der har problemer med mit tørklæde og sådan noget, jeg har det godt [...] Altså, i starten var det måske lidt svært at være her, men ikke mere. Alle

kender hinanden nu, alle kender os nu, alle danskere, de har lært hvordan det er - tørklæde og alt det - så det er okay.

Int: Men du fortalte mig at du beder din gud om at han skal tilgive dig?

Y: Ja.

Int: Beder du, beder du tit?

Y: Ja. Man skal bede fem gange om dagen.

Int: Ja.

Y: Jeg beder, jeg gør det. Selvom jeg går ovenpå, selvom jeg laver det der altså, så beder jeg efter det.

Int: Selvom du laver det der...?

Y: Selvom jeg kysser min kæreste og alt det [hun griner]. Jeg forstår det bare ikke. Altså, jeg gør det, og så beder jeg igen, og så gør jeg det, og så beder jeg igen. [...] Man skal lade være at gøre det igen. Jeg kan ikke lade være.

Int: Nej.

Y: Det kan jeg ikke [...] Det føles svært fordi, altså jeg gør det, og jeg har også sagt til ham at hvis jeg beder og så gør det igen, hvad så? Så siger han: 'Hvad kan jeg gøre?' Han ved også selv at det er forkert det vi gør, men altså vi kan ikke lade være..."

Y's kærestepraksis bringer hende i konflikt med sin religiøse praksis. Hun beder sin gud om tilgivelse for sine handlinger, men hun finder det forkert at hun bliver ved med at gøre det forbudte og bliver ved med at bede om tilgivelse for at gentage fejlen. Hun "forstår det bare ikke", hun undrer sig over sin egen inkonsekvens. Y synes at opleve at hendes praksis hvad angår kæresteforhold, formes i andre sociale rum end dem der former hendes fortællinger om at være 'en god pige', hendes diskursive kønspositioner. Y har en praksis som hun ikke kan stå inde for verbalt. Men den synes reelt at have fungeret fint for hende i dagligdagen i årevis. Igen denne tendens til at det at en praksis er ufortalt gør den levedygtig.

Y siger i det første udsnit der her er gengivet, at hvis forholdet bliver opdaget, bliver de nødt til at gifte sig, og så får de "slet ikke tid til hinanden". Jeg spørger senere nærmere til denne vinkel på forholdets karakter:

Int: "Synes du det er rart at kende hinanden godt før man bliver gift?"

Y: Ja, det synes jeg.

Int: Ja.

Y: Det synes jeg. Man skal ikke bare kaste sig ud i en anden verden, det synes jeg ikke.

Int: Har du det sådan at når I ikke er blevet gift endnu, så er det også fordi at du gerne vil vente? Altså, fordi du gerne vil kende ham ordentligt eller hvad?

Y: Ja, ja, jeg vil gerne kende ham ordentligt, og så vil jeg være færdig sådan med 10. klasse. Bare ikke så hurtigt..."

Y fortæller at hun kender mange som har kendt hinanden langt kortere før de bliver gift, men nu regner hun med at det bliver rimeligt snart.

Y fortalte om hvordan hun ser på ægteskabet da jeg spurgte hende hvad hun synes der er godt ved at være kvinde i Danmark. I første omgang svarer hun:

Y: "At man bestemmer selv, at man ligesom er - der er mange der går - der er mange [fra mit førsteland] der synes at det er ligesom manden der bestemmer derhjemme..."

Men hun problematiserer konsekvenserne som denne bestemmelsesret har for folk der er indvandret fra hendes førsteland. For den fører til skilsmisser. Y vurderer at mange bliver skilt fordi kvinden bestemmer derhjemme, og manden ikke vil finde sig i det:

Y: Så mister de hinanden, men altså alle arbejder her, og alle er, hvad hedder det, mand og kvinde de er lige. Jeg synes det er godt ved det.

Int: Men du oplever at man bliver skilt mere fordi at kvinden kan bestemme mere?

Y: Ja.

Int: Okay.

Y: Ja, fordi de siger hele tiden: 'Vi er i Danmark, og alle er lige' og sådan noget. De vil have at han også skal lave mad og vaske tøj og alt det. De sagde det ikke til ham på en rolig måde eller på en god måde, de sagde bare: 'Vask det der', eller: 'Tag barnet', og sådan noget, og sådan vil de ikke have det. Jeg kan godt forstå hvordan - fordi altså, mænd [fra mit førsteland] de har ikke levet sådan der før. De er bare sådan konge derhjemme. Kvinden laver alt muligt derhjemme og laver mad og skal have børnene og vaske tøj og alt det. Men altså hvis man sagde på en rolig måde eller på en god måde altså: 'Vil du ikke gøre det der', eller sådan noget, tror jeg de kunne holde det ud, jeg tror de kunne gøre det. Men de der kvinder, de gør det ikke, de siger bare: 'Vi er i Danmark, vi bestemmer'. Jeg synes ikke det er godt."

Y finder at kvinder har mere magt i Danmark, og fortæller at det skaber forandringer ind i privatsfæren for folk der er indvandret fra hendes førsteland. Det giver problemer, men Y forestiller sig at problemerne kan klares, hvis kvinderne behandler mændene respektfuldt samtidig med at de udfordrer mandens position som "konge". For det skinner igennem at hun mener at positionen skal udfordres. Dette er endnu et eksempel i Y's beretning på hvordan hun beskriver at majoriserede normer trænger ind på hendes privatsfære. Det er også et eksempel på hvordan disse normer skaber forstyrrelser. Y oplever at forskellige kvindelige praksisformer som oppebæres af diskurser der på nogle måder er modstridende, eksisterer side om side i hendes liv.

Der er den konstruktion af respektabel kvindelighed som er centreret omkring seksuel afholdenhed før ægteskabet. Og der er konstruktionen hvor kvinder fint i et vist omfang kan have seksuelle relationer til kærester før ægteskabet. Og når hun prøver at redegøre for dette, kommer det derfor frem at det både er i orden og ikke i orden at hun går i seng med sin kæreste. Set med eet blik

er hun en rigtig dårlig pige. Set med et andet blik er hun en meget almindelig pige. Det ene blik tilhører en minoriseret position, og det andet blik er majoriseret, begge blikke er Y's.

FORHOLDET TIL MÆNDENE: MISTILLID OG AFHÆNGIGHED

Ø præsenterer, i højere grad end Y formulerede det, forklaringer på sin praksis omkring det at have kærester, men samtidig synes hun at være mere i klemme med sin praksis, fordi de mænd hun kender, ikke synes at dele hendes standpunkter. Hun er simpelthen i tvivl om hvor vidt det vil være muligt for hende at finde en mand at gifte sig med som hun kan stole på, som vil acceptere hendes holdninger og respektere hendes ønske om selvbestemmelse. Samtidig er ægteskabet også for hende den eneste grund forældrene kan acceptere til at flytte hjemmefra. Om end Ø tænker at hun muligvis også kunne få lov til at flytte efter en uddannelse.

Int: "Overvejer du at flytte hjemmefra?"

Ø: Ikke lige nu.

Int: Kunne du have lyst det?

Ø: Ja, det kan godt være. Altså, jeg må ikke sådan rigtig flytte hjemmefra. Det må vi ikke. Men... hvis nu - altså, jeg har ikke snakket med mine forældre om det - men jeg tror hvis det var på grund af uddannelse og sådan noget, så ved jeg ikke. Men ellers har mine forældre altid sagt vi ikke må flytte hjemmefra inden vi bliver gift.

Int: Nej, okay.

Ø: Også fordi altså, nogle gange når jeg tænker på det, så ville jeg gerne prøve at bo alene. Det er ikke fordi jeg ville lave noget forkert eller noget lignende, jeg vil bare prøve at være mig selv sådan - bo alene, og se hvordan det er - inden jeg bliver gift.

Int: Ja, så du kunne godt have lyst til det?

Ø: Ja, det tror jeg. Når jeg bliver ældre.

Int: Mm... Har du en kæreste?

Ø: Nej, det har jeg ikke.

Int: Vil du gerne have en kæreste?

Ø: ... Det ved jeg faktisk ikke - jeg har så svært ved at stole på fyre, så jeg ved det ikke.

Int: Okay, hvordan kan det være?

Ø: Jeg synes de fleste [...] de er sådan: hvis de kommer sammen med én, så kan de sagtens være sammen med en anden pige, fordi de har ikke nok i en pige.

Int: Okay, har du prøvet det?

Ø: Nej, ikke sådan rigtigt, men jeg har prøvet at have en kæreste hvor - så skulle han pludselig forloves.

Int: Så skulle han forloves?

Ø: Ja.

Int: Med en anden?

Ø: Ja, med en anden en... [...] [en bekendt]

Int: Okay.

Ø: Så... så var det bare sådan, farvel til mig. På grund af at de tænker sådan, at en god pige er hvis hun ikke har haft kærester på før og sådan noget. Så han tænker sådan, bare fordi jeg havde kommet sammen med ham.

Int: Fordi du have været kæreste med ham, så ville han ikke have dig.

Ø: Nej, fordi jeg tror jeg var en dårlig pige i hans øjne.

Int: Okay.

Ø: Det er sådan de tænker de fleste [...] udenlandske fyre.

Int: Okay. Hvordan havde du det med det?

Ø: Jeg havde det selvfølgelig dårligt fordi jeg kunne rigtigt godt lide ham... Men det er okay... Fordi jeg kunne ikke gøre noget ved det. Selv om han blev forlovet, så kommer han alligevel hen til mig og siger at han godt kan lide mig, og han vil stadig være sammen med mig, men det gider jeg ikke. Især når det er en jeg kender, altså hans forlovede.

Int: Ja, nej. Men mens han var forlovet, så ville han stadigvæk gerne kæreste med dig?

Ø: Ja. Så tænkte jeg også sådan: 'Hvis han er forlovet, og han kan være sin forlovede utro, hvad så når vi kun kommer sammen? Så kan han finde på masser andre ting'.

Int: Ja, klart nok. Nej, hvor ubehageligt.

Ø: Ja.

Ø ved ikke om hun har lyst til at få en kæreste igen fordi hun har svært ved at "stole på fyre". Det handler om flere forskellige ting. Ø fortæller at hun med den kæreste hun havde, oplevede at selv da han var blevet forlovet med en anden, ønskede han at fortsætte forholdet til Ø. Dette at fyre har noget kørende med mere end een pige, har Ø ofte set blandt sine bekendte, og hun ved ikke hvordan hun skulle kunne stole på at en eventuel ægtemand ikke opførte sig på den måde. En anden måde tillidsforholdet mellem Ø og hendes tidligere kæreste synes at have været sat på en prøve, var gennem den komplekse blanding af attrå og disrespekt der lå i den behandling hendes kæreste udsatte hende for. Han tog hende *ikke* i betragtning som forlovet fordi hun var hans kæreste. Der er noget ekstremt ved den moralske konstruktion der gør hende til en "dårlig pige i hans øjne" i kraft af hendes forhold til ham.

Hvordan navigere med selvtilliden i behold i sådanne kærlighedsrelationer? Også i intime relationer gælder et hierarki mellem den mandlige og den kvindelige position i Ø's fortælling som domineres af de traditionelle former for kønnethed. 'Den dårlige pige' spiller på afgørende vis en rolle i Ø's beretning, selvom hun faktisk personligt er modstander af den form for kønskonstruktioner som indebærer at de samme handlinger gjort af personer af forskelligt køn bedømmes højst forskelligt. Jeg spurgte Ø om hvilke handlinger der for hende knyttede sig til det at have en kæreste:

Int: Jeg vil gerne spørge dig om noget personligt, så kan du se om du vil svare på det.

Ø: Ja.

Int: Når du har kærester, hvad gør du så? Kysser du med dem, går du i seng med dem?

Ø: Nej, det gør jeg ikke, jeg går selvfølgelig ikke i seng med dem, på grund af at jeg skal være jomfru hvis jeg bliver gift. Og hvis jeg gør det, så tror jeg jeg ville ødelægge min fremtid på en måde, for så ville jeg aldrig finde en mand der ville giftes.

Int: Nej, men vil du godt være med til sådan at kysse og sådan nogle ting?

Ø: Ja... Så længe der ikke er nogen der ved det, så vil jeg gerne.

Ø fortæller videre at hun af den grund bestemt ikke kan være kæreste med hvem som helst. Fyren skal være en hun "virkelig kan stole på", for hvis forældrene hører noget sladder, får hun et virkeligt stort problem. Hvis hendes forældre havde vidst hun havde en kæreste, var de "flippet helt ud". Så det at kunne stole på en eventuel ny kæreste er fuldstændigt afgørende. Og meget svært. Oveni kommer så besværet med rent praktisk at ses i dagligdagen. Jeg spurgte Ø om det var svært at holde det hemmeligt:

Ø: "... Ja, fordi man kunne ikke - man kunne ikke være sig selv, sådan, man kunne ikke gå hvor man ville, f.eks. når vi mødtes så var det bare altid hemmeligt.

Int: Ja, hvor kunne I mødes henne?

Ø: Han havde en bil, så vi kørte altid rundt med den. Alle mulige steder, i skoven og sådan noget.

Int: Ja, ja okay, det lyder besværligt.

Ø: Ja, det lyder rigtigt besværligt [...] – jeg var altid bange for – fordi vi kendte en masse – jeg var altid bange for hvem der så mig. Så vi var tit sammen om aftenen hvor det var mørkt, så fandt jeg bare på et eller andet, jeg sagde til mine forældre: 'Jeg skal over til min veninde', eller på skolen eller et eller andet, så jeg kunne være sammen med ham [hun griner].

Int: Ej det lyder besværligt... men I havde det godt? Behandlede han dig godt mens I var kærester?

Ø: Ja, det synes jeg, men det var sådan, nogen gange var vi helt væk fra hinanden, og så var vi ikke sammen, og så nogen gange var vi rigtigt tæt på hinanden. Fordi, jeg ved det ikke, han kunne ikke rigtig bestemme sig. Der var sådan et par gange hvor han skulle forloves, så blev det ikke til noget".

Selvom Ø kunne stole på kæresten med hensyn til om han ville sladre, var forholdet forbundet med en konstant frygt for at nogle de kendte skulle se dem sammen. Her gælder nogle af de samme problematikker som blev præsenteret i kapitel 6 omkring gaderummet. Der er ikke bare for Ø, men for hovedparten af undersøgelsens respondenter klare og ret snævre grænser for hvad de kan foretage sig i det offentlige rum uden at blive genstand for sladder. Det at sidde i en bil med en mand man ikke er i familie med eller gift med, er absolut opsigtsvækkende hvis 'nogen' ser det.

Alt i alt forekommer det at være en risikabel affære for Ø at have en kæreste. Hvad angår et fremtidigt giftermål, virker det også som en farefuld dimension af Ø's liv. I lighed med Z og F, som præsenteres i det kommende afsnit, er det afgørende spørgsmål for Ø at finde en ægtemand som ikke er "sådan en der bestemmer meget". Det forekommer for disse kvinder at være en reel mulighed at en mand der vil bestemme over dem, også kommer til det. Derfor bliver det helt afgørende at finde en mand der ikke har et ønske om den form for forhold.

Int: "Vil du gerne giftes engang?"

Ø: Ja, det tror jeg, om rigtig lang tid, men det er også svært at finde en hvor man - sådan hvor man - altså den rette.

Int: Ja, hvordan ville den rette være?

Ø: Altså, det første jeg s - det er vigtigt at han vil respektere pigen. Og han skal ikke være sådan en der bestemmer for meget: 'Du må ikke gå ud, du må ikke gå med det tøj, du skal gå med tørklæde', fordi han er slet ikke mi - så er han slet ikke min type. Han skal sådan meget åben... mm, han skal ikke være den type [...] sådan: Vi er gift, og så er han sammen med andre piger. For der er rigtig mange jeg k - der er rigtig mange fyre som jeg kender - så er de bare sammen med andre piger. [...]

Int: Tror du det bliver svært at finde sådan en?

Ø: Ja, det tror jeg faktisk, fordi jeg har set så mange fyre - jeg har mødt så mange fyre hvor de er gift, og så er de stadig efter andre piger.

Int: Hvordan, møder du dem, eller finder du ud af det fordi de f.eks. er efter dig?

Ø: Ja, det sker tit, hvor der kommer nogen hen til mig: 'Ej, jeg synes om dig, kan jeg ikke få dit telefonnummer?' og sådan noget - selvom jeg ved han er gift! [...] Så det er faktisk meget svært at finde, hvis altså, en udlænding [...]

Int: Hvorfor gør de det? [mændene]

Ø: Jeg ved det ikke, jeg tror de bare de har det sådan, de får ikke nok af piger, det tror jeg virkelig. Fordi de fleste de tænker sådan: 'Okay, nu er vi gift, vi har fundet den rette, jeg har fundet en god pige, så kan vi lige så godt nyde vores liv nu, med andre piger, så vi prøver lidt af hvert'... Jeg tror det er sådan de fleste de tænker. Eller der er mange, de har selv sagt det. Og deres kvinder, de må ikke noget, de må ikke engang gå ud, de må ikke engang gå ud sammen med deres venner. F.eks. jeg kender selv een, hun har det sådan.

Int: Hun må ikke selv være sammen med sine venner eller gå ud eller noget?

Ø: Hun må, hun må næsten ikke noget - meget sjældent være sammen med sine venner og sådan noget, og det han laver: han er altid sammen med sine venner... og kører bil og er efter piger, drikker sig fuld og er til fester, og så må hun ingenting. Selv om de er gift.

Int: Selv om de er gift?

Ø: Det, altså det eneste tidspunkt han kender hende, det er om aftenen hvor han kommer hjem.

Int: Ja, okay, har de børn?

Ø: Mm [benægtende] ikke så længe siden de blev gift.

Int: Hvad sker der hvis hun øh, eller hvorfor finder hun sig i det?

Ø: Jamen det forstår jeg heller ikke, jeg kunne bare godt tænke mig at vide hvorfor hun finder sig i det, men det er det, fordi jeg tror hun - hun har haft en

kæreste før, og hendes mand, han vidste godt hun havde haft en kæreste, så n – lige så snart hun siger noget, så kommer han ... øh, sådan: 'Du er, du er beskidt, du skal ikke snakke', og sådan noget: 'Du har selv haft kæreste på før', og så, jeg tror ikke rigtig hun tør rigtig at snakke tilbage eller svare tilbage. Så det er det der er problemet. Vi har det sådan at hvis pigen hun har et dårligt rygte, så det ikke sådan - så får hun ikke – så er der ikke så mange der kommer og frier til hende.

Int: Nej, så hun skal lidt være glad for at han har villet gifte sig med hende?

Ø: Ja, det er det, fordi jeg tror at hun havde et meget dårligt rygte..."

"Det er vigtigt han vil respektere pigen", siger Ø om en eventuel kommende ægtemand og forklarer at det både handler om hvorvidt han vil bestemme over hende, og om han har andre piger ved siden af. Det gælder for begge former for 'disrespekt' at de bygger på at der ikke gælder de samme regler og det samme omfang af regler for de to køn, og det skinner igennem Ø's beretning at hun ikke vil forlige sig med den konstruktion. Hun siger således om 'forhandlingerne' op til et eventuelt ægteskab:

Ø: "Hvis - hvis en dag jeg finder en som jeg vil giftes med; hvis han nu siger - spørger om jeg har haft kæreste på - hvis jeg siger ja, og han så vil sige noget [dårligt] om det, så vil jeg slet ikke finde mig i det. Fordi – han har sikkert også haft kærester, han har gjort hver en ting jeg har gjort – i det mindste ved jeg jeg vil være jomfru, men jeg ved godt han ikke er jomfru, så det er det samme.

Int: Så ville du fortælle ham det hvis han spurgte dig om det?

Ø: Ja, det vil jeg gerne, for der ikke noget at skjule. Og hvis jeg er dårlig, billig eller de ting som drengene siger, så er han det også selv. Og jeg tænker ikke på den måde: 'Okay, han er en dreng, han må alt, og jeg er en pige og må ikke noget'.

Int: Synes du at du har gjort noget forkert?

Ø: Nej, det synes jeg ikke. Fordi hvis nu jeg ikke, jeg ikke - øh kommer sammen med nogen nu og har kærester på og sådan noget, så den dag vi bliver gift, så tror jeg, jeg ville blive hurtigt træt af min mand, fordi så har jeg ikke prøvet noget. Så har han været den eneste jeg har været sammen med, jeg synes det er forkert på en måde.

Int: Så du synes det er godt nok at gå og lære nogle andre at kende og have lidt sjov, eller sådan?

Ø: Jah, det syns jeg... og så jeg mener selvfølgelig heller ikke at man skal være tit med en. F.eks., jeg er 16 – jeg er snart 17, og jeg har kun haft en kæreste.

Int: Mm, ja. Men vil du gerne være jomfru når du bliver gift?

Ø: Ja, det vil jeg gerne...

Int: ... Hvis nu vi vender tilbage til det der med at blive gift, når I så, altså, når du engang bliver gift, forstiller du dig så at I skal være fælles om husarbejdet og om at passe børnene og sådan nogle ting?

Ø: Jo, klart. Det skal *aldrig* være sådan at jeg skal lave det hele, og min mand han skal ikke lave noget. Det skal slet ikke være sådan.

Int: Mm, nej.

Ø: Han skal hjælpe mig med huset, gøre rent og vaske op, alt det. Og hvis jeg en dag får børn, så skal han også passe dem lige så meget som jeg gør.

Et ligeværdigt magtforhold og en ligelig arbejdsfordeling skitserer Ø som afgørende dimensioner ved det ægteskab hun ønsker sig. I hendes fortælling ligger imidlertid forventningen om, at det ikke kommer af sig selv. Hun synes at forvente diskussioner og at skulle forsvare sine valg, hvad angår kærester før ægteskabet, over for en evt. ægteemand. Og så er der en grænse for hende ved det at gå i seng med en kæreste. Det taler hun ikke om at gøre selvom hun ”ved” at de unge mænd gør det før de bliver gift. Her synes hun at vurdere at forhandlingsmulighederne hører op. Hvis hun gør det, mister hun muligheden for at blive gift, vurderer hun. Eller blive gift med en mand der respekterer hende, måske, med fortællingen ovenfor om det ægteskab hvor kvinden ikke måtte noget, som skrækscenarium.

FÆDRE OG DØTRE: OM AT ØNSKE SIG EN ANDEN SLAGS MAND

F har også den overvejelse omkring et evt. fremtidigt ægteskab at hun må finde en mand der ikke vil bestemme over hende. Og hun vurderer det til at være en overhængende mulighed at finde det modsatte, hvis hun ikke passer på. Jeg spurgte hende hvad hun tænkte omkring at blive gift og stifte familie og den slags:

F: ”Jeg har det bare sådan at, når jeg tænker på det, det virker så stort det hele, altså sådan, gifte sig og alt det der, også fordi at øhm, de fyre eller de arabere – jeg vil ikke have sådan en arabermænd der – bare skal være ligesom min far f.eks., sådan: ’Sådan er det bare, og sådan skal det være og bla, bla’. Sådan en der skal bestemme over mig, det vil jeg ikke. Fordi der er mange der er sådan. Der er sådan – også unge fyre - som snakker med een: ’Jamen, en pige hun skal være derhjemme, og en pige hun må ikke tage med på lejr, en pige hun har kun sit hjem og sin mand, og det siger Koranen og sådan noget’. Og det gider jeg ikke. Jeg vil gerne have en mand der er sådan lidt mere åben og godt kan lide at hans dame også er sådan; en åben person der går ud. Jeg vil ikke sådan – selvfølgelig skal jeg fortælle ham: ’Nåh, men nu går jeg ud og sådan noget’. Selvfølgelig skal han ikke være sådan en: ’Hvor har du været?’, altså sådan en der ikke ved hvor jeg er. Selvfølgelig skal han vide nogle ting om mig, men alligevel, jeg kunne godt tænke mig sådan at det ikke - det er bare ikke et problem for ham, hvis jeg kom hjem og sagde: ’Jamen, jeg skal på kursus med min skole, og jeg skal være væk i tre dage’. Det skulle ikke være et problem for ham: ’Nej, det må du ikke og...’ Sådan, det kunne jeg godt tænke mig hos en person. Også at mine børn ikke blev, altså, også at mine børn de vil kunne få det godt, fordi jeg lever jo her i Danmark. Jeg vil gerne indrette mig, altså jeg sy – jeg føler ikke selv at der er noget problem i at en pige på 7 år tager med på folkeskolelejr, f.eks. Eller så når hun bliver ældre, så får vi selvfølgelig opdraget hende ordentligt og alt muligt. Og hun forstår også at hun har et ansvar og hun har en samvittighed, så også når hun tager på lejr – eller sko – studietur, så ved hun også godt at hun ikke må lave noget bag vores

ryg og sådan noget, ikke. Sådan en person vil jeg gerne have, en forstående fyr som accepterer min tankegang. Og det kan – det kan godt være han prøver i starten og siger: 'Jamen, selvfølgelig må du gøre dit, og selvfølgelig må du gøre dat og bla, bla, bla', men så når vi endelig bliver gift: 'Nej, det må du ikke, bla, bla', så begynder han rigtig at bestemme, så forandrer han sig lidt, det er der også nogen der gør. Fordi, bare for - bare for at kunne komme ind på personen og imponere personen siger man at man er sådan og sådan, men øhm, det finder man jo også hurtigt ud af. Jeg har været igennem - jeg har været troforlovet, øhh, med en person fra min fars familie. Det var ikke sådan, det var ikke en person jeg var helt vildt forelsket i. Min far syntes - han lagde et godt ord ind for ham, han sagde han var rigtig flink og: 'Han vil gerne have dig, og han synes du er smuk og bla, bla, bla'. Så bliver man sådan: 'Okay, synes han det om mig?' og så sagde jeg: 'Okay, men jeg vil gerne introduceres for ham, jeg vil gerne prøve og sådan'. Og så i starten siger han: 'Jamen, du må godt læse, og du må godt gøre dit, og du må godt gøre dat', men så, efter at jeg havde lært ham at kende i en 3 – 4 måneder, så begynder han så at ændre holdninger, og det kunne jeg så ikke leve med. Det kunne jeg ikke lide".

Igen er det bemærkelsesværdigt hvilket scenarium F taler op imod som det hun vil undgå. Også for F synes det at være en reel mulighed at hvis en ægtemand vil bestemme over hende, så kommer han til det. Efter ægteskabet er indgået, synes bordet at fange hvis manden har skjult sin egentlige intention om at bestemme. Og det handler både om at bestemme omfanget af F's bevægelsesfrihed i forhold til arbejdsmarkedet: må hun læse videre? må hun tage på kursus? og om hvilke muligheder deres pigebørn skal have for at deltage i lejrskoler, studieture osv. "En forstående fyr som accepterer min tankegang", er ikke noget der kommer af sig selv, og F har personlig erfaring med at en ung mand har ændret indstilling undervejs. Så hun har et problem der minder om Ø's: Hvordan kan hun stole på de unge mænd? Ligesom M i 6. kapitel med harme fortalte om at de unge mænd ofte delte holdninger med forældregenerationen hvad angår kønspositioner, fremhæver F at "også unge fyre" mener at kvinder og piger skal have særlige begrænsninger i deres aktiviteter uden for hjemmet. F fortæller videre om sin forlovedes holdninger på det punkt da det kom til stykket:

Int: Hvordan ændrede han holdninger?

F: Det er sådan: 'En pige hun skal altså være hjemme, en pige hun – eller en kone - hun skal være hjemme, og hun behøver ikke at have et job, fordi jeg skal nok klare arbejdet og bla, bla, bla'. Og det er jo sådan: Jeg skal jo have et job og skal jo læse videre. Og det siger han: 'Ej, det - hvorfor, hvorfor skal du det? Og når jeg kan klare det hele og sådan noget, så behøver du ikke - du skal være derhjemme og passe børnene og lave mad til mig og la la la'. [Hun griner]. Sådan noget – så siger jeg: 'Jamen, hvorfor, det er jo ikke godt, det vil jeg da ikke'. 'Jamen, det er jo kun godt for dig at jeg gør det. Jeg gør det for din skyld, for at du skal have det godt. Hvad fanden skal du lave ude på

arbejdsmarkedet og slide og stå op om morgenen og bla, bla, bla?’ Ej, sådan et liv gad jeg ikke og have.”

F’s forestilling om sit voksenliv er meget forskellig fra hendes forlovedes forestillinger. Livet som hjemmegående husmoder, som manden præsenterer som et privilegium han vil give hende, er et liv som F decideret ikke ”gider” at have. Deres udgangspunkt for at indlede ægteskab, deres forestillinger om parforhold er vældig forskellige. Her, som i 6. og 7. kapitel giver det mening at forstå mandens og kvindens indbyrdes forskel som en traditionel over for en posttraditionel position, men denne diskussion vil blive udfoldet i kapitlets afslutning.

F beslutter i samråd med sine forældre at bryde forlovelsen. Hun beskriver det som svært – og hårdt for hendes far. En dimension ved hendes oplevelse var også sladderens som også i denne situation forekommer vældig omfangsrig:

F: ”Så sagde jeg også til ham efter en periode – jeg snakkede også med mine forældre – det var meget hårdt for min far, fordi han skulle jo sige nej til [sin familie] – øhh, han sku sigØ: ’Nej, min datter hun vil ikke have din søn og sådan’, det var meget hårdt for ham at gå igennem. Min mor hun var sådan: ’Det er jo dit liv, og du skal selv vælge’. Hun var meget åben over for tanken om at jeg skulle slå op, fordi hun kunne godt mærke på mig – altså jeg snakkede også med hende om det [...] Så hun sagdØ: ’Du skal jo bare gøre det som du vil’. Så snakkede jeg med min far, og jeg snakkede med min onkel, og jeg skulle være 100 % sikker på at det var det jeg ville. Fordi det er jo ikke en leg sådan noget når man er troforlovet og forlovelse og sådan nogle ting. Og så skal man også sige det til alle folk og bla, bla, bla, og så begynder sladderens også lidt: ’Hvorfor slog hun op, og hvorfor gjorde hun det’, og ’Jamen, hvad var der galt med ham? Han var da sådan en ordentlig fyr’ og... Så skal man ind i alt det der: ’Jamen, vi kunne ikke enes, og vi k –’. Det skulle man bare sige til *alle*...”

F pointerer at hun ikke talte dårligt om sin tidligere forlovede når folk spurgte, og hun har heller ikke oplevet at nedsættende snak om hende kom fra ham efter forlovelsen. Hun har ikke snakket med ham siden, og det ønsker hun heller ikke. Jeg spørger om det har været okay med familien. Det har været okay, undtagen for faderen. Jeg spørger så om han har accepteret det, og F svarer:

F: ”Ja, ja, selvfølgelig, han skal acceptere det, altså, det er ikke noget han – det er ikke noget han kan bestemme, altså, at jeg skal giftes med ham, så, det har han. Han gav mig også muligheden til selv at vælge, men selvfølgelig lagde han - selvfølgelig begyndte han at sige i starten: ’Han er en rigtig god fyr, og jeg kender ham godt, jeg kender godt hans forældre’, og alt sådan noget. ’Han arbejder og han tjener penge, og han skal nok være, han er den perfekte for dig’. Så sagde jeg ’Okay, altså, hvis han er sådan en ordentlig fyr, så vil jeg g – altså hvorfor skulle jeg så ikke prøve og kaste mig ud i det?’ Men så fandt jeg ud af at det var ikke mig. Sådan... [hun griner lidt]”.

Det er en bemærkelsesværdig afstand mellem faderens og datterens perspektiv på hendes ægteskab der åbenbares gennem

denne historie. Som udgangspunkt går F ind i forlovelsen på baggrund af faderens vurdering af den forlovede. Hendes ophævelse af forlovelsen bliver altså samtidig en underkendelse af faderens vurdering. I begyndelsen af dette afsnit om F kommer det desuden til udtryk at F ikke vil have en mand *som* sin far. Hverken som eksempel eller med sine handlinger matcher han datterens behov. Samtidig bliver den position som F selv beskriver han har som den der bestemmer, i dette spørgsmål skubbet til side, for som F siger: ”Det er ikke noget han kan bestemme”, hvem hun skal giftes med. Igen med referencer til 7. kapitel er generationsforskellen betydningsfuld når det handler om de kønspositioner de unge kvinder der bidrager til dette projekt, må forholde sig til. Ikke således at holdningsforskellene nødvendigvis er sammenfaldende med generationsforskellene, men således at der er afgørende forskelle på de forskellige generationers måder at positionere køn i familier som F’s. Og deraf afgørende kønsperspektiver i den måde generationsforskellene tegner sig.

Set på baggrund af dette materiale, som er farvet af at alle respondenter tilhører det samme køn, er der en tendens til at forskelle mellem de unge kvinders praksis og forældregenerationens hvad angår kønspositioner, har en form som ikke deles af de unge mænd. Hvor de unge mænd – i kvindernes genfortællinger – synes opsatte på at videreføre forældrenes traditionelle positioneringsformer, bevæger de unge kvinder sig ad stier som er betrædt af andre grupper i det danske samfund som etablerer posttraditionelle kønspositioner.

Jeg spørger F om hun har mødt en mand der er den rigtige type for hende. F svarer at hun ikke har mødt en fyr der er ”sådan rigtigt ansvarlig”, ”den perfekte mand”. Hun har mødt mænd der laver sjove og kreative ting, men der er andre ting der er vigtige for hende:

F: ”...Sådan, når man skal have en mand, så skal han være en der har et job og har penge, og han skal også være sådan en lærd, altså en lærd mand. Ikke sådan helt vildt lærd, men sådan, en studerende, han har i hvert tilfælde studeret et eller andet, sådan tænker jeg. Fordi jeg tænker på hvis vi skal have et stabilt forhold, så skal vi ligesom være på samme niveau, samme tankegang [...] Hvis nu det er en eller anden som [...] måske har kunnet klare det med folkeskolen og så ikke læst videre og så bare har arbejdet, f.eks., altså, det kunne godt gå, men jeg tror ikke sådan - der kommer et tidspunkt hvor jeg f.eks. siger: ’Ej, han fatter bare ikke en skid’. Altså, af det som jeg snakker om og sådan nogle ting. Selvfølgelig, måske kan vi godt snakke om det samme musik, samme film, men alligevel, der kommer nok et tidspunkt hvor vi ikke kan snakke sammen mere om noget andet. Og det tænker jeg, altså jeg vil gerne også, sådan vil jeg gerne have det. Jeg vil heller ikke ha’ at han skal føle at han er undervurderet, forstår du?”

F håber på en mand der har uddannelse, job og penge, hvilket ikke i sig selv er utraditionelt. Det bemærkelsesværdige er at hun regner med selv at matche ham på disse punkter og dermed tilstræbe en ligeværdighed gennem ensartede muligheder og bestræbelser som præger posttraditionelle kønsrelationer i Danmark generelt.

F ”tager det som det kommer” med at finde en mand da jeg taler med hende. Hun vil helst at han er araber, muslim, og at han er vokset op i Danmark som hun selv:

F: ”Jeg vil gerne have en muslimsk religiøs mand. Altså ikke en fuldstændigt religiøs, men sådan, en ligesom mig, der er opdraget – der bor i Danmark, og som har det godt og sådan.

Int: Altså, du vil gerne have en der har haft en opvækst i Danmark?

F: Ja, helst. [En veninde] sagde til mig her forleden: ’Jamen, dem nede i [førstelandet] de er også begyndt at få en - ligesom en moderne tankegang. Angående piger og sådan noget, så det ved jeg ikke rigtig. Vi vil nok ikke enes alligevel på mange måder, så jeg er sådan, man skal jo altid sådan prøve og snakke med dem, så jeg – ej, det ved jeg ikke rigtig. Men det kan da godt være, at jeg fandt en eller anden [i førstelandet].”

USKYLD – ELLER ANDRE FORMER FOR ORDENTLIGHED

I 6. og 7. kapitel præsenteredes nogle af respondenternes erfaringer i relation til jævnaldrende mænd og til forældregenerationen hvad angik forventningerne til dem som kvinder. Her blev det blandt andet vist at en traditionel, binær kvindelighedsfigur spillede ind i disse relationer, for så vidt at bestemte former for praksis blev knyttet meget entydigt til enten en luderposition eller en position som ordentlig pige. Selve det at være i det offentlige rum kunne forårsage referencer til luderfiguren ligesom det at snakke med mænd i det offentlige rum, kigge på mænd osv. Jeg påpegede i 6. kapitel at denne figuration var bygget op omkring et fokus på seksuel uskyld som omdrejningspunktet for en kvindes ærbarhed – eller mangel på samme. Jeg viste også, i både 6. og 7. kapitel at der i kvindernes beretninger var forskellige ansatser til at den seksuelle uskyld ikke var lige så altafgørende for deres selvforståelse som ordentlige kvinder som den syntes at være for omgivelserne. Det her præsenterede materiale kan siges at bidrage med flere ansatser til dette billede. Det handler først og fremmest om hvordan spørgsmålet om seksuel uskyld viser sig at kunne indgå i kvindelighedskonstruktioner på ret forskellige måder i det præsenterede materiale. Uskylden er ikke blevet ligegyldig, men den er blevet bøjelig og for nogle undværlig. Den er i nogle

tilfælde blevet indskrænket til hvad der angår decideret samleje, den er i andre tilfælde ikke længere noget kvinden reelt kan 'pryde' sig med, for hun har den ikke. Men det er ikke sikkert omverdenen ved det eller kan se det. Her bliver det interessant hvordan den kropslige fremtoning i den rumlige socialitet viser sig at være langt fra entydig i sin fortælling om personens måde at tackle sin seksualitet.

Alle de 6 kvinder der fortæller om kæresteforhold i materialet, har haft en eller anden form for fysisk, erotisk kontakt med deres kærester. Z og Ø fastholder imidlertid begge en seksuel uskyld i snæver forstand. De har ikke sex med deres kæreste. Z fordi "det gør muslimer ikke", Ø fordi hun vurderer det ville spolere hendes chancer for at blive gift. De har begge ret meget kontakt med jævnaldrende mænd og en del bevægelsesfrihed i det offentlige rum. De går begge klædt på måder der ligger inden for det normaldanske. Z dog med et tørklæde bundet i nakken, men altid med sine rimeligt tætsiddende bukser, Ø måske lidt mere stramt og sexet end normalen. De er begge muslimer ligesom D og Y, som imidlertid lever uden deres seksuelle uskyld. Y forekommer nu at være den der går mest op i sin religion. Hun går på koranskole og sørger for at bede fem gange om dagen. Hun er også påpasselig med sin påklædning fordi hun grundlæggende ikke mener man kan være en god muslimsk kvinde og gå uden tørklæde eller i stramt støj. Så hun har tørklædet bundet under hagen, og tøjet strammer aldrig. D går klædt inden for danske normer, undtagen ved højtiderne, så ifører hun sig også tørklæde og løst tøj og går i moskeen. Disse i og for sig banale iagttagelser omkring forholdet mellem kvindernes intime, seksuelle praksis og deres påklædning er i afhandlingens perspektiv interessante som andet end nyfigne konstateringer af at muslimske kvinder virkelig kan være nogle værre nogle uden at man kan se det. Det er for det første interessant på baggrund af de beskrivelser der hidtil er blevet udfoldet af hvilken stor opmærksomhed der er omkring de pågældende kvinders fremtoning i det offentlige rum, fordi påklædningen faktisk både af de unge mænd, forældregenerationen og af den majoriserede offentlighed betragtes som meget udtryksfuld hvad angår netop kvindernes seksuelle praksis og dertil knyttede ærbarhed. Den flertydighed det præsenterede materiale indikerer, er imidlertid ikke en udtryksløshed. Den er derimod så vidt jeg kan se, både en effekt af de mange blikke disse kvinder berøres af, og en dimension af den posttraditionelle positionering som de møder de mange blikke med. Det er et perspektiv som vil blive udfoldet i 10. kapitel om 'kroppe i mange rum'.

De to resterende kvinder der beretter om at have været i seng med deres kærester, er ikke muslimer. Den ene er Æ som kommer fra det sydøstlige Europa, og den anden er S som kommer fra Fjernøsten. De har begge etnisk danske kærester. S's forældre er velvidende om hendes seksualliv, og hun sover med kæresten i sit hjem. Med Æ er historien en lidt anden, som vi har set. Æ's beretning er en af dem der illustrerer at kvindernes seksuelle praksis er noget af det der giver anledning til afstand til forældregenerationens normsæt og i nogle tilfælde åbenlys uenighed. Igen er det interessante ikke at dette er tilfældet, men hvordan denne problematik tackles.

FORÆLDRE: FORSKELLIGE MÅDER AT TACKLE UENIGHED

Æ's beretning rummer egentlig billeder af hvad forældre kan gøre når deres datter begynder at forme sine intimrelationer på måder der er fjernt fra deres egne, men tilnærmer de normer som er de dominerende i datterens erfaring. Forældrene sørger på forskellig vis for at der opstår muligheder for at datteren kan gøre hvad hun ønsker uden at de ved det. Æ ved jo at moderen ved det, hun tænker ikke at faderen ved at hun sover med sin kæreste. Som hun fortæller historien, må man formode at det er fordi han heller ikke vil vide det. Der synes at være en stor loyalitet fra begge sider over for den anden parts behov og horisont. Æ's hemmeligheder er således båret af en udpræget anerkendelse af forældrenes standpunkter. Fortielser og hemmeligheder er også en dimension af Y's seksualliv. De ved ikke engang hun har en kæreste. Det er meget vigtigt for hende at de ikke finder ud af det. Konsekvensen af at blive opdaget er at skulle giftes med kæresten, og det skal ikke være lige nu efter Y's mening. Man må imidlertid formode at der også vil være noget ballade forbundet med en afsløring.

Jeg fremhævede ovenfor, at i disse to fortællinger var det at dimensioner i kvindernes liv forblev ufortalte, afgørende for at hverdagen hang sammen. Italesættelse ville spolere den praksis der i begge tilfælde så ud til at fungere – ikke uden spekulationer og bekymringer, men med udholdelige spekulationer og bekymringer. Interviewet bliver i den forbindelse, især i Y's tilfælde, en sårbar situation hvor 'fortaltheden' får hendes situation til at fremstå som 'uforståelig' for hende selv.

I F's beretning kommer uenigheden mellem far og datter nødvendigvis tydeligere frem. F's far har fundet en forlovet til hende som hun vælger at ophæve forlovelsen med. Selvom hendes far er sådan en der "vil bestemme over" hende, bestemmer han

tydeligvis ikke hvem hun skal giftes med. Og selvom det piner ham, accepterer faderen hendes beslutning. F's ønske om at finde en mand der accepterer hendes selvbestemmelsesret og hendes planer for fremtiden, bringer hende i en relation til sin far hvor *han* accepterer netop hendes selvbestemmelsesret og hendes planer for fremtiden.

Både Æ, Y og F oplever at deres bestræbelser hvad angår parforhold, får betydning for deres relation til deres forældre. Deres positionering i forhold til mænd er i markant grad en positionering af dem selv som også forældrene er engagerede i. Man kan også sige at de aspekter ved positioneringen som ordentlig pige, som indebærer at være en god datter der er lydig og loyal over for familien, har en tendens til at blive rystet når andre aspekter såsom hvornår og hvordan ugifte kvinder omgås unge mænd, omdefineres.

FORHÅBNINGEN OM EN ANDEN RELATION – OG ANDRE POSITIONER

Z, Ø og F har ret forskellige erfaringer med relationer til mænd. F har aldrig haft en kæreste, men derimod en forlovet. Ø har haft en kæreste hvilket virkelig ville give ballade hvis forældrene vidste det. Endelig er der Z som har en kæreste der er så velkendt og vellidt af familien at det bringer hende i tvivl om han er den rette for hende. De deler imidlertid en bekymring for fremtiden hvad angår parforhold. De ønsker at være gift med en mand som ikke vil bestemme over dem, og de frygter at sådan en mand bliver svær at finde. For Z's vedkommende kan man endda sætte spørgsmålstegn ved om det hænger sådan sammen. Måske skulle man snarere sige at hun ønsker at bestemme over sig selv, så hun vil gerne flytte hjemmefra. Men hun kan ikke flytte hjemmefra uden at være gift. Så hun er bange for at komme til at gifte sig med en mand der vil bestemme over hende. Så kan hun jo lige så godt bo derhjemme. Derhjemme har hun trods alt en position med udstrakte muligheder for at træffe beslutninger for sig selv. Hun beretter her i kapitlet hvordan hendes kæreste er blevet hendes mors tætte allierede og derfor slet ikke forekommer et attraktivt alternativ til at bo hjemme. Han tegner til at fortsætte moderens modstand mod Z's måder at leve sit liv. Z ønsker sig en mand som accepterer hendes selvbestemmelsesret, og som bakker op omkring hendes kvindelige position ved at flytte sammen med hende og derved frisætte hende fra familiens overvågning. Så hun kan gå hvorhen hun vil og klæde sig som hun vil osv. Bekymringen synes at gå på at hvis hun får en mand der vil begrænse hendes

udfoldelser, så kan han faktisk komme til det. Z synes at opleve at hendes selvbestemmelse er noget hun skal have lov til. Hun er afhængig af at få tildelt sin uafhængighed. Dette er en sigende 'kant' for de posttraditionelle ansatser i hendes position. Hun udfordrer på forskellige måder den traditionelle, anerkendte kvinderolle: Hun hjælper ikke meget til derhjemme, hun færdes en hel del uden for hjemmet, hun klæder sig utraditionelt i forhold til resten af familien i sit meget vestlig inspirerede tøj, hun fortæller ikke sin mor hele sandheden om sine 'pigeaftener' og fester, og hun lægger an til at tage uddannelse med henblik på at være udearbejdende som voksen. Men hun må gifte sig for at flytte hjemmefra, og hun har brug for sin mands anerkendelse af sin livsførelse for at kunne føre den. Disse punkter synes, sammen med den seksuelle uskyld, at være punkter hvor den kulturelle genkendelighed sættes over styr hvis man bryder med dem.

Den samme 'kant' synes at være mærkbar for F og Ø. Ø ytrer også ønsket om at flytte hjemmefra og "prøve at være mig selv". Ikke for at "lave noget forkert", men simpelthen for at bo alene. I forlængelse af Ø's beretning giver det mening at vende sætningen om og sige at det at bo med familien for hende i høj grad er at "være nogle andre". Ø har en forhåbning om at hun i sit ægteskab kan blive "respekteret". "Han skal ikke være sådan en der bestemmer meget". Han skal ikke blande sig i om hun går ud, hvad for noget tøj hun har på, om hun går med tørklæde osv. Han skal være "åben", siger hun og bruger det samme udtryk som F. Det bliver "svært" at finde sådan en mand, vurderer hun. Den seksuelle uskyld spiller i hendes perspektiv ind i denne problematik, for hvis hun ikke har den når hun bliver gift, er basis for at blive respekteret meget tynd og muligheden for at positionere sig som hun ønsker, meget spinkel.

F inddrager både sit arbejdsliv og sin mulighed for at opdrage sine pigebørn som noget der vil være berørt af om hun finder den "åbne" mand hun ønsker sig. Den 'forlovelsesform' de har praktiseret i hendes familie, giver ikke helt de samme muligheder som I har for at se sin tilkommende i praksis, men hun har alligevel oplevet at hendes tidligere forlovede sagde et og mente noget andet. Hvordan så manøvrere efter en der matcher hendes forhåbninger? For at tage tråden op fra 6. kapitel bliver tegnene på at de unge mænd og de unge kvinder er ude af trit med hinanden, kun forstærket i det materiale der omhandler private relationer mellem unge mænd og unge kvinder med indvandrerbaggrund.

F, Ø og Z ytrer altså håb om at deres voksenliv kan være præget af selvbestemmelse hvad angår færden i det offentlige rum, deltagelse på arbejdsmarkedet og påklædning, uden at de kan formulere det som et krav eller som noget de bare vil. De vil ikke positioneres som hjemmearbejdende og hjemmegående i bogstavelig forstand. De er ikke de eneste der taler om forandringer i magtfordelingen i parforhold som noget de ønsker for dem selv. Vi så ovenfor at Y ønsker at anfægte mandens position som ”konge”, men på en respektfuld måde. G og U taler i deres fælles interview om at det er godt at kvinder i Danmark har deres rettigheder. De finder at deres førsteland i det nordlige Afrika er ”bagud” hvad det angår. Jeg spørger dem om det påvirker livet i deres familier. Det gør det måske ikke så meget hjemme hos dem selv, men U fortæller alligevel om bevægelser og diskussioner i hendes familie:

U: Ja, ligesom min storesøsterovre i [en anden større by], hendes mand - når hun er sent på arbejde og sådan – så laver hendes mand mad. Og min mor står bare: ’Laver din mand mad?!’, ikke. [Min søster] står: ’Jahh’....

Int: Hvad synes din mor om det?

U: Min mor hun er sådan lidt gammeldags og sådan, ikke, hun er egentlig nærmest - da hun først hørte om det, så var hun chokeret sådan: ’Laver din mand MAD til dig og dine børn?!’. Så sagde hun [søsteren]: ’Ja!’. De lever sådan, de er meget integrerede [hun mumler noget]. De har begge to arbejde, og der er lighed mellem dem og alt, de er meget integrerede.

Int: Ja, hvad synes din mor så om det nu?

U: Ja, hun er ved at vænne sig til det. Hun er holdt op med at få hjerteslag engang i mellem [vi griner]. Hun har vænnet sig til det.

Int: Hvad synes du om det?

U: Jeg synes det er *rigtig* godt – at manden kan lave mad mens kvinden er på arbejde. Altså, hjælpe hinanden, det er jo derfor vi er skabt for hinanden, ikke?”

En kontrast til disse ytringer om et ønske om øget jævnbyrdighed mellem kønnene i forhold til forældregenerationen, og i det hele taget i kontrast til de udtrykte ønsker om forandring, repræsenterer K. K vil gerne være på arbejdsmarkedet når hun bliver voksen, også når hun har børn, og så vil hun gerne lave husarbejdet når hun kommer hjem. Man kan sige hun i højere grad ønsker at fastholde de traditionelle koblinger mellem kønnet kropstegn og nogle bestemte virkefelter. I hendes perspektiv er ligestilling mellem kønnene som den praktiseres i Danmark, ikke tiltalende, primært fordi den ikke er en del af hendes kultur. Det fortæller hun om da jeg beder hende uddybe hvad hun mener med at mænd og kvinder i Danmark er ligestillede:

K: ”Mange ting, altså, ligesom, vi har det at det er kvinden der skal rydde op derhjemme og sådan noget - her i Danmark, så har I det at manden han skal hjælpe til, det - han skal lave halvdelen af huset, og så hun halvdelen. Så er der

ligestilling imellem dem. Også når de køber nogen ting, så er det enhver der køber selv. Det har vi ikke så meget i vores kultur”.

K ønsker ikke at en kommende ægtemand skal lave husarbejde. Han skal være ”forstående”, og han skal ikke altid ”brokke sig”, men hun lægger i øvrigt vægt på at han arbejder og ”tjener sine penge”:

K: ”Han får ikke penge af de søde damer fra bstanden eller sådan noget. Ja, han kan godt klare sig selv og går og finder arbejde og henter mad til huset, eller penge eller sådan noget”.

Mandens forsørgerrevne er i fokus selvom kvinden regner med at arbejde selv.

Det er en grundpræmis for voksenlivet i mange af dette projekts beretninger at man må være gift for at kunne flytte hjemmefra. Det synes at bidrage til at mange af kvinderne retter bekymringer for hvordan deres voksenliv skal tage form, mod hvilken mand de får. Trods posttraditionelle ansatser er manden som forbindelsesled mellem en kvindes barndom og hendes voksenliv uden for barndomshjemmet en fast bestanddel i beretninger fra K, L, Y, Ø, F, Z, J, M og O, og det er et tema som kun er blevet berørt i de 13 af de individuelle interviews. Kun en af de kvinder jeg talte med, var flyttet hjemmefra uden at være gift.

Det er D som bor alene i en lejlighed. D fortæller at det ville være utænkeligt i hendes førsteland at en kvinde boede alene, og hun betragter det klart som en dimension af kvinders bedre stilling i Danmark at det er muligt her. At bo alene har forandret D's relation til sin far markant. Hun beskriver sin far som ”meget gammeldags”. Da hun begyndte at leve et ungdomsliv med byture og biografter, kom det til mange konflikter med faren, og D var bange for ham. Han er meget imod kæresteforhold før ægteskabet, og hun kan godt se at det både er udtryk for omsorg og tilhørsforhold til en tradition, men hun ønsker at bestemme selv. Og hun understreger flere gange at det gør hun nu hvor hun ”bor alene”. Det er en markant anden position D er i efter hun er flyttet, og den er også meget forskellig fra situationen for de kvinder der skal have en mand for at få ’deres eget’.

Den fysiske ramme om kvindens liv, hvilken boform der er tilgængelig for hende, fremstår gennem disse beretninger som en helt afgørende dimension af hendes position som netop derved også betones som en fysisk situerethed. For den rumlige socialitet indebærer både et sted og et socialt mønster. Når Ø, ovenfor, derfor taler om at drømme om at ”være sig selv” hvis hun boede alene, taler hun således nok om det at ’være andre’ i sin dagligdag, idet hun er indlevet i sine forældres behov for at hun er på bestemte måder. Man kan også forlænge denne forståelse til at hendes

nuværende situation kræver forskellige 'selver' af hende, og hun kan længes efter at nøjes med et enkelt. Her er vi tilbage ved tematiseringen i 1. kapitel af 'følelsen af sig selv' som en bestemt oplevelse af tilstedeværelse der er intimt forbundet med de relationer man har med omgivelserne. Denne situerede oplevelse, der er tæt forbundet med fremtoning og praksisformer, vil være i fokus i det 10. kapitel om 'Kroppe i mange rum'.

DEL 5. KROPPE I MANGE RUM

10. KAPITEL. OM PASSENDE FREMTONINGER

J: ”Du kan da se vi piger - udenlandske piger, når de går i byen - og så se de danske - prøv og se hvor meget udlændingen hun er ordnet, hvor feminin hun er i forhold til danskere....”

Jeg har i de foregående kapitler, i del 2, 3 og 4 præsenteret og analyseret beretninger om hvordan unge kvinder med indvandrerbaggrund i Danmark oplever at være set og overset i forskellige rumlige socialiteter som de er en del af. I dette kapitel vil jeg analysere hvordan deres påklædning og deres ’sethedspraksisser’ generelt kan ses som gennemvævet af de mangfoldige positioner kvindernes kropslige fremtoning skal fungere i. Desuden vil jeg diskutere og perspektivere dette i forhold til afhandlingens teoretiske ramme, for afslutningsvis at afrunde afhandlingen med et bud på sethed og sethedspraksisser som fokuspunkt for undersøgelser af udvekslinger mellem majoriserede og minoriserede positioner.

Betegnelsen rumlig socialitet giver mulighed for at tale om relationer i deres bundethed til bestemte rum, men det har også vist sig væsentligt for at kunne italesætte at flere forskellige former for relationer er på færde på samme fysiske sted. Det fremstilles gennem 5. til 8. kapitel at mange af respondenterne i det offentlige rum forholder sig til relationer til: folk i majoriserede positioner som på forskellige måder nedvurderer dem som indvandrere, mænd i udlændingepositioner som ensidigt erotiserer deres position og nedvurderer den, mænd som de indgår i gensidigt erotiserende, flirtende samspil med, folk fra forældregenerationen som også – potentielt - erotiserer deres position og holder øje med bekræftelser af denne positionering (hvis de f.eks. bliver set i samtale med en mand), og endelig mennesker i majoriserede positioner som konstruerer dem som forskellige og fremmede i kraft af spørgsmål affødt af udseendet alene.

Alle disse relationer tager afsæt i udseendet. Her er vi tilbage ved Silvermans (1996) påpegning af at køn og ’race’ er de to former for forskel som er mest afhængige af at blive manifesteret visuelt. Begrebet om ’det overdeterminerede subjekt’ får ny mening når man således opregner alle disse forskellige rumlige socialiteter som overlejrer hinanden i disse unge kvinders offentlige rum. Man kan endda lægge til at det foregår i den vestlige kulturkreds hvor kvindeligheden generelt skal manifesteres

som synlighed; i et samfund hvor den majoriserede diskurs om mennesker i netop deres position: de kvindelige indvandrere, til stadighed kredser om hvordan de er klædt, hvordan de ser ud. De er visuelt overdeterminerede – de er over-set!

Denne mangfoldige sethed hævder jeg altså er særlig for unge kvinder i indvandrerpositioner i Danmark. Der er andre grupper der også lever med mangfoldig sethed, men det afgørende her er at det er et væsentligt træk ved den gruppe jeg udforsker i dette projekt. Jeg vurderer at setheden er et helt afgørende træk ved deres oplevelse af deres situation i det danske samfund, og at det præger deres praktiske og diskursive positionering at de konstant må forholde sig til blikke, reagere på dem, beskytte sig mod dem og søge at opnå en tilstrækkelig grad af både kulturel genkendelse og anerkendelse for at blive inkluderet i de rumlige socialiteter som acceptable individer (Søndergaard 2000).

I dette kapitel vil jeg fokusere på hvad kvinderne gør ved deres kroppe i lyset af deres sethed. Det vil handle om hvad jeg ser dem gøre ved deres krops synlighed: Hvordan klæder de sig på, hvad fremhæver de, og hvad skjuler de ved deres kropslige fremtoning? Hvilke fællesskaber synes de at spejle med deres visuelle fremtoning? Det handler også om hvilke koblinger der kan etableres mellem disse praksisformer og andre dimensioner af deres position: deres relationer til forældre, mænd, folk i majoriserede positioner samt deres institutionelle tilhørsforhold. Her er det fremtidige i høj grad indlejret i det aktuelle som det de retter sig imod. Hvor bestræber de sig på at bringe sig selv hen, f.eks. hvad angår arbejdsliv og parforhold, ved at gøre som de gør nu? Endelig er det væsentligt hvilke fortællinger kvinderne knytter til deres 'sethedspraksisser'. Hvilke oplevelser og erfaringer knytter de til dem? Hvilke diskurser trækker de på når de forklarer sig?

Jeg vil overordnet tematisere kvindernes udseende som et materielt væv af praksisformer, positioner og situationer gennemtrukket som det er af mangfoldige erfaringer med sethed, spejlinger og selv-følelser. Det gøres ved at præsentere empiriske eksempler der beskæftiger sig med både hvad kvinderne gør, og hvad de ikke gør. Målet er at optegne forskellige former for genkendelighed som kan spores i kvindernes praksisser. Pointen er at forskellige former for genkendelighed etableres, men der kan iagttages generelle tendenser i hvad kvinderne i hvert fald ikke gør, som kan give omrids af genkendelighedens grænser på tværs af forskelligheden. Disse omrids kan så igen betragtes som træk ved

bestemte rumlige socialiteter som er signifikante for de kvinder det handler om.

FORSKELLIGE RUM – FORSKELLIGT TØJ

S blev præsenteret i 8. kapitel hvor hendes beretning om mobning i 10. klasse blev læst som en fortælling om institutionel blindhed over for forskelle, hvordan den opleves, og hvilke effekter den kan have – både for et individs selvfølelse og selvforståelse og for individets fremtidige positionering i institutionelle sammenhænge.

S's beretning om sin påklædning på et andet tidspunkt i det individuelle interview giver indtryk af hvordan hun på det tidspunkt visuelt positionerer sig på gymnasiet hvor jeg møder hende, og hvordan hun kontrasterer det til hvordan hun ser ud når hun er hjemme. Det er både relevant som en illustration af hvordan forskellige rumlige socialiteter afføder forskellig kropslig tilstedeværelse, og som et eksempel på hvordan 'sethedspraksisser' kan ses i forlængelse individets historie.

Int: "Hvad er vigtigt når du klæder dig på?"

S: Det er vigtigt, det er... jeg tror nok - jeg skal nok helst føle at jeg synes at jeg ser pæn ud i det i hvert fald. Altså, jeg kan da godt afsløre at når jeg kommer hjem, det første jeg gør det er at trække i nattøjet - det er jo en helt anden ting end det tøj jeg går i nu og sådan noget.

Int: Ja. Hvad er nattøjet så for noget?

S: [Hun griner] Nattøj det er nogle lange, sådan pyjamasbukser og så en, enten en T-shirt, sådan en gammel, sådan en drenge-T-shirt [...] eller en meget ufattelig grim trøje som jeg, jeg tror det har været min mors for ti år siden eller sådan noget. Altså, hvor jeg bare måske, skal vi sige er direkte grim i tøjet jo...
,,

S beskriver her en skarp kontrast mellem hvordan hun er klædt derhjemme, og hvordan hun er klædt når hun ikke er derhjemme. Det vigtige når hun klæder sig *på*, er at være pæn, derhjemme er tøjet "direkte grimt". Målet med hjemmetøjet er imidlertid ikke at det skal være grimt. Snarere er det sådan at når S er derhjemme, så træder hun ud af det rum hvor den akse mellem grimt og pænt hun bevæger sig på når hun er ude, gælder. Det er igen et eksempel på betydningen af hvilke former for forskel der er aktive i en given sammenhæng. Tøjet hun går med hjemme, er "grimt" når det ses fra interviewsituationen hvor vi sidder som to kvinder klædt på til offentlige rum, derhjemme er tøjet først og fremmest behageligt.

Hjemmetøjet er præcist knyttet til en bestemt rumlig socialitet. Det er ikke bare hjemmet som fysisk ramme som

ophæver 'pænheds-følelsen' som væsentlig. Det handler i høj grad om hvem der er til stede:

S: "...så kan man så sige at jeg er to vidt forskellige personer udadtil, netop fordi jeg går i nattøj derhjemme, og det ville jeg ikke gøre foran folk, altså hvis min, selv hvis min veninde kom, jamen, så har jeg nogle sorte pyjamasbukser som jeg trækker i, og så en trøje, en pæn trøje der passer dertil. Men jeg er bare sådan klassisk og så sådan stadigvæk pæn foran andre, det er kun herhjemme."

Venindens tilstedeværelse i hjemmet påkalder sig en vis grad af pænhed fordi en anden socialitet er aktualiseret.

Ved interviewet beder jeg S beskrive det tøj hun har på den dag:

S: Altså... Jeg synes jo selv at jeg er meget klassisk i tøjet. Det er jeg også. Okay, det er måske lidt uheldigt i dag, jeg er måske meget sort. [...]

Int: Okay? [hun griner]

S: ...sort jakke og sorte støvler og sort nederdel og sort trøje. Men jeg, altså som sagt, jeg har ikke gået i alt det tøj andre har gået i. I folkeskolen, når man kommer op i de der teenageår, så er det jo sejt at gå i lidt store bukser måske, eller sådan et eller andet, men jeg hoppede meget hurtigt fra, og allerede i niende der begyndte jeg at gå i sådan noget, meget sådan, sort tøj, lidt pænt og klassisk. Og det har jeg faktisk holdt ved. Og du har aldrig set mig komme i skole i et par kondisko, det er simpelthen udelukket. Det kunne jeg aldrig finde på. Det er, det hører ikke til min stil. Og jeg har aldrig kunnet lide at gå i cowboybukser, det er jeg så begyndt på lidt, sådan for ligesom at skifte lidt farve, fordi at jeg ved godt at meget af mit tøj måske er lidt mørkt, og jeg er gået over i nogle lysere farver i trøjer og sådan noget, og det ændrer det også sådan lidt, og altså, jeg følger stilen, jeg følger moden, men helt klart på den klassiske side og ville aldrig komme i skole i - jamen altså, hvad er det - sådan mode og hvad der er hip, f.eks. de der militærbukser med print her omme på røven, altså, jeg synes simpelthen, sådan nogle bukser kunne jeg aldrig sætte mine ben i, det vil jeg ikke. Sådan noget, den stil ser du mig ikke gå i, i hvert fald. Men jeg har altid fået at vide, og det karakteriserer folk mig også ved at jeg går i pænt tøj. Og til tider også meget dyrt".

Denne beskrivelse af S's påklædning kan læses i sammenhæng med hendes beskrivelser, som blev gengivet i 8. kapitel, af hvordan hun på andre måder positionerede sin fremtoning som 'den stille pige'. Det klassiske, pæne og feminine tøj S bærer på gymnasiet, følges af handlemåder som er "stille" og ikke udtrykker vrede, ikke er "aggressive", men derimod rolige. Det er handlemåder som falder ind under de karakteristika der tilskrives begrebet respektabel femininitet (Skeggs 2001). Det grimme og gamle nattøj som hun bærer derhjemme når det kun er familien der er til stede, hænger sammen med handlemåder som både er mere kærlige og "måske lidt mere hårde". S kan blive vred på både sine forældre og sin bror i det hjemlige rum, men har "meget svært ved at blive sur" på sine venner. En ret gennemført respektabel femininitet er altså funktionel for S i det offentlige rum

og i gymnasiet som institutionel ramme. Hendes fremtoning her synes præget af et kontrolleret spektrum af udtryksformer som dog ind imellem brydes af hendes gennemtrængende latter, som vi også var inde på i 8. kapitel.

S ytrer i citatet ovenfor at man aldrig ville se hende komme i skole i kondisko, at hun hidtil ikke har kunnet lide at gå i cowboybukser, og at hun aldrig ville komme i ”f.eks. de der militærbukser med print her omme på røven”. Netop de tre beklædningsstykker hun nævner, kan siges at have ’tværkønslige’ konnotationer. Både kondisko og cowboybukser bæres konventionelt af begge køn i en vestlig kontekst. Det er desuden beklædningsstykker der som må betegnes som casual i deres udtryk, i den forstand at de signalerer at påklædning ikke tages særligt alvorligt. Cowboytøj har ydermere arbejderklassekonnotationer, hvilket kan ses i kontrast til den respektable femininitets knyttethed til middelklassen (Skeggs 2001). Dette klasseaspekt understøttes af S’s sidste bemærkning om at hendes tøj ikke bare er karakteriseret ved at det er pænt, det kan også fremstå som ”meget dyrt”.

De omtalte militærbukser er tværkønslige på en anden måde. De fremstår i højere grad som en del af moden i en bestemt periode, og de *er* i den forbindelse for kvinder. Men selve bukserne er ofte gamle, genbrugte, originale militærbukser som ikke er syet til kvinder. Dermed er kvinder der bærer disse, kvinder i mandetøj, og ikke en hvilken som helst form for mandetøj, men tøj til kamp og andre former for krigerisk aktivitet som ligger inden for det maskuline betydningsfelt. Bukserne bryder også med traditionelle normer for femininitet ved at være slidte, de giver et uplejet look.

Militærbukserne gør sig yderligere bemærket ved at have et tryk ”omme på røven”. Dette forekommer ukonventionelt både fordi det ikke er et almindeligt sted at placere tryk på det tidspunkt hvor bukserne lanceres, og fordi det skaber en ’talende røv’ som siger noget hvis du kigger på den! Dette kan siges at modarbejde en traditionel positionering af kvinder som passivt beskuede kroppe, men gælder det i særlig grad for udsagn trykt henover røven? Udsagn trykt henover brystet på både mænd og kvinder kan forstås som udsagn der kommer fra munden, og man ser dem når man er konfronteret med kroppen der bærer udsagnet på samme måde som man ville være konfronteret hvis man talte sammen. Når røven taler, skabes en helt anden form for ’samtale’ som ikke hænger sammen med et møde ansigt til ansigt.

Hvis man tænker sig den klassiske situation hvor en mand vender sig og kigger efter en kvinde efter de netop har passeret

hinanden på gaden, og hvor han blandt andet kigger på kvindens røv, så vil handlingen med disse bukser ikke gå ubemærket for sig, røvens udtrykspotentialer er tydeliggjort med det verbalsproglige tryk. Røven lader sig ikke blot betragte som en passiv, kvindelig, erotisk attribut, den aktiveres idet den træder frem gennem et nyt medie: det verbalsproglige. Samtidig er disse bukser løstsiddende så attributtens form ikke klart kan tilegnes gennem dem, men blot antydes bag stoffet. Militærbukserne skaber altså et æstetisk udtryk der bevæger sig i grænselandet mellem maskulint og feminint, aktivt og passivt, opmærksomhedsskabende og reserveret.

Ved ikke at klæde sig i cowboybukser, militærbukser og kondisko undgår S nogle muligheder for 'cross-dressing'. Hun tydeliggør gennem beskrivelsen af hvad hun i hvert fald ikke "sætter sine ben i", at hun med sin fremtoning ikke binder an med tvetydigheder hvad angår køn og økonomisk status. Samtidig understreger fortællingens omfang og detaljerethed hvilket omfang af visuel opmærksomhed S knytter til sin tilstedeværelse i det offentlige rum.

S's fortælling om at blive mobbet for hvad hun sagde, og "den hun var", blev ikke direkte knyttet til hendes udseende. P og S forklarede den med køn og med det at S var en man kunne hævde sig overfor. Køn er imidlertid, som jeg har været inde på flere gange, principielt knyttet til hvordan man ser ud. Jeg formoder derudover at det at hun er bærer af en potentiel 'racialiseret' forskel ved sit asiatiske udseende også havde indflydelse på at hun var den der blev placeret i bunden af klassens hierarki.

S beskrev, i forbindelse med sin aktuelle situation, at hun både havde erfaringer med at føle sig som 'med i gruppen' når hun var med udelukkende etniske danskere, og føle sig som "en anden person", en udlænding, når hun f.eks. færdedes på gaden med en veninde med samme førsteland som hun selv. Hendes udseende erfares som et grænsefænomen på grund af de asiatiske træk, vil jeg hævde. Hun er 'racialiseret' 'queer', og hun kan både falde inden for og uden for den majoriserede gruppedannelse.

Med sin påklædning tilstræber S at der ikke optræder andre grænsefænomener i hendes visuelle fremtoning. Hun er tydeligt kvindelig, og hun er tydeligt middelklasseordentlig hvad angår statusmarkører som tøjets kvalitet, alder og pris. Det kan forstås som et tegn på at S med sine potentielt 'racialiserede' kropstegn meget hurtigt når en grænse hvor hun oplever at den kulturelle genkendelighed i de offentlige rum sættes over styr. Hvad angår kønnethed og 'klassehed' praktiserer hun det absolut genkendelige og acceptable i forhold til det majoriserede, danske blik.

Denne tendens til at tilstræbe en eller anden form for *tydelighed*, i særdeleshed hvad angår køn, kan spores i en række andre fortællinger i materialet, hvilket jeg vil vise i det følgende. Bestræbelsen kan, som det vil vise sig, være knyttet til ret forskellige udseender. Et træk ved tendensen som S gør opmærksom på, er at den former de unge kvinders relation til moden. Som hun siger: ”Jeg følger moden, men helt klart på den klassiske side”. Det er et aspekt som vil blive udfoldet i det kommende afsnit.

NORMALITETEN, TØRKLÆDET OG MODEN

Int: ”Hvad drømmer du om at blive?

F: Jeg drømmer ikke om at blive, jeg vil bare være normal”.

Dette statement kommer F med i et gruppeinterview hvor også M og J er til stede. Jeg har netop talt med J om hendes ’drømmearbejde’, og jeg henvender mig kækt til F. Og får dette tørre svar. Jeg interviewede senere F individuelt, og jeg kan se at man kan spore en bestræbelse på at være normal i hendes fortælling. Men hvilken normalitet? Hvem bestræber hun sig på at være normal sammen med, og hvad gør hun for at leve denne normalitet?

F er muslim, og hun mener principielt at det ville være rigtigst hvis hun gik med tørklæde. Men det gør hun ikke. Vi taler om at tørklæder forhindrer een i at friste mænd med sit udseende, og F hævder at man nærmest ikke får nogen opmærksomhed i Danmark ved at være meget let eller stramt påklædt. Jeg kommenterer ironisk at måske skulle man ”tage tørklæde på og få noget opmærksomhed”. Hun svarer:

F: ”[vi griner]. Jamen, det gør man jo i Danmark, altså, der var en der sagde: ’Folk er ligeglade med om en pige hun går - hun render rundt med BH nede i byen. Men hvis hun render rundt med *tørklæde på*, så kigger folk bare op ad hende, op og ned’ [...] Det holder også de der tørklædepiger tilbage, altså, jeg føler mange gange at de piger der går med tørklæde, de er sådan meget, sådan stille... og de er alle sammen tilbagetrukne, fordi at – de føler selv de er anderledes, fordi at medierne gør at de *er* anderledes, og også folk. Og de har det meget sådan: De tror folk, at folk har fordomme over for dem, for de går med tørklæde. [...] ’Jamen, det skal du ikke føle’, siger jeg så til een. Og det er også det jeg er bange for selv at føle hvis jeg går rundt med tørklæde. At jeg får den der skikkelse over mig selv, at jeg føler at folk har fordomme over for mig, og at jeg vil blive mere tilbagetrukket og sådan noget - og det gider jeg ikke. Det gider jeg ikke føle”.

Selvom F ikke går med tørklæde, forekommer de følelser hun gerne vil undgå, ret velkendte. Hun ønsker at undgå at blive set på en bestemt måde fordi det vil få hende til at føle sig på en bestemt måde og få hende til at opføre sig på en anden måde end

hun ønsker. Ifølge F vil en pige eller kvinde der bærer tørklæde i Danmark, få meget opmærksomhed, hun vil blive kigget på ”op og ned”. Det vil forandre hendes adfærd så hun holder op med at gøre bestemte ting. Hun vil være mere stille fordi hun føler sig ”anderledes”, og fordi hun oplever andre som fordomsfulde. F kender godt denne oplevelse af forskellighed der i sig selv forandrer personens fremtoning.

F fortæller videre om en samtale med en af hendes veninder som på en eller anden måde – F kan ikke huske hvordan – berørte tørklæder som tema. Veninden blev meget fornærmet på et tidspunkt: ”Jamen, det er bare fordi jeg går med tørklæde!” F bad hende slappe af, men hun oplevede det også som om en anderledes ”racisme” var på færde. Jeg prøver at finde ud af hvad hun mener:

Int: ”Altså, på den måde at det bliver meget en manifestation at gå med tørklædet? Er det det du mener?

F: Altså nej, jeg mener at - ligesom sådan en sort plet over en person at have det tørklæde på. Sådan f.eks. ligesom - man kan godt føle sig fornærmet fordi man har tørklæde på. Man kan godt føle at folk tager for meget hensyn til een. Selvom det er jo ikke er – noget meget vigtigt... [...] At folk: ’Nåh, men du går med tørklæde, og så skal vi tage ekstra hensyn til det’, og det vil piger med tørklæde *ikke*, at man skal tage ekstra hensyn. Jeg vil gerne behandles som alle andre. Og det er bare sådan lidt, hvis man kan sige det sådan ’omvendt diskrimination’ eller, jeg ved ikke hvad det hedder.

Int: Ja, altså der bliver gjort forskel, og selv om det er en positiv forskel, der bliver gjort, så bare det at der bliver gjort noget ud af det i det hele taget?

F: Ja, det - selvom det er positiv forskel [i munden på interviewer] ja, ja.

Int: Okay, ja... Så sådan som jeg, hvis jeg forstår dig rigtigt, er det så sådan at du faktisk, altså, at du ikke vil gå med tørklæde fordi du føler, at så ville du skille, så ville du skille dig ud.

F: Ja, selv, altså”.

Den ”sorte plet” ”over” den person der bærer tørklæde, trænger sig på som en uomgængelig visuel særhed. Den intensiverede opmærksomhed omkring den individuelle fremtoning som ”pletten” medfører, er ensbetydende med at hun ikke er som ”alle andre”. Her er vi tilbage ved Tatums (2003: 23) påpegning af at det der er afvigende i forhold til majoritetens normer, bliver de markører der kendetegner det fremmede. Ud over ubehaget ved den ekstra opmærksomhed som sådan ligger der i F’s beretning nogle overvejelser omkring de former opmærksomheden kan have. Her synes pointen at være at uanset om den udfolder sig som negative forventninger eller positiv hensyntagen, oplever F det problem at tørklædet under alle omstændigheder iværksætter stereotype forventninger.

Det er bemærkelsesværdigt at samtidig med at F tror at den typeforventning der opstår når folk ser hende med tørklæde, vil

være ubehagelig for hende fordi den foregriber hende som en person hun ikke er, så fortæller hun også at hun sandsynligvis ville *blive* en anden person hvis hun begyndte at gå med tørklæde. F beskriver sig selv som udadvendt, hun er ikke en "bange person", men det ville hun muligvis blive hvis hun gik med tørklæde, siger hun. F's beretning rummer mindst to forklaringer på hvordan det at bære tørklæde kan forandre en kvindes personlighed i retning af at være mere bange og "tilbagetrukket". For det første kan hun føle en modvilje fra omgivelserne mod kvinder med tørklæde: "De tror [...] at folk har fordomme over for dem". Oplevelsen af modvilje skulle så forklare frygtsomhed og varsomhed i omgangen med disse mennesker. En anden mulig forklaring som F giver, er at folk ikke tænker decideret modvilligt om kvinder med tørklæde, men at de er overbeviste om disse kvinders markante forskellighed fra dem selv: "... de ['tørklædepigerne'] føler selv de er anderledes fordi at medierne gør at de *er* anderledes, og også folk..." Kvinderne bliver altså bange og tilbagetrukne fordi forskelligheden alt andet lige er ensbetydende med et muligt 'ufællesskab'.

Det blik F forholder sig til her, er majoriseret. De der kan have fordomme over for hende, og de der under alle omstændigheder vil behandle hende som anderledes, er dem i majoriserede positioner for hvem et tørklæde er særligt. Det er altså det majoriserede blik som kan give hende det ubehag ved at skille sig ud, den følelse af at få den "skikkelse over sig" som hun bestræber sig på at undgå. F forestiller sig at andre normer for fremtoning kan blive fremherskende for hendes udseende når hun bliver ældre:

F: "Jeg tænker da også, når jeg bliver ældre, så skal jeg, så skal jeg da være meget mere religiøs, altså, gå med tørklæde måske, og sådan nogle ting. Det er bare det, jeg kan bare ikke tage mig sammen nu til at gøre så mange ting. Altså, med skole - ikke med skole - arbejde f.eks. - også med skolen, også med vennerne og sådan - de er vant til at se mig - sådan, være mig. Altså, jeg skal jo ændre meget ved mig selv, ved min tøjstil og min makeup og... og sådan nogle ting, altså. En pige med tørklæde må ikke gå med makeup - altså det er lidt dobbeltmoralsk hvis hun går med makeup i hvert fald.

Int: Okay?

F: Hun vil jo helst ikke have opmærksomhed, det er derfor hun gør det, ikke, så hvis hun propper rigtig meget makeup i ansigtet, så er det lidt dobbeltmoralsk... [...]

Int: Jamen, hvorfor vil du gerne gå med tørklæde?

F: Fordi det er min pligt, egentlig, at gå med tørklæde som muslimsk kvinde.

Int: Okay?

F: Også fordi jeg tror også på et tidspunkt, så vil jeg begynde og bede og virkelig være sådan... hvad skal jeg sige... erkende at det er den rigtige vej, eller. Nå det stadie der... Altså, jeg ved jo godt at det - det skal komme. Man har det også lidt dårligt med at man ikke gør det. Især når man er sammen med

nogen som virkelig går op i islam. Så siger man: 'Ej, hvorfor gør jeg det ikke' og sådan nogle ting...."

F tænker at når hun bliver ældre så har hun "få venner", hun "snakker ikke med så mange", og så kan hun "godt være mere sig selv". Hun fortæller også at hun godt kan forestille sig at bære tørklæde på arbejdet. F vil gerne være folkeskolelærer. Hun gør det imidlertid også klart at arbejdet ville være vigtigere for hende end tørklædet.

F forventer at en anden normalitet vil være påtrængende for hende når hun bliver ældre. At hun vil "nå det stadie" hvor bestemte normer for muslimske kvinder vil præge hendes handlinger og hendes fremtoning. Da jeg taler med hende er det imidlertid et majoriseret blik hun forholder sine 'sethedspraksisser' til. Dette majoriserede blik vil jeg indkredse i det følgende ved at se nærmere på disse praksisser.

F har langt sort hår som står stort om hendes ansigt. Hendes hud er beigefarvet. Hun fremstår som elegant og moderne i sin påklædning med en bluse der er tætsiddende, men ikke stram, en nederdel der går til knæene, og langskaftede, højhælede støvler. F's fremtoning er feminin i et vestligt perspektiv: Den fremviser hendes figur som taljeret og også elementer som er specifikt feminine tegn såsom langt hår, nederdel og højhælede støvler. Påklædningen sidder dog ikke stramt nogen steder sådan at erotiserede attributter som bryster eller balder direkte står frem gennem tøjet. Vi har igen af gøre med en respektabel femininitet.

Jeg karakteriserede tøjet som moderne fordi det klart fremviste tendenser som var modeaktuelle, men med en personlig fortolkning. F beskrev sit tøjvalg således:

F: "Når jeg tager tøj på, altså - det tøj jeg køber - jeg vil gerne ha' noget anderledes tøj. Altså, jeg vil ikke ha' sådan noget alle går rundt i - jeg er kommet til det punkt hvor jeg ikke vil have noget alle går rundt i, eller som de fleste, ikke, går i. Men det skal alligevel ikke være grimt - på den måde anderledes, provokerende - jeg vil ikke have sådan noget provokerende noget. Jeg vil gerne have sådan noget mere normalt, men alligevel på en måde anderledes".

Denne beskrivelse af tøjets udvælgelse viser hvordan hun opnår sin modernæssige elegance. Hun sørger for ikke at gå i det "alle går rundt i", men derimod det der er normalt og anderledes. Det er jo ikke moderne at være slave af moden, og med sin evne til at udvælge og balancere distancerer hun sig fra "alle" i en bestemt forstand. Hun kvalificerer sig som en af modens ekvilibrister hvilket giver adgang til en anden form for normalitet. Igen er det en middelklassefemininitet som hun således inkluderes i. Hendes tøj viser hun har råd (hun har et fritidsarbejde), hun har tid (bruger

en del tid på at gå i butikker og den slags), og så har hun simpelthen den rette smag.

Entwistle (2003: 47) fremhæver at moden er karakteriseret ved en logik af regelmæssig og systematisk forandring. Den elegante modebevidsthed består i at følge med forandringen uden at det virker for sultent og kopierende. Det opnås ved at følge den del af moden der er lidt ”anderledes”. Det ligger imidlertid i sagens natur at det er en forandring man deler med andre. Moden indstifter således fællesskaber lige så meget som den etablerer distinktioner. Når det drejer sig om mode for kvinder, vil jeg hævde at den i høj grad etablerer fællesskaber mellem kvinder. Det er i særdeleshed andre kvinder der vil lægge mærke til at blusen har det specifikke snit, eller at skohælen har netop den bredde som er på vej frem. Ved at etablere en respektabel, moderigtig femininitet som F’s skaber man altså både en bestemt form for kvindelighed i kontrast til en mandlighed og en bestemt form for kvindelighed i fællesskab med en specifik gruppe kvinder.

Tøjet skal imidlertid ikke være provokerende, understreger F. Her er hun på samme spor som S. Der skal ikke vækkes decideret opsigt med grænseoverskridende påklædning. Netop derfor synes det heller ikke at være muligt at integrere tørklædet i sin sethed. Det majoriserede blik hun positionerer sig i forhold til, ville udskille hende som ’fremmed’ ved at spejle hende ind i en stereotyp, genkendelig forskellighed der er genstand for ”fordomme”. Det majoriserede blik anerkender derimod en tydelig kvindelighedsmarkering som den respektable femininitet og en investering i mode.

Det skal bemærkes at det ikke kun er det majoriserede blik der anerkender F’s praksis. Netop i kraft af sin respektabilitet, den kontrollerede, neddæmpede fremvisning af kroppens form, holder hun også balancen i forhold til f.eks. sine forældre. F fortæller at moderen da ville ønske at hun ville gå med tørklæde, men det er helt op til F, og hun accepterer F’s stil.

Med disse vægtninger opnår F altså både accept fra sit ’arabiske’ bagland og en fremtoning der – næsten - kunne ’gå for’ at være etnisk dansk. Hun undgår at få ”den skikkelse over sig”. Den samme mulighed foreligger ikke for D. Som det blev præsenteret i 5. kapitel har hun tilbagevendende oplevelser af at blive mødt som en nedvurderet fremmed. Hendes kastaniebrune hud og hendes centralafrikanske ansigtstræk forekommer at være sværere end også S’s asiatiske træk at ’holde’ inden for det *anerkendte* synsfelt for majoritetens blik. Især i offentlige sammenhænge som butikker og busser hvor man interagerer med

mennesker man ikke kender. D's påklædning falder ellers helt inden for rammerne af en etnisk dansk, feminin påklædning, om end den ikke i nær så høj grad som S's og F's signalerer respektabilitet og middelklassestatus. D's bukser er nok strammere end S og F ville bære dem, det er cowboybukser – og hun går med kondisko...

Jeg har indtil nu tilstræbt at vise hvordan bestemte former for fremtoning kan siges at være henvendt mod bestemte blikke. Jeg har påpeget hvordan 'racialiserbare' aspekter af udseendet kan betragtes som dimensioner af den kropslige tilstedeværelse som i situationer kan vise sig at overskride grænsen for det anerkendte. Denne 'trans-visualitet' medvirker tilsyneladende til at andre former for visuelle grænseoverskridelser så vidt muligt undgås, både hvad angår overskridelse af kønnede forskelle og klasseforskelle. Den respektable, vestlige middelklassefeminitet er bare ikke den eneste måde at tydelighed kan siges at være tilstræbt i respondenternes sethedspraksisser. I de næste afsnit vil jeg præsentere andre praksisser som jeg også finder kan forstås som bestræbelser på at etablere bestemte former for tydelighed.

DEN KYSKE, MUSLIMSKE KVINDELIGHED

Jeg interviewer K og L sammen, også da jeg laver de individuelle interviews, fordi det foretrækker de. Jeg taler altså med dem efter hinanden, men de supplerer hinanden når den anden bliver interviewet. K klæder sig, de gange jeg møder hende, i løse bukser og en overdel, skjorte eller trøje som også er løs, uden talje, og som går ned midt på låret. Hendes hud er beigefarvet. Hun bærer sit tørklæde bundet under hagen. Det gør L også. L klæder sig desuden i en ankellang jakke med et skørt indenunder. Hendes hud er ligeledes beigefarvet. Ingen af kvinderne går med tøj som kan betegnes som moderne. De er begge klædt så deres kroppers former er helt skjult under tøjet, og de bærer ingen synlig makeup.

Jeg spørger K hvad hun fortæller med sin påklædning. Hun svarer: "At jeg er muslim, og at jeg er en troende pige". Jeg spørger videre hvad det er ved hendes påklædning der fortæller det:

K: "Alle mennesker ved at når een har tørklæde på - jeg ved det ikke er alle sammen, der er sådan troende: Hvis man har tørklæde på fordi der er nogen - ens forældre – hvis det er dem der siger at man skal have tørklæde på - men når du snakker med dem, så ved du om hende der har tørklædet på – om det er hende der har valgt det, eller [om det er] hendes forældre der har bestemt det. Det er mig der har valgt at gå med tørklæde fordi jeg ved at det er det rigtige [...] og alle mennesker, når de ser en med tørklæde, så siger de: 'Ja, hun er muslim', det ved man".

K tager et forbehold for hvad "alle mennesker ved" for at markere at hun selv ved, at der eksisterer den mulighed at man går med tørklæde selvom man ikke er troende. Det kan ske at man gør det fordi ens forældre forlanger det. Ikke desto mindre fastholder hun at det er en meget stærk markering af at man er muslim at gå med tørklæde. Og det gælder for hendes eget vedkommende at hun selv har valgt det.

Jeg spørger hvorfor hun har valgt det:

K: "Fordi jeg synes det er en rigtig ting, som man skal gøre. Ja, og når jeg læser Koranen, så ved jeg at Gud han har sagt at man skal have det på, og det vil jeg gerne fordi jeg synes det er den rigtige ting, ja.

Int: Men, hvorfor synes gud at kvinder skal have tørklæder på?

K: Ja, fordi kvinder de skal ikke vise altså, kroppen eller håret, for de tiltrækker mænd med håret, også når de har tøjet på - det skal ikke være sådan rigtigt stramt, eller sådan noget.

Int: Mm, fordi de ikke skal tiltrække mænd?

K: Ja.

L: Ja, også fordi, sådan, islam tror om kvinden at hun er en diamant man skal passe på. Man vil ikke at alle andre kigger på hende, så hun skal være sådan, som en diamant. Ingen må se hende.

K: Hendes mand...

L: Ja, hendes mand, hendes forældre.

K: Ja, jamen, jeg mener at det er hendes mand der sådan...

L: [taler ind over] Der har ret til at se hende...

K: Ja".

K og L præsenterer her to fortællinger om hvorfor det er vigtigt at en muslimsk kvinde går med tørklæde. Hun skal ikke tiltrække mænd med sit hår eller ved at vise sine kropsformer gennem tøjet. Og så er kvindens krop noget værdifuldt der devalueres af at andre end hendes mand ser den.

Senere i samtalen nævner K endnu et vigtigt aspekt ved det at bære tørklæde:

Int: "Jeg ville spørge dig om en sidste ting: Hvordan tror du du bliver hvem er det vigtigst, når nu du siger at du bliver set som en muslimsk pige, hvem er det vigtigst kan se at du er en muslimsk pige? Er det når du færdes i byen at alle mennesker på gaden kan se du er muslimsk pige, eller er det for dine veninder, eller er det de jævnaldrende mænd, eller er det de andre palæstinensere eller...?

K: Det er alle mennesker, men mest dem der ikke er muslimer, fordi jeg vil gerne vise at islam er en god religion, og for mennesker at de skal sådan ikke være, ja, nogen tror måske: 'Ja, islam det er en god religion', og så kommer de ind i religionen, ja.

J: Okay, så det er egentlig mest for at ikke-muslimer kan se at her er du som muslim?

F: Ja".

K lægger ret meget vægt på at det tøj hun bærer, ikke er stramt, det vender hun tilbage til flere gange i samtalen. Stramt tøj

virker nemlig seksuelt tiltrækkende fordi det "viser kroppen". Det samme fremhæver L ved sin påklædning: "Det viser ikke min krop". Den kyskhed deres påklædning dermed signalerer, indgår i en klar adskillelse mellem forskellige rumlige socialiteter hvor forskellige blikke er afgørende. Det at vise den fysiske krop er for K og L forbundet med et privat rum hvor kvinden er sammen med sin mand som er den der har "ret" til at se kroppen. Den fysiske krop er en eksklusiv ting, en "diamant", som devalueres af andre blikke end hans.

Den skjulte krop, eller den tildækkede krop, hører derimod til i det offentlige rum hvor den først og fremmest er vendt mod det *ikke-muslimske* blik ifølge K og L. Den er skjult på en bestemt måde som etablerer en genkendelig forskel. Som K sagde: "Alle ved" hvordan en kvindelig muslim ser ud. L fremhævede forskellen som en vigtig dimension ved sit udseende:

L: "For at vise - for at kende forskel mellem, f.eks. hvis jeg nu går på gaden, så ved de at jeg er muslim. Hvis der kommer en anden en som også er fra den kultur jeg kommer fra, men ikke har tørklæde på, så ved de ikke hun er muslim, men hvis en har tørklæde på, så kan man godt kende forskellen".

K tilføjer lidt senere:

K: "Det er også hvis hun har - hvis hun gør sådan ligesom Koranen siger: At man skal være venlig og rar, og man skal ikke lyve over for andre, og man skal ikke stjæle, der er mange ting man skal - når en dansker ser at: 'Se, hun gør det her bare for sin gud, bare for sin religion, jeg tror det er en religion - en rigtig god religion. Ellers havde hun ikke sådan hørt rigtigt meget efter den religion'".

Den klare betoning af at der er en forskel som er henvendt mod det ikke-muslimske blik - der i det danske samfund er det majoriserede - skal altså ifølge K og L forstås som en markering af en religiøs eksklusivitet som der ikke skal være nogen tvivl om man tilhører eller ej. Det er en anden form for tydelighed i fremtoningen der etableres her, ikke med det formål at falde i et med den majoriserede genkendelighed, men derimod for at blive genkendt af det majoriserede blik - som forskellig. Forskellig på en helt bestemt måde.

Når det samtidig bliver tydeligt hvor god religionen er gennem de religiøst markeredes opførsel, kunne det skabe velvilje over for religionen, måske endda et ønske om at være en del af denne gruppe. Dette sidste, nærmest missionerende, argument for forskelligheden dækker dog næppe over hele dens funktionalitet. Som nævnt kan den også ses som markering af eksklusivitet, og så er det et vigtigt aspekt at denne tydelige markering bæres af muslimske *kvinder*. Den er kønnet.

Tørklædet og det løse tøj fremviser ikke bare muslimskhed, men en særligt kysk, muslimsk kvindelighed, for det majoriserede blik. Denne kvindelighed kontrasterer signifikant den kvindelige, vestlige fremtoning der manifesteres ved at bestemte af kroppens former, som også er erotiske attributter, er synlige eller måske ligefrem fremhævede gennem tøjet: Taljen, brysterne, bagdelen. Hvilken form for eksklusivitet er det de kyske, muslimske kvinder markerer? Det giver mening at tænke videre i denne kønnede distinktions seksualiserede dimension. For den fysiske krop holdes nok skjult som en del af den kyske manifestation af den muslimske kvinde. Men netop i sin skjulte tilstedeværelse fremviser den muslimske kvindes krop seksualiteten som tilbageholdt - i modsætning til seksualiteten som løssluppen.

Vi så i 7. kapitel hvordan graden af seksuel tilbageholdenhed blandt de unge kvinder syntes at være en statusmarkør indbyrdes i den minoriserede forældregeneration med indvandrerbaggrund. Med henvisning til blandt andet Skeggs (2001) diskuteredes da hvordan den seksuelle uskyld kunne blive statusmarkør når der ikke var mange andre former for status til rådighed. Spørgsmålet er om ikke denne form for status også søges hævdet i forhold til de majoriserede positioner.

Disse kvinder markerer sig under alle omstændigheder med deres fremtoning som værende tydeligt uden for en bestemt form for *kvindelighed*, og ikke blot som værende omfattet af en bestemt religiøsitet. Da jeg i interviewet spørger K om hun finder der er forskel på hende og en dansk kvinde, svarer hun:

F: "I vores [kultur], så en pige - hun må ikke gå i seng med nogen før hun er gift. Hos danskerne, så kan de godt gå med hvem de vil og sådan noget og – det må vi ikke i vores religion og kultur – alt, det må vi ikke, man skal være ren før at man bliver gift".

Diskursivt etableres en forskel mellem de rene muslimske og de – velsagtens – urene danske kvinder som understøtter markeringen af den muslimske position som eksklusiv. Denne eksklusivitet optegner en idealiseret – 'muslimsk' – normalitet som inkluderer K og L. Men som langt fra inkluderer alle muslimer. Kvinder som D, F og Y ville f.eks. have svært ved at føle sig omfattet.

DEN SEKSUALISEREDE KVINDELIGHED

E fremtoner i kraft af en kvindelighed der kontrasterer både S's, F's, K's og L's. Hun bærer netop det stramtsiddende tøj som de andre i et eller andet omfang undgår. Hendes påklædning er klart mest beslægtet med F's og S's som dog fremviser kropsformer i en vis grad, men med sin stramhed og den åbenlyse

sexethed forekommer E's påklædning alligevel distanceret fra den respektable femininitet. Ved det individuelle interview bærer hun stramme cowboybukser, og hendes nedringede bluse sidder tæt, så hendes brysters form fremhæves gennem tøjet. Da jeg spørger hende hvad hun fortæller med sit tøj, finder hun at det er et svært spørgsmål. Efter lidt betænkningstid siger hun imidlertid:

E: "Ej, selvfølgelig vil jeg ikke have at når folk de kigger: 'Ej, hun har mærkeligt tøj på'. [...] Jeg vil altid gerne have at folk de skal tro: 'Okay, hun har pænt tøj på' [...] Jeg vil ikke være en af dem der sådan - når folk kigger [siger de]: 'Prøv lige at se hvad hun har på, ej, hvor mærkeligt'...."

Igen prioriteres det umærkelige, men for hvilket blik? Hvilke former for samspil understøtter E med sin påklædning?

Jeg spørger E hvordan hun tror hun bliver set, og E fortæller at der faktisk er "mange der kan finde på sådan at kigge rigtigt mærkeligt". Jeg spørger hvem der gør det:

E: "Det ved jeg ikke, men det oplever jeg tit når jeg f.eks. er [i Å-bydelen], de udenlandske piger..."

Int: De andre udenlandske piger, de kigger sådan?

E: Ja, det sådan, de kigger sådan rigtigt mærkeligt: 'Ej, prøv lige at se hvad hun har på'. Jeg forstår ikke hvorfor de gør det..."

Det er ikke i de 'udenlandske pigers' øjne at E er umærkelig, i hvert fald ikke i den bydel hun henviser til hvor der er mange beboere med indvandrerbaggrund. I det hele taget harmonerer hendes fremtoning, stramt tøj som afslører kropsformer og løst hår, ikke med normerne for "den ordentlige pige" som er indkredset i det foregående.

I 6.kapitel blev nogle af E's fortællinger om hendes relationer til jævnaldrene mænd gengivet, og her fremgik det at hun i høj grad tiltrak sig mændenes opmærksomhed med sit udseende. Så hendes fremtoning synes at være befordrende i bestemte erotiserede, flirtende samspil med mænd.

I forhold til etniske danskere må man konstatere at komponenterne, bukser, bluser osv. i E's påklædning er helt normale for store dele af den danske befolkning, og stramheden i tøjet og brugen af makeup korresponderer med modestrømninger som også præger 'danske' ungdomskulturer. Alligevel bevæger E sig muligvis på kanten af det 'normale' i et majoriseret perspektiv. Jeg bemærker dette fordi E med sit udseende tilhører en gruppe unge indvandrerkvinder som jeg en del gange er blevet spurgt ud om i forbindelse med dette projekt. Det er en gruppe som går meget sexet klædt, de bærer stramtsiddende tøj som fremhæver deres kropsformer. De bruger også en tydelig og gennemført makeup. Spørgsmålene kommer fra etniske danskere som har svært ved at forstå hvad de 'vil' med denne påklædning der da 'er for

meget'. Det er en interessant form for opmærksomhed fordi disse kvinder som sagt egentlig ikke gør noget som visse grupper danskere ikke også gør. Deres brug af de samme sethedspraksisser har bare en tendens til at bliver set som 'out of place'.

Jeg har to bud på dette excessive *indtryk* denne 'type' kvinder giver. Den etnificerede danske form for kvindelighed som de i høj grad deler praksisser med, er arbejderklassemarkeret. Den vægter ikke så meget respektabilitet i fremtoningen, men en mere direkte udtrykt sexethed. De etnisk danske kvinder som har denne praksis, har den muligvis mest til fester og andre særlige lejligheder. Til hverdag vil de f.eks. gå med lige så stramme bukser, men overdelen vil være løsere. Det samme gælder brugen af makeup som vil være mere neddæmpet til hverdag end til fest. Kvinder som E er så reelt 'out of place' i forhold til det majoriserede blik fordi deres påklædning er 'festlig' i hverdagen.

Et andet bud på den majoriserede undren over denne seksualiserede kvindelighed, når den fremføres af kvinder med 'racialiserbare' kropstegn, er at hvor de seksualiserede sethedspraksisser måske påkalder sig 'tilstrækkelig' opmærksomhed når de udføres af etniske danskere, så bliver de i kombination med de 'racialiserbare' kropstegn *for* opmærksomhedsskabende. Kvinderne overskrider grænsen for hvor meget opmærksomhed en kvinde skal tiltrække sig, de overskrider den anerkendte kvindelighed og bliver 'overseksualiserede'. De bliver 'dullede' eller luderagtige for det majoriserede blik.

Som sagt giver E's påklædning hende en anerkendt genkendelighed i forhold til et mandligt blik. I forhold til de mænd E beskriver interaktioner med, opnår hun en umiddelbar, imødekommende, erotiseret interesse som hun prioriterer, selvom den bringer hende på grænsen til den luderposition vi har berørt tidligere. Man kan spørge hvad der mon bringer hende til at positionere sig i dette meget usikre felt. For det første tror jeg hun har *lyst*. Ikke forstået på den måde at for hende er det bare sjov og ballade, men på den måde at hun simpelthen er vældigt tiltrukket af det erotiske spil med jævnaldrende mænd. For det andet kan man foreslå en forståelse beslægtet med perspektivet på uskyld som statusmarkør. Sexetheden kan også give en kvinde en form for status som kan være særligt tiltrækkende når der ikke er mange andre former for status til rådighed. Kvindeligheden er under alle omstændigheder uomtvistelig i E's sethed. Hun bevæger sig nok, i det mindste indimellem, på kanten af den anerkendte kvindelighed,

men hun bevæger sig ikke på kanten af den *genkendelige* kvindelighed.

KVINDELIGHEDSHYBRIDER

Jeg har nu vist hvordan også den seksualiserede kvinde fremstår som en mulig sethedspraksis blandt unge kvinder med indvandrerbaggrund i Danmark. Jeg har vist at det også i forbindelse med denne figur kan iagttages at *visse* forskelle ikke søges overskredet; kønnetheden fremtræder tydeligt med denne praksis. Samtidig kunne det igen tematiseres i forhold til majoriserede betragtninger af denne praksis at de 'racialiserbare' dimensioner af udseendet for kvinder med indvandrerbaggrund kan have en overskridende effekt i det majoriserede blik.

Michael Taussig's (1993: 67) perspektiv på racisme sætter disse oplevelser i perspektiv. Taussig påpeger at de vestlige samfund i dag er præget af at synsmåderne bliver ensrettede i kraft af at stereotype figurationer reproduceres massivt. Det sker i de reproducerende og elektroniske medier. Det betyder at det vestlige menneske lever i et visuelt miljø præget af forudsigelighed. Denne forudsigelighed, funderet på stereotyper, skaber snævre rammer for hvornår et menneske opfattes som underligt, hvornår det skiller sig ud og forstyrrer den visuelle vanlighed. Taussig mener at racisme i de vestlige samfund netop er reaktioner på disse forstyrrelser. Den snævre visuelle forudsigelighed giver grundlag for mange mulige afvigelser. Afvigelserne består i at der i den visuelle fremtoning er elementer som ikke passer ind i typeforventningen. Det kunne f.eks. være et ansigt med asiatiske eller centralafrikanske træk som en del af en ung kvindes krop. Reaktionerne på afvigelserne er igen præget af den ensrettende synsmåde, fordi en anden typeforventning, som i disse tilfælde vil være en 'racialiseret' stereotyp, tager over. Den uendelige variation i menneskelige udseender bliver altså i dette visuelle miljø til potentielle forstyrrelser af de visuelle typificerede figurer som bærer selve den vestlige synsmåde.

De sethedspraksisser der kan analyseres frem omkring projektets respondenter, kan forstås i dette perspektiv på det samfund respondenterne deltager i. Det at bestræbe sig på en kønnet tydelighed kan ses som udtryk for nødvendigheden af at komme en typificerende synsmåde i møde. Jeg har i det foregående optegnet sethedspraksisser der kan siges at manifestere sig typemæssigt ret klart: den respektable femininitet, den kyske, muslimske kvindelighed og den seksualiserede kvindelighed. Dette har jeg gjort for dels at vise variationen i kvindernes praksisser,

dels for at argumentere for at hen over denne variation er en kønnet tydelighed et fælles træk.

Der er blandt respondenterne folk der fremtoner på tværs af de typer S, F, K, L og E fremviser. Det kan f.eks. siges om C, I, U, O og Y. Jeg vil imidlertid hævde at der heller ikke her ses ansatser til at den kønnede positionering bliver utydelig. Det vil jeg underbygge i det følgende.

O og Y søger langt hen ad vejen at leve op til de samme normer for tildækket, kvindelig, muslimsk påklædning som K og L. De går med tørklæde; Y binder sit under hagen. De går med løst tøj: lange skørter og en jakke på overkroppen som går ned til lårene. De er imidlertid i modsætning til K og L orienteret mod et modemæssigt fællesskab. Som O siger om sit tørklæde der er bundet i nakken så det hænger piratagtigt ned ad nakken: ”Det er meget sådan ’in’”. I farver og materialer er hun også med: Hendes jakke er f.eks. i cowboystof. Det samme gælder for en af de nederdele jeg ser Y i. Et aspekt som korresponderer både med moden og den respektable femininitet, er det at deres jakker nok er lange og dækker bagdelen, men de er taljerede så en væsentlig kvindelighedsmarkør i en vestlig kontekst træder frem. Det mere sexede rammer disse kvinder med deres fodtøj. O og Y går begge med højhælede, meget feminine støvler som skørterne lige akkurat giver kig til.

Med reference til Entwistles (2003) påstand om at al påklædning må forholde sig til moden i en vestlig kontekst, kan K og L med deres kyske, muslimske kvindelighed siges at inkarnere en antimode som er *klart forskellig* fra en vestlig, modeorienteret kvindelighed. O og Y fremviser en anden muslimsk kvindelighed som gennem moden knytter an til fællesskaber der omfatter ikkemuslimer.

I’s og U’s sethedspraksisser kan ses i det samme perspektiv om end deres vægtning er anderledes, fordi de ’nøjes’ med tørklædet til at knytte an til den muslimske kvindelighed, hvor resten af deres påklædning inkluderer ret tætsiddende bukser og overdele der ikke dækker bagdelen, i moderigtige udformninger. Både O, Y, U og I fremstår altså som hybrider mellem de tre kvindelighedsfigurer: den kyske muslim, den respektabelt feminine og den seksualiserede.

En tredje form for hybriditet fremviser C. C går på universitetet, og hun arbejder i sin fritid i en privat virksomhed i en studierelevant stilling. Hun er desuden meget aktiv i græsrodsarbejde og er politisk engageret. Hun bærer ved det individuelle interview en løs skjorte der går ned til lårene, og

derunder et par bukser som på ingen måde er stramme. Hendes påklædning er klassisk, men ikke moderne. Tøjet er tydeligvis ikke billigt, men det fremstår heller ikke som dyrt eller stilmæssigt raffineret. Det er enkelt og nedtonet, ligesom hun heller ikke bærer en synlig makeup. Hendes lange hår er løst uden at der er gjort noget særligt ud af det. C kan siges at skabe en hybrid mellem kyskheden og den respektable femininitet. Hendes begrundelser for denne praksis er imidlertid baseret på hendes bestræbelser i de former for arbejde der optager hende:

C: ”Jeg tror alle mennesker har en meget... forskellig blufærdighedsgrænse hvor man... [...] Jo, jeg passer da på, eller jeg tænker da over - ikke passer på - men jeg tænker da over at når jeg vil - når jeg sidder i en samtale med en mand, en eller anden mand, så vil jeg da have at han skal lytte til hvad jeg siger, og have at det ikke er en form som er det der fanger interessen. For jeg mener, altså igen meget overordnet set, at form og figur er indpakning og - det er overflade - mens altså, det vigtige er at føle hvad man står for, og hvem man er. Og generelt i dag oplever vi en - i samfundet også - en kæmpe overfokusering på det ydre, på kvinder der ønsker at slanke sig så og så meget for at ligne forsiden af et eller andet modelblad, eller - ja, forpurrer igen sit forhold til sig selv og sin egen krop, fordi der er så mange idealer som er samfundsskabte som man skal leve op til.

Int: Men hvordan gør du, når du gerne vil høre - du vil gerne have at folk hører hvad du siger - vil høres, frem for at du bliver betragtet som form eller sådan, hvordan forholder du dig til det i praksis?

C: I praksis?

Int: Når du tager tøjet ud af skabet om morgenen?

C: Tager tøjet ud af skabet? [begge griner]

Int: Eller hvor du har dit tøj...

C: Det er vel bare at man, det ved jeg ikke [...] at jeg ikke blotter for meget af min figur hvis man kan sige det på den måde. Men alting er relativt [...] - altså i forhold til hvad, kan man så sige - men det er vel en individuel fornemmelse man har, hvor man siger: ’Jamen, hvad fører til...’ - eller en erfaring man gør sig - ’hvad fører til at folk de vil kigge en ekstra omgang inden, eller at man får elevatorblikket eller’ - og så videre og så videre, ikke. Altså, hvad er det der gør - og det tror jeg er en individuel fornemmelse, man udvikler”.

For C er det ønsket om at blive lyttet til og at blive positioneret i kraft af det ”man står for” der er den primære drivkraft bag det ’kyske’ element i hendes sethedspraksis. Her taler hun langt hen ad vejen fra en position som hun deler med andre kvinder der bevæger sig arbejdsmæssigt og uddannelsesmæssigt ind i institutionelle rum som er præget af mandlige, akademiske sethedspraksisser. Man må formode at det spiller en rolle for hendes fremtoning at C også er troende muslim, men hendes udseende er således blot funktionelt i forhold til flere rumlige socialiteter som er væsentlige for hende.

Jeg har nu præsenteret en analyse af variationsbredden i respondenternes sethedspraksisser. Jeg har vist hvordan deres

påklædning kan betragtes som præget af de forskelligartede positioner de kan opleve at blive set i. Jeg har også vist at påklædningen kan afspejle hvilke former for normaliteter og fællesskaber kvinderne bestræber sig på at være genkendte og anerkendte deltagere i.

Jeg har fremhævet det fælles aspekt ved disse varierede praksisser: at en kønnet tydelighed tilstræbes. Jeg har argumenteret for at dette kan ses som bestræbelser på at fastholde *nogle* former for typemæssig klarhed, mens andre nødvendigvis præges af potentielle overskridelser fordi samfundets typificerende synsmåder er følsomme over for 'racialiserede' forskelle. Eller 'racialiserbare' forskelle. En pointe er at forskellene ikke nødvendigvis 'racialiseres' i konkrete situationer, men mange af kvinderne med indvandrerbaggrund der har bidraget til projektet, lever med at det *kan* ske, og deres praksisser må forstås i lyset af denne mulighed.

POSTTRADITIONEL PÅKLÆDNING?

Jeg har i tidligere kapitler argumenteret for at tendenser i kvindernes fortællinger kan betragtes som posttraditionelle ansatser. Det har handlet om at de positionerer sig i kraft af kvindeligheder som fremviser løsere koblinger mellem kønnede kropstegn og andre kønnede komponenter. Det er komponenter som har at gøre med hvilke former for arbejde man skal udføre, hvilke fysiske rum man skal færdes i, og hvilke dominansforhold man indgår i, i forhold til mænd og familie.

Den fysiske selv fremførelse er også en komponent i Søndergaards (2000) forslag til en optik på køn i posttraditionelle samfund. Hvad undersøgelsens respondenter angår, har jeg argumenteret for at deres fysiske selv fremførelse er tæt koblet til deres kønnede kropstegn. Samtidig har jeg imidlertid vist at de positionerer sig i en samfundsmæssig ramme hvor denne kobling kan foretages på flere måder. Kvinderne kan ikke siges blot at kunne vælge mellem disse forskellige koblingsformer, men med deres specifikke praksis forholder de sig til de andre praksisser: F der ikke går med tørklæde, K der ikke går med stramt tøj, S der undgår bestemte elementer af det moderne.

Selve denne situation kan forstås som posttraditionel for så vidt at der nok for den enkelte er nødvendige dispositioner at foretage, men det sker med udsigt til andre menneskers andre nødvendigheder. Dette giver, som jeg har vist, også anledning til hybride former. Disse hybrider fremstår i dette materiale som mere kønnede and de er 'etnificerede'. Muligvis er 'den respektable

femininitet' tættere knyttet til en vestlig kontekst end til en mellemøstlig, hvor man kan sige det omvendte om 'den kyske, muslimske' position, men disse kvindelighedsformer er i den grad gennemtrukket af transnationale fænomener som mode og euroislam (Jacobsen 2002) at det er af ret begrænset gyldighed at etnificere både forskellene og de hybride former. Således gælder det også f.eks. for O og Y, som jeg ovenfor sammenlignede i deres kvindelighedshybride praksis, at den ene kommer fra Mellemøsten, hvor den anden kommer fra det nordlige Afrika. Dette kan spores i deres sethedspraksisser *også*, men jeg hævder at her kommer den etnificerede forståelsesramme alt andet lige til kort. Kvindelighedshybriditeten kan også ses som en nødvendig bestræbelse på at mediere mellem forskellige mulige 'etnificerede' blikke, som der kan være brug for at blive genkendt af i hverdagen.

Det 'etniske' indgår altså i et posttraditionelt væv, hvor andre dimensioner af kvindernes praksisser forekommer mere påtrængende at markere tydelighed omkring. Spørgsmålet er om der også her tegner sig en kontrast til de unge mænds identitetsmæssige orienteringer, som af flere forskere er blevet identificeret som specifikt etnificerede ved udgangen af ungdomsårene (Tireli 1999, Prieur 2004).

UDSEENDET SOM SOCIALITETENS VÆV

Jeg varslede i indledningen til dette kapitel en tematisering af kvindernes udseende som et 'materielt væv' præget af praksisformer, positioner, situationer og erfaringer. Erfaringer med at forskellige former for sethed knytter sig til forskellige rum, med at bestræbe sig på at spejle bestemte anerkendte kvindelighedsfigurer, og beretninger om hvordan disse bestræbelser både berører ens følelse af sig selv og ens normer for hvem man bør være, er nu blevet præsenteret. Det er sket på baggrund af en påstand om at unge kvinder med indvandrerbaggrund i Danmark lever med en mangedimensionel sethed som nok giver dem meget opmærksomhed, men som også giver opmærksomhed i kraft af en række stereotyper som reproduceres i dominansforhold kvinderne er involverede i.

Her tænker jeg både på forholdet til majoriserede, 'danske' positioner, mandlige positioner og forældrepositioner. Opmærksomhedens stereotype karakter giver anledning til afhandlingens titel, fordi det at blive set gennem en stereotyp spejling også er at blive overset som et individ med en særlig historie og en specifik situation. Jeg har betragtet bestræbelsen på

tydelighed i kvindernes sethedspraksisser, i forhold til visse former for forskel, i lyset af netop den stereotype opmærksomhed. Jeg finder at den kønnede og klassemæssige tydelighed som kan spores, kan betragtes som nødvendig i et 'synsfelt' som i særlig grad overvåges gennem stereotype optikker.

I et sådant synsfelt, som gennemskæres af kønnede, etnificerede, racialiserede, aldersmæssige og klassemæssige fokuseringer, bliver det tydeliggjort at menneskets udseende væves sammen af den måde disse forskellige forskelsmuligheder krydser hen over kroppen. Derfor vil kroppen altid være 'intersektionel' (Lykke 2003), den kan ikke nøjes med enkelte former for forskel ad gangen. Kroppen er tilstedeværende i og passerer igennem diverse rumlige socialiteter, men den kan kun i kraft af specialiserede sethedspraksisser fokusere bestemte forskelsmuligheder ind i bestemte sammenhænge så andre glider i baggrunden. Jeg har i afhandlingen vist at disse sethedspraksisser er meget varierende, når man kigger efter, men de er absolut ikke tilfældige eller 'overfladiske'. Påklædningen, og andre ting der 'gøres' ved kroppen i den rumlige socialitet, er på afgørende måder spundet sammen med øvrige aspekter af unge kvindelige indvandreres situation i Danmark. Og det udseende der fremtoner må betragtes som absolut nødvendigt og funktionelt. Det er blot ikke umiddelbart givet hvordan.

Med disse konklusioner har afhandlingen, gennem analyser af unge kvindelige indvandreres situerede sethed, givet anledning til nye forståelser af deres positioner i det danske samfund. Den har også givet mulighed for en facetteret tilgang til unge kvindelige indvandreres udseende, som kan danne afsæt for en større grad af indlevelse i – og måske genkendelse af - deres situation.

ENGLISH SUMMARY

The presiding theme for this PhD thesis is the position of young female immigrants in Denmark. The appearance of these women is the starting point of the research topic. Why? Firstly because it was presented as a premise for a possible PhD by The Academy of Migration Studies. Secondly because the subject is an extension of broad Danish public interest in immigrant women. For many years now public debate has been concerned with their appearance, their clothing, their scarves. Thirdly because, from the perspective of identity, it is relevant to thematize a population grouping in terms of how the majority population relate to them. This is a perspective that emphasises that identity is constructed in relation to the kind of interest you receive and the way you are seen by your surroundings. Fourthly because groups of young female immigrants are defined by their sex, "race" and ethnicity and these forms of difference are wholly dependent on being manifested through a person's appearance. Fifthly, because in many ways the various practices people have in relation to their appearance is in many ways related to their concrete situation: their place and position in concrete, everyday situations, the relations they partake in, the fellowships they are a part of and the expectations they have to their existence. The sixth and last point: Because these practices with regard to appearance also have something to do with the body and the body is a decisive dimension to one's participation in society. With these six points the central sub-themes are as follows.

What role does Danish public interest play in the lives of young female immigrants? How do they construct their identity? How are these women seen by their surroundings? What role does appearance play in this regard? What differences have a decisive meaning in their daily life? How is their bodiliness involved in these relations?

This Ph.D. attempts to answer these questions by viewing the matter from a number of angles. The basis of the research is different forms of empirical material. The greater part of this is made up of semi-structured qualitative interviews with groups and individuals. A smaller part of the material is text and pictures taken from the Danish press that, in different ways, touch upon the subject of the work. The material is analysed within a particular theoretical framework because it is able to convey the previously named themes.

The PhD is divided into five parts. The first part is made up of an introduction as well as theoretical and methodological observations. The three middle parts discuss the different forms of relationships the young female immigrants are involved in in Denmark. The last part collects together the major points of the work in consideration of the women's practice with regard to their appearance, cut across these various relations. In the following section I will go through the PhD chapter by chapter.

Part 1

The first chapter opens the PhD by discussing the limits of the field of phenomenon by virtue of various socially constructed differences: immigrant background, sex, ethnicity, age. Central theoretical and analytical perspectives are presented: the discursive theoretical perspective and the theory of people's mimetic ability. These supplement each other in the work's investigation into the respondent's situated practices as well the positions and the understanding attached to these positions. Central to the argument is the idea that it is necessary allow different approaches to supplement each other. Furthermore a case is presented that provides an example of how these approaches can supplement each other within the analysis of personal stories about foreignness. The chapter finishes with a problem description.

The 2nd chapter deals with the theoretical basis of the project – a post-structuralist perspective on differentiation in the formation of human experience from a social constructivist perspective on constructions of identity. The case is made for supplementing these by focussing on non-verbal creation of meaning. By referring to (amongst others) Bourdieu's theory of the social that the body as "collective principal" mediates many of the processes of meaning that constitute subject and society, in ways that can be understood as different from language and sign. The theory of mimesis is emphasised as a lense through which humans mirror visually themselves in the presence of others which in turn forms the basis of a large part of the creation of meaning within the public sphere.

The 3rd chapter presents the methodology of the project, how it carried out and its empirical basis.

Part 2: Meeting foreigners and foreignness.

Through analysis of texts and pictures from the Danish press the 4th chapter shows that certain tendencies can be found in the coverage of stories about female immigrants. In part they deal with presenting immigrant women as passive, impersonal, unpredictable and unapproachable, in part that this unapproachability has a bodily dimension. It is connected with a picture of the veiled body that is both alienated and eroticised in contrast to the ethnic Danish norms of nakedness as a sign of health and freedom.

The 5th chapter analyses the respondent's stories of experiencing being positioned as foreigner in Danish public space. It shows how the respondents experience this as being linked to the media's presentation of immigrants and linked to people with the same background as them. The notion of being seen as foreign is also investigated.

Part 3: Formations of femininity. Between traditionality and post-traditionality.

The 6th chapter deals with the respondent's more or less random meetings with men in the public sphere. The chapter shows that women are held in somewhat traditional female formations. Young men with an immigrant background play on the duality between "the loose woman" and "proper woman" that the respondent's both recognise and at the same time have difficulty in identifying themselves with. The chapter questions whether young men and women from immigrant backgrounds are out of step with each other in terms of identity, in that there is a clear disposition to more post-traditional positions in the women's understanding of themselves.

The 7th chapter deals with the same fault lines between traditional and post-traditional constructions of identity. The respondents relate stories of relations with their parents and their mothers in particular, including how mothers "watching over" their daughters has an effect on these young women's lives. Developing from the perspective of the post-traditional dispositions I show how they deal with more traditional positions in everyday life.

Part 4: Public and private positions. Now and in the future.

The 8th chapter deals with how the respondent's relate to the institutional contexts they are a part of. All the respondents have had a connection to some degree with the Danish school system. It is

shown that they do not want to be separated from the wider group either because of their appearance, ability or divergent practice. I make the point that one can understand ethnic Danish forms of practice as a qualification in the Danish educational system that are attractive for young women with an immigrant background. Further to this I present a case that illustrates the Danish educational systems blindness to difference and the consequences this has for one respondent. Many of the women who have helped with the project have a connection to the workplace through part-time jobs that are orientated to further training after their obligatory schooling. Every respondent reflected the view that they wanted to work for a living as adult.

The 9th chapter deals with experience with boyfriends and being engaged. It investigates what informs and influences the respondents positions in this regard. Furthermore the chapter looks at how the respondents position themselves in respect of future relationships and through this how they understand positions of gender in intimate relations. Their post-traditional viewpoints add a number of aspects to this.

Part 5: Bodies in various spaces

The 10th chapter collects together the various strands of the PhD into an overview of the relations presented as well as their visual character. I argue the point that the multi-faceted "seenness" that affects the young women's position is decisive for their life in Denmark. With this focus there is presented detailed analyses of chosen respondents dress practice – their "seenness" practice – that both shows variation in the women's dispositions but also shows that gender is a factor that creates variables only within certain areas.

DANSK SAMMENFATNING

Det overordnede tema for denne afhandling er unge kvindelige indvandreres aktuelle situation i Danmark. Afsættet for undersøgelsen af dette tema tages i spørgsmålet om unge kvindelige indvandreres *udseende*. Hvorfor det? For det første fordi det var det tema Akademiet for Migrationsstudier i Danmark slog op, da de udbød Ph. D. Stipendier. For det andet fordi de dermed lagde an til en forskning, der lå i forlængelse af den danske offentligheds interesse for indvandrerkvinder. Debatten omkring disse befolkningsgrupper har i årevis kredset om deres udseende, deres påklædning, deres tørklæder. For det tredje fordi det at tematisere en befolkningsgruppe i relation til hvordan majoritetssamfundet forholder sig til den, er relevant ud fra et bestemt perspektiv på identitet. Det er et perspektiv som lægger vægt på at identitet er noget der bliver konstrueret i relation til den form for interesse du får, den måde du bliver set af dine omgivelser. For det fjerde fordi gruppen af unge kvindelige indvandrere defineres i kraft af køn, 'race' og etnicitet, og disse former for forskel er helt afhængige af at blive manifesteret i kraft af menneskers udseende. For det femte fordi de praksisser mennesker har i forhold til deres udseende på en række måder har at gøre med deres situation forstået helt konkret: Deres placering og positionering i konkrete, dagligdags situationer, de relationer de indgår i, de fællesskaber de er en del af, de forventninger de har til deres tilværelse. For det sjette og sidste: Fordi disse praksisser i forhold til udseendet også har at gøre med kroppen. Og kroppen er en afgørende dimension af menneskers deltagelse i samfundet.

Med disse seks punkter er centrale undertemaer for afhandlingen trukket op: Hvilken rolle spiller den danske offentligheds interesse i unge kvindelige indvandreres liv? Hvordan konstruerer de deres identitet? Hvordan bliver disse kvinder set af deres omgivelser? Hvilken rolle spiller udseendet i den forbindelse? Hvilke forskelle har afgørende betydning for deres dagligdag? Hvordan er deres kropslighed involveret i disse forhold?

Afhandlingen besvarer disse spørgsmål ved at anskue temaerne fra forskellige vinkler. Basis for undersøgelsen er forskellige former for empirisk materiale. Det største materiale udgøres af semistrukturerede kvalitative interviews med grupper og enkeltpersoner. Et mindre materiale udgøres af tekster og billeder fra den danske presse, som på forskellig vis berører afhandlingens temaer. Materialet bliver analyseret i relation til en

bestemt teoretisk ramme, som er udvalgt fordi den befordrer de nævnte tematiseringer.

Afhandlingen er opdelt i 5 dele. Den første del rummer en indledning, samt teoretiske og metodiske markeringer. De tre midterste dele omhandler forskellige former for relationer unge kvindelige indvandrere er involveret i i Danmark. Den sidste del opsamler afhandlingens hovedpointer i relation til betragtninger af kvindernes praksisser i forhold til deres udseende, på tværs af disse forskellige relationer. I det følgende vil jeg gennemgå afhandlingen kapitel for kapitel.

DEL 1: MARKERINGER

Det 1. kapitel indleder afhandlingen med at diskutere fænomenfeltets afgrænsning i kraft af forskellige socialt konstruerede forskelle: Indvandrerbaggrund, køn, etnicitet og alder. Her præsenteres centrale teoretiske og analytiske perspektiver: Det diskursteorietiske perspektiv og teorien om menneskets mimetiske evne, som skal supplere hinanden i afhandlingens undersøgelse af respondenternes situerede praksisser og af deres positioner, og de forståelser de knytter til disse positioner. Der argumenteres for at det er væsentligt at lade forskellige tilgange supplere hinanden i denne undersøgelse. Desuden præsenteres en case som giver et eksempel på hvordan tilgangene kan supplere hinanden i analysen af personlige beretninger om fremmedhed. Kapitlet afsluttes med en problemformulering.

I 2. kapitel redegøres for der projektets teoretiske tilgange. Det drejer sig om et poststrukturalistisk perspektiv på forskelssættelser i den menneskelige erfaringsdannelse og et socialkonstruktivistisk perspektiv på identitetskonstruktioner. Der argumenteres for at supplere disse med et fokus på ikke-sproglige betydningsdannelser. Det påpeges med reference til blandt andet Bourdieus teorier om det sociale at kroppen som 'kollektivitetsprincip' medierer mange af de betydningsprocesser som konstituerer subjekt og samfund, på måder som kan begribes som andet end sprog og tegn. Teorien om den mimetiske evne fremhæves som optik til at betragte hvordan mennesker spejler sig visuelt i hinandens tilstedeværelse, hvilket er basis for væsentlige betydningsdannelser i det sociale.

Det 3. Kapitel fremlægger projektets metoder, hvordan de er blevet udført og det empiriske grundlag.

DEL 2: I DANMARK. MØDER MED FREMMEDE OG FREMMEDHED

I 4. Kapitel vises det, gennem analyser af tekster og billeder fra den danske presse, at bestemte tendenser kan spores i dækningen af historier om kvindelige indvandrere. Det drejer sig dels om at kvinderne fremstilles som passive, upersonlige, utilregnelige og utilnærmelige, dels om at denne utilnærmelighed har en kropslig dimension. Den knyttes sammen med billedet af den tilslørede krop, som både fremmedgøres og erotiseres i kontrast til etnisk danske normer om afklædthed som et tegn på sundhed og frihed.

I 5. Kapitel analyseres respondenternes beretninger om at opleve at blive positioneret som fremmede i offentlige rum i Danmark. Det vises hvordan nogle af disse oplevelser, i respondenternes erfaring, er knyttet til mediernes fremstillinger af indvandrere og mennesker med samme baggrund som dem. Det undersøges desuden hvordan det opleves at blive set som fremmed.

DEL 3: KVINDELIGHEDSFORMATIONER MELLEM TRADITIONALITET OG POSTTRADITIONALITET

Det 6. Kapitel beskæftiger sig med respondenternes erfaringer med mere eller mindre tilfældige møder med mænd i det offentlige rum. Kapitlet viser at kvinderne oplever at blive positioneret i traditionelle kvindelige formationer. De unge mænd med indvandrerbaggrund spiller en dualitet mellem 'luderen' og 'den ordentlige kvinde' ud i relationen til kvinderne, som kvinderne både genkender og har svært ved at identificere sig med. Kapitlet rejser spørgsmålet om de unge mænd og de unge kvinder med indvandrerbaggrund er 'ude af trit' med hinanden i deres identitetsarbejde, da der er klare ansatser til mere posttraditionelle positioner i kvindernes selvforståelse.

7. kapitel betragter den samme brydning mellem traditionelle og posttraditionelle identitetskonstruktioner i de unge kvinders beretninger om relationer til deres forældre, i særdeleshed deres mødre. Det vises hvordan mødrenes overvågning af de unge kvinder spiller ind i deres liv. Her udvides perspektivet på de posttraditionelle ansatser med en præsentation af hvordan de i dagligdagen fungerer i samspil med forældrenes mere traditionelle positioner.

DEL 3: OFFENTLIGE OG PRIVATE POSITIONER. NU OG I FREMTIDEN

Afhandlingens 8. Kapitel beskæftiger sig med hvordan respondenterne relaterer sig til de institutionelle sammenhænge de er en del af. Alle respondenterne har i et eller andet omfang været i berøring med den danske folkeskole. Her vises en tendens til at de ikke ønsker at blive udskilt fra den brede gruppe hverken på grund

af udseende, faglighed eller afvigende praksis. Jeg argumenterer i den forbindelse for at man kan betragte etnisk danske *praksisformer* som kvalifikationer i det danske uddannelsessystem, som er attraktive for unge kvinder med indvandrerbaggrund. Jeg fremlægger desuden en case der illustrerer blindhed overfor forskelle i en dansk folkeskole, og konsekvenserne for en af respondenterne. Endelig fremlægges oplysninger om, at mange af de kvinder der har bidraget til projektet har tilknytning til arbejdsmarkedet gennem fritidsarbejde, de er orienterede mod uddannelse efter folkeskolen og de ønsker alle at være på arbejdsmarkedet når de bliver voksne.

9. kapitel beskæftiger sig med kvindernes beretninger om deres aktuelle erfaringer med kæreste- og forlovelsesforhold. Det undersøges hvad der præger deres positioner i disse relationer. Desuden ser kapitlet på hvordan respondenterne stiller sig i forhold til fremtidige parforhold og derigennem hvordan de forstår kønnede positioner i intime relationer. Her tilføjes flere aspekter til billedet af deres posttraditionelle kønspositioner.

I 10. kapitel samles afhandlingens tråde med et overblik over de præsenterede relationer og deres visuelle karakter. Der argumenteres for at den mangfoldige 'sethed', der præger de unge kvinders situation, er afgørende for deres liv i Danmark. Med dette fokus præsenteres detaljerede analyser af udvalgte respondents påklædningspraksis – deres 'sethedspraksis' – som både viser variationen i kvindernes dispositioner, men også at kønnet er en faktor som der kun skabes variationer over på bestemte måder. Der argumenteres for at se påklædningen som intersektionel og som et krydsfelt for forskelssættelser.

Litteraturliste

- Adorno, Th.W. og Horkheimer, Max (1943 / 1972):
"Kulturindustri. Oplysning som massebedrag" in *Oplysningens Dialektik: Filosofiske fragmenter*. København. Gyldendal
- Ahmed, Sara og Stacey, Jackie ed. (2001): *Thinking Through the Skin*. London. Routledge
- Andersson, Åsa (2003): *Inte samma lika. Identifikationer hos tonårsflockor i en multietnisk stadsdel*. Stockholm: Symposion
- Barthes, Roland (1980): "Billedets retorik" in Fausing Bent og Larsen, Peter (red.): *Visuel kommunikation*. København: Medusa
- Barthes, Roland (1983): *Det lyse kammer*. København: Politisk Revy
- Benjamin, Walther (1936 / 1994): "Kunstværket i dets tekniske reproducerbarheds tidsalder" in *Kultur & Klasse*, 22. Årgang, nr. 1. Holte: Medusa
- Benjamin, Walther (1985): "A short story of Photography", in *One-way street and Other Writings*. London: Verso
- Bhabha, Homi K (2001): "The other question: the stereotype and colonial discourse" in Evans, Jessica & Hall, Stuart (ed.): *Visual Culture. The Reader*. London: Sage
- Brunette, Peter & Wills, David (1990): "The spatial arts: An interview with Jacques Derrida" in *Deconstruction and the visual arts* (1994): Cambridge
- Bourdieu, Pierre (1972): *Outline of a theory of practice*. Cambridge. Cambridge University Press
- Bourdieu, Pierre (1995): *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax
- Bourdieu, Pierre (1999/2000): *Den maskuline dominans*. København: Tiderne Skifter/Oslo: Pax Forlag A/S
- Bourdieu, Pierre (2000): *Pascalian meditations*. Cambridge: polity press

- Bråten, Stein (1998): *Kommunikasjon og samspill. Fra fødsel til alderdom*. Tano Aschehough
- Buck-Morss, Susan (1994): "Æstetik og anæstetik. Walther Benjamins 'kunstværksessay' revurderet" in *Kultur & Klasse*, 22. Årgang, nr. 1. Holte: Medusa
- Butler, Judith (1993): *Bodies that matter. On the discursive limits of 'sex'*. London: Routledge
- Butler, Judith (1995a): "Contingent foundations" in Benhabib, Seyla (ed.): *Feminist Contentions: a philosophical exchange*. London. Routledge
- Butler, Judith (1995b): "For a careful reading" in in Benhabib, Seyla (ed.): *Feminist Contentions: a philosophical exchange*. London. Routledge
- Butler, J.: "Subjection, resistance, resignification. Between Freud and Foucault" in *The psychic life of power. Theories in Subjection* 1997
- Christiansen, Connie C. Og Rasmussen, Lene K. (1994): *At vælge sløret – unge kvinder i politisk islam*. København, Forlaget Sociologi
- Derrida, Jacques (1967 / 1976): *Of Grammatology*. USA: Johns Hopkins University Press
- Entwistle, Joanne (2003): *The Fashioned Body*. Great Britain: Polity
- Flyvbjerg, Bent (2001): *Making Social Science Matter*. Cambridge. Cambridge University Press
- Gebauer, Gunter & Wulf, Christoph (2001): *Kroppens sprog. Spil, ritualer, gestik*. København: Gyldendal
- Gopnik, Alison m.fl. (1998): *Tænk engang. Små børns bevidsthed, viden og læring*, Danmark: Hans Reitzel
- Hebdige, Dick (1979): *Subculture: The meaning of style*. London: Methuen

Jacobsen, Christine M. (2002): *Tilhørighetens mangeformer. Unge muslimer i Norge*. Oslo, Unipax

Jacobsen, Michael Hviid, Kristiansen, Søren og Prieur, Annick (red.) (2002): *Liv, fortælling, tekst. Strejftog i kvalitativ sociologi*. Viborg: Aalborg Universitetsforlag

Khader, Naser (2003): *Ære og skam*. København: Borgen

Kvale, Steiner (2000): *Interview*. København. Hans Reitzel

Lykke, Nina (2003): "Intersektionalitet – et anvendbart begreb for genusforskningen" in *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* nr 1, 2003, p. 47-55

Meier, Eva (1984): Labyrint og Arki / Tekstur. En samtale med Jacques Derrida" in Erngaard, T. Og Martinussen, K. (red.) (1988): *Chiasmus II. Strategier*. København

Mørck, Yvonne (1994): "Når kønnet kommer til byen modernitet, køn og indvandrere" in *Kvinder, Køn og Forskning*, 2.94. p. 22-39

Mørck, Yvonne (1998a): *Bindestregsdanskere: Fortællinger om køn, generationer og etnicitet*. Frederiksberg. Forlaget Sociologi

Mørck, Yvonne (1998b): "Gender and Generation: Young Muslims in Copenhagen" in Vertovec, S. og Rogers, A.: *Muslim European Youth. Reproducing ethnicity, religion, culture*. England & USA: Ashgate

Pitt-Rivers, Julian (1965): "Honour and social status" in Peristiany, J. G. (ed.): *Honour and Shame. The Values of Medierranean Society*. Great Britain: Weidenfeld and Nicolson

Rashid, Rushy (2000) *Et løft af sløret*. København. Gyldendal

Røgilds, Flemming (1995): *Stemmer i et grænseland. En bro mellem unge indvandrere og danskere?* Viborg. Politisk revy.

Prieur, Annick (2002a): "Frihet til å forme seg selv?" in *Kontur*, nr. 6, p. 4-12

- Prieur, Annick (2002b): "Fargens betydning. Om rasisme og konstruksjon av etniske identiteter" in *Sosiologi i dag*, årgang 34, nr. 4, p. 59-82
- Prieur, Annick (2004): *Balansekunstnere. Betydningen af innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo, Pax Forlag
- Sharpe, Sue & O'Donnell, Mike (2000): *Uncertain masculinities. Youth, ethnicity and class in contemporary Britain*. London & New York: Routledge
- Shaviro, Steven (1993): *The cinematic body*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Silverman, Kaya (1996): *The Threshold of the Visible World*. New York: Routledge
- Simonsen, Dorthe Gert (1996): "Som et stykke vådt sæbe mellem fedtede fingre. Køn og poststrukturalistiske strategier" in *Kvinder, Køn og Forskning*, årgang 5, nr. 2, p. 29-50
- Skeggs, Beverley (2001): *Formations of Class & Gender. Becoming Respectable*. London: Sage
- Staunæs, Dorthe (2004): *Køn, etnicitet og skoleliv*. Gylling, Forlaget Samfundslitteratur
- Stern, Daniel (1991): *Barnets interpersonelle univers*. Del 1 og 2. København: Hans Reitzel
- Synnott, Anthony (1993): *The body social. Symbolism, Self and Society*. London: Routledge
- Søndergaard, Dorte Marie (1996a): "Social konstruktionisme – et grundlag for at se kroppen som tegn" in *Sosiologi i dag*, årgang 26, nr. 2, p. 29-50
- Søndergaard, Dorte Marie (1999): *Destabilising Discourse Analysis – Approaches to Poststructural Empirical Research*. Arbejdspapir nr. 7 fra *Køn i den akademiske organisation*. København: Københavns Universitet

Søndergaard, Dorte Marie (2000): *Tegnet på kroppen. Køn: Koder og konstruktioner blandt unge voksne i akademien*. København: Museum Tusulanum

Tatum, Beverly Daniel (2003): *Why Are All the Black Kids Sitting Together in the Cafeteria?* USA: Basic Books

Taussig, Michael (1993): *Mimesis and Alterity. A particular History of the Senses*. London / New York: Routledge

Tireli, Üzeyir og Ejrnæs, Morten (1992): *Æblet falder langt fra stammen*. København, Fremad

Tireli, Üzeyir (1999): *Hverdagens erobring*. København, Hans Reitzel

Weiss, Robert S: (1994): *Learning from Strangers. The Art and Method of Qualitative Interview Studies*. USA: The Free Press

Wilson, Elizabeth (1992): *Klædt i drømme. Om mode*. Danmark: Tiderne skifter

Ålund, Aleksandra (1997): *The specter of ethnicity*. Kompendium for the International Summer School: Ethnicity and Multiculturalism. Kotor, Monte Negro, 1997

AVISARTIKLER:

Helsidesannonce ”Den levende avis”. Politiken den 23.8.2001

Jyllandsposten, 22.5.2001, 1.sektion s.6

Jyllandsposten, 28.5.2001, 1.sektion s.4

Jyllandsposten, 30.5.2001

Jyllandsposten, 31.5.2001, 1.sektion s.4

Politiken, 21.5.2001, forsiden, samt 1.sektion s.2

Politiken, 23.5.2001, 1.sektion s.4

Politiken 24.5.2001, tre artikler

Politiken, 27.5.2001, interview

Politiken 30.5.2001, 1.sektion

Politiken, 31.5.2001, forsiden samt 1.sektion s.4

Ekstrabladet, 23.5.2001, s.8 og s.9

Ekstrabladet, 21., 23., 24., 25, 26., 29.5.2001

Ekstrabladet, 28.5.2001, bagsiden

Bilag 1

Illustrationer til 4. Kapitel:

Figur 1: ”Den levende avis”, reklame for Politiken i Politiken 28.8.01

Figur 2: Jyllandsposten 28.5.01. Overskrift bl.a.: ”Fælles asylpolitik forsinket”.

Figur 3: Politiken 31.5.01. Overskrift bl.a.: ”Registreret partnerskab deler radikale”

Figur 4: Ekstra Bladet 23.5.01. Overskrift bl.a.: ”De støtter islamisk revolution”

Figur 5: Ekstra Bladet 28.5.01. Overskrift: ”Hellig krig om bare røve”

den levende avis

LE STØTTE REKOLATION

Unge radikales forening,
Minhaj ul-Quran, indsamler penge
til islamisk revolution i Pakistan
blandt landsmænd i Danmark

De tre unge radikale med pakistansk baggrund, som i disse dage ligner og lyder hin-
skende, er de ikke et frem-
medlænder og ikke går ind
for dødsstraf, har et doku-
ment.

For mere Mona Sheikh,
Taswir Ahmad og Zubair
Blag i Danmark offentlig
statistisk en virkelig udfordring
af demokratiet, er de samtidig
helt rasende modstandere
af en dansk forening, som
yder direkte økonomisk bi-
drag til en islamisk revolu-
tion i Pakistan.

Foreningen Minhaj ul-Qu-
ran - på dansk Kommen-
ten - indsamler penge
blandt pakistanske i Dan-
mark til en revolution, som
støtter den islamistiske
leder Tahir ul-Quran i hans
bestrebelse på at ændre
Pakistan til et land, hvor is-
lam er højeste lov.

Ekstra Bladet referer, at
indenshjemmet til fordel for
revolutionen foregår ved, at
dansk-pakistanske sponsorer
dages ligner og kaster eller
bestemte ved møder i fore-
ning og bliver hørt om
at gøre et bidrag til Minhaj
ul-Quran i København.

Siden har det været et doku-
ment, som for et år siden
blev foreningen opfordret til
at give indsamlingen en et-
ten skide, så den ikke le-
der Tahir ul-Quran på den
Danmark.

«Giv mig det navn, som
bidrager med 500 kroner
som en gave fra dig»,
til har i den islamiske re-
volution i Pakistan, skulle han
sidde en delvis i mødet
hans sag.

BAD OM 65 MILLIONER

Samarbejde med Tahir ul-
Quran skal om 65 millioner
kroner være brugt.

Den officielle anerkendelse
som en kulturinstitution,
hvor blandt andet indsamler
Eloheh Gerner
Nielsen dannede til det offi-
cielle samarbejde på det

Kongelig Håndtold. Ople-
dningen om at indsamle de
mange penge kan ikke dog
lære mere, da hun mødes
med foreningen. Indsam-
lingen i Danmark er i et
mødet i København i København.

Mona Sheikh, som i dag
foregår at blive indsamlet
for det Radikale Unge,
som nu af de mest akti-
ver i arbejdet med at er-
statte indsamlingen. I
sammen på de har hun et
fælles mål, at hun ikke er
modstander af en muslimsk
angereorganisation, der
har hun positive forbindelser
til Minhaj ul-Quran og in-
den Tahir ul-Quran.

Mona Sheikh angiver at
kommentere de nye oply-
sninger, som vil gøre det
sigt, at Ekstra Bladet er ble-
vet fyldt med lege af folk,
der møder et muslimsk
barn. Op til oplysninger
om revolutionen, som
dager Mona Sheikh læg
indholdet i bogen om den
Zubair Blag, der er Minhaj
ul-Quran danske modstan-
der. Det sker med sig selv,
men det sker.

En revolutionær
Hvad skulle den gøre på
på, spørger Zubair Blag i
den officielle og brugte
fælles chikane.

«Nu, der er tale om, at
hvis det kommer en islamsk
stat, så kan der ikke
komme islamistisk bag-
grund ved det navn».

Mona på at indsamle kan
det komme?

Det er tale om nogle
samarbejdende, som skal
indkomme. Minde modstand
som vil bringe stadig mere
Sharia-lovgivning, som vil
tillade det ikke at være
religøse som fælleskabet
stærke. Så hvis det bliver
sigt, som går ind for is-
lam lovgivning, på is-
lamiske indkomme, som
fælleskabet.

Det er op til medlem-
merne, hvad de vil gøre til
Pakistan, som jeg kan leve
de tre. Pengene går til
de 15 millioner revolutione-
re.

«Revolutionen» ikke
den korrekte metode til
den islamiske revolution
sammen. Men penge kan
til fremme her i Paki-
stan.

Mona Sheikh - datter af grundlæggeren af Minhaj-ul-Quran i Danmark - foregår at blive radikalt fah-
tinghædfuld. Leder alle telefoner foregår, at hun ikke går ind for dødsstraf eller kendskendertryk-
ker, og at hun ikke er fællesskabet.

(Foto: Jens Drenth)

DATTER AF MINJAH- SKABER

Monas far var med til at
grundlægge Minhaj ul-Quran i
Danmark

Mona Sheikh, som foregår
at blive radikalt fah-
tinghædfuld, har udsat sig
for at indsamle penge til
Minhaj ul-Quran-foreningen,
som hun desuden har
sagt, at den kan se en pa-
gængsorganisation.

Det skete tilbage i 1988,

og Ashraf Sheikh betragter
af dem af bevidst uaf-
bøjelige. Lige som den
danske adfærdsmæssig.
Selvom han hverken er far-
mand eller næstformand, er
han så at sige bevidst
indflydelse.

Sheikh er en meget re-
spekteret mand i pakista-
nisk kredse og har fået
Ekstra Bladet kaldet op til
et stort samarbejde af at
markedsføre sin indflydelse
datter.

DATTEREN SKULDE TALE

Da Sheikh til den pakis-
tanske julefest 11. marts
skulle tale sammen med
hans datter, så den radikale indsam-
leren Elsieh Gerner Ni-
elsen og Niels Elsieh, som
ikke ønsker at blive radikale
kredse.

Korrespondent Johannes
Lefschütz fortæller, at de unge
kun blev fraværet til at vel-
ge mellem politik og deres
pakistanske organisationer.
Lefschütz fortæller, at de unge
ikke blev fraværet til at vel-
ge mellem politik og deres
pakistanske organisationer.

Ekstra Bladet foretog i
aften et interview med
Ashraf M. Sheikh, som i
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

Ashraf M. Sheikh er en
meget indflydelsesrig per-
son i Minhaj ul-Quran i
Danmark, og han har været
med i mange forskellige for-
bindelser til ledelsen af Minhaj
ul-Quran, siger et tidligere
medlem af Minhaj ul-
Quran til Ekstra Bladet.

Det tidligere medlem an-
skede at være søn af
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

KUN I PAKISTAN

En tidligere medlem af
bevidst om at indsamle
avis, Sheikh, har dog sagt
med et udsagn.

Det var Ashraf Sheikh,
der sammen med hustru
Ahmed grundlagde Minhaj
ul-Quran i Danmark.
Sheikh, som jo far til Mona
Sheikh, siger Ahmed Ali,
som er bevidst om at ind-
samle til ledelsen af Minhaj
ul-Quran.

Jeg var ikke med fra
starten - jeg blev med
senere, og fordi ikke alle
den del, der har liget.

Vi arbejder på det fælles
i Pakistan. Det har ikke
sagt med Danmark at gøre,
siger Ahmed Ali.

Ashraf i for islamisk
revolution?

Ja, i Pakistan, ikke i
Danmark. Vi arbejder for
demokrati og menneskeret-
tigheder. Det har der ikke
været i over 50 år. I så
de mere hængt i Danmark.
Jeg fortæller hende ikke at
den skal om datteren. Vi
har jo her i Danmark, og vi
følger indflydelse den lov,
der er i Danmark, siger
Ahmed Ali.

Ekstra Bladet foregår og
så går det til en kommentar
fra Mona Sheikh, som hun
var sammen med hustru i et
interview med den pakista-
niske bevidst.

Det er OMD

EKSTRA BLADET

RADIKALE I ABEN STRID

Det Radikale Unge leder
med mange penge, der sa-
ger på det tre unge med
pakistansk baggrund, som
ikke ønsker at blive radikale
kredse.

Korrespondent Johannes
Lefschütz fortæller, at de unge
kun blev fraværet til at vel-
ge mellem politik og deres
pakistanske organisationer.
Lefschütz fortæller, at de unge
ikke blev fraværet til at vel-
ge mellem politik og deres
pakistanske organisationer.

Ekstra Bladet foretog i
aften et interview med
Ashraf M. Sheikh, som i
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

Ashraf M. Sheikh er en
meget indflydelsesrig per-
son i Minhaj ul-Quran i
Danmark, og han har været
med i mange forskellige for-
bindelser til ledelsen af Minhaj
ul-Quran, siger et tidligere
medlem af Minhaj ul-
Quran til Ekstra Bladet.

Det tidligere medlem an-
skede at være søn af
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

Ashraf M. Sheikh er en
meget indflydelsesrig per-
son i Minhaj ul-Quran i
Danmark, og han har været
med i mange forskellige for-
bindelser til ledelsen af Minhaj
ul-Quran, siger et tidligere
medlem af Minhaj ul-
Quran til Ekstra Bladet.

Det tidligere medlem an-
skede at være søn af
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

Ashraf M. Sheikh er en
meget indflydelsesrig per-
son i Minhaj ul-Quran i
Danmark, og han har været
med i mange forskellige for-
bindelser til ledelsen af Minhaj
ul-Quran, siger et tidligere
medlem af Minhaj ul-
Quran til Ekstra Bladet.

Det tidligere medlem an-
skede at være søn af
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

Ashraf M. Sheikh er en
meget indflydelsesrig per-
son i Minhaj ul-Quran i
Danmark, og han har været
med i mange forskellige for-
bindelser til ledelsen af Minhaj
ul-Quran, siger et tidligere
medlem af Minhaj ul-
Quran til Ekstra Bladet.

Det tidligere medlem an-
skede at være søn af
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

Ashraf M. Sheikh er en
meget indflydelsesrig per-
son i Minhaj ul-Quran i
Danmark, og han har været
med i mange forskellige for-
bindelser til ledelsen af Minhaj
ul-Quran, siger et tidligere
medlem af Minhaj ul-
Quran til Ekstra Bladet.

Det tidligere medlem an-
skede at være søn af
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

Ashraf M. Sheikh er en
meget indflydelsesrig per-
son i Minhaj ul-Quran i
Danmark, og han har været
med i mange forskellige for-
bindelser til ledelsen af Minhaj
ul-Quran, siger et tidligere
medlem af Minhaj ul-
Quran til Ekstra Bladet.

Det er OMD

Monas far var med til at grundlægge Minhaj ul-Quran i Danmark

Monas far var med til at grundlægge Minhaj ul-Quran i Danmark

Monas far var med til at grundlægge Minhaj ul-Quran i Danmark

Monas far var med til at grundlægge Minhaj ul-Quran i Danmark

Monas far var med til at grundlægge Minhaj ul-Quran i Danmark

Monas far var med til at grundlægge Minhaj ul-Quran i Danmark

HÆTTEMÆND OVERFALDT 61-ÅRIG KVINDE

Med en lige højere omstæn-
dighed på markering af
en 61-års fødselsdagshel-
ser i London i London i
Ekstra Bladet kaldet op til
et stort samarbejde af at
markedsføre sin indflydelse
datter.

Sheikh er en meget re-
spekteret mand i pakista-
nisk kredse og har fået
Ekstra Bladet kaldet op til
et stort samarbejde af at
markedsføre sin indflydelse
datter.

Korrespondent Johannes
Lefschütz fortæller, at de unge
kun blev fraværet til at vel-
ge mellem politik og deres
pakistanske organisationer.
Lefschütz fortæller, at de unge
ikke blev fraværet til at vel-
ge mellem politik og deres
pakistanske organisationer.

Ekstra Bladet foretog i
aften et interview med
Ashraf M. Sheikh, som i
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

Ashraf M. Sheikh er en
meget indflydelsesrig per-
son i Minhaj ul-Quran i
Danmark, og han har været
med i mange forskellige for-
bindelser til ledelsen af Minhaj
ul-Quran, siger et tidligere
medlem af Minhaj ul-
Quran til Ekstra Bladet.

Det tidligere medlem an-
skede at være søn af
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

Ashraf M. Sheikh er en
meget indflydelsesrig per-
son i Minhaj ul-Quran i
Danmark, og han har været
med i mange forskellige for-
bindelser til ledelsen af Minhaj
ul-Quran, siger et tidligere
medlem af Minhaj ul-
Quran til Ekstra Bladet.

Det tidligere medlem an-
skede at være søn af
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

Ashraf M. Sheikh er en
meget indflydelsesrig per-
son i Minhaj ul-Quran i
Danmark, og han har været
med i mange forskellige for-
bindelser til ledelsen af Minhaj
ul-Quran, siger et tidligere
medlem af Minhaj ul-
Quran til Ekstra Bladet.

Det tidligere medlem an-
skede at være søn af
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

Ashraf M. Sheikh er en
meget indflydelsesrig per-
son i Minhaj ul-Quran i
Danmark, og han har været
med i mange forskellige for-
bindelser til ledelsen af Minhaj
ul-Quran, siger et tidligere
medlem af Minhaj ul-
Quran til Ekstra Bladet.

Det tidligere medlem an-
skede at være søn af
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

Ashraf M. Sheikh er en
meget indflydelsesrig per-
son i Minhaj ul-Quran i
Danmark, og han har været
med i mange forskellige for-
bindelser til ledelsen af Minhaj
ul-Quran, siger et tidligere
medlem af Minhaj ul-
Quran til Ekstra Bladet.

Det tidligere medlem an-
skede at være søn af
Minhaj ul-Quran og især
hans datter, som var med
til at starte den danske ad-
færd. Men indsamlingen fra
Pakistan til Danmark blev
led på, at han ikke var at
trække sig tilbage.

Ashraf M. Sheikh er en
meget indflydelsesrig per-
son i Minhaj ul-Quran i
Danmark, og han har været
med i mange forskellige for-
bindelser til ledelsen af Minhaj
ul-Quran, siger et tidligere
medlem af Minhaj ul-
Quran til Ekstra Bladet.

Det er OMD

Det er OMD

Det er OMD

Det er OMD

Det er OMD

Det er OMD

Det er OMD

Det er OMD

Det er OMD

Det er OMD

**Ekstra
Bladet**

MANDAG
28. MAJ
2001

HELLIG KRIG OM BARE RØVE

*Muslimer trætte af
 nøgne danskere på
stranden*

På Bellevue Strand ved København må muslimske indvandrere finde sig i danskere, der hader og rydter sønen uden en tøvl på kroppen. De nøgne danskere må til gengæld finde sig i at gå tøj-løst, når de bevæger sig rundt på stranden. Ingen er rigtig glade.

Mange af de unge ryd-danskere er aggressive. Det er som en, det kommer bag

på dem, at det er sådan i Danmark. For et lere tid siden kom der en flok unge indvandrere med koffer og alag flere af de nøgne danskere ned her på stranden. Efter det kom så rygterne om, at vi skal tildække os, når vi går rundt på stranden for ikke at provokere dem, siger Berge, der har selvbadt søgen i størst set hele sit 68 år lange liv. Han

er lidt træt af at skulle huske at tildække sig, når han går ned til vandet.

IKKE NORMALT

Berge ligger på stranden, mens familien el Hajaji sidder et stykke væk på græsset.

– Jeg bliver ned til at frættelse min pippe, at det ikke er normalt at gå søgen eller i små trusser på stranden. Vi rejser hjem til Libanon et par gange om året, og der lærer de, hvordan muslimske kvinder skal bære sig.

Min barn og min kone skal ikke se en gammel mand på 45 år uden tøj på. Hvis min kone ser halsenden uden tøj på, hvad sker der så derefter, når min kone og jeg ikke er der, siger familien overboret, far Khaled el Hajaji og fortæller: – En dreng på 14 år kom til mig helt varm og tænke en masse, hvis han ser en søgen kvinde på stranden.

– Danmark har forandret sig de sidste årtier. Jeg kom til Danmark for 10 år siden, der var en helt anden respekt for andre og for andre religioner. I dag er mange bare ligeglade, og vi må trække os tilbage, siger Ka-

Berge har altid solet sig og badet nøgen. Hans an ikke Surap, muslimernes kritik af de nøgne kroppe på stranden.

Far Khaled el Hajaji med sine fem døtre og sønner Zahad (tv). Drengene er helt nøgne, se de nøgne mennesker på de danske strande. Mer Jamal vender det sjette barn – en dreng – men vil ikke fotografere.

led el Hajaji. Familien tager til stranden to-tre gange om ugen, når vejret er godt. Indvandrerfamilierne sætter sig oftest sammen for at undgå nærtkontakt med de nøgne kroppe. Andre familier kører langere op ad Strandvejen til Nivå og Helsingør, hvor der ikke er så mange nøgne danskere og ikke så meget ballade.

AF STINE BOLTER
bolter@eb.dk
FOTO: SOREN JENSEN

SET AF PEDRO

RAJN

DER KOMMER rajn, fortæller DR1-narratørens Kim Surap med ansene nervet, dækkende op og ned. En udklædte jungel med vejret. Slap og sjusket korografi lodtaget af slap og sjusket udtryk. Det bedder rajn Kim Surap.

Der var også rajn over det meste af efterens tv-flade. Tynde, slæbende ry-beder på både DR1 og TV2 plus en tur, men så-mænd ganske givtig Dags Data på TV2.

Det meste var gentagelser på samme måde som den ene røjtblåge afloster den anden. Den danske topografi i TVA var Zebelen aflytningen, som Europa-Parlamentet nu konstaterer findes. Det kan Europa-Parlamentet jo ikke ha fundet ud af hverken i gle eller i fælg, fordi lærtag og søn-dag også er fridage for EU-parlamentetsmedlemmer.

Kort sagt en overblik, som det hedder på mediet, men på det punkt op af Kimen Bo, der fik Socialdemokratiets politiske ordlyder Pernille Blach Hansen til på det nærmeste at hallo medvendt, mens hun foreslog at sortetække sig ud af søgen i stedet for at hallo noget almindeligt kort i brodet på vore engelske og amerikanske allierede. De ejer nemlig Zebelen, i M. 21-avisen var der mere bult på sønnens Torben Lørd i Bruxelles, der som den radikale Lene Dybkjær forlanger, at regeringens gør noget.

OG DER VAR flere over-liggere på DR1. Søgen om Det Radikale Venstre og Mossa Shochk fik igen en tur med gulvkrabben, nu om horzonkvalitet, som de har læst sig til i Politikken. Den fik også en tur i Søndagsmagasinet med masser af gamle billeder plus en studiestat og en ugenomsigtig reportage fra Pakistan. Til sidst i TV-Aktion kl. 18.30 til en deltagelse af en plak-entru-veret historie om israelere, der sætter udsættelse af sønnens terrestrer.

De ku' også på TV2. Musika-guiden til DRP endte en gang og igen den gamle kommunalformand Ole Solan og lidt indhængende mak om, at han var mod penge. Senere en gammel spænd af en historie om en by arkitektur-by i Mulne og en lussang mak om slægtsforskning i USA. Hvorfor det?

Endelig klippede både TV2 og Søndagsmagasinet sig fast mellem skubber-løstene på Rudi Dux, der i mange år har produceret lappetid, klassisk pop-bur-larum og en lappetid-lig teknokratik.

Rajn over det hele.

5 708130 118518

Hvordan ka' du li' dem?

**Her er
bladet!**

**164
sider**

**KUN med
STORE
bryster**

i din kiosk NU!

SPIRIT PhD Series:

1	Christina
Fiig	A Feminist Public Sphere - An Analysis of the
Habermasian Public Sphere in a Danish Gender Political
Context	2004
2	Björg
Colding	Education and ethnic minorities in Denmark	2004
3	Camilla Elg	Set og overset. Unge kvinder med indvandrerbaggrund
i Danmark	2005